

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

**PAMÁTKOVÁ EDUKACE
V HISTORICKÝCH
ZAHRADÁCH A PARCÍCH
PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE**

PRAHA 2018

Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe

Hana Havlůvová a Petr Hudec (edd.)

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži
a odboru edukace a dalšího vzdělávání v Praze

Odborná metodika *Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe* Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži a odboru edukace a dalšího vzdělávání v Praze vznikla v rámci projektu „Národní centrum zahradní kultury“, jenž byl spolufinancován z IOP EU.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Předkládaná metodika obsahově navazuje na tituly *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění* a *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*. Je určena zejména majitelům a správcům památek zahradního umění, průvodcům, památkovým pedagogům, učitelům, ale též vedoucím volnočasových sdružení, kteří by mohli mít zájem vytvářet programy v historických zahradách a parcích. Metodika se stane relevantním podkladem pro správce a majitele památek zahradního umění, kteří si uvědomují jejich výchovně vzdělávací potenciál a důležitost aktivní účasti veřejnosti na ochraně a rozvoji tohoto druhu kulturního dědictví. V rámci svého odborného vzdělávání ocení metodiku také pedagogové a obec galerijních a muzejních pedagogů. V neposlední řadě také lektori environmentálních programů a památkoví pedagogové.

Odborný recenzent:

Mgr. Kateřina Sládková

prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

© 2018, Národní památkový ústav, generální ředitelství

Text: © 2018, Hana Havlůjová, Petr Hudec, Květa Jordánová, Hana Poková, Aranka Řezníčková, Eva Neprašová, Zdenka Lněničková

Fotografie: © 2018, Marcela Bradová, Monika Cimerová, Jakub Čermák, Marie Heczko, Petr Hudec, Olga Krčmová, Eva Neprašová, Lenka Psotová, Radka Rybková, Pavel Slavko, Marcela Svejkovská, Lenka Trančířková, Tomáš Vrtal

ISBN 978-80-7480-125-9

Titulní a zadní strana obálky, foto P. Hudec.

Obsah

Úvod	5
Památková edukace v historických zahradách a parcích	7
Příklady dobré praxe	12
Programy pro žáky mateřských škol	13
Moje zahrada (<i>Kroměříž, Podzámecká zahrada, Květná zahrada</i>)	14
Odkud spadl Eda? (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	19
Zvířátka v Rotundě (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	26
V království Diany (<i>Kynžvart</i>)	32
Programy pro žáky 1. stupně základních škol	41
Roma doma aneb Pražská Itálie (<i>Zahrady pod Pražským hradem</i>)	43
Účesy lysické zahrady (<i>Lysice</i>)	55
Jaroměřické zahradní kratochvíle (<i>Jaroměřice</i>)	66
Orloj (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	76
Jablko sváru (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	84
Geometrie v zahradě (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	91
Čajová zahrada (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	98
Hyacint a jeho (ne)přátelé (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	107
Zákeřné keře (<i>Kroměříž, Podzámecká zahrada</i>)	115
Svět v zahradě (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	123
Programy pro žáky 2. stupně základních škol	133
Doteky dalekých krajů (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	135
Od růže k slze (<i>Vizovice</i>)	145
Objevování barokní zahrady zámku Český Krumlov (<i>Český Krumlov</i>)	153
Voda v zahradě (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	161
Programy pro žáky středních škol	169
Mediální proměny (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	171
Průvodcem v Květné zahradě (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	178
Parkem letem světem – antikou i orientem (<i>Krásný Dvůr</i>)	185
Zahradní praktika (<i>Kroměříž, Podzámecká zahrada, Květná zahrada</i>)	197

Programy pro rodinné návštěvníky a volnočasová sdružení	205
Hravá Květná zahrada (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	207
Pavím okem aneb Jak šel páv s barvou ven (<i>Buchlovice</i>)	213
Mozaikování v osmistěnu (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	221
Harlekýnova cesta ke štěstí (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	226
Pýcha Metternichova aneb Špacír kynžvartským parkem (<i>Kynžvart</i>)	233
Programy pro dospělé a zdravotně znevýhodněné návštěvníky	243
Hudba léčí aneb Múzická pouť po hospitálu Kuks (<i>Kuks</i>)	245
Zahrada neslýchaná (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	253
Zahrada nevidaná (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	257
Prázdniny na kolečkách (<i>Kroměříž, Květná zahrada</i>)	263
Závěr	269
Seznam literatury a zdrojů	271
Přílohy	273
Příloha 1. Parkem letem světem – antikou i orientem (<i>příklad detailního scénáře</i>)	273
Příloha 2. Přehled specifických vzdělávacích potřeb zdravotně znevýhodněných návštěvníků	282

Úvod

V předchozích letech vydal Národní památkový ústav tři metodiky věnující se prezentaci a interpretaci památek zahradního umění. V knihách *Způsoby prezentace památek zahradního umění*¹⁾ a *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*²⁾ byly představeny formy a principy tohoto úsilí, publikace *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*³⁾ se věnovala možnostem využití materiálních didaktických prostředků. Snaha poskytnout správcům a uživatelům památek zahradního umění metodickou pomoc při prezentaci a interpretaci historických zahrad a parků se završuje tímto vydavatelským počinem. Klade si za cíl představit čtenáři příklady dobré praxe formou strukturovaných záznamů edukačních programů, které se uskutečnily na památkách, jež jsou ve správě Národního památkového ústavu (dále jen NPÚ), zejména pak v kroměřížských zahradách. Prezentované zkušenosti těží z výsledků projektu *Památky nás baví*,⁴⁾ na jehož úspěchy navázal stejnojmenný program nově utvořeného odboru edukace a dalšího vzdělávání při generálním ředitelství NPÚ v Praze. Dále pak z lektorské činnosti pracovníků Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži. Prostor byl poskytnut také pro prezentaci práce lektorů v Českém Krumlově a Krásném Dvoře.

Rozmanitost prezentovaných příkladů je vedena snahou o tvůrčí uplatnění metodiky v praxi. Scénáře programů, které mohou posloužit jako náměty pro realizaci vlastních edukačních aktivit, jsou upořádány do šesti kapitol podle cílových skupin, které podle našich zkušeností navštěvují památky zahradního umění nejčastěji, ať už v rámci formálního či neformálního vzdělávání. Nejčetněji jsou pak zastoupeny záznamy programů pro žáky prvního stupně základních škol, které využívají vzdělávací nabídku lektorského centra v Kroměříži na bázi dlouhodobé spolupráce opakovaně.

Čtenář si však může klást otázku, do jaké míry lze představované programy přenést do jiných historických zahrad a parků, než ve kterých byly provedeny. Z podstaty památkové edukace, o níž je blíže pojednáno v úvodní kapitole, to není bezesbýtku možné u žádného z uvedených příkladů. Tak jako má každé místo jedinečného genia loci, tak má také každá cílová skupina jedinečné vzdělávací potřeby. Úkolem památkových pedagogů a lektorů je pak tyto skutečnosti respektovat a vytvářet pro každou skupinu i místo originální verzi

1) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha: NPÚ, 2015.

2) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, Praha: NPÚ, 2015.

3) HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, Praha: NPÚ 2016.

4) Projekt *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR* byl podpořen Ministerstvem kultury ČR z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní kulturní identity (NAKI) v letech 2012–2015. Blíže viz metodické publikace HAVLÍČKOVÁ, H., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1–5*, Praha: NPÚ 2015.

programu, nebo program původní. Společné didaktické principy, stejně jako metodické náměty a sdílení příkladů dobré praxe jim pak slouží především jako inspirace pro vlastní tvůrčí práci. Dlouholetá zkušenost autorek a autorů zahradních programů, z níž čerpá i předkládaná publikace, pak svědčí o tom, že se tento přístup vyplácí. Zveme vás tedy jejich jménem a s velkým potěšením na cestu objevování různých zákoutí interpretace historických parků a zahrad

Hana Havlůjová a Petr Hudec

Památková edukace v historických zahradách a parcích

Pojem památkové edukace patří mezi terminologické novotvary, které upozorňují na současné možnosti tvůrčího spojení různých odvětví lidské činnosti. V daném případě se jedná o památkovou péči, výchovu a vzdělávání. Z pedagogického hlediska definujeme památkovou edukaci jako specifický typ mimoškolní výuky nebo volnočasové vzdělávací aktivity, která probíhá v autentickém historickém prostředí a památky, stejně jako památkovou péči či kulturní dědictví obecně chápe jako svůj vzdělávací obsah. Z hlediska teorie památkové péče se jedná o takový typ interpretace kulturního dědictví, který zaměřuje svou pozornost nejen na movité památky v autentickém prostředí, ale také památky nemovité a území s plošnou ochranou. Interpretaci zde rozumíme umění vysvětlit význam a jedinečnost místa s cílem podpořit myšlenku jeho ochrany.

Didaktická východiska a strategie

Obecným cílem památkové edukace je rozvíjet kladný vztah všech generací ke kulturně historickému dědictví, za které považujeme vzájemně se prolínající prvky krajiny, hmotné a duchovní kultury, jež jsou odkazem minulosti a jejichž zachování je ve veřejném zájmu i pro budoucnost.⁵⁾ Historické zahrady a parky jsou unikátní součástí tohoto odkazu, zároveň však jejich přírodně-kulturní charakter podporuje holistické chápání reality a představuje pro památkovou edukaci výzvu k uplatňování komplexních mezioborových přístupů.

Téma zahradní kultury lze primárně zahrnout pod pojem *krajinného dědictví* a v rámci edukačních programů se proto nabízí zkoumat například utváření estetických hodnot kulturní krajiny nebo proměnu krajinného rázu. V tomto směru sdílí památková edukace předmět svého zájmu také s environmentální výchovou, vzděláváním pro udržitelný rozvoj nebo místně zakotveným učením. Při bližším pohledu se však objeví rovněž souvislosti, které odkazují k problematice *hmotného i nehmotného kulturní dědictví*. Námětem pro program se mohou stát kupříkladu prameny zahradní architektury, drobné stavby i mobiliář, doklady o proměnách životního stylu, uchování historické paměti, znalostí či dovedností včetně tradičních pěstitelských metod nebo zavlažovacích technologií. Svěbytným tématem památkové edukace v historických zahradách a parcích jsou procesy ochrany a zachování přírodně-kulturního dědictví. Programy mohou být věnovány například otázkám spojení zahradního umění a památkové péče, procesům obnovy a údržby zahradní zeleně, stejně jako restaurování venkovní sochařské výzdoby, nebo diskusi a obhajobě památkových hodnot.

⁵⁾ Podle FOLTÝN, D. a kol., *Prameny paměti, Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008, s. 10. Viz také HAVLÚJOVÁ, H., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1–5*.

Pokud tedy chceme, aby si děti a dospělí prostřednictvím edukačních aktivit v autentickém prostředí historických zahrad a parků osvojovali znalosti, dovednosti, hodnoty a postoje, jež přispějí nejen k hlubšímu porozumění a ochraně dědictví minulosti, ale také ke zkvalitnění péče o ně, je třeba zvolit přiměřenou škálu cílů, metod a prostředků, které by k naplnění takového záměru vedly. Vybírat můžeme v zásadě ze tří základních didaktických strategií, jež pro potřeby památkové edukace formuloval britský archeolog a pedagog Tim Copeland, když se zabýval možnostmi, jež kulturní dědictví nabízí na lokální, národní i mezinárodní úrovni pro rozvoj kognitivních, afektivních a konativních kompetencí školních dětí.⁶⁾ Naše zkušenosti pak dokládají, že lze uvedený koncept s úspěchem uplatnit napříč všemi sférami celoživotního učení.⁷⁾ Volit můžeme mezi edukací o kulturním dědictví, *prostřednictvím* kulturního dědictví a *pro* kulturní dědictví.

V prvním případě jsou výchovně-vzdělávací aktivity zaměřeny převážně na rozvoj znalostí a kognitivních dovedností účastníků programu. V případě druhém přispívají edukační programy nejen ke znalostnímu, ale také k afektivnímu rozvoji zúčastněných. Když se však při programu či projektu účastníci zapojují do řešení konkrétních otázek spojených s ochranou a zachováním kulturního dědictví a přebírají za ně svůj díl odpovědnosti, cílíme na rozvoj jejich kognitivních, afektivních i konativních kompetencí zároveň. Ani v jednom z uvedených případů však nové poznání nevzniká samo od sebe, ale závisí na motivaci a mentální aktivitě učících se jedinců, kteří si v interakci s druhými utvářejí či přetvářejí své dosavadní představy.⁸⁾ Podle zjištění vývojové psychologie probíhá tento proces po celý lidský život, ale učí se pouze ti, kdo mají o učení zájem.

Motivaci k učení dětí i dospělých mohou podpořit příhodné podmínky jako je nepřítomnost ohrožení, smysluplný obsah, možnost výběru, přiměřený čas, spolupráce nebo okamžitá zpětná vazba.⁹⁾ Vědecky podložené modely učení pak nabízejí příhodné návody, podle kterých můžeme vystavět efektivní edukační program, neboť poskytují osvědčené pořadí a výběr okruhů činností, které respektují různé fáze edukačního procesu.¹⁰⁾ Proces učení dělí nejčastěji na tři posloupné kroky, které nacházejí uplatnění v úvodní části programu (naladění a probuzení vnitřní motivace), během jeho vlastní realizace (interakce, prostor a čas pro aktivitu, samostatné zkoumání a diskusi) a ve fázi závěrečného zhodnocení programu (reflexe nových poznatků i procesu učení). Rozhodující však je, podaří-li se zvolit takové edukační cíle, které odpovídají vzdělávacím potřebám učících se jedinců.

6) COPELAND, T., *European Democratic Citizenship, Heritage Education and Identity*, Strasbourg 2006, s. 17.

7) Srov. HAVLŮJOVÁ, H., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1–5*.

8) Viz PIAGET, J., *La psychogenèse des connaissances et sa signification épistémologique*, in: Centre Royaumont pour une sciences de l'homme, Théories du langage, théories de l'apprentissage, Paris 1979 cituje Bertrand, Y., *Soudobé teorie vzdělávání*, s. 65–66. Srov. také HEIN, G., *Constructivist Learning Theory*, in: Durbin, G. (ed.) *Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning*, London 1996, s. 30–34.

9) Srov. KOVALIKOVÁ, S., *Integrovaná tematická výuka: Model*, Kroměříž 1995.

10) Blíže viz HAVLŮJOVÁ, H., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1 – 5*. A dále KLAPKO, D., *Pedagogická východiska tvorby edukačních programů v historickém prostředí*, in: HAVLŮJOVÁ, H., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví*. Katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR, Praha 2014, s. 47–56.

Čím lépe totiž známe cílovou skupinu, tím lépe jsme schopni identifikovat její vzdělávací potřeby, projektovat cíle a volit relevantní metody edukace. Také proto má v památkové edukaci nezastupitelnou roli památkový pedagog, který nejenže dovede rozpoznat edukační potenciál konkrétního památkového objektu, místa či procesu, ale zároveň jej umí „přeložit“ pro potřeby účastníků edukačních programů. Na rozdíl od odborného lektora nemusí být památkový pedagog expertem na každou programem zprostředkovanou problematiku. Měl by však téma edukačního programu velmi dobře znát, aby mohl vytvářet zajímavé vzdělávací situace i didaktické pomůcky pro různé cílové skupiny, moderovat poznávací dialogy a společně s účastníky programu odhalovat dílčí významy i hlubší smysl zkoumaných skutečností. Volí přitom obvykle nedirektivní typ komunikace, který pomáhá vytvářet bezpečné prostředí pro učení dětí a vyhovuje rovněž pravidlům facilitace transformativního učení dospělých.

Příklady dobré praxe a jejich přenositelnost

V souladu s naznačenými konstruktivistickými a transformativními přístupy k celoživotnímu učení se rovněž památková edukace v historických zahradách a parcích odehrává nejčastěji formou edukačních programů, při nichž se účastníci sami aktivně podílejí na reflexi a interpretaci genia loci chráněného místa. Hlavní metodou pak není poskytovat zájemcům o zahradní památky a památkovou péči především informace nebo instruktáže, ale provokovat je k samostatnému myšlení a nabízet jim takové zážitky, které mohou vztahovat ke své životní praxi. Jednotlivé programy proto respektují obecná pedagogická a didaktická východiska, ale zároveň se řídí konkrétními vzdělávacími potřebami cílové skupiny, pro kterou jsou určeny, stejně jako unikátním charakterem místa, kde se odehrávají.

Také proto se v případech metodických doporučení osvědčily prezentace příkladů dobré praxe, které ilustrují možnosti, jak tvůrčím způsobem rozvíjet společné principy památkové edukace, aniž by se autoři a autorky programů museli omezovat na opakování šablonovitých řešení. Příklady shrnuté v této knize jsou rozděleny do šesti kapitol podle cílových skupin a poskytují tak i v rámci jediné kapitoly inspirativní srovnání. Strukturované autorské zápisy programů jsou doplněny o zpětné vazby účastníků i další přílohy, které dokumentují tvorbu, průběh a hodnocení programu i kvality učení. Přinášejí však rovněž praktická doporučení pro další uvedení programu, z nichž vyplývá, že hledání ideální podoby programu je z podstaty věci stále znovu opakovaný proces.

Autorky a autoři zpracovali své zkušenosti podle jednotné osnovy, která však umožňuje zachytit specifika každého programu. I proto se jednotlivá zpracování vzájemně liší. Kapitoly věnované vzdělávání žáků základních a středních škol obsahují například přehledy vazeb programu na rámcové vzdělávací programy,¹¹⁾ jež pomáhají identifikovat

11) Rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), gymnaziální vzdělávání (RVP GV) a střední odborné vzdělávání (RVP SOV) jsou dostupné na <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>.

vzdělávací obsah a klíčové kompetence, k jejichž osvojování program žáky vede. Do přílohy jsme rovněž zařadili podrobný popis jednoho z těchto programů, který má podobu detailně rozpracovaného scénáře.¹²⁾ Ukazuje, že je možné s cíli formálního vzdělávání propojit nejen obsah nebo cíle programu, ale také jeho dílčí aktivity. Zároveň naznačuje, ve kterých momentech a proč je možné program upravovat na míru konkrétní skupiny, ať už z hlediska zkrácení, rozšíření nebo prohloubení některé z činností. Kapitoly zaměřené na neformální vzdělávání a informální učení v historických zahradách a parcích vycházejí z volnočasového pojetí památkové edukace. Záznamy programů proto naznačují, jak vytvářet pestrou nabídku vzdělávacích příležitostí, která umožňuje velkou míru participace cílových skupin a zároveň je otevřena příležitostným změnám. Některé záznamy mají podobu osvědčených scénářů, podle kterých autoři či autorky při vedení programu běžně postupují, jiné představují spíše návody a podklady pro lektory, kteří se samostatnému vedení programů teprve učí.

Výběr příkladů dobré praxe byl veden snahou nabídnout zájemcům o památkovou edukaci v historických zahradách a parcích inspirativní příklady formálního i neformálního vzdělávání celé škály cílových skupin (žáci mateřských, základních a středních škol, rodinní návštěvníci a volnočasová sdružení, dospělí a zdravotně znevýhodnění návštěvníci). K dispozici byl především bohatý soubor zkušeností lektorů Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži, zároveň se nám však podařilo oslovit také kolegyně a kolegy, kteří realizovali programy zaměřené na interpretaci zahradní kultury i na dalších objektech ve správě NPÚ. Pro každou kapitolu, s výjimkou kapitoly druhé, jsme pak vybírali čtyři až pět příkladů, které jsme dále srovnávali z hlediska obsahu edukace, uplatněných didaktických postupů, nároků na organizační zajištění programu, udržitelnost, celkovou efektivitu a přidanou hodnotu programu.

Z hlediska obsahu jsou pak do jednotlivých kapitol zařazeny programy, které se odehrávají v různém historickém prostředí (formální a neformální zahrady, krajinářské parky, komponovaná krajina, skleníky, drobná zahradní architektura) a poskytují účastníkům příležitost, aby vnímali daná místa nejen jako svědky minulosti, nebo důležitý zdroj poznání (teoretického i praktického), ale také jako důležitou součást svého aktuálního světa. Přibližují jim procesy památkové péče a ochrany historických zahrad a parků (např. *Odkud spadl Eda?*, *Objevování barokní zahrady zámku Český Krumlov*, *Zahradní praktika*), ale také možnosti tvůrčí reflexe přírodně-kulturního dědictví v dnešní době.

Z didaktického hlediska respektuje většina prezentovaných programů principy edukace prostřednictvím kulturního dědictví a kombinuje řadu interpretačních technik od dramatických, přes výtvarné a hudební až po pohybové. Programy *Průvodcem v Květné zahradě* a *Zahradní praktika* pak vycházejí z principů edukace pro kulturní dědictví a ilustrují způsoby, jak propojovat památkovou edukaci s profesní přípravou středoškoláků. Všechny programy formálního charakteru podporují různé typy zkušenostně reflektivního učení (zážitkové, činnostní i problémové), programy volnočasové pak zájmové a speciální

¹²⁾ Viz Příloha 1.

vzdělávání dospělých a mezigenerační učení rodinných návštěvníků. Vybrané příklady jsou rovněž návodné z hlediska využívání edukačních a kompenzačních pomůcek.

Prezentované programy jsou různě organizačně náročné, ať u z hlediska času, prostoru (interiéry i exteriéry), míry technického zabezpečení (minimum edukačních pomůcek, loutky, vybavená tvůrčí dílna, možnost vyzkoušet si zahradní techniku) nebo nezbytného personálního obsazení. Jednorázové programy mají obvykle časovou dotaci od 60 do 120 minut, některé lze však spojit do vzdělávacích cyklů (*Zahradní praktika*). Do druhé kapitoly, věnované programům pro žáky prvního stupně základních škol, jsme pak výjimečně soustředili příkladů deset, abychom ilustrovali rovněž možnosti a limity, jež přináší opakovaná spolupráce s místními školami, která probíhá jednou měsíčně po celý školní rok. Zařazen je rovněž celodenní program *Parkem letem světem – antikou i orientem*, nebo týdenní projekt *Průvodcem v Květné zahradě*, který zároveň poukazuje na spolupráci se středními školami, kdy pedagogové využívají historické prostředí a organizační zázemí památky, aby sledovali vlastní vzdělávací záměry.

Do většiny kapitol byly pro srovnání zařazeny nejen programy, které se již v praxi osvědčily a díky lektorskému zázemí tvoří součást edukační nabídky, ale také programy, které vznikly na žádost památkových správ, aby je mohli po zaškolení autory převzít a dále rozvíjet místní lektori (např. *V království Diany, Roma doma aneb Pražská Itálie, Od růže k slze, Pavím okem aneb Jak šel páv s barvou ven*). Uplatnění a udržitelnost těchto programů závisí nejen na personálních kapacitách jednotlivých památkových správ, ale také na celkové personální politice NPÚ. Všechny programy však byly vytvářeny zkušenými památkovými pedagogy, reagovaly na vzdělávací potřeby cílových skupin a zúročily jejich reflexe přinejmenším z pilotního ověřování.

Pokud jde o přidanou hodnotu vybraných programů, nelze příliš generalizovat. Jisté však je, že všechny uvedené programy, přestože jsou primárně určeny pro dané cílové skupiny, v sobě skrývají i další edukační potenciál. Jejich tvorba i realizace obvykle vyžadují nejen nasazení pedagogů a lektorů, ale také celé řady dalších odborníků, kteří se jejich zásluhou mohou rozvíjet v oblasti komunikace a práce s veřejností. Většina programů rovněž ilustruje, že při práci s fikčními světy různých cílových skupin není třeba se omezovat jen na typické pohádkové bytosti, jako jsou vodníci, skřítki nebo víly. Vždy je možné čerpat z charakteru a jedinečnosti místa (funkce, architektura, umělecká výzdoba, mobiliář apod.), volit příběhy nebo postavy, které s nimi rezonují, a jejich prostřednictvím pak poetickou a hravou formou tajuplná zákoutí historických zahrad a parků objevovat či osidlovat.

Příklady dobré praxe

Programy pro žáky mateřských škol

V této kapitole naleznete čtyři příklady edukačních programů z kroměřížských zahrad a zámeckého parku v Kynžvartu určené dětem od tří do šesti let, které navštěvují mateřskou školu nebo jiné zařízení či skupinu, jež se zabývají jejich společnou výchovou. Všechny vycházejí z předpokladu, že předškoláci potřebují ve světě kulturního dědictví teprve zdomácnět. Podobně jako v jiných oblastech svého života se i při edukačních programech v historických zahradách a parcích učí svobodně projevit svou aktivitu a iniciativu, a zároveň ji regulovat tak, aby nenarušovala soužití s druhými lidmi.

Podle vývojových psychologů se kognitivní znalosti a dovednosti dětí předškolního věku zakládají na názorném myšlení, jež vychází z opakovaných smyslových zkušeností a operací s elementárními pojmy. Žáci mateřských škol se proto ještě nedokážou soustředit na dlouhé abstraktní výklady, ale mnohé se naučí díky smyslovému poznání, herním aktivitám a naslouchání krátkým příběhům. V kontaktu s dospělými, vrstevníky i mladšími dětmi začínají také postupně zvnitřňovat společenské normy a učí se jednat podle svého svědomí, aniž by k tomu potřebovali kontrolu zvnějšku. Nedokážou to však bez adekvátní emocionální odezvy a příležitostí k citlivé reflexi důsledků vlastního chování.¹³⁾

Klíčovou strategií památkové edukace žáků předškolního věku je proto učení hrou a všemi smysly prostřednictvím kulturního dědictví, které se odehrává v jejich životním kontextu. A jsou to právě historické zahrady a parky, které poskytují pro takové učení řadu skvělých podnětů a zároveň nabízejí bezpečný prostor, kde se mohou děti volně pohybovat, radovat z nových objevů nebo společně tvořit. Doporučit lze zvláště působení na všechny dětské smysly (zrak, sluch, hmat, čich a chuť, vnímání tepla a chladu) kombinované s pohybovými, konstrukčními (výtvarné i pracovní činnosti) či napodobovacími hrami (dramatické aktivity), v nichž se může uplatnit také manipulace s edukačními pomůckami. Čím jsou děti starší, roste jejich obliba kooperativních her, jejichž prostřednictvím si osvojují různé společenské role a normy chování.¹⁴⁾

13) Srov. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, Praha 2007, s. 226–227. PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*, Praha 1997. ERIKSON, E., *Osm věků člověka*, Praha 1983.

14) Podrobněji viz HAVLÚJOVÁ, H., HUDEC, P. INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*, Praha: NPÚ 2015. Srov. také HUDEC, P., KRŠADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.

Obr. 2. Podzámecká zahrada skýtá pro děti mnoho podnětů pro smyslové vnímání (foto G. Čechová).¹⁵⁾

Moje zahrada

Autor: Petr Hudec

Spolupráce: Lenka Křesadlová, Gabriela Čechová

Anotace: Zahradník Florián (maňásek) provádí děti zahradou. Rozdává dětem obrázky zahradních prvků, které ji utvářejí. Společně po nich v zahradě pátrají a dávají jim jména. Na závěr děti použijí obrázky k tomu, aby formou koláží vytvořily svoji vlastní zahradu.

Klíčová slova: Kroměříž, Květná zahrada, Podzámecká zahrada, zahradní prvky, koláž, vernisáž

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnili žáci MŠ Kollárova Kroměříž.

Místo realizace: Květná a Podzámecká zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 21. a 22. května 2014

Délka programu: 60 min.

¹⁵⁾ Další fotodokumentace programu viz HUDEC, P., *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, s. 55. A dále HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 9 a 19.

Kontext

V Květné a Podzámecké zahradě v Kroměříži byly v uplynulých letech realizovány edukační programy v rámci činnosti Metodického centra zahradní kultury a projektu *Památky nás baví*. Na základě zkušeností s realizováním programů pro různé cílové skupiny (včetně žáků mateřských škol) přistoupili lektori k tvorbě nového typu programu.

Východiska a hlavní cíle

Děti předškolního věku si představu o celku zahrady skládají z jednotlivostí. Je třeba začít od toho, co znají. Ve spolupráci s výtvarnicí Gabrielou Čechovou a odborníci na zahradní umění Lenkou Křesadlovou byla proto vytvořena kolekce logotypových ilustrací zahradních prvků, které se staly podkladem pro tvorbu náplně programu.¹⁶⁾ Jedna sada vznikla pro Podzámeckou zahradu, která je neformální zahradou, druhá pro Květnou zahradu, která naopak reprezentuje zahradu formální. Hlavním cílem programu je umožnit žákům předškolního a mladšího školního věku, aby si učinili ucelenou představu o zahradě na základě procházky a hravého seznámení s dílčími zahradními prvky, které ji tvoří.

Obsah a průběh programu

Program využívá loutku, maňáska zahradníčka Floriána, která je dětem blízká svou velikostí. Po příchodu dětí do zahrady se lektor se všemi přivítá a naváže s dětmi rozhovor, například: „*Těšily jste se do zahrady?*“ „*Chodíte sem s rodiči?*“ apod. Dále dětem vysvětlí, že si s nimi chce povídat, ale rád by je také oslovoval jménem. Opatří proto jejich oblečení vizitkami (lepící štítky s křestním jménem).

Obr. 3. Program obohacuje maňásek zahradník Florian
(foto G. Čechová).

¹⁶⁾ Obrázky byly publikovány a poskytnuty k volnému využití in HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, Praha, s. 98–103

V závislosti na časových možnostech a věku dětí mohou svůj podpis provést samy děti. Následně lektor dětem sdělí, že by je rád navštívil zahradníček Florian, jenže se trochu stydí. „*Taky se někdy stydíte? Víte co, zařeme oči, aby mohl nenápadně přijít, a zavoláme na něj: „Floriánku, neboj se!*“ Realizací tohoto úvodu jsou jednak děti připraveny na příchod zahradníčka a jednak se tím řeší z technického hlediska forma jeho příchodu.

Když děti otevrou oči, zahradník se s dětmi jednotlivě (podáním ruky) přivítá. Pak dětem sdělí, že nedávno požádal svoji kamarádku malířku, aby mu namalovala zahradu, kterou má tolik rád. Malířce se ale celá zahrada nevešla na jeden obrázek, a tak vzniklo mnoho krásných menších obrázků. Následně obdrží každé dítě jeden obrázek a všichni se společně vypraví do zahrady hledat to, co je na obrázcích namalováno. Lektor (a zahradník) vždy přivedou děti na místo, kde se nachází některý ze zahradních prvků a zeptá se jich, kdo ho má na obrázku. Obrázek si pak všichni společně prohlížejí a srovnávají se skutečností. Lze ale také reagovat na to, co děti vidí.

Hledání a poznávání zahradních prvků není možné ponechat jen na vizuální úrovni. Z hlediska potřeb dětí je třeba zapojit i jiné smysly, zejména pak hmat (například pohladit si živý plot, nebo přivonět ke květině). Lze také využít prvky dramatické výchovy: všichni se stanou sochami a zkamení, ztvárníme, jak stříká fontána apod.

Když se podaří objevit všechny zahradní prvky, obdrží děti pracovní a sedací podložku. Dále také papír, na který si nalepí svůj obrázek (popřípadě ještě jeden s jiným prvkem), a fixu, s jejíž pomocí dokreslují, co se jim v zahradě líbilo, co by chtěly mít ve své zahrádce. Lektor se dětem snaží pomoci, aby se jim podařilo na obrázek organicky navázat – například cesta směřující k soše apod.

Obr. 4. Pro děti je velmi lákavé malovat přímo v zahradě (foto P. Hudec).

Obr. 5. Závěrečná reflexe programu má podobu společného tance kolem kreseb dětí (foto G. Čechová).

V závěru děti položí obrázky vedle sebe na jedno místo tak, aby mohla proběhnout vernisáž v trávě. Lze například vytvořit kruhové uspořádání kreseb vhodné pro to, aby děti kresby obklopily, každý stál u své. Pokud zahradníček nedoprovázel děti během celého programu, je vhodný okamžik jej opět přivolat a pozvat na vernisáž. Zahradník Florián následně dává prostor jednotlivým dětem, aby prezentovaly výsledek své práce. Oceňuje jejich obrázky, vyzdvihuje to, co se podařilo. Na závěr děti upozorní, že když dají obrázky dohromady, v jejich společné zahradě už vlastně nic nechybí. Společně pak mohou rychle vypočítat, co vše v zahradě je a zopakovat si tak nové znalosti. Florián z toho má velkou radost a vyzve děti, aby se chytily za ruce a kolem vytvořené zahrádky si zatancovaly za zpěvu písničky (například *Šef zahradník do zahrady*). Poté se s dětmi rozloučí. Obrázky dětí se uvolní ze skřipců výtvarných podložek a jsou dány paní učitelce k dalšímu využití.

Výsledky aktivity: koláže

Pomůcky a materiál: kartičky s kresbami zahradních prvků, papíry A4, psací podložky se skřipcem, lepidlo, černé fixy, pastelky, sedací podložky, maňásek zahradník Florián

Reflexe a výhled do budoucnosti

Jak v Květně, tak také v Podzámecké zahradě, se program velmi vydařil. Děti velmi dobře reagovaly na maňáška Floriána. Pro lektora bylo náročné komunikovat skutečně

skrze něj a nestrhávat pozornost na sebe – je to však otázka praxe a zkušenosti. Děti bavilo také hledání obrázků v zahradě, ale nevydrží to příliš dlouho. Je tedy třeba zařadit i jiné druhy poznávání zahrady a častější změnu činností (například jednoduché smyslové aktivity), které však nebudou odvádět od zaměření programu.

Malování či dokončování obrázků přímo v zahradě na trávniku bylo pro děti velmi atraktivní. Výsledky byly velmi působivé. Potvrdila se rada výtvarnice, aby děti navazovaly na její ilustraci stejně výrazným prostředkem – tedy fixou a nikoliv tužkou, aby pak jejich práce nevypadala vůči vytištěné ilustraci chudobně. Lze konstatovat velký kvalitativní rozdíl mezi pracemi dětí předškolního věku a dětmi mladšími. Prezentace jednotlivých obrázků tak, aby všechny děti dávaly celou dobu pozor, je snazší s menší skupinou. Je-li dětí více jak dvacet, prezentace se může protáhnout a pozornost dětí upadá. Tanec kolem společné zahrady je vhodným a působivým zakončením.

Ohlasy účastníků

Děti byly s programem viditelně spokojené a pozitivní zpětnou vazbu obdržel lektor i od pedagogů. Před tím, než si děti odnesly obrázky domů, upořádaly paní učitelky výstavku jejich prací na nástěnce ve školce.

Doporučení, náměty, inovace

Oživovat loutku a současně vést program je pro jednoho pedagoga velmi náročné.¹⁷⁾ Komfortnější tedy je, když vedou program dva lektori. Pokud to není možné, lze doporučit, aby lektor s maňáskem sehrál úvodní dramatický vstup, pak loutka děti opustí (zahradník musí jít například pracovat do jiné části zahrady) a vrátí se zase v závěrečné části, kdy probíhá prezentace dětských prací společně. Maňásek se stává vhodným médiem pro zpětnou vazbu a společně s dětmi hodnotí jejich práci a pobyt v zahradě. Alternativou pak může být program, který vede lektor v kostýmu zahradníka.

Zajímavější výtvarné práce vznikají, když děti obdrží celkem dva obrázky a na jednom z nich je cesta. Ta děti inspiruje, aby vytvářely mezi prvky na obrázku vztahy a neomezovaly se jen na domalování „sluníčka a mráčku“. V závislosti na časových možnostech lze ponechat kresby pouze černobílé a v jejich dokončování pokračovat až v prostředí školky, což je způsob, jak se k tématu vrátit po odchodu ze zahrady. Pokud se v zahradě realizuje i vybarvování pastelkami, pak je dobré je rozdat až poté, co jsou již za pomoci fixů vytvořeny kontury objektů.

¹⁷⁾ Lektor potřebuje mít někdy volné obě ruce. Dále je náročné loutkoherecky zvládnout „přepínání“ z hlasu loutky na lektora, aniž by nedošlo ke ztrátě živosti loutky v očích dětí. Ta by neměla „umřít“ tím, že lektor spustí ruku dolů, položí ji na zem atd. Blíže viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 65–72.

Obr. 6. Program *Odkud spadl Eda?* je založen na silném příběhu, který děti motivuje k aktivní účasti (foto L. Psotová).¹⁸⁾

Odkud spadl Eda?

Autoři: Petr Hudec, Hana Poková, Lenka Psotová

Spolupráce: správa Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Pomeranč Eduardo alias Eda se probudil jednoho dne v regále supermarketu obklopen dalšími pomeranči. Ani jeden z nich nevěděl, odkud se tu na světě vzal. Zrovna šla kolem Edy zahradnice Hanka, která slyšela vzlykání. Řekla Edovi, ať nebrečí, nebo se scvrkne, že ho vezme s sebou do zahrady a ukáže mu, kde jsou jeho kořeny. Vzali s sebou i děti, když slíbily, že Edu nesní. Program je situován do Velkého skleníku Květné zahrady. Děti se skrze vyprávění, hry, smyslové a hudební aktivity i výtvarnou činnost seznamují s funkcí stavby a vybranými rostlinami, jejichž plody znají často pouze z regálů supermarketů.

Klíčová slova: skleník, teplomilné rostliny, pomeranč, citrus, datle, fíky, rozmarýn, teploměr, čtyři smysly

¹⁸⁾ Další fotodokumentace programu viz HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, s. 28. HUDEC, P. (ed.), *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 67.

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnili žáci MŠ Kollárova z Kroměříže.

Místo realizace: Velký skleník Květné zahrady v Kroměříži

Pilotní realizace: 20. února 2015

Délka programu: 60 min.

Kontext

V Květné zahradě v Kroměříži byla připravena celá řada edukačních programů pro různé cílové skupiny včetně dětí z mateřské školy. Byly ovšem vázány na příznivé počasí od jara do podzimu. Program pro tuto návštěvnickou skupinu, který se odehrává ve skleníku, umožňuje realizovat vzdělávací aktivity i v zimním období.

Východiska a hlavní cíle

Na počátku února 2015 bylo ve skleníku uspořádáno odpoledne pro rodiny s dětmi s názvem *Za mrazíků do skleníku*. Zkušenosti s využitím prostoru a nabídnuté aktivity se staly podkladem pro tvorbu programu pro děti z mateřských škol. Osvědčeným způsobem prezentace památky bylo zapojení všech smyslů dětí, dále pak realizace výtvarných, hudebních a dramatických aktivit. Nově je akcentován fenomén příběhu: děti se snaží se vši vážností pomoci pomeranči Edovi nalézt identitu. Hlavním cílem programu je umožnit dětem, aby se seznámili s funkcí skleníku a vybranými subtropickými rostlinami, které v něm přezimovávají.

Obr. 7. Při realizaci programu jsou zásadní smyslové podněty (foto R. Rybková).

Obsah a průběh programu

Program vedou ideálně dva lektori, jeden v roli zahradníka, druhý „oživuje“ maňáska Edu. Úspěšné skloubení lektorské a loutkoherecké role v jedné osobě totiž vyžaduje značnou zkušenost.¹⁹⁾ Po příchodu dětí lektori zhotoví dětem jmenovky (lepící štítky), aby je v zájmu zkvalitnění komunikace během programu mohli oslovovat křestními jmény. Vlastní program je zahájen dramatickým výstupem v čestném dvoře.

Lektorka se dětem představí jako zahradnice a sdělí, že by mezi ně ráda přivedla ještě pomeranč Edu, pokud jí ovšem slíbí, že jej nesní. Děti tedy na základě výzvy lektora zavrou oči a přivolají Edu. Když se Eda objeví, lektorka společně s ním vypráví, jak se seznámili v supermarketu: Eda brečel, protože se probudil podchlazený a nevěděl, kde je a odkud pochází. Zahradnice mu slíbila, že můžou společně najít místo, kde přišel na svět. Děti jsou motivovány, aby se tohoto dobrodružného hledání zúčastnili. Jejich úkolem není nic menšího než nalézt ztracenou identitu nového kamaráda.²⁰⁾ Tím jsou děti silně motivovány a zaujaty pro aktivní účast na programu.

Před vstupem do skleníku zahradnice zaměří pozornost dětí na pozorovatelnou část zahrady a upozorní je, že do ní přicházejí v době, kdy stromy nemají listy a nekvetou zde květiny. „*V zahradě ale existuje místo, kde tomu tak není. Tam se nyní vypravíme.*“ Do skleníku vstupují děti za zvuků džungle, které lektor pouští z reproduktoru.²¹⁾ Nechá děti chvíli v napětí, co na ně čeká v neznámém prostoru. Všichni se shromáždí uprostřed skleníku před vlastní expozicí rostlin. Následuje dialog zahradnice, Edy a dětí:

„*Kde jsme se to ocitli?*“

„*Jak je možné, že tady mají rostliny listy?*“

„*Cítíte, jak je tu vlhko a teplo?*“

Lektor dále vyzve děti, aby si prohlédly teploměr na zdi a pokusily se přečíst číslici deset stupňů. Povídá si s nimi za spoluúčasti Edy o tom, jestli je to moc nebo málo, zda by ve skleníku mohly chodit jen v tričku apod. Závěrem shrne, že ve skleníku není teplo jako doma, ale je tu dost teplo na to, aby rostliny nezmrzly. Následují další dotazy, které může formulovat zvědavý Eda: „*Proč má skleník velká okna?*“ Nebo: „*Proč jsou rostliny zasazeny do kbelíků?*“

Lektorka doplňuje vyjádření dětí komentářem, který se rovněž vztahuje k připraveným snímkům. Ty zachycují vyvážení rostlin před skleník a podobu instalace rostlin v zahradě v teplém období roku. Následně Eda nedočkavě motivuje zahradnici ke hledání rostliny, na které se urodil. Skupina se tedy vydává na prohlídku expozice rostlin. Skladba progra-

¹⁹⁾ Viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních akcí v památkách zahradního umění*, s. 65–66.

²⁰⁾ Loutka je dětem blízká proto, že je nevědomá, bojící se, potřebující pomoc, což jsou situace, v nichž se ocitají i ony. Z této role by loutka neměla vypadnout. Eda tedy například nemůže začít děti poučovat. Spíše by měl klást otázky, na které by měly předně odpovídat děti, méně již lektorka v roli zahradnice.

²¹⁾ Při reprízách programu lektori od pouštění zvuků upustili, protože sám skleník poskytoval dostatek zvukových podnětů a to v souvislosti s funkčními, zurčícími fontánami a přítomností klece s cizokrajným ptáctvem.

mu záměrně oddaluje pointu (nalezení citrusu) na pozdější okamžik tak, aby bylo možné seznámit děti i s několika dalšími rostlinami, aniž by pominulo zaujetí dětí související s hledáním. Pro kvalitu učení je výklad umenšen ve prospěch poznávání čtyřmi smysly.

První zastávkou je rozmarýn. Děti přivoní ke snítce rostliny a pro zapamatování jejího názvu si zpívají písničku, která je běžně známá a v mateřských školách zpívaná: *Šel zahradník do zahrady*. Dalšími zastávkami jsou datlová palma²²⁾ a fíkovník. Povídání o rostlinách je doplněno příležitostí datle a fíky ochutnat. V případě datlové palmy pak bylo pro děti velkým zážitkem dotknout se jejího chlupatého kmene.

Během procházení lektorka reaguje na podněty a zájem dětí, což se při pilotním provedení programu projevilo například píchnutím se dětí o agáve, od čehož bylo odvozeno vyprávění o různé strategii rostlin, jak se brání odparu vody a okusování zvěří. Na závěr procházky lektorka směřuje děti a netrpělivého Edu k citrusům, přičemž přesun k nim je za atraktivně utvořením hada a proplétáním se mezi sudy, v nichž jsou rostliny zasazeny.

Zde probíhá emoční vyvrcholení programu. Kromě kvetoucích citrusů se zde totiž nacházejí rostliny se zelenými a konečně také zralými plody, děti je pomohou Edovi objevit a on se s nimi raduje. Při pilotním provedení programu byl dán prostor pro tuto společnou radost honěním se či pobíháním mezi sudy s rostlinami.

Obr. 8. Emočním vyvrcholením programu je nalezení Edova mateřského stromu (foto R. Rybková).

²²⁾ Ve Velkém skleníku se nepěstuje přímo datlovník pravý, pouze druhy palem, které jsou mu podobné listem (datlovník kanárský) nebo kmenem (žumara ztepilá). Toto zjednodušení však považují lektori vzhledem k návštěvnické skupině za přijatelné.

Obr. 9. Tvorba prostorových objektů je pro děti atraktivní (foto R. Rybková).

Poté lektor dětem ukáže kartičku s obrázkem rostliny v nádobě. Sdělí jim, že ve vymezené části skleníku ukryl mnoho takových kartiček. Úkolem dětí je, aby si každý našel jeden obrázek. Následuje pátrání, na které navazuje výtvarná činnost. Děti se usadí ke stolečkům uprostřed skleníku. Nalezené obrázky položí na stůl a ze zadní strany si je podepíší, předškoláci to již umí. Následně kolem nich staví ze sirek skleníky. Výhodou této techniky je atraktivita prostorové tvorby a rychlost.

Zahradnice s Edou všechny děti obejde a ocení jejich práci. Děti postavily pro rostlinky krásné skleníky. Protože si však nemohou své „domečky“ odnést a nevešlo by se do nich více rostlin, do školky si děti odnesou jen rostlinku na obrázku. Společně s paní učitelkou a po nalepení obrázku na papír formátu A4 pro ně vytvoří větší skleník, kam mohou přimalovat další rostlinky, které při putování s Edou a zahradnicí viděly. Paní učitelka proto podepsané obrázky rostlin od dětí vysbírá a uschová je u sebe. Děti mohou ve školce vytvářet také jeden společný velký skleník, do kterého pak nalepí své rostlinky. Tak či tak, zařazení navazující aktivity prodlužuje a prohlubuje zážitek návštěvy skleníku.

Závěr programu patří reflexi. Děti se shromáždí opět v expozici rostlin a vytvoří zde kruh. Ten, kdo drží v ruce Edu, může říct, co se mu ve skleníku líbilo. Zahradnice může také dotazy ověřovat, co si děti zapamatovaly. Nakonec se všichni chytí za ruce, zatancují si a zazpívají písničku *Šel zahradník do zahrady*. Pak děti skleník opouštějí.

Výsledek aktivit: domečky ze sirek pro obrázky rostlin, koláže skleníku

Zdroje: PARI, I., *Potravinový známý neznámý*, Praha 2016.

Materiál a pomůcky: hudební přehrávač s nahrávkou zvuků džungle, mluvící maňásek pomeranč Eda, keramický talíř, kytara, obrázky rostliny v nádobě pro každé dítě, tužky, zápalky, plody datlí, fíků, sedací podložky, fotografie instalace rostlin před skleníkem

v Pomerančové zahradě, fotografie transportu rostlin v nádobě ze skleníku, klobouk „slamák“ a zástěra, stoly a židle

Reflexe a výhled do budoucna

Na program přišlo 18 dětí předškolního věku, jeden chlapec měl osobní asistentku. Díky úvodní stimulaci (postava Edy a jeho příběh) děti program ihned zaujal. Zvuky džunglí přispěly k napětí při vstupu. Předškoláci zvládli odečíst teplotu z teploměru a vydal se i dialog s dětmi o funkci skleníku. Potvrdila se vhodnost smyslových aktivit (hmatání dřeva palmy, píchající agáve, čichání k rozmarýnu, ochutnávání datlí a fíků). Po části s řadou informací a emočním vyvrcholení programu (nalezení Edových brášek) byla vhodně zvolená aktivita běhání mezi sudy, při které děti relaxovaly. Zpěv písničky se vydal díky předcházející domluvě s učitelkami, že si písničku ve školce připomenou. Osvědčilo se rovněž hledání obrázků.

Lektoři odolali pokušení ukázat dětem, jak stavět skleníky ze sirek a nechali to jen na nich. Odměnou za to jim byla velká kreativita dětí a různé podoby skleníků. Příště namísto pokynu vysypat sirky bude stačit výzva k pouhému otevření krabičky. Na druhou stranu bylo neplánovaně prodlouženo procvičování jemné motoriky, když bylo třeba vrátit všechny sirky zpět do krabiček.

Reflexe proběhla dobře po emoční stránce – držet v rukou Edu, mluvit s ním „tváří v tvář“ byl pro děti očividně uspokojivý zážitek. Nebyla ovšem šťastně zvolena otázka: *Co se vám na programu nejvíce líbilo?* Příště budou proto voleny otázky konkrétnější. Také je vhodné nechat dětem více času na odpověď.

Paní učitelky obdržely návod, jak provést navazující výtvarnou aktivitu (reflexi) v prostředí školky – dolepení obrázku rostliny v nádobě na větší formát papíru, individuální nebo společné malování skleníků. Zvolily variantu společného díla dětí.

Ohlasy účastníků

Z odpovědí dětí:

„Mně se líbily ty palmy, hledání obrázků, všechny kytičky, jak jsme dělali z těch sirek ten domeček, mě se líbily ty růže (kamélie), mně se líbil ten Eda.“

„Mě se líbilo úplně všechno, palmy, ten Eda, ty pomeranče a kamélie a jak jsme tam lítali.“

Z dotazníku pro paní učitelky:

„Líbilo se nám, že byly v programu využity všechny výchovně vzdělávací složky. Děti si osvojily nové, zajímavé informace nejen o pěstování a růstu rostlin ve sklenících.“

Doporučení, náměty, inovace

Realizace programu v uvedené podobě je adekvátní v historických zahradách, v nichž se pěstují citrusy. Lze se ovšem také vztahovat k umělecké výzdobě památkového objektu.

Ve šlechtických sídlech, zmiňme například malířskou výzdobu jednoho ze sálů v zámku Trója, je pěstování citrusů dáno do souvislosti s bájným Herkulem, který měl za úkol získat zlatá jablka nesmrtelnosti ze zahrady Hesperidek.

Výběr rostlin určených k bližšímu poznávání by měl být na jedné straně dán místní situací, na druhé straně vzdělávacími potřebami dětí. Mělo by se tedy jednat o základní typy subtropických rostlin, s nimiž mohou přijít děti do kontaktu ve svém životě. Pro Květnou zahradu v Kroměříži tak byl například zakoupen na základě prosby lektorů olivovník.

Lze doporučit, aby lektor před návštěvou dětí zjistil, zda se jedná o předškoláky, smíšenou třídu nebo jen nejmenší děti. Od toho se pak odvíjí volba forem komunikace i nabízených aktivit.

Obr. 10. Inspirací pro realizaci programu se stala výzdoba Rotundy v Květné zahradě (foto P. Hudec).²³⁾

Zvířátka v Rotundě

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Hana Poková, Lenka Trantírková

Anotace: Program *Zvířátka v Rotundě* se zaměřuje na interpretaci zahradního pavilonu v srdci Květné zahrady. Věnuje se jak zprostředkování charakteru a funkce stavby, tak také její umělecké výzdobě. Využívá k tomu výtvarné, hudební, pohybové i baletelské aktivity.

Klíčová slova: Rotunda Květné zahrady v Kroměříži, kyvadlo, osmistěn, zvířata, mozaika

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnila MŠ Kollárova z Kroměříže.

Místo realizace: Rotunda Květné zahrady v Kroměříži

Pilotní realizace: 13. května 2016

Délka programu: 60 min.

²³⁾ Další fotodokumentace k programu viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 17.

Kontext

V Květné zahradě v Kroměříži byla připravena celá řada edukačních programů pro různé cílové skupiny včetně dětí z mateřské školy. Programy jsou však vázány do velké míry na příznivé počasí. Uskutečnění programu pro tuto návštěvnickou skupinu v Rotundě umožňuje realizovat vzdělávací programy i za deště či v chladných podzimních měsících. Program tedy nabízí určitou alternativu v případě nepříznivého počasí, zároveň je ale sám o sobě plnohodnotným programem, který rozšiřuje nabídku edukačních programů pro mateřské školy.

Východiska a hlavní cíle

Rotunda v Květné zahradě či též Lusthaus je pozoruhodnou a umělecky hodnotnou zahradní stavbou. Zvláštní pozornost si zasluhuje její umělecká výzdoba zahrnující vyobrazení zvířat blízka dětem. Svým charakterem umožňuje realizaci edukačních programů zaměřených na geometrii a výtvarné umění. Hlavním cílem programu je tvůrčím způsobem zprostředkovat dětem předškolního věku Rotundu v Květné zahradě a rozvíjet jejich prostorové, pozorovací, výtvarné i hudební schopnosti.

Obr. 11. Jako připomínka zaniklého osvětlení Rotundy je realizována aktivita dívání se přes barevné fólie (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Program je koncipován jako série činnostních zastavení, jejichž prostřednictvím žáci postupně odhalují charakter místa. Lektor přivítá děti v čestném dvoře Květné zahrady a společně si vytvoří jmenovky, aby je mohl při programu individuálně oslovovat. Pak jim vysvětlí, kde se ocitli a co se vydají prozkoumat. Následuje přesun do Rotundy.

Kyvadlo

V zahradním pavilonu je program zahájen spuštěním kyvadla, kolem kterého se děti shromáždí. Aktivita má význam především jako motivace k plné účasti na programu, zaujetí dětí. V jejich očích to může být například „zlatá koule s rydlékem“, která umí nakreslit motýlka. Není potřeba se pouštět do složitého výkladu. Lektor také může akcentovat geometrický tvar koule.

Osmistěn

Lektor odpoutá pozornost dětí od kyvadla k samotné stavbě. Vyzve je, aby prstem opsaly její kopuli (kruh), sdělí jim ale, že kdyby se na stavbu dívaly z výšky tak, jak ji vidí ptáci, zjistily by, že má tvar osmiúhelníku. Přiblíží jim tvar nejprve sdělením, že do stavby vedlo kdysi osm vchodů – dnes se z některých z nich stala okna. Zeptá se: *„Umíte počítat do osmi? Tak si to teď vyzkoušíme a společně si je spočítáme.“* Následuje společné, nahlas artikulované počítání doprovázené ukazováním.

Dále lektor vybere osm dětí, kterým rozdá ozvučná dřívka a rozmístí je na lodičky na podlaze po obvodu Rotundy.²⁴⁾ Naučí je, jak na dřívka hrát tak, aby zvuk byl slyšet: *„Jedno dřívko se drží zlehka v mističce z dlaně a druhým se do něj ťuká.“* Nejprve dá dětem prostor, aby si hru samy vyzkoušely. Poté je začne „dirigovat“. Na koho ukáže, ten ťukne dřívky. Děti bez dřívky stojí ve středu stavby se zavřenýma očima a údery počítají. Dále lektor může dirigovat tak, aby ťuknutí na sebe více navazovala, zrychlovala se pro omocnění zážitku z akustiky. Postupně se všechny děti ve hře na dřívka vystřídají.

V závislosti na věku dětí a jejich motorických schopnostech je pak realizována aktivita dokreslování osmiúhelníku. Jedná se o jednoduché grafomotorické cvičení – spojení osmi připravených bodů. Menším dětem může lektor osmiúhelník na obrázku jen ukázat.

Vitráže

Po dokončení obrázků dá lektor dětem prostor, aby si Rotundu znovu prohlédly a zaměřily se na okna v kopuli. Vysvětlí, že dříve měla okna barevná skla, kterými procházelo barevné světlo, když do oken zaskvílo slunce. Poté rozdá lektor dětem barevná kukátka, aby si mohly vyzkoušet, jak asi barevně tónovaný prostor vypadal.

²⁴⁾ Ozdobné terazzo zde má podobu lodíky s židovskou hvězdou, což byla součást znaku olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna, který na počátku 20. století Rotundu renovoval.

Bingo

Prozkoumání dalších částí Rotundy, zejména pak grott a kabinetů zdobených kamínkovými mozaikami, je realizováno formou pátrání po zvířátkách. Děti se rozdělí do dvojic. Každá dostane psací podložku a list s kresbami zvířátek, která se objevují v umělecké výzdobě interiéru; dále pak tužku a baterku, která jednak umocňuje efekt pátrání a jednak reálně pomáhá nasvítit tmavá místa v grottech. Kresby zvířátek, které odpovídají tomu, co děti objevily ve výzdobě, označují žáci na pracovním listu například zakroužkováním. Aktivita končí, když se dětem podaří nalézt všechna zvířátka. Při hodnocení úkolu v centrálním prostoru lektor ocení pátrací schopnosti dětí a poukáže na plastiky ztvárněná zvířata, která jsou vždy napůl rybou (kůň, pes, jelen aj.). Společně pak vymyslejí pro tato stvoření pojmenování: kůňoryba, prasoryba aj. Pak ukáže dětem obrázek rybího ocasu, který děti dostanou do školky na domalování. Umožňuje vytvořit podobná fantaskní stvoření, jaká ztvárnili dávní umělci.

Obr. 12. Dobrodružství pátrání po zvířatech ve výzdobě Rotundy podpořily baterky (foto P. Hudec).

Voda

Lektor dětem vysvětlí, že v Rotundě bývaly dříve různé vodní hříčky a fontánky, že to byl tak trochu aquapark. Ukáže dětem ilustraci vodou smáčených šlechticů, která ukazuje, jak mohl vodní stroj fungovat. Účastníci programu se pak snaží do prostoru vrátit (alespoň) zvuk tekoucí vody za pomoci hudebních nástrojů (dešťových holí, kalimb).

Návrat ke kyvadlu a závěr programu

Před odchodem z Rotundy se lektor s dětmi zastaví znovu u Foucaultova kyvadla a podívají se, co nakreslilo. Vzhledem k malé výšce dětí umožňuje postupně všem podívat se na kresbu v písku ze židle. Než se lektor na závěr s dětmi v kroužku rozloučí, zeptá se jich, co se jim na programu líbilo a co nového se naučily.

Výsledky aktivit: dokreslený pracovní list osmistěn, záznamy objevených zvířátek, dokreslený vodní živočich

Zdroje: KŘESADLOVÁ, L., *Průvodce po Květné zahradě*, Kroměříž 2015, s. 16–23

Materiál a pomůcky: fixy a lepicí štítky na jmenovky, Orfovy hudební nástroje – ozvučná dřívka, barevná geometrická kukátka, fixy, podložky pod pracovní listy, pracovní list dokreslování osmistěnu, pracovní list s obrázky zvířátek – bingo, baterky, ilustrace vodou smáčených šlechticů, dešťové hole a kalimby, pracovní list dokreslování zvířete – rybí ocas²⁵⁾

Obr. 13 a 14. Animace postav šlechticů vytvořená pro aplikaci *Sen biskupa Karla*, Muzeum umění Olomouc, kresba E. Chytková, reprod. archiv Muzea Umění Olomouc).²⁵⁾

²⁵⁾ Viz HUDEC, P., ŠUBRTOVÁ, A., Content is King: Příklady uplatnění tabletů a chytrých telefonů při prezentaci kulturního dědictví, in *Zprávy památkové péče*, 2018/78, č. 3, str. 185–185.

Reflexe a výhled do budoucna

Program děti velmi zaujal. Objevování Rotundy bylo pro ně dobrodružné. Nejvíce se jim líbilo hledání zvířátek, rády se ale zhostily i všech dalších činností. Náplň programu je nadále obměňována. Například kruhový tvar stavby lze nejen opsat prstem, ale rovněž přehrát: děti se postaví do kruhu a posílají si tlesknutí. Zvuk, ale i pohyb, pak opisuje kruhovou centrálu. Pro vytukávání půdorysu byla také použita sada plastových tub boomwhackers.²⁶⁾ Lektori mají k dispozici také animaci smáčených postav šlechticů, která původně vznikla pro aplikaci v tabletu. Vytisknutí obrázků na malý papír tzv. pod sebe poskytuje dětem příležitost postavy animovat za pomoci tužky, na kterou se namotá papír s horní ilustrací. Při pohybu tužky se objevuje a opět mizí spodní obrázek a postavy se „hýbou“.

26) Viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních programů v památkách zahradního umění*, s. 34.

Obr. 15. Emblematickým motivem se pro edukační program stala socha bohyně lovu Diany (foto M. Cimerová).

V království Diany

Autoři: Marie Heczko, Petr Hudec

Spolupráce: správa SZ Kynžvart

Anotace: Lesní říše bohyně lovu Diany je plná krás, dobrodružství i překvapení. Zkusíte je s námi objevit v zámeckém parku v Kynžvartu? Program zážitkovým způsobem zprostředkovává jedinečný charakter i jednotlivé části krajinářského parku. Jsou při něm využity dramatické, hudební, pohybové a výtvarné aktivity.

Klíčová slova: krajinářský park, Diana, lev, čajovna, Lesní kaple, vyhlídkový altán

Cílová skupina: Pilotní program byl realizován s MŠ Kynžvart.

Místo realizace: zámecký park Kynžvart

Pilotní realizace: 26. dubna 2018

Délka programu: 90 min.

Kontext

Krajinářský park obklopující státní zámek Kynžvart patří k nejkvalitnějším památkám zahradní kultury na území ČR. Přesto byl dosud stranou pozornosti laické, ale i odborné veřejnosti. Rozvoj edukačních aktivit je jedním ze způsobů, jak na jeho krásu a význam poukázat a podpořit tak snahy o jeho uchování pro další generace. Program byl vytvořen na žádost správy zámku tak, aby jej mohli po zaškolení převzít a dále rozvíjet zaměstnanci památkové správy. Návrh proto obsahuje nejen metodický popis aktivit, ale také detailní nástin doporučeného obsahu výkladů a průvodních slov lektora.

Obr. 16. Motiv objevování zahrady podpořily ruličky od kuchyňských ubrousků, které se pro děti staly tzv. pátrátky (foto M. Cimerová).

Východiska a hlavní cíle

Pro předškolní děti je adekvátní zprostředkovat krásu zámeckého parku prostřednictvím zážitku a využít při tom různé formy smyslového poznávání. Vyprávění o historii vzniku parku a významných osobnostech je odsunuto stranou ve prospěch snového, pohádkového či mýtického světa, ve kterém jsou děti dosud zabydleny. Postavou, která je tímto světem provází, je bohyně lovu Diana, jejíž socha stojí v těsné blízkosti zámku. Hlavním cílem programu je zážitkovým způsobem zprostředkovat předškolním dětem celkový charakter i zajímavá místa zámeckého parku a podpořit jejich schopnost poeticky vnímat své okolí.

Obsah a průběh programu

Program začíná v čestném dvoře zámku, kde se lektorka dětem představí a přivítá je. Upozorní, že zámek obklopuje krásný park: *„Za chvíli se do něj půjdeme podívat, nejprve si ale vytvoříme lístečky se jmény, abych věděla, jak se kdo z vás jmenuje. Já totiž nevím, kdo je Maruška, a kdo Franta, tak aby v tom bylo jasno.“* Vizitky pomáhají vytvořit paní učitelky. Lepí se buď na bundu, nebo na čepici. Předškoláci sice umí psát, zde jde ale o to, aby mohl rychle začít vlastní program.

Vstup do parku

Následně lektorka rozdává dětem ruličky od kuchyňských ubrousků opatřené kloboukovou gumou pro zavěšení na krk. Představí je jako „pátrátka“, která dětem pomohou vidět v parku všechno zajímavé. Takto vybavená skupina se vypraví skrze průchod v přízemí zámku do parku. Procházení jím má symbolický význam a podílí se na zaujetí dětí. Lektorka přesun pološerem průchodu může zdramatizovat, skupina může jít jako had a proplétat se mezi sloupy, lektorka jde příkladem v nadšení: *„Teď vstoupíme do parku, takže si připravíme pátrátka. Až vyjdeme ven, můžeme zavolat: ‚Jééé!‘ A rozhlédnout se kolem sebe.“* Lektorka se následně dětí ptá, co zajímavého vidí. Lze předpokládat, že některé z dětí si všimne bělostné sochy na pozadí zeleně. Lektorka pozve děti, aby se k soše vypravily. (Pokud si sochy nevšimne žádné z dětí, sama na ni upozorní.)

Diana a lev

Když děti ve tři čtvrtě kruhu obklopí sochu, lektorka se ptá: *„Líbí se vám ta paní? Kdo myslíte, že to je...?“* Naváže na odpovědi dětí (princezna, víla...?) a doplňuje: *„Tato krásná paní se jmenuje Diana. Je královnou lesů a všech zvířátek, která v nich žijí. Hodná a slabá zvířátka chrání, třeba tohoto kolouška, ale když se najde nějaký dravec, podívejte, má připravený luk a šípy. Není tedy divu, že ji někdo uctívá jako bohyni. Už jste někdy stříleli z luku? Můžeme si to teď vyzkoušet.“* Lektorka se otočí směrem do louky a předvádí virtuální střelbu z luku: sáhne do toulce, vytáhne šíp, vloží jej do luku, napne tětivu, vystřelí a pohledem očí sleduje oblouk letícího šípu. Děti ji pak napodobují a společně hodnotí, čím šíp kam doletěl.

Obr. 17. K emočním vrcholům programu patří „zneškodňování lva“ (foto M. Cimerová).

Následně lektorka sděluje: „Podívejte se na vládkyni Dianu. Vůbec nám nevěnuje pozornost a rukou vytahuje z toulce šíp. Asi má starosti a něčeho se obává. Někdo ji asi zlobí. Kdo myslíte, že to je?“ Lektorka opět naváže na názory dětí: „Je to ještě něco horšího. V parku totiž řádí lev! Bojí se, že kdyby se ho vydala stopovat a nechala tady kolouška, lev by se mohl připlížit jinudy a schramstl by ho. Děti, co kdybychom jí pomohli?“ Lektorka povzbuzuje: „Jsme odvážní? Jsme stateční? Máme svaly? Jsme chytří? Výborně, jdeme na to! Máme dvě možnosti, jak nad loem vyzrát. Buď ho ulovíme, nebo ho uspíme. Kdo je pro uspávání, zvedne ruku... A kdo pro lovení, zvedne ruku... Jé, já mám nápad. Co kdybychom ho nejprve uspali a pak ulovili. Souhlasíte? Bezva. Vypadá to, že nebudou žádné sežrané děti. Nejprve si tedy nacvičíme ukolébavku. Trochu se v ní trénuje písmenko r, aby se lvovi dobře chrupalo. „Halí, belí, lvíčku celý, chrupy, chrupy, tři lví chlupy.“ (Nápěv klasický.) Následuje nácvik.

„Teď, když umíme ukolébavku, můžeme se vyzbrojit k lovu. Každý dostane jeden míček, kterým pak budeme házet po lvovi.“ Když jsou míčky rozdány, lektorka pokračuje: „Teď půjdeme k místu, kde byl lev naposledy spatřen. Rád tam polehává. Půjdeme co nejtíši a zkusíme našlapovat měkce jako kočka.“ Skupina se přesunuje co nejtíši k mostu nad kaskádou a zde se pustí do zpěvu ukolébavky. Po jejím opakovaném zazpívání, za přispě-

ní šumící kaskády, se děti vedené lektorkou přibližují ke Lvímu prameni, kde je zahájena palba na lva (relief lví hlavy). Když jsou všechny střely vypáleny, lektorka dětem poděkuje za záchranu lesní zvěře a vyzve je, aby po myslivecku zvolaly: Lovu zdar!

„Když je teď v parku bezpečno, můžeme se královstvím Diany v klidu projít. Než tu začal řídit lev, chodilo sem hodně návštěv a tak se Diana dohodla se zahradníky, že se tu udělají cestičky, postaví se malé domečky, takže už to není les, ale park. V lese to není zdaleka tak upravené jako tady.“

Lektorka vede skupinu k památné lípě a přibližuje dětem stáří stromu: je starší než babička, je možná tak stará jako babička babičky. Odtud pak pokračuje podle počasí buď po schodech, nebo pozvolnější cestou k čajovně. Přesun lze využít k ozřejmění rozdílu mezi stromem a keřem: Má to kmen, je to strom, nemá to kmen, je to keř. Fyzicky náročný výstup je svého druhu pohybovou aktivitou.

Čajovna

V čajovně lektorka dětem sdělí, že jsou na místě, které bylo kdysi moc krásné, teď však čeká na opravu. Vyzve děti, aby po cinknutí na triangl zavřely oči a představovaly si, jak to tu vypadalo kdysi. Následně vypráví a doplňuje slova zvuky: *„Předstaťte si, že jste uvnitř staoby s velkými okny, kterými dovnitř pronikají paprsky sluníčka. Každé z oken je jako velký obraz, který namalovala příroda. Také zdi jsou vymalovány květinovými vzory. Jsou tu malé stoly, židle a hrníčky s kytičkami a talířky na nějakou mňamku, třeba na dortíček. Sešli se tu paní v krásných šatech a pánové s vysokými klobouky. „Vítám vás v našem letohrádku, madam. Mohu vám nabídnout šálek kávy nebo čaje?“ „Á, děkuji, Johane, čokoláda by nebyla? Jistě, madam, rád vám ji připravím.“ „Děkuji.“ Zvuk cinknutí lžičky, usrknutí, citoslovce blaha. „A dortíček byste si dala?“ „Proč ne, děkuji vám.“ Opětovné cinknutí na triangl je pro účastníky programu signálem, aby opět otevřeli oči.²⁷⁾*

Když se děti rozkoukají, lektorka se jich ptá, jestli z vyprávění poznaly, k čemu stavba sloužila. Nechá dost prostor pro odpovědi dětí a jejich shrnutí. Poté aktivitu zakončí: *„To vyprávění nám udělalo chutě, že? Tak víte co, já mám pro vás bonbónek.“* Následně lektorka rozdává sladkosti.

Lesní kaple

Program pokračuje přesunem k Lesní kapli. Zde se skupina usadí do lavic. Lektorka sděluje: *„Ocitli jsme se v lesní kapli. Poradí mně někdo, co se v takové kapli dělá?“* Lektorka vyjde z odpovědí dětí a naváže: *„Podívejte, staoba je otevřená do zahrady mnoha lomenými oblouky. Připomínají ruce člověka, který se modlí, nebo o něco prosí. Můžete si takový lomený oblouk udělat ze svých rukou.“* Následně dává dětem nahlédnout

²⁷⁾ Snadnější je, když vyprávění a ozvučování provádí dvě osoby.

Obr. 18. Prostor lesní kaple zakoušely děti meditationím způsobem (foto M. Cimerová).

do tzv. kukátka do minulosti, což je krabice s vplenou dobovou litografií kaple: „*Jestli chcete, můžete se podívat do kouzelného kukátka, ve kterém je vidět, jak to tu vypadalo kdysi.*“

Po dokončení prohlížení litografie lektorka sděluje: „*My si tady uvnitř kaple můžeme zkusit udělat malou meditaci. Víte, co to je? Takové přemýšleníčko, skoro by se dalo říct pochrupováníčko. Prosím, abyste si všichni zavřeli oči a ztišili se. Budeme vám chvíli hrát na zvláštní hudební nástroje, do jejichž zvuku a také do zvuků zahrady se můžete zaposlouchat.*“ Následuje hra na zvonky koshi. Po jejich doznění lektorka vyzve účastníky programu, aby otevřeli oči, a ptá se, co je v kapli zaujalo a zda se jim hraní na zvonky líbilo.²⁸⁾

Vyhlídkový altán

Skupina se přesune k nedalekému vyhlídkovému altánu, kde se opět ke slovu dostávají pátrátka. Buď z vyhlídkového altánu, nebo i z prostoru pod ním (dle času, velikosti skupiny, početnosti doprovodu atd.) se děti rozhlíží po okolí v souladu s funkcí zahradní stavby. Následuje sestup po schodišti dolů.

²⁸⁾ Snadnější je, když vyprávění a ozvučování provádí dvě osoby.

Obr. 19. V rámci programu si děti vytvořily „luční náramek“ (foto M. Cimerová).

Luční náramek

Děti se shromáždí na louce v té části, která poskytuje dostatečně pestrou skladbu rostlin s květy. (Je také třeba zohlednit bezpečnostní riziko blízkého rybníka.) Lektorka sděluje: *„Vládkyně tohoto parku Diana by vás ráda odměnila za to, že jste zvítězili nad loem a poznávali jste její království. Můžete si teď kousek z její lesní říše odnést domů.“* Pak rozdává každému účastníkovi proužek papíru se samolepicí páskou. Po jejím sloupnutí si děti obtočí pásek kolem zápěstí a slepí jej. Lepicí vrstvu na ploše proužku pak podle své invence zaplňují přírodními ozdobami (kamínky, větvičkami, květinami) a vytváří tak luční náramek.

Závěr – reflexe

Skupina se postaví do kruhu na louce před zámek a děti si postupně předávají zvoneček koshi. Kdo jej má v ruce, může říct, co se mu v programu líbilo, pokud se bojí, může jen zazvonit. Lektorka, DBA na to, aby ostatní děti věnovaly kamarádovi pozornost.

Po dokončení kroužku lektorka poděkuje dětem za účast na programu a rozloučí se s nimi.

Výsledky aktivit: květinový náramek

Zdroje: ŘÍHA, M., *Zámek Kynžvart*, Nymburk 2015.

KŘESADLOVÁ, L., *Identifikace hodnot památky zahradního umění: Park u zámku Kynžvart*, Kroměříž 2017, archiv Metodického centra zahradní kultury.

HIEKE, K., *České zámecké parky a jejich dřeviny*, Praha 1984, s. 216–219.

RIEDL, D., Kynžvart – zámecký park, in: PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, B. (ed.), *Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999, s. 192–193.

Materiál a pomůcky: lepicí štítky (např. 70 x 37 mm či větší, min. tři archy), černé fixy (min. 3), „pátrátka“ – ruličky od kuchyňských ubrousků, plastové míčky, triangl, hrnek, lžička, sáček s bonbóny (například gumoví medvídci), zvonečky koshi, kukátko do minulosti – bednička s vlepenu dobovou litografií Lesní kaple, proužky papíru s oboustrannou lepicí páskou

Reflexe a výhled do budoucna

Edukační program *V království Diany* probíhal ve shodě s časovým plánem jeden a půl hodiny a nebylo jej tedy třeba zkracovat, ani prodlužovat naplánované části. V rámci společné reflexe s pracovníky SZ Kynžvart byly projednány pouze drobné korektury trasy a precizována byla náplň programu. Zápis již tyto úpravy zahrnuje.

Rizikem exteriérových programů je nepříznivé počasí. Pokud by při reprízách programu přšelo, výhodou naplánované trasy jsou zahradní stavby, které umožňují realizaci podstatné části aktivit pod střechou. Větší srážky by si však zejména s ohledem na náročný terén vynutily realizaci náhradního programu ať už v prostorech zámku či v oranžerii. V ní by bylo možné zachovat zahradní tematiku programu. S ohledem na denní režim dětí z mateřských škol, které chodí po obědě spát, není možné očekávat, že na program budou směřovat skupiny z velké vzdálenosti. S mateřskými školami z blízkého okolí, popřípadě skupinami, které jsou na pobytu v místních lázních, je pak možné snadněji dohodnout náhradní termín.

Ohlasy účastníků

Dětem se v zahradě velmi líbilo a s radostí se pustily do všech aktivit. V rámci reflexe děti jmenovaly různé činnosti, kterým se věnovaly a které je zaujaly. Největší zájem vyvolala tvorba lučního náramku a zneškodňování lva. Dále pak poslech hudebních nástrojů v lesní kapli. Rovněž paním učitelkám se líbila forma, jakou byl dětem park zprostředkován, doslova „*práce, kterou lektori dělají*.“

Programu se účastnil rovněž pan kastelán Ondřej Cink, který v návaznosti na něj zaslal lektorům toto vyjádření:

Jsem moc rád, že jsem mohl program absolvovat. V jeho průběhu jsem pozoroval reakce dětí. Byly bezprostřední a bylo vidět, že je program baví. To považuji za jeden z nejdůležitějších momentů celé akce. Na zámku se s průvodci snažíme o totéž, ale při

standardní prohlídce se nemůžeme jednotlivým skupinám – v tomto případě dětem – zcela věnovat. To se pak odráží na míře jejich zaujetí. V zámeckém týmu nám dosud chybí profesionál – edukační pracovník, který by byl patřičně vyškolený a byl schopen operationě přizpůsobovat prezentovanou realitu na úroveň malých návštěvníků a zároveň pomáhal zámeckým průvodcům překonávat bariéru odlišného přístupu. Rádi bychom se edukačním aktivitám dlouhodobě věnovali, námi nabízené dětské prohlídky jsou velmi populární. Máme však ambici je postupně přetvořit do podoby kvalitních vzdělávacích programů, o které by měli zájem školy. Díky místním lázním specializujícím se na děti, absoluuje naše dětské prohlídky každý rok cca 3500 osob.

Doporučení, náměty, inovace

Nápad propojit skrze příběh sochu bohyně Diany a Lví pramen je vázán na konkrétní místo. Nicméně princip takového způsobu propojení a motivace pro děti je přenositelný i do jiné historické zahrady nebo krajinářského parku. Stejně tak jsou uplatnitelné představené formy aktivit vázané na drobné zahradní stavby.

Programy pro žáky 1. stupně základních škol

Deset programů zařazených do této kapitoly je určeno pro žáky prvního stupně základních škol, tedy děti zhruba od šesti do jedenácti let. Podobně jako předškoláci mají mladší školní děti potřebu poznávat nové věci, být v pohybu, zaměstnávat svou mysl i tělo. V jejich věku však hraje ústřední roli výkonová motivace. Potřebují zažívat úspěch a dosahovat uznání ve všem, co dělají. Ověřují si tak rozmanitost svých kompetencí, včetně těch herních. V památkové edukaci žáků prvního stupně patří proto hry i nadále k jedné z nejdůležitějších činností. Vzhledem k tomu, že kognitivní operace mladších školáků se již opírají o logické zákony, vyznačují se složitějšími úkoly a náročnějšími pravidly než dřív. Zároveň je však třeba respektovat, že myšlení většiny žáků na prvním stupni se teprve vyvíjí směrem k abstrakci. Bývají proto velkými realisty, které fascinují konkrétní předměty a procesy. Obvykle si chtějí všechno prakticky vyzkoušet, zjistit, jak věci fungují, kolik co váží a měří. Jejich vnitřní motivaci k učení povzbudí, pokud se pro ně historické prostředí stane tajemným místem, které mohou s využitím vlastních sil úspěšně objevovat. Lze proto jen doporučit, aby pro ně určené edukační programy nabízely řadu neobvyklých záhad, které mohou žáci fyzicky i mentálně objevovat a spoléhat se přitom především na své smysly.

Hlavní strategie památkové edukace žáků mladšího školního věku v historických zahradách a parcích se proto neliší od přístupů volených pro edukaci dětí mladších. Kulturní dědictví je i nadále východiskem pro hru a smyslově založené poznání, které se odehrává v životním kontextu dětí. U mladších školáků však již předpokládáme, že jsou schopni se delší dobu soustředit a úměrně své školní docházce dovedou číst a psát. V rámci edukačních programů lze tudíž využívat například badatelské listy, orientační plánky nebo nová média. Vyšší sociální zralost žáků otevírá také prostor pro samostatnou i skupinovou práci dětí.

Nehledě na volbu metod nebo organizačních forem práce, neměli bychom však zapomínat, že mladší školáci od nás očekávají za dobrý výkon i chování pochvalu a ocenění. Mnozí z nich plní v této fázi vývoje společenská očekávání s maximální svědomitostí. Pokud chceme podpořit tvorbu jejich zdravého sebehodnocení, je třeba jim oplácet důvěrou a uznáním. Avšak, i v případě, že dítě v mladším školním věku raději žádnou aktivitu nevyvíjí nebo na své snahy dokonce rezignuje, má pochvala i za maličkost velký význam, neboť působí proti pěstování komplexu méněcennosti. Z hlediska vývoje morálních aspektů osobnosti hraje zásadní roli rovněž autentická životní činnost dětí. Edukační programy zacílené na hodnotovou výchovu by se proto neměly omezovat jen na slovní působení nebo vyvolávání emočních zážitků. Je třeba zařazovat takové individuální a společné činnosti, při kterých dochází k upevňování pozitivních postojů dětí, rozvíjení jejich empatie, přijímání odpovědnosti za sebe i za druhé nebo řešení morálních dilemat. Působivost

autentických životních zkušeností pak mohou posílit příležitostné hodnotící výroky pro žáky důležitých osob.²⁹⁾

Hodnotových cílů výchovy nelze pochopitelně dosáhnout prostřednictvím jediného, byť zážitkově bohatého programu. Díky jednorázové aktivitě spojené s hlubším emočním prožitkem a jeho reflexí dosáhneme u mladších školáků maximálně probuzení zájmu o dané místo nebo zkoumané téma. Teprve cyklické opakování programů nebo jiné formy dlouhodobější spolupráce se školou, vytvářejí příležitost, aby se smysluplné pobývání v historickém prostředí stalo součástí životní praxe žáků.³⁰⁾ Při opakovaných návštěvách zahrady týmž školním kolektivem ovšem zároveň vyvstává potřeba téma vzdělávací lekce více prohloubit, popřípadě hledat náměty, které jsou úžeji vázány na právě probírané učivo ve škole. Sedm programů, které v Kroměříži využívají místní základní školy, jejich žáci „už přece zahradu znají“, naznačuje, jak takovou nabídku sestavit.

Program *Orloj* se věnuje tematice ročního cyklu v zahradě s vazbou na zahradní práce, proměny zahrady během čtyř ročních dob a lidský život. *Jablko sváru* je příkladem podzimní lekce, která spojuje praktickou činnost (lisování ovoce) s výchovou k občanství (tematika voleb) a světovou literaturou (Mýtus o Paridově soudu). Program *Geometrie v zahradě* je příkladem programu, který lze realizovat i v období vegetačního klidu, kdy částečná absence barev v zahradě podporuje u návštěvníků vnímání toho, co je jinak percepčně upozaděno. Další zimní nabídkou je program *Čajová zahrada* vázaný na prostředí skleníku v době kvetení kamélií. Příkladem jarního programu jsou *Hyacintovi (ne) přátelé* s tematikou cibulovin (přírodopis) a mýtu o Hyacintovi (etika, český jazyk). Letními programy jsou pak *Zákeřné keře* a *Svět v zahradě*. První z nich adaptuje do prostředí zahrady stejnojmennou pohádku a věnuje se specificky poznávání keřů, druhý celoroční cyklus uzavírá představením koncepce Květné zahrady jako mikrokosmu.

29) ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*, s. 228–231, 346, 348. Srov. PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B., *Psychologie dítěte*. ERIKSON, E., *Osm věků člověka*. Dále viz také HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P. INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1*. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.

30) Blíže viz HUDEC, P., Pro ten čas, který jsi své růži věnoval... Příklady systematického vzdělávání žáků základní školy v památkách zahradního umění. In *Zprávy památkové péče*, Praha 2016/76//5, s. 542–545.

Obr. 20. Sochařská galerie v parteru Ledeburské zahrady (foto P. Hudec).

Roma doma aneb Pražská Itálie

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Lenka Trantírková

Spolupráce: Helena Špánková (NPÚ – Zahrady pod Pražským hradem), Lenka Křesadlová

Anotace: Program *Roma doma aneb Pražská Itálie* zprostředkovává charakter Palácových zahrad pod Pražským hradem, jejich historii, kompoziční principy, zajímavé architektonické prvky, výtvarná díla i rostliny s vazbou na mytologii. Žáci místo poznávají formou dialogu, prvků dramatické výchovy a aktivit zaměřených na poznávání zahrady více smysly.

Klíčová slova: zahrada, terasy, Itálie, baroko, altán, belvédér, Herkules, světlo, stín, osa, symetrie, perspektiva, sala terrena, mytologie, reprezentace

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnila 4. třída Základní školy Jižní IV., Praha 4 - Spořilov.

Místo realizace: Zahrady pod Pražským hradem

Pilotní realizace: 17. června 2016

Délka programu: 90 min

Kontext

Palácové zahrady pod Pražským hradem patří k nejcenějším památkám zahradního umění v ČR. Již dříve zde byly realizovány vzdělávací aktivity a to prostřednictvím práce s pracovními listy, které připravila Hana Řezníčková (NPÚ) a které byly vydávány svépomocí a v malém nákladu. Pilotní edukační projekt zde realizovala rovněž Anna Svobodová v rámci projektu *Památky nás baví*. Nepodařilo se jej však předat místním lektorům a průvodcům zahrady a začlenit do návštěvnického provozu. Na edukační experiment tak nenavázal proces standardizace. Na základě žádosti paní kastelánky proto pracovníci NPÚ z Kroměříže připravili pro Zahrady pod Pražským hradem edukační program s vizí jeho předání lektorům a průvodcům zahrad. Návrh proto obsahuje nejen didaktické návrhy aktivit, ale také detailní doporučení ohledně obsahu výkladů a průvodních slov lektora.

Východisko a hlavní cíle

Tvůrci programu sdílí přesvědčení, že je třeba usilovat o umenšení role lektora ve prospěch aktivity účastníků, ať už formou dialogu či různých aktivizačních prvků a zážitkových metod (poznávání zahrady skrze smysly, prvky dramatické výchovy aj.). To ostatně odlišuje edukační program od klasické prohlídky s průvodcem. S ohledem na adresáty programu bylo rovněž nutné provést redukci sdělovaných informací, jak z hlediska jejich rozsahu, tak obsahové náročnosti. Namísto encyklopedických znalostí („jména, čísla, názvy“) jsou sledovány souvislosti, kontext, smysl a principy. Program také nepočítá s využitím pracovních listů. Drobný, spíše kreativní pracovní list, je navržen pouze pro realizaci navazujících aktivit, díky které si mohou žáci zážitky z programu připomenout doma nebo ve škole.³¹⁾ Navrhovaná trase, po které se žáci při programu ubírají, je kompromisem mezi snahou provést je všemi zahradami, nebo alespoň jejich nejvýznamnějšími částmi, a úsilím o vytvoření relativně krátké trasy s uměřeným zdoláváním schodišť. Závěrečná část programu se s ohledem na současné situování vstupu u Kolovratské zahrady odehrává v parteru Ledeburské zahrady, který umožňuje volnější pohyb žáků nebo realizaci her.

Hlavním cílem projektu je zprostředkovat návštěvníkům charakter Zahrady pod Pražským hradem, jejich historii, kompozičními principy, zajímavé architektonické prvky, výtvarná díla i rostliny s vazbou na mytologii a to formou dialogu, hry, prvků dramatické výchovy, aktivit zaměřených na poznávání zahrady více smysly.

Vazba na RVP ZV

Program *Roma doma aneb Pražská Itálie* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, občanské, komunikativní, pracovní

³¹⁾ Využití pracovních listů při návštěvě zahrady je adekvátní v případě, že program není veden lektorem, což není případ tohoto projektu.

- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace (osově souměrné útvary, prostorová představivost), Člověk a jeho svět (regionální památky, báje, mýty, pověsti), Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova (Sociální rozvoj, Osobnostní rozvoj, Morální rozvoj), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (Jsme Evropané), Multikulturní výchova (Lidské vztahy, Kulturní difference, Multikulturalita)

Obsah a průběh programu

Úvod

Lektor uvítá žáky na terase při vstupu do zahrad. Vyzve žáky, aby si vytvořili jmenovku na lepicí štítek. Následně jim sděluje, že pod hradbami Pražského hradu na jižních svazích rostly kdysi (ve středověku) vinice. Později, když byly vynalezeny palné zbraně, hradby ztratily význam a tak pod nimi nebylo již nutné nechávat volný prostor. Byly zde budovány domy s užitkovými zahradami a později také krásné paláce, k nimž patřila okrasná zahrada. Zahrady tedy vznikaly jako součást palácových komplexů, aby akcentovaly jejich krásu a význam. Bylo to v období, kdy se na hlavách nosily paruky a v módě byly kudrlinky i na stavbách. Tomuto období říkáme baroko.

Obr. 21. Objasnění důvodu vzniku terasovitého uspořádání zahrad se uskutečnilo formou „úběřového řízení“ na zahradního architekta (foto P. Hudec).

Výběrové řízení na architekta zahrad

„Představte si, že byste si chtěli na tomto místě postavit svůj palác, jako si to přála třeba hraběnka Marie Barbora Černínová. Pozvali byste si architekty z Francie, Itálie a Anglie. Oni by vám ukazovali, co je u nich právě v módě.“ Po úvodní motivaci lektor vybere tři žáky, kteří budou zastupovat tři architekty ze tří zemí. Každému z nich dá obrázek s vyobrazením jednoho ze tří typů zahrad: francouzské těžící z možnosti rozvinout zahradu v rovinatém prostředí v duchu formálního tvarosloví, anglickou v podobě krajinářského parku s neformální úpravou a konečně italskou, v níž si kopcovitost terénu vynutila terasovité uspořádání jednotlivých částí. Žáci drží obrázky a sdělují jednoduchou větu:

Anglický architekt: „U nás v Anglii je zahrada chrámem přírody.“

Francouzský architekt: „U nás ve Francii dáváme přírodě tvar. Zahrada sahá až k obzoru.“

Italský architekt: „U nás v Itálii umíme vybudovat zahrady v kopcích. Mají mnoho teras a krásné vyhlídky do okolí.“

Po dokončení prezentací je úkolem ostatních žáků postavit se k tomu architektovi, od něž by si chtěli nechat vytvořit zahradu. Lektor komentuje volbu žáků podle toho, co by z volby vyplývalo: „Vy, kteří jste si zvolili francouzskou (a anglickou) zahradu, ji budete muset postavit na jiném místě, protože...“ „Proč si myslíte, že nejlepší volbou pro toto místo je volba italského vzoru zahrady?“ Odpovědi žáků pak lektor shrne či doplní: „Jižní svah Pražského hradu si vynutil terasovité řešení zahrad typické právě pro italské zahrady. V něčem jsou tedy terasové zahrady omezující, mají spoustu schodů, málo prostoru. My se ale půjdeme podívat, v čem jsou skvělé, jaké mají přednosti. Naučíme se také třeba pár italských slovíček. Začneme třeba těmito: Giardino [džardyno] = zahrada, terrazzo [terracco] = terasa, scala [skala] = schody.³²⁾ U výrazu pro schody lze poukázat na souvislost s eskalátorem, což je zvláště v Praze případné.

Kolovratská zahrada: příklad užitkové zahrady

Cestou do Fürstenberské zahrady skupina prochází spodní částí Kolovratské zahrady. Lektor žáky upozorní na to, že v zahradách byly vedle okrasných také užitkové zahrady třeba proto, aby mohla mít paní hraběnka v polévce čerstvou petrželku, či posvačit vlastní ovoce. „Užitková zahrada ale může být také pěkně ztvárněná a to je právě případ úzké Kolovratské zahrady, kterou procházíme. Navazovala dříve na hospodářské křídlo paláce. Vidíme zde dobře terasové uspořádání.“ Dále lektor poukazuje, že mohutná dělicí zeď na západní straně mezi Kolovratskou a Velkou Pálffyovskou zahradou je pozůstatkem středověkého opevnění vybudovaného za krále Přemysla Otakara II.

³²⁾ V programu samozřejmě nejde o výuku italštiny, nýbrž o akcentování pojmů, která vyjadřují charakter zahrady.

Malá Fürstenberská zahrada

Altán – Lektor uvede vyprávění o místě výukou dalších dvou italských slov, která jsou důležitá pro zahradu: *siesta* [siesta]. Ptá se žáků, co slovo znamená a jaké by pro něj našli jiné české ekvivalenty. Po shrnutí odpovědí lektor uvede, že se nachází v drobné stavbě – zahradním altánku, který sloužil k příjemnému posezení a odpočinku, tedy *sieste*. I samotné slovo *altán* (*altana* [altana]) pochází z italštiny. Dále upozorní žáky, že strop altánu je zdoben motivem houpačky a také čtyřmi dalšími výjevy v rozích. Zeptá se žáků, co mohou znamenat (čtyři roční období). Následně se táže, podle čeho rozlišují, o jaké roční období se jedná (určující jsou zde atributy a odění postav). Spojení tématu čtyř ročních dob s altánem může evokovat příjemnou chvíli za zvuku hudby. Lektor tedy žákům pustí část skladby z cyklu *Čtvero ročních dob* od Antonia Vivaldiho.

Perspektiva – Od altánu se směrem vzhůru vine rovné schodiště, které sleduje pomyslnou čáru – osu. Lektor upozorní na její důležitost. Také žákům sdělí, že v Itálii bylo již v období, kterému se říká renesance, objevena či pochopena perspektiva. Jedná se o optický jev, kdy předměty, které jsou blíž, se jeví větší než ty, které jsou dále. Perspektivu můžeme dobře pozorovat na schodišti. Vypadá, jako by bylo stále užší. Až jej ale vystoupáme, můžeme ověřit, že tomu tak není.

Oranžerie – Cestou nahoru se skupina zastaví u oranžerií. Lektor upozorní na zálibu šlechticů pěstovat teplomilné, subtropické rostliny. Ukazovaly na bohatství a úspěšnost majitele. Musel mít prostředky nejen na jejich nákup, nýbrž také vyřešit, jak se o rostliny postarat v zimě, aby nezmrzly. Byly pro ně budovány zděné stavby s velkými prosklenými okny, která jsou orientována na jih. Tak je tomu i zde. Pěstované rostliny měly také symbolický význam. Jednu z nich si představíme. Jedná se o citrus. Podle antických bájí má božský původ. Plodům citrusu se říkalo zlatá jablka.

Lektor vypráví: „*Bohyně Héra, manželka nejvyššího boha Dia, dostala jako svatební dar strom, který nesl zlatá jablka nesmrtelnosti. Byl zasazen v zahradě bohů a jeho hlídáním byly pověřeny čtyři večerní víly Hesperidky. Protože ale Hesperidky zlatá jablka občas samy ochutnávaly, Héra hlídáním zahrady a stromu pověřila i stohlavého draka Ládona.*“

Kdysi dávno chodil po světě velký silák a hrdina Herkules. Byl zavázán službou králi Eurystheovi, který se jej ale snažil zbavit. Ukládal mu proto velmi těžké úkoly, při jejichž plnění měl nalézt smrt. Jedním z takových úkolů bylo právě přinést tři zlatá jablka ze zahrady Hesperidek. Herkules putoval mnoho dní, až dorazil k obru Atlantovi. Požádal ho, aby mu jablka donesl on. Hesperidky totiž byly jeho dcerami. Herkules Atlantovi nabídl, že za něj zatím podrží nebeskou klenbu. Netrvalo dlouho a Atlas se vrátil s jablky a nabízel se, že je sám donese Eurystheovi. Jenže Herkules se nenechal přelstít, naoko souhlasil, jenom si prý potřebuje lépe podložit rameno, aby ho břemeno netlačilo. Vrátil klenbu Atlantovi, vzal jablka a rychle se vzdálil.“³³⁾

33) Srov. MERTLÍK, R., *Starověké báje a pověsti*, Praha 2014.

Lektor vyprávění zakončí interpretací: „*Když šlechtici pěstovali citrusy spojované s Herkulem, jakoby na ně přecházelo něco ze slávy a síly Herkulovy. Samozřejmě byli také rádi, že toto ovoce obohatilo a ochutilo jejich pokrmy.*“ Současně pozve žáky k opatrnému poznávání rostliny dotykem, upozorní případně na květy a plody rostliny. Sdělí, že kožovitost jejích listů umožňuje rostlině bránit se proti přílišnému odparu vody.

Krátkce může dále zmínit také to, že jsou v oranžerii pěstovány i vavříny, jejichž listy se používají jako koření známé pod názvem bobkový list. V závislosti na časových možnostech skupiny je možné uvést také mytologické konotace. Do podoby vavřínu se proměnila nymfa Dafné, když odmítla lásku boha slunce Apollóna. Ten se jí přesto rozhodl mít stále při sobě v podobě vavřínového věnce, který nosil na hlavě. Protože silnou vůní se vykazují nikoliv mladé, nýbrž víceleté listy vavřínu, lze poskytnout k přivonění žákům koření z připraveného sáčku.

Alianční erb – Při výstupu po schodech mají žáci výhled na průčelí zahradní stavby s aliančním erbem Černínů a Schaffgotschů. Lektor vyzve žáky, aby si jej při cestě vzhůru prohlédli, protože nahoře o něm bude řeč. V belvederu vysvětluje, že alianční erb obsahuje více erbů spojených k sobě. Ty vyjadřují svazek osob. Nejčastěji manželský – dva erby vedle sebe – mužský a ženský. Ten první heraldicky vpravo (pohledově vlevo), druhý heraldicky vlevo (pohledově vpravo). Heraldická strana je chápána vždy z pohledu toho, kdo štít se znakem drží, nikoliv z pohledu diváka. „*Než se budouvatelka zahrady Marie Černínová udala, měla příjmení Schaffgotschová. V erbu je tedy obsažen jak rod, z něhož pocházela,*

Obr. 22. Interpretace aliančního erbu vycházela z rodinných zkušeností dětí (foto P. Hudec).

tak také rod, jehož se stala součástí. Přiblížíme si to na příkladu z vašeho života.“ Lektor následně prezentuje snímek aliančního erbu s vymazanými znakovými částmi. Vyzve žáky, aby se přihlásil ten, kdo ví, jak se jmenovala jeho maminka, než se vdala – jako „*babička z druhé strany*“. Žáka, který odpoví, se zeptá také na jeho příjmení a položí opětovně otázku. „*Jaká příjmení by tedy byla v podobě znaků vyjádřena na erbu?*“³⁴⁾

Kudrlinky – Dále lektor zaměří pozornost žáků na pavilon, který může zaujmout bohatstvím tvarů, volut – „kudrlinek“. To je typické pro období baroka. Lektor rozdá dětem proužek papíru a vyzve je, aby jeho srolováním vytvořily „kudrlinku“ a dále ji tvarovali podle toho, co kolem sebe vidí.³⁵⁾

Belveder – Na závěr lektor představí žákům jméno zahradní stavby, v níž nyní pobývají a spontánně z něj vychutnávají výhled na střechy Malé Strany. Jmenuje se belvedér. I toto slovo pochází z italštiny: *bel vedere* – krásná vyhlídka. Stavba je tedy určena ke krásným výhledům a to je také jedna z funkcí italského typu zahrad: možnost výhledu. Ještě lepší výhled budeme ale mít z její střechy, na niž se nyní vypravíme. Následuje přesun po schodišti.

Pozorování města – Ze střechy belvedéru, ale také podél celé horní terasy, se naskýtá krásný pohled na zahrady i město. Předmětem této části programu je proto rozeznávání jeho dominant jako například Národního divadla, Prašné brány aj. Ověřit zjištění při pozorování je možné na panelu, který se nachází na horní terase Kolovratské zahrady, přes níž je realizován přechod ke schodišti Pálffyovské zahrady.

Pálffyovská zahrada

Zážitková cesta „uchem zahrady“ ve dvojicích – Lektor sdělí žákům názor jednoho milovníka pražských zahrad, že podle něj byly podobné jako krivolaké uličky Malé strany spíše hněteny a modelovány, než rýsovány. Takovýto pocit můžeme získat i při chůzi po schodišti, jímž budeme za chvíli sestupovat. Je plné nečekaných překvapení. Podobá se slámce, kterou někdo pokroutil (následuje demonstrace – pokroucení brčka). Střídá se v něm světlo se stínem a obsahuje také jedno tajemství. Schodiště je totiž uchem zahrady.

Abychom žáky nepřipravili o zážitek při procházení touto částí zahrady, lektor se dohodne s učitelem, že bude posílat na schodiště žáky po dvojicích v dohodnutém časovém rozestupu. Žáky požádá, aby zachovávali při procházení ticho. Lektor sám předejde

³⁴⁾ Přihlášení se žáků eliminuje probírání citlivého tématu nesezdaných párů, dětí v pěstounské péči aj. Pokud by se to náhodou stalo, lze význam aliančního erbu vyložit pozitivně ve prospěch možnosti zachytit i to, co je složitější – tedy například dvě příjmení. Pedagoga lze inspirovat k realizaci výtvarné aktivity na toto téma v prostředí školy.

³⁵⁾ Ačkoliv Malou Fürstenberskou zahradu již modelovalo rokoko, lektoři přistoupili s ohledem na věk žáků ke zjednodušení a přiřčenili tento výtvarný styl k baroku, které rokoko variuje.

první dvojici a čeká dole u fontány. Zde nabízí žákům k ochutnání fíky s ohledem na to, že právě fíkovníky rostou na terasách.

Když dokončí sestup po schodech všichni žáci, následuje reflexe pocitů. Lektor se ptá žáků, co je překvapilo, co se jim na samostatném sestupu líbilo. Pokud to nezazní ze strany účastníků programu, položí dotaz, zda si všimli, že zvuk tekoucí vody byl na schodišti slyšet silněji než na otevřeném prostranství. (Případně je možné tento zvukový efekt opětovně ověřit). Dále upozorňuje, že schodišti dodalo na působivosti střídání světla a stínu. Tomuto tématu se věnuje i nápis nad portálem. Je zde napsáno: **CLARET IN ORBE DIES, AC TAETRAS, HORA PETE UMBRAS**. Nápis v překladu znamená: „*Jasný po světě den nechť zahání chmurné stíny*“. Text je přiřazen ke slunečním hodinám. Věděli byste, jak fungují? Lze akcentovat související italská slovíčka: (luce [luče] – světlo, ombra [umbra] – stín).

Chronogram – Lektor rozdá žákům do již vytvořených dvojic papíry a tužky. Sdílí: „*Text je současně chronogramem. To znamená, že se jedná o nápis, v němž všechna písmena, která mohou být římskými číslicemi, dávají po sečtení datum. Zde tento nápis obsahuje skrytý letopočet výstavby zahrady. Opíšte všechna červená písmena je a sečtěte. Pokud neznáte číselnou hodnotu některé z latinských číslic, jděte se podívat na nápovědu, která je na kartách rozmístěna v této části zahrady.*“ Po dokončení úkolu žáci sdělují výsledky svého počítání a lektor jim poskytuje zpětnou vazbu.³⁶⁾

Ledeburská zahrada

Při schodišti stoupajícím nahoru do dalších částí zahrady roste levandule. Lektor pozve žáky k přivonění, dotyku. Z vyvýšeného místa nad parterem Ledeburské zahrady lektor krátce představí historii jejího vzniku. Zdůrazní, že se nejprve odvíjela od budov paláce, které mohou účastníci programu vidět vlevo. Později, když bylo vystavěno nové zahradní křídlo, vytvořila se nová orientace zahrady odvozená od krásné stavby, která má italské jméno znějící trochu jako zaklínadlo: sala terrena. Doslova bychom to mohli přeložit jako přízemní sál. „*Všimněte si, jak je stavba otevřena do zahrady a to je právě její účel – propojovat palác se zahradou.*“

Osy a symetrie – Lektor vyzve žáky, aby prstem sledovali osu, která parterem prochází od sala terreny k dvojramennému schodišti. „*Další důležitou věcí, kterou se tvůrci barokních zahrad řídili, byla symetrie, zrcadlovost. Vše co se nachází na jedné straně zahrady, by se mělo zrcadlově opakovat i na druhé straně. Zkuste se rozhlédnout po spodní části zahrady a ukažte, kde se toto pravidlo uplatnilo.*“ Když zazní názory žáků, lektor upozorní: „*Snaha mít zde vše zrcadlově dokonce vedla k tomu, že i schodiště je dvou-ramenné. Když se ale na něj podíváte pozorněji, uvidíte, že pravé rameno schodiště je slepé. Symetrie byla tedy tak důležitá, že kvůli ní udělali i slepé rameno schodiště.*“

³⁶⁾ Žáci se také mohou naučit slovní pomůcku pro určování číselných hodnot: I Lev Couvá Do Manáže. Nebo: Irča Výjimečně Xeroxovala Lence Cenné Dokumenty Monochromně.

Obr. 23. Žáci se nadšeně zapojili do demonstrace způsobu přívodu vody do kašen v zahradách (foto P. Hudec).

Kašna – Skupina sestoupí dolů ke středové kašně. Lektor žákům sděluje, že do původní kašny byla zřejmě přiváděna voda potrubím až z kašny na Pražském hradě. Následně demonstruje, jak to mohlo fungovat za pomoci láhve a hadičky. Hadici ponoří do lahve a vytvaruje ji do tvaru písmene S, nasaje vodu, takže pak plynule vytéká. Úkol mohou splnit i dobrovolníci – znalost lze předpokládat například u akvaristů.

Herkules a Kerberos – Dále žáci postoupí do středové části sala terreny, svůj pohled však soustředí na schodiště s Herkulovou kašnou. Panují zde totiž dobré akustické podmínky pro následující aktivitu a eliminuje se riziko „fascinace žáků vodou“, pro kterou by pak nevěnovali lektorovi pozornost. Lektor představí pozorovanou sochu jako Herkula, o kterém již byla řeč v souvislosti s citrusy. „*Máme před sebou scénu, jak vítězí nad trojhlavým psem Kerberem. Pokud jste četli knihu o Harry Potterovi nebo viděli film, i v příběhu tohoto čaroděje vystupuje Kerberos, který hlídal kámen mudrců. My si teď zahrajeme příběh o tom, jak to bylo s Kerberem a Herkulem. Vše, co budeme vyprávět, budeme předvádět formou pantomimy.*“

Lektor vypráví a společně s žáky pomocí jednoduchých pantomimických gest rozehrává popsané situace:

- Herkules byl velký silák (*svaly*).
- Mykénský král Eurystheus (*koruna*) jej pověřoval těžkými úkoly a doufal, že při nich přijde Herkules o život (*gesto mrtvého člověka*).

- Herkules však vždy zvítězil (*gesto vítěze*).
- Poslední dvanáctý úkol (*dvanáct na prstech*) měl plnit v podsvětí (*gesto prstem dolů k zemi*), z něhož se již neměl nikdy vrátit. Herkules zde měl za úkol přemoci strašlivého psa Kerbera, který měl tři hlavy (*nesynchronizované pohyby ústy a oběma rukama, které napodobují čelisti*) a přinést jej králi (*koruna*).
- Bohové poradili Herkulovi tajnou cestu do podsvětí (*gesto ukazující cestu se zakončením dolů*).
- S jejich pomocí rychle procházel krajinou stínů (*chůze*).
- Převozník Cháron jej převezl přes řeku Styx (*veslování*), protože se lekl Herkulova zamračeného obličeje (*mračení se*).
- V podsvětí se poklonil vládci říše stínů Hádrovi (*úklona*) a požádal jej o vydání Kerbera. Hádes souhlasil (*gesto souhlasu*), ale vymínil si, že jej nesmí usmrtit (*gesto ne smrt*).
- Nyní lektor zastaví pantomimu a sdělí žákům: „*Herkules to nevěděl, ale Kerbera bylo možné porazit nejen silou svalů, ale také uměním. Kdo chce porazit Kerbera holýma rukama, jde na jednu stranu, kdo uměním, jde na druhou.*“ Po provedení volby lektor vyzve žáky preferující umění, aby zkusili Kerberovi zaspívat ukolébavku, která ho uspí. Sám společně s ostatními žáky pantomimicky ztvární postupné usínání hlav – dvou rukou a hlavy (*žívání a usínání, oddychování*).
- Po zakončení vyzve druhou skupinu, aby se snažila holýma rukama přemoci Kerbera (*střídavé škrcení jedné druhé ruky a svého krku*).
- Lektor dokončí vyprávění: „*Když Kerberos viděl, že je s ním amen, škemral, že už bude hodný a slíbil, že bude poslušně následovat Herkula do Mykén. Takto ho zřejmě vidíme na jedné z maleb nad našimi hlavami.*“

Sala terrena – Když je přenesena pozornost žáků na výzdobu sala terreny, lektor upozorňuje, že stejně jako zahrada, dýchá atmosférou Itálie, horkého slunce. Vyzve žáky, aby si prohlédli její výzdobu a snažili se pohledem rozlišit, která její část je plastická a která ne. (K tomu jsou vhodné zejména postranní části).

Dále program pokračuje ve středu sala terreny: „*V Itálii se nachází také činné sopky. Jednu z nich – Vesuv – vidíme také zde na malbě. Vybuchla v roce 79 našeho letopočtu a zničila několik měst, mezi nimi Herkuláneum a Pompeje. Pod vrstvou sopečného popela byly ukryty budovy, sochy, lidé i zvířata. Zасыpaná města byla objevena v první polovině 18. století a nálezy způsobily obrovskou senzací. Kdo ví, zda tento objev neinspiroval i tuto výzdobu.*“

Lektor pozve žáky, aby si zahráli hru na motivy výbuchu sopky: jejich úkolem je pohybovat se salou terrenou. Po prasknutí papírového sáčku, který evokuje výbuch, musí zkamenět ve štronzu.

Galerie soch – Lektor ještě v sale terreně (opět akustické důvody) vysvětlí žákům, že za okamžik budu mít za úkol zaplnit zahradu jako barokní sochy inspirované Itálií. Musí

k tomu využít křížení cest, zejména prostor kolem kašny, a uplatnit při rozmisťování pravidlo symetrie (z matematiky znají pojem osová souměrnost). Z tohoto důvodu vytvoří dvojice a vhodnou kompozici pak ztvárňují spolu. Lektor ponechává na jednu stranu svobodu žákům, jaké místo a gesto zaujmou, na druhu stranu provádí nezbytné korekce, pokud žáci úkol nepochopí, stojí vysloveně na nevhodném místě apod. Ke zkamenění soch může dojít opět na základě prasknutí sáčku. (Lze vyzvat paní učitelku, aby ze schodiště pořídila snímek galerie soch žáků).

Zakončení a reflexe programu

Skupina žáků se shromáždí opět ve středu sala terreny. Lektor vyzve žáky, aby doplňovali větu: „*Když se řekne Zahrady pod Pražským hradem, tak se mi vybaví...*“

U starších žáků lze trvat na tom, aby sdělovali i jiné asociace, než které již zazněly.

Lze si také zopakovat italská slovíčka, která obsahují esenci informací o zahradě: giardino – zahrada, terrazzo – terasa, siesta – odpočinek, bel vedere – krásná vyhlídka, luce – světlo, ombra – stín, sala terrena – přízemní sál. Po dokončení výpovědí žáků lektor poděkuje za účast a předá pedagogovi pracovní listy, které umožňují vytvořit si terasovou zahradu. Tím je program zakončen. Doplní poslední italské slovo – rozloučení se: *arrivederci* [*arivederči*] = na shledanou.

Výsledky aktivit: papírová terasová zahrada

Zdroje: PACÁKOVÁ–HOŠTÁLOVÁ, B., PETRŮ, J., RIEDL, D., SVOBODA, A. M., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1998.

SYNECKÝ, J.: *Historie*, dostupné z <https://www.palacove-zahrady.cz/cs/o-zahradach/historie>.

MERTLÍK, R., *Starověké báje a pověsti*, Praha 2014.

Materiál a pomůcky: lepicí štítky na jmenovky, tři psací podložky, tři černé fixy, tři obrázky zahrad s kresbami architektů, hudební nahrávka s Vivaldiho *Čtvero ročními dobami*, hudební přehrávač nebo mobil, obrázek aliančního znaku s vymazanými reliéfy erbů, koření bobkový list, slámka, tenké proužky papíru, fíky, karty s římskými a arabskými číslicemi, psací potřeby a papíry, papírové svačínové sáčky, vodou naplněnou lahev, plastová hadička (hadička do ostříkovačů auta), pracovní listy.

Reflexe a výhled do budoucna

Pilotního provedení programu se zúčastnili žáci 4. třídy, kteří zahradu již v minulosti navštívili. Prohlídka takového typu pro ně však byla nevšedním, pozitivním zážitkem. Zafungovala i netradiční motivace italskými slovíčky s patřičnou výslovností k upevnění vědomostí o významných prvcích zahrady či jejím charakteru. Některé reakce dětí byly pro lektory podnětné – vysvětlení aliančního znaku na příkladu Marge Simpsonové nebo

mnemotechnická pomůcka pro zapamatování římských číslic (I Lev Cuvá Do Manéže). V závěru programu byla na žácích patrná únava, je proto třeba zvážit, jak program dále upravit. Prostor v Kolovratské a Malé Fürstenberské zahradě je dost stísněný. Lektor si proto musí dávat pozor, kde a jakým způsobem začne aktivitu vysvětlovat.

Ohlasy účastníků

Z odpovědí žáků:

„Tady bych se chtěla vdávat“.

„Líbila se mně ta cesta tunelem a ten výbuch.“

Reakce učitele:

„Když vezmu do zahrady kolegy, budu vědět o zahradě víc. Určitě jim návštěvu zahrad doporučím. I vy děti teď můžete ostatním o zahradě říci více, když jsme ji teď mohli společně poznávat.“

Doporučení, náměty, inovace

Pro další reprízy programu byla doporučena časová optimalizace některých aktivit a návaznost mezi nimi tak, aby bylo možné program zvládnout za 90 minut. V této souvislosti byly některé drobnější aktivity vypuštěny, nebo jsou chápány jako alternativy, které mohou lektoři flexibilně zařazovat či vypouštět.

Obr. 24. Původní funkci prostoru pro chov zvířete připomněly reprodukce dochované výzdoby fasády lysického zámku (foto P. Hudec).³⁷⁾

Účesy lysické zahrady

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Lenka Trantírková

Spolupráce: Martina Rudolfová, Tomáš Bárta (SZ Lysice)

Anotace: Zámecká zahrada Lysice se od doby svého vzniku v období renesance mnohokrát „převlékla“ a změnila svůj „účes“ podobně jako se měnila móda ve světě odívání. Pojďme společně objevovat její krásu, smysl a význam. Program je určený žákům prvního stupně základní školy a umožňuje jim, aby zahradu vnímali po svém a všemi smysly.

Klíčová slova: Lysice, pravidelná zahrada, nepravidelná zahrada, okrasná zahrada, užitková zahrada, renesance, baroko, 19. století, terasy, ochoz, sloupová kolonáda

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnilo 26 žáků 2. třídy ZŠ Lysice.

Místo a realizace: zámecká zahrada státního zámku Lysice

³⁷⁾ Některé z uveřejněných snímků jsou až z reprízy programu. Další fotodokumentace programu viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 36–37.

Pilotní realizace: 13. dubna 2016

Délka programu: 90 min.

Kontext

Zahrada lysického zámku patří k nejcennějším památkám zahradního umění v ČR. Již několik let zde probíhají komentované prohlídky. Dosud pro zahradu ovšem nebyl vytvořen speciální program, který by zohledňoval vzdělávací potřeby žáků základní školy. S ohledem na rozvoj edukační činnosti v kroměřížských historických zahradách byli proto do Lysic pozváni lektori z Metodického centra zahradní kultury, aby pro zahradu takový pilotní program připravili. Předpokladem bylo jeho převzetí a rozvedení ze strany průvodců lysického zámku. Tomu odpovídá i návrh programu, který obsahuje nejen didaktický nástin aktivit, včetně variací pro potřeby mladších (1. a 2. třída) a starších žáků (3. – 5. třída) prvního stupně ZŠ, ale také detailní doporučení ohledně obsahu výkladů a průvodních slov lektora.

Východiska a hlavní cíle

Program překonává klasický koncept prohlídky s průvodcem ve prospěch dialogické komunikace a samostatné aktivity žáků. Žáci společně s lektorem hledají odpovědi na otázky: Jak se měnila podoba zahrady v historii? K čemu ji šlechtici potřebovali, jaké měla funkce? Jaké jsou rozdíly mezi pravidelnou a nepravidelnou zahradou? Co obnáší péče o zahradu? Je zahrada uměleckým dílem? Jaké nám může vyprávět příběhy? Co v zahradě krásně voní a chutná? Které rostliny jsou nejzajímavější a odkud pocházejí? K čemu je zahrada pro každého z nás? V programu se uplatňují výtvarné, hudební, herní a dramatické činnosti. Hlavním cílem programu je nabídnout žákům, aby tvůrčím způsobem objevovali hodnoty historické zahrady lysického zámku a dobírali se prostřednictvím reflexe zážitkových aktivit poznání jejích historických proměn, charakteru a způsobů využívání.

Vazba na RVP ZV

Program *Účesy lysické zahrady* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova

Obr. 25. V úvodu a na závěr programu žáci ztvárňují sochy vyjadřující činnost lidí v zahradě (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Zahájení u vstupu do Kuchyňské zahrady

Po vstupu do zahrady si vytvoří žáci svoje vizitky s křestními jmény za pomoci lepicích štítků. Lektor žáky přivítá a pozve je k poznávání zahrady, která mnohokrát změnila svoji podobu. Nejprve žáky vyzve, aby se pořádně nadechli zahradního vzduchu, zavřeli oči a chvíli se do zahrady zaposlouchali (zurčící fontána, zpěv ptáků) a vnímali její vůně. Pokud aktivitu komplikuje doprava v okolí nebo zahradnické práce, lze jít velmi blízko k fontáně, respektive sejít z kamenité cesty, aby nerušily ani hlučné kroky.

Po úvodním naladění se skupina přesune k oválnému záhonu s květinami. Pokud je žáků mnoho, záhon obestoupí, je-li jich méně, vytvoří kruh na trávníku. Úkolem každého žáka je ztvárnit sochu či sousoší, které bude vyjadřovat, co lidé rádi dělají v zahradě nebo jak ji využívají. Ke „zkamenění postav“ dojde po cinknutí na triangl. Lektor obchází jednotlivé žáky a socha po dotyku sděluje, co si myslí (ve vztahu k tomu, co ztvárňuje). Pokud je sdělení žáka tišší, lektor je zopakuje nahlas. Následně lektor shrne činnosti, které žáci představovali, zatím je ale nedoplňuje dalšími možnostmi užívání zahrady či jejími funkcemi. Ty vyvstanou až v průběhu programu.

Po hře na sochy se lektor s žáky přesune na konec kuchyňské zahrady. Zde – ve vizuálním kontaktu s užitkovou částí zahrady (sad jabloní) – si s nimi povídá o tom, jaký je

Obr. 26. Možnost podívat se „kukátkem do minulosti“ je pro žáky velmi lákavá (foto P. Hudec).

rozdíl mezi okrasnou a užitkovou zahradou, zda také užitková zahrada může být nositelem estetiky. Upozorní, že dříve lidé mezi zahradami nerozlišovali tak striktně jako my dnes a doloží své tvrzení historickým obrázkem místa, na kterém je spodní kuchyňská zahrada pojata jako okrasně užitková. S pomocí dalšího obrázku ilustruje, že se podoba zahrady se v minulosti mnohokrát změnila. Může také poukázat na terasovitý charakter zahrady. Aktivitu uzavře pohled žáků do „kouzelného okénka do minulosti“ (krabice s otvorem a vlepenu fotografií), v němž žáci uvidí rodinu koupající se v bazénu, u kterého stojí.

První terasa

Skupina se přesune na první terasu obklopenou sloupovou kolonádou. Lektor zde vypráví o minulosti místa: *„Dříve než byl vybudován na tomto místě zámek, stála zde menší stavba, kterou nazýváme torž. Ta byla obehnaná vodním příkopem. Myslíte si, že rytíři měli u svých hradů nebo torží okrasnou zahradu?“* Lektor shrne odpovědi žáků a uvede, že obyvatelé hradu se spíše snažili na malém prostoru mezi hradbami vypěstovat nějaké bylinky nebo zeleninu. Na okrasné záhony zde nebylo mnoho místa.

Dále pokračuje sdělením, že období středověku s rytíři vystřídala renesance. *„Po vynálezu palných zbraní přestaly být torže a nepohodlné hrady nedobytné. Šlechtici je buď opouštěli, nebo je přestavovali na zámky mnohem příjemnější k životu. Tak tomu bylo i v případě Lysic. Torž byla přestavěna na větší zámek. U zámku byla vytvořena*

krásná zahrada, do které se za pěkného počasí přenesl život z interiérů šlechtického sídla. Stala se jeho přímou součástí, byla s ním propojena.“³⁸⁾

Okénko do minulosti: Život pod širým nebem

„A co všechno lidé v zahradách dělali? Na to se můžeme podívat naším okénkem do minulosti“. Lektor rozdělí žáky na tři skupiny, v nichž budou v následující části programu pracovat. Každá skupina obdrží jedno „okénko do minulosti“. Žáci pozorují dobový výjev v kukátku a snaží se rozeznat co nejvíce činností, kterým se šlechticové věnují.³⁹⁾ Starším žákům je možné dát do skupin tužku a papír, aby zaznamenali své poznatky nabyté pozorováním. Po dokončení úkolu následuje prezentace informací. Zástupci skupin sdělují, co vypořizovali. Nejde o soutěž, rozdělení žáků do skupin zde spíše umožňuje efektivnější práci, zapojení všech. Mladší děti sdělují vypořizované společně, lektor vyvolává hlásící se děti.

Následující aktivity sledují zpřítomnění dějů a činností, které se v zahradě mohly odehrávat.

Míčové hry

Žáci nadále pracují ve třech skupinách. Ty rotují mezi třemi nabídnutými činnostmi:

- pétanque – kdo hodí svoji kouli nejbližší té, která je barevně odlišena a vhozena do hry jako první, vítězí;
- házečí kříž s kroužky, cílem je umístit co nejvíce kroužků na tyčky s rozdílnými bodovými hodnotami a získat maximum bodů;
- boření kuželek.

Ke střídání činností by mělo dojít rychle, aby hry v důsledku opakování neubraly příliš mnoho času z celého programu. Změnu činnosti může ohlásit triangel.

Divadlo a tanec

Lektor naučí děti základ jednoduchého tance Branle (dva větší kroky doprava, dva menší doleva). Žáci stojí v kruhovém upořádání kolem kruhového záhonu nejbližší zámku. Lektor nejprve předvede tanec a následně jej žáci napodobují. Výsledně se všichni chytí za ruce (je-li třída méně početná, lze vytvořit „hada“) a tancují společně za doprovodu dobové (reprodukované) hudby. Důležité je počítání lektora v úvodu skladby, aby všichni začali stejnou nohou ve stejný čas.

V závislosti na časových možnostech lze naznačit také funkci zahrady jako divadelní scény formou dramatické aktivity. Jejím zahájení předchází otázka: *„Kdo se v zahradě mohl pohybovat?“* Lektor může vyjít z odpovědí žáků, popřípadě postupovat podle při-

38) V Lysicích bylo toto propojení realizováno casinem – salou terenou v nejvyšší terase.

39) Předmětem pozorování dětí je obraz od holandského mistra Gillise van Valckenborcha *Slavnost v parku*. Šlechtici se na něm oddávají hudbě, tanci, lásce, procházkám, hodování, hrám (hra podobná pétanque), lovu, rytířským turnajům. Publikován např. in PAVELEC, P. (ed.) *Hrady a zámky objevené a opěvované: průvodce ústavou*, Praha: NPÚ 2014, s. 45.

Obr. 27. Tanec kolem kruhového záhonu (foto P. Hudec).

praveného itineráře. Vybere vždy jednu postavu, do níž se žáci proměňují a pohybují se v kruhu za zvuku hudby: šlechtična jde po pěšince a nadzvedává si šaty, aby si je neušpínila, nebo voní ke květinám, šlechtic si pyšně vykračuje, děti se strkají, chůva jim hubuje, služka nese pečínku, lovcí vyhlíží zvěř, kavalír se uklání dámě, šašek dělá legrácky, aj.

Loo

Lektor se s žáky přesune do někdejší Menažerie a sdělí jim informaci o původní funkci prostoru. Klade žákům otázku: „*Jaká zvířata zde mohla být chována?*“ Po vyhodnocení odpovědí ukáže žákům fotografie nástěnných maleb z dvorní fasády zámku (laně, daňci). Původní funkce prostoru (chov i lov zvířat) je ztvárněna pohybovou hrou „Kradení ocásků“. Žáci vytvoří trojice, postaví se za sebe a drží se za pas. Znázorňují daňka. Poslednímu z nich je připevněn za pas šátek či fáborek tak, aby při natažení sahal až po kolena. Všichni jsou lovci a zároveň i lovená zvěř. První dítě z každé trojice udává směr a snaží se vzít ocásky ostatním, celá skupina pak obratně manévruje, aby nepřišla o svůj ocas. Pokud se tak stane, nebo se během hry rozpojí, vypadá ze hry. Na začátku dětem připomeňte pravidlo, že si ocásky nesmí přidržovat rukou. Ta trojice, která nasbírá nejvíc ocásků a uchrání ten svůj, vyhrává. Herní plocha na dlouhém trávníku je vymezena (zkrácena) zhruba na polovinu.

Obr. 28. Možnost prostorové tvorby je pro žáky velmi lákavá (foto P. Hudec).

Tvorba renesanční zahrady

Po dokončení hry lektor sděluje: „Bohatí lidé chtěli i u nás žít podobně, jako lidé v Itálii. V této zemi je všude mnoho kopců, a tak když tam chtěli mít pěknou zahradu, museli ji uspořádat do několika teras. Podobně to udělali šlechtici tady v Lysicích. My se teď nacházíme na jedné z teras a ty ostatní si prohlédneme za chvíli. Taková renesanční zahrada byla lidmi považována za krásnou, pokud byla pěkná jako celek, ne jen její jednotlivé části. Vše muselo být vzájemně provázáno a ladně uspořádáno. Příroda byla vtěsnána do přesných, jasně vymezených geometrických tvarů. Vše v renesančních zahradách má pravidelný charakter. Zahrada byla dělena nejčastěji do čtvercových polí a od okolí ji oddělovala vysoká zeď. Skládala se často z bylinkové a květinové zahrady nacházející se nejbližší domu, zeleninové zahrady a pravidelně sázeného sadu ovocných stromů.“

Lektor prezentuje jednu z nejstarších podob lysické zahrady na obrázku a evropský příklad členění renesanční zahrady. Následně je úkolem dětí vytvořit renesanční zahradu. Aktivita je určena mladším žákům (1.–2. třída), vyšší ročníky se rovnou věnují baroku.

Děti se opět rozdělí do tří skupin. Lektor předem ze šňůr či lan připraví obvod „zahrady“ (tři čtvercové na sebe navazující plochy). Tvorba, respektive osázení zahrady probíhá takto: Skupiny obdrží buď květiny (pro květnici), nebo zeleninu (pro zeleninovou zahrádku), nebo ovocné stromy (štěpnici) a osází jimi plochu zahrady. Po dokončení aktivity žáci zahradu obestoupí. Lektor může ocenit přednosti jednotlivých částí zahrady (například že žáci vyplnili svoji plochu rovnoměrně, nebo dovedně střídali druhy rostlin). Nejde o sou-

těž mezi jednotlivými skupinami. Zahradu hned neuklízíme, lze se na ni podívat z ochozu v další části programu.

Barokní zahrada

Lektor sdělí žákům, že na období renesance navázalo baroko, kdy lidé na hlavách nosili paruky (doprovodí gestem). Tak jako u oblečení, změnila se móda také v zahradách. Lektor pak pozve žáky (3.–5. třída) k tomu, aby zkusili ztvárnit barokní zahradu, jak mohla před lety možná vypadat. Zadání doplní informacemi o tom, pomocí kterých principů byla tvořena (osová souměrnost, zrcadlovost). Následně ukáže dětem vzorník tří druhů broderiového záhonu. Žáci hlasováním zvolí ten, který se jim nejvíce líbí. Rozdělí se na dvě skupiny. Každá ve své ploše motiv ztvární za pomoci připravených podsedáků ve tvaru květiny. Po dokončení aktivity se žáci sami stanou sochami a jejich úkolem je co nejsymetričtěji se rozmístit po obvodu záhonů jako sochy. Lektor zde zapojí také doprovázejícího pedagoga. Ten může pořídit fotografii žáků z ochozu kolonády. K dokonalé reflexi výsledku aktivity tedy dojde až v prostředí školy při pozorování snímku.

Přírodní zahrada

Přesun skupiny na druhou terasu lektor uvede jako symbolický běh času, přechod do dalšího období historie zahrady. Nad schodištěm se žáci ocitají v 19. století. Lze pracovat s vůněmi rostlin. Lektor vypráví o touze lidí nespoutávat přírodu do pravidelných záhonů či geometricky střížených keřů. Začali spatřovat krásu v zahradě, která napodobuje přírodu. Své vyprávění dokládá poukázáním na klikatou cestu vinoucí se k fontánce, nepravidelně vysázené stromy a keře. Může zmínit obraz dvou dívek se zapletenými a rozpletenými vlasy. Tady má zahrada vlasy jakoby rozpuštěné. Dále lektor upozorňuje, že zahradou se stává i okolní krajina a poukáže na oboru za zahradní zdí.

Na ochozu

Před vstupem na ochoz lektor sdělí: *„Ochoz, který zde šlechtici vybudovali, slouží ke krásnému výhledu do okolí. Vaším úkolem nyní bude vybrat si některý z kruhových výřezů v zábradlí, kterým lze pozorovat něco pěkného v zahradě či okolí. Vymyslete to-muto výhledu nějaké pěkné jméno, třeba Výhled na věž kostela. Název vyhlídky napiš-te na lepící štítek, který od nás obdržíte společně s tužkou a nalepte jej tak, aby i vaši spolužáci věděli, na co se mají dívat. Po splnění úkolu si můžete jít prohlédnout vyhlídky vašich spolužáků.“*⁽⁴⁰⁾

40) Název vyhlídky pomáhá divákovi zaměřit pozornost na to, co bylo záměrem tvůrce vyhlídky. Je tedy vhodné děti motivovat k tomu, aby se jednalo o konkrétní názvy, ne jen „pěkný pohled na zahradu“. S volbou názvu je tedy vhodné dětem pomoci. U žáků I. třídy stačí pouze nalepit nálepku bez nápisu.

Arboretum

Program pokračuje na druhé terase, kde lektor uvádí: „*Pojetí zahrady se v 19. století mění na botanickou sbírku (arboretum – sbírka dřevin). Rodina hrabat Dubských si přivezla či nakoupila do své zahrady vzácné stromy např. z Japonska a Číny. Lidé pak tyto stromy do zahrady chodili obdivovat.*“

Pozornost mladších žáků (1.–2. třída) zaměříme cca na tři vybrané stromy, které dětem představíme zejména prostřednictvím smyslového poznání (osaháme si kůru stromů; podíváme se na tvar listů; poslechneme si, co povídá vítr v koruně stromů; ochutnáme plody dřínu). Květy a dřevo sazaníku květnatého voní po jahodách. V případě, že jsou již venku i exotické rostliny – ochutnáme (předem připravené) plody datlí, přičichneme k vavřínu nebo květu citrusu aj.

Starší žáci (3.–5. třída) čeká samostatná práce. Děti rozdělíme do dvojic. Každé dvojici přidělíme lístek s informacemi o konkrétním stromu v zahradě (zahrnuje také jeho popis). Na základě těchto informací mají děti za úkol strom najít a následně v pár větách představit ostatním. Postupujeme směrem od saly tereny až ke spodní terase.

Zakončení a reflexe programu

Závěrečná reflexe probíhá opět u oválného záhonu. Lektor žáky znovu vyzve ke tvorbě soch, ovšem již na základě prožitého. Klade jim proto otázku: „*Kdybyste znovu navštívili tuto zahradu, co byste v ní dělali nyní? Která činnost se vám tu nejvíce líbila? Žáci opět vytvářejí sochy. Ztvárněné sochy odrážejí realizovaný program.*“

Po ukončení aktivity lektor ocení činnost žáků, jejich aktivní účast na programu a rozloučí se s nimi. Pedagog od něj obdrží jednoduchý pracovní list, jehož složením a dokreslením vytvoří žáci terasově řešenou zahradu.

Výsledky aktivity: Poskládané a dokreslené skládačky zahrady (navazující aktivita v prostředí ZŠ), názvy vyhlídek, herní modely renesanční a barokní zahrady

Zdroje: DVOŘÁČEK, P., *Naše nejkrásnější zahrady*, Olomouc: Rubico 2008, s. 124–129.

KONEČNÝ, M., *Zámek Lysice*, Kroměříž: Kroměříž 2014.

PAVELEC, P., *Hrady a zámky objevované a opěvované: průvodce výstavou*, Praha 2014.

Pomůcky a materiál: obrazové podklady – zalamované xerokopie historických zobrazení zahrady, nástěnných maleb z nádvoří zámku, „okénka do minulosti“ (krabice s pozorovacím otvorem, do nichž jsou vloženy historické reprodukce obrazů, plastové míčky (na pétanque), házečí kříž s kroužky, kuželky, CD přehrávač s nahrávkou renesanční hudby, triangl, dvě lana o délce 5 m, obrázky stromů, květin a tulipánů vytvořené z lepenky, šátky, sedací podložky ve tvaru květin, lepicí štítky, tužky

Reflexe a výhled do budoucna

Pro pilotní provedení programu byla pozvána velmi početná třída, což představovalo zvýšené nároky na lektory a promítlo se také do délky programu i omezeného soustředění žáků. Jeden z žáků měl osobní asistentku, která rozhodovala o tom, kterých částí programu se může žák zúčastnit, a kdy je pro něj vhodnější relaxovat. Negativním faktorem bylo počasí, kdy teplota dosahovala pouhých dva až čtyři stupňů a během programu dokonce začaly padat sněhové vločky. Přesto se podařilo realizovat většinu vytyčeného programu a návrhy úprav jsou předmětem těchto poznámek.

Úvodní aktivity (poslech a ztvárňování soch) byly vhodně zvoleny. V případě menší skupiny není nutné obstoupit celý záhon tulipánů a aktivitu lze z akustických důvodů realizovat na menším prostoru.

Dělbou do skupin provázelo dohadování žáků (příslušnost ke skupině) a nepozornost. Domácí lektori proto přišli při repríze programu s řešením: lepicí štítky na tvorbu jmenovek opatřili v rohu tečkami několika barev. V okamžiku potřeby vytvoření skupin tak již bylo rozhodnuto, kdo ke komu patří.

Pro děti byl lákavý a zajímavý pohled „kukátkem do minulosti“, vhodně volený zejména v případě fotografie koupajících se osob v zámeckém bazénu. Je třeba dbát na to, aby si děti sundaly čepici s kšiletem, aby bylo pozorování úspěšné. Opětovné použití kukátka s výjevem společnosti v renesanční zahradě bylo problematické v tom, že každé z dětí se na výjev podívalo jen krátce a detailní prohlídka činností, které šlechtici v zahradě prováděli, se tak zcela nevydařila. Přesto jejich výpovědi v součtu přinesly řadu postřehů. Vyplatí se však, když lektor při reflexi pozorování použije zvětšené detaily výjevů.

Míčové hry vhodně zpřítomnily historickou funkci prostoru první terasy vymezené původně ochozem (míčovna), zároveň se však realizace tří druhů herních aktivit ukázala jako zdoluhavá. Je proto vhodnější vybrat jen jednu herní aktivitu (např. pétanque), která dostatečně představí původní využití prostoru, a realizovat ji současně na více místech. Tanec děti zaujal, stejně jako dramatické ztvárňování postav žijících na šlechtickém sídle. Reprízy programu by mohly vést k větší časové efektivnosti.

Animace využití druhé terasy jako menáže pro chov (a lov) daňků byla nejkritičtější a nejdivočejším bodem programu. Žáky pohltila „lovecká vášeň“. Rovněž časová dotace na zvládnutí aktivity byla značná. Při reprízách programu byla proto aktivita nahrazena hodem míčků na terč s vyobrazením daňka, případně se prezentace původní funkce místa omezila na slovní sdělení.

Realizace barokní zahrady z pěnových podsadáků se žákům velmi líbila, neboť umožňovala prostorové výtvarné vyjádření. Také aktivita na ochozu kolonády s pojmenováváním vyhlídek byla zdařilá a měla u žáků úspěch. Propojila zahradu s okolím.

Poznávání stromů bylo již na hranici časových i receptivních možností žáků. Přesto se aktivitu podařilo realizovat. Žáci s nečekaným zájmem začali například sbírat bukvice. „Badatelská“ či sběratelská činnost jim byla blízká a tento druh aktivity by si jistě zasloužil více pozornosti.

Ohlasy účastníků

Závěrečná reflexe účinně bilancovala program a přinesla informace o tom, co se žákům líbilo, co si zapamatovali, jaké nové činnosti si spojují s pobytem v zahradě. Žáci slovně i potleskem vyjádřili, že se jim program líbil.

Doporučení, náměty, inovace

Výše popsaná (auto)reflexe programu tvůrci vyjadřuje, jak dynamický proces je nejen tvorba, ale také realizace edukačních programů. Jakkoli směřuje práce lektorů k vybroušené formě, přeci se nikdy nebude jednat o jednu provždy definovanou, kanonizovanou podobu, jako uplatnění sylabu pro průvodce, pokud je chápán jako dogma. Takto s programem naložili i domácí průvodci, kterými je program nadále inovován. Scénář se jim stal zásobárnou nápadů a tvůrčím východiskem.

Obr. 29. Inspirací pro realizaci programu byla tradice pořádání slavností v jaroměřické zahradě (foto P. Hudec).

Jaroměřické zahradní kratochvíle

Autoři: Petr Hudec, Naďa Rezková Příbylová

Spolupráce: Jana a Radim Petrovi (správa SZ Jaroměřice nad Rokytnou)

Anotace: Přesuňte se v čase do období, kdy po řídce Rokytné při jaroměřickém zámku pluly gondoly, v zahradě zněla hudba a zámecký pán, Jan Adam Questenberg, po ní kočoval ve svém barokním karavanu. Program nabízí pochopení základních principů barokní zahrady a prožitek její atmosféry prostřednictvím výtvarných, hudebních, herních i dramatických aktivit. Ty současně připomínají zaniklé prvky a funkce vybraných částí zahrady.

Klíčová slova: zahrada, baroko, zámek, Jaroměřice nad Rokytnou, Jan Adam Questenberg, osovost, symetrie, perspektiva, divadlo, hudba, kratochvíle

Cílová skupina: žáci prvního stupně ZŠ Jaroměřice

Místo realizace: zahrada zámku Jaroměřice nad Rokytnou

Pilotní realizace: 24. dubna 2017

Délka programu: 90 min.

Kontext

Zahrada zámku Jaroměřice nad Rokytnou patří k nejucelenějším a nejzachovalejším barokním zahradám v České republice. Zároveň však v důsledku zániku celé řady prvků stávající úprava návštěvníkovi neumožňuje prožívat atmosféru a bohatost vjemů, které zahrady barokní doby nabízely. Zde se naskýtá velká příležitost pro památkovou edukaci, jejímž prostřednictvím je možné dotvářet chybějící součásti díla prostřednictvím hry.

Východiska a hlavní cíle

Realizace edukačních programů má v Jaroměřicích nad Rokytnou velmi dlouhou tradici. Programy byly ovšem zatím zaměřeny na interiér památky. Zámecká zahrada přitom poskytuje nové možnosti interpretace a větší svobodu pohybu pro účastníky programů. *Jaroměřické zahradní kratochvíle* z těchto předností exteriéru památky vycházejí a nabízejí žákům, aby pochopili základní principy barokní zahrady prostřednictvím výtvarných, hudebních, pohybových a dramatických aktivit. Hravým způsobem se tak zapojí do rekonstrukce zaniklých prvků a funkcí zahrady a pokusí se vžít do její původní atmosféry.

Vazba na RVP ZV

Program *Jaroměřické zahradní kratochvíle* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova, Mediální výchova

Obsah a průběh programu

Úvod

Lektor přivítá žáky ve vstupní hale jaroměřického zámku a upozorní na výhled do barokní zahrady, které bude věnován program. Vyzve účastníky, aby si před zahájením programu vyrobili jmenovku s křestním jménem. Dostanou k tomu lepicí štítek a fixu.

Dále žáci obdrží malý čtverec papíru, který dvakrát přehnou. (Vyznačí tak hlavní a příčnou osu na plánu zahrady, byť o tom zatím neví.) Následně jej za pomoci raznice proděraví. Po rozložení papíru se ve všech čtyřech částech přeloženého papíru objeví stejný motiv. Teprve v průběhu programu žáci zjistí, jaký byl smysl této aktivity, zatím zůstává jen úvodní výtvarnou hříčkou, která má za cíl vzbudit zájem a zvědavost.

*Obr. 30. Ztoárnění symetrie za pomoci papíru a děrovačky
(foto P. Hudec).*

Principy barokní zahrady

Po vstupu do zahrady vytvoří žáci kruh a lektor je vyzve, aby pomocí jednoho slova sdělili, co se jim vybaví, když se řekne barokní zahrada (popř. jen zahrada). Mluví ten, kdo má v ruce květinu či jiný symbolicky zvolený předmět – atribut místa (např. mušli). Lektor naváže na odpovědi žáků a dále je rozvine. Upozorní, že barokní zahrada, na kterou se dívají, byla vytvořena pomocí několika pravidel. Působí v zahradě podobně jako kostra v lidském těle: není sice vidět, ale bez ní by z nás byla jen beztvará hromádka.

Při vysvětlování si lektor vypomáhá obrázkovým albem:

Osuvost: „Kostrou zahrady jsou cesty neboli osy. Z vyvýšeného místa je možné pozorovat „páteř zahrady“, kterou tvoří hlavní cesta neboli osa. Můžete pozorovat, že dokonce zahradu opouští a směřuje do nekonečna. I když je zahrada omezena zdmi, je prostřednictvím své osy propojena s okolní krajinou.“ Pozorovaný jev je možné doplnit prezentací historické reprodukce kresby ideální podoby jaroměřického zámeckého areálu.

Obr. 31. Ztvárnění galerie soch (foto P. Hudec).

Symetrie: „Druhým pravidlem je symetrie, česky bychom řekli zrcadlovost. V zahradě ji nejlépe můžeme pozorovat na ozdobných ornamentech ze zastřížených keřů, kterým se říká broderie, což je francouzský výraz pro výšivku. Právě takovou jsme si před choílí z papíru vyrobili.“ Lektor žáky vyzve, aby si znovu prohlédli své papírky s motivy z raznice. Také v zahradě jsou nalevo i napravo motivy stejné. Může položit otázku, co se dále v zahradě zrcadlově opakuje (lavičky, sochy, drobné tvarované keře – figury aj.).⁴¹⁾

Geometrizace: „Z vyvýšeného místa si také můžeme všimnout, že lidi v baroku asi bavila geometrie. Byli totiž přesvědčeni, že příroda sama o sobě není krásná a že je potřeba ji zušlechtit tím, že jí člověk dá tvar. Co všechno je zde tvarováno?“

Poté, co žáci sdělí své postřehy, skupina se přesune na místo křížení os ke kruhovému bazénu: „Teď si půjdeme vyzkoušet, co jsme se dozvěděli, na možná nejdůležitější místo zahrady. Mohli bychom říci, že je takovým „pupkem“ Jaroměřic.“

Parter a osobnost šlechty

Lektor upozorní žáky na to, že se nacházejí v nejhonosnější části zahrady, která měla ukazovat na bohatství a schopnosti majitele, podobně jako má dnes tuto funkci napří-

⁴¹⁾ U starších ročníků lze z výuky ve škole předpokládat znalost osové symetrie/souměrnosti.

klad vila s bazénem a před ní zaparkovaný nejnovější mercedes. Lektor žáků představí reprodukci portrétu šlechtiče od Jana Kupeckého: *„Tím, kdo především stojí za krásou, která nás obklopuje, je Jan Adam Questenberg“*

Následuje aktivita, která připomene, že bazén je na místě křížení hlavní osy zahrady s osou příčnou. Kdysi zde stávalo více soch, než kolik se jich dochovalo. Úkolem žáků je proto sochy do prostoru vrátit. Vytvoří dvojice a na cestě mezi zámek a bazénem znázorní symetrickou dvojici soch. Po zapískání na píšťalu na chvíli „zkamení“. Opětovné zapískání sochy ožíví. V případě dostatku času lze ještě jednou aktivitu opakovat tak, že žáci sice vytvářejí dvojice soch, jedná se ovšem o navzájem komunikující sousoší (např. střílející – zasažený, lásku vyznávající – odmítající).

Bosket – místo hry

Lektor sděluje: *„Kromě možnosti vycházek poskytovaly barokní zahrady svým návštěvníkům také prostory pro nejrůznější pohybové aktivity a společenské hry. Na přehlednou část zahrady (parter) navazovaly prostory poskytující více soukromí. Boskety (malé lesíky) ukrývaly kuželný, míčový či travnatý hřiště. My můžeme jejich atmosféru zažít prostřednictvím hry, která má pradávnou tradici.“*

Žáci se přesunou do prostoru, kde je připraven zjednodušený pétanque. Každý žák obdrží jeden míček a v závislosti na velikosti třídy se rozdělí na více skupin. Žáci hází na barevně odlišený míček své míčky, vítězí ten, jehož míček je v závěru hry nejbližší barevně odlišeného míčku.

Kuchyňská zahrada – jak voní baroko

Následně se skupina vydá příčnou osou směrem k užitkové zahradě. Zde lektor vede s žáky dialog o funkci zahrady (květiny k výzdobě zámku, ale také zelenina na zámecký stůl aj.) a jejich odlišnostech od zahrady okrasné. Neopomene zdůraznit, že také užitková zahrada měla být hezká. Rozdíl mezi okrasou a užitkovou zahradou tedy není v logice hezká/nehezká.

Rozhovor doplní aktivita zaměřená na poznávání zahrady všemi smysly: pozorování detailů a přivonění k vybraným rostlinám, případně také jejich ochutnání.

Zahradní mikrokosmos

Skupina se přes most přesune na okraj štěpnice. Lektor vysvětlí, že Jan Adam Questenberg napodoboval budováním zahrady Stvořitele všech věcí: *„Představme si, že se stal jakoby malým „jaroměřickým bohem“, který oládl tomuto malému ráji na zemi. V zahradě tedy měl být symbolicky obsažen celý svět: pahorek znamenal hory, říčka Rokytná zase vody, vysázené stromy (boskety) připomínaly lesy, květy zase louky a pole. Zastoupen zde byl i svět zvířat. Ta byla chována buď volně, nebo jim byl vyhrazen zvěřinec, jakási*

malá ZOO. Zřejmě v této části zahrady se nacházela ptačí voliéra a bažantnice. Služebníci prý měli také hodně práce s neposlušnými opicemi.“

Výklad doprovází hry, které lze alterovat podle věku či potřeb skupiny. Lektor například sdělí, že symboliku zahrady jako celého světa v malém často vyjadřovaly sochy a vyzve žáky, aby se do stvoření svého symbolického světa zapojili. Celá skupina vytváří společný živý obraz tak, že se žáci postupně přidávají a doplňují jedno sousoší. Před zaujetím určité pozice pronášejí: Jsem strom, jsem hora, jsem jezero a podobně. Lektor může s žáky rovněž herně rekonstruovat přítomnost fauny. Jakmile začne bubnovat na bubínek, je úkolem žáků pohybovat se jako zvíře, jehož jméno předtím lektor vysloví: „*V zahradě skákaly ovečky...řádily opice...klidně pluly labutě*, aj. Jakmile lektor bubnovat přestane, zastaví se žáci ve štronzu. Na závěr lektor hráčům poskytne příležitost, aby obohatily zahradu o zvíře, které mají nejraději.

Štěpnice: krása i užitek

V téže části zahrady lektor žákům může ještě sdělit, že ovocné stromy patřily k velmi ceněným součástem zahrady. Přinášely užitek, ale bylo možné se těšit také z jejich krásy. Stromy byly osázeny do pravidelného obrazce. Do středu plochy pak paprskovitě směřovalo osm cest.

Zahradní divadlo: zahrada jako místo múz

Skupina se posléze přesune na divadelní ostrov do blízkosti břehu řeky. Lektor sděluje: „*Jan Adam z Questenberga miloval hudbu a divadlo. Kromě zámeckého divadelního sálu mohla být řada produkcí realizována přímo v zahradě. Zřejmě k tomu sloužil divadelní ostrov. Od zámku je oddělen vodním kanálem, který funguje také jako rozměrné zrcadlo odrážející stavbu zámecké budovy. Je to vlastně další podoba symetrie, o které jsme si již povídali.*“ Žáci si sdělené informace ověřují pohledem a lektor pokračuje: „*Slavnosti ale mohly být pořádány také na vodě na ozdobených či osvětlených lodích. My si tuto atmosféru místa zkusíme připomenout a každý z nás se stane tvůrcem i pozorovatelem divadla. Vytvoříme si tu malou vodní hudbu a necháme znovu plout po hladině lodky s vybranou společností.*“

Lektor spustí reprodukovanou hudbu (Händelova *Vodní hudba*). Žáci se za jejího zvuku korzují po břehu říčky a pozorují „divadelní kulisu“ zámku, respektive její odrazy na vodní hladině. K zaměření pozornosti jim pomáhají rámečky, které lze vytvořit například z papírových tácků na uzeniny tak, že vyřízneme střed tácku. Celkovou iluzi barokní zahradní slavnosti dále navozují jednobarevné papírové siluety užívané obvykle pro stínové divadlo, které jsou ve vyvýšené pozici na dřevěných tyčkách umístěny podél břehu. Úkolem žáků je barokní výjevy (např. společnost v dobovém oblečení plující na gondole, barokní kavalír, konverzující šlechtický pár) „oživit“ tak, že se budou pohybovat kolem siluet a „promítat“ si je do prostoru. Prakticky si tak procvičí užití další zákonitosti barokní zahrady, totiž konstruování geometrické perspektivy.

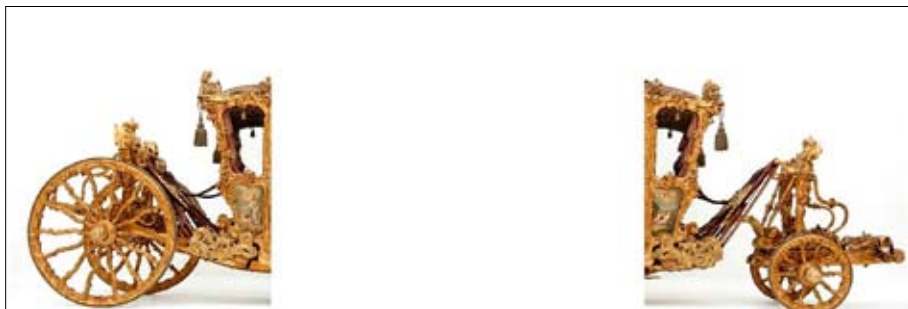
Obr. 32 a 33 Pozorovatel má na základě znalosti zákonitostí perspektivy možnost „rozpohybovat“ siluety barokních postav, či nechat plout po vodě gondolu (foto P. Hudec).

Ohňostroj

Vrcholem programu je poslední dramatická aktivita. Lektor sděluje: *„Součástí barokní slavnosti mohl být ohňostroj.“* Žáci jsou pak rozděleni na několik skupinek, například po pěti. Každá skupinka obdrží barevné stuhy, které mají podpořit evokaci barevného ohňostroje. Jejich úkolem je pro spolužáky ztvárnit krátkou scénu ohňostroje za pomoci synchronizace gest, barevného vyznění pohybujících se stuh a v neposlední řadě zvuků. Skupinky se střídají v předvádění ohňostroje, ostatní jsou v roli diváků. Lektor může diváky povzbudit k provolávání ovací a obdivných zvolání.

Závěr

Po skončení ohňostroje se skupina postaví opět do kruhu a znovu realizuje aktivitu, jež objevování zahrady zahájila. Lektor požádá žáky, aby doplnili větu: *„Když se řekne barokní zahrada, tak se mně vybaví...“* Společně s žáky pak reflektuje, nakolik se jejich odpovědi liší od úvodních sdělení a pochválí je za kvalitativní posun ve znalostech i jejich interpretaci. Shrne, že barokní zahrady byly promyšleně komponovány a dodnes odrážejí různé funkce, které na ně kladli jejich zakladatelé: reprezentace, prostor pro umění, odpočinek, hru, ale také pěstování rostlin a chov zvířete. Jako poděkování za účast na programu obdrží žáci pracovní list (viz obr. 34), který může být využit jako výtvarná aktivita po návratu do školy nebo domů. Úkol zní: *„Jan Adam z Questenberga žil údajně v závěru života kvůli rodinným neshodám v zahradě v luxusním obytném vozu. Zkuste dokreslit, jak mohl tento jeho vůz vypadat.“*

Obr. 34. Obrázek určený k dokreslení dětmi: Questenbergův obytný vůz (archiv autora).

Výsledek aktivit: vystřihovánka ornamentální záhon, v případě realizace navazující výtvarné dílny koláž obytného Questenbergova vozu

Zdroje: PERUTKOVÁ, J., KREJČÍŘÍKOVÁ, K., *Zahrada jako obraz ráje: Průvodce zámeckým parkem v Jaroměřicích nad Rokytnou*, České Budějovice 2014.

Kolektiv autorů, *Proměny zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokytnou*, České Budějovice 2017.

Materiál a pomůcky: lepicí štítky (například 70 x 37 mm), černé fixy min. 4 ks, psací podložky se skřipcem (min. 4 ks), bloček malých čtvercových papírů, rohová raznice s motivem krajky – 4 ks, sada zalaminovaných obrázků (reprodukce ideální podoby Jaroměřického zámeckého areálu, obraz J. A. Questenberga, kostra člověka, obraz Versailles), píšťala (koncovka) nebo jiný hudební nástroj, tři sady míčků pétanque nebo plastové míčky, siluety gondol a barokních postav, 15 ks tenkých bambusových tyček, 5 ks kolíků na prádlo, 5 ks tácků na uzeninu, hudební přehrávač s nahrávkou *Vodní hudba* od Georga Friedricha Händla, barevné stuhy, sedací podložky

Reflexe a výhled do budoucna

Lektorům se podařilo vytvořit funkční a atraktivní program s pestrou nabídkou činností, které interpretují jaroměřickou zahradu. Při zachování stěžejních témat lze přidávat a vypouštět či inovovat jednotlivé části programu tak, aby byl optimální dané skupině a odpovídal také konkrétní časové dotaci. V tomto smyslu s programem dále pracují zaměstnanci SZ Jaroměřice.

Pilotního provedení se zúčastnily značně neukázněné děti, což negativně ovlivňovalo zejména výkladovou složku. Tím spíše bylo ale namístě akcentovat činnostní prvky, do kterých se děti pouštěly s velkým zaujetím. V týž den program absolvovala ještě jedna skupina žáků z téže školy, kterou zaujaly nejen herní prvky, ale také povídání o zahradě.

Bylo tedy možné lépe objektivizovat závěry z vyznění programu a navrhnout realistické úpravy.

Část programu, která se zabývá užitkovou zahradou, nebylo možné při pilotním testování uskutečnit, protože rostliny v zahradě teprve klíčily.

Ohlasy účastníků

„Edukační program Jaroměřické zahradní kratochvíle mně osobně otevřel oči a pochopila jsem, jak moc jsou edukační programy potřebné a jak moc je důležité vzdělávat za pomoci otřepaného hesla Jana Ámose Komenského, škola hrou. Sama jsem ve svých školních letech podle tohoto hesla vedená nebyla a více ve mně převládal pocit, co je a není důstojné, když se člověk postaví před školní mládež. Pro zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou přinesl mimo úspěšného programu pro barokní zahradu také inspiraci pro další edukační programy. Těší se stálého zájmu škol a pracovníci státního zámku mají hodnocení programu: „Baví děti i nás.“

Jana Petrová, SZ Jaroměřice nad Rokytnou

Doporučení, náměty, inovace

Program *Jaroměřické zahradní kratochvíle*, podobně jako programy *Roma doma* nebo *Účesy lysické zahrady*, dobře ukazuje, že se lze zhostit i tak náročného úkolu jako je interpretace celku historické zahrady různého charakteru pro žáky prvního stupně základní školy. Stěžejní je pojmenovat si, jaký je charakter místa, které hodláme interpretovat. Podnětné, tak jako v případě Jaroměřic, může být zvláště propojení zahrady s osobností, která se nejvýrazněji zapsala do její podoby, a sledovat její příběh. Poznávání zahrad určené pro danou cílovou skupinu má mít vždy převážně činnostní a herní charakter.

Obr. 35. Prostředí pro realizaci zimního programu poskytla středová část Rotundy v Květné zahradě (foto G. Čechová).

Orloj

Autoři: Gabriela Čechová, Petr Hudec, Hana Poková

Anotace: Zahrada prochází během ročních období neustálou změnou. Také náš život nabývá na pestrosti tím, jaké příležitosti nám přináší měnící se počasí. Účastníci programu mají možnost si tyto skutečnosti uvědomit a prožít i díky tomu, že společně sestrojí důmyslný orloj v Rotundě Květné zahrady.

Klíčová slova: rok, roční období, měsíce v roce, zahrada, lidové pranostiky,

Cílová skupina: pilotního provedení se zúčastnily 1., 2. a 3. třída ZŠ Oskol s výukovým zaměřením Montessori

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 6. prosince 2017

Délka programu: 120 min.

Kontext

V kroměřížských zahradách byl v minulosti realizován program *Čtyři roční období v zahradě*, který zahrnoval čtyři lekce rozložené v průběhu školního roku.⁴²⁾ Výhodou byla intenzita práce s jednou školní třídou založená na možnosti pozorovat zahradu v jejích proměnách. Zároveň však došlo k rozdělení zajímavého a nosného tématu. Lektori se proto rozhodli vytvořit program, který se bude čtveru ročních období a dvanácti měsícům věnovat samostatně a uceleně. V případě potřeby může pak program sloužit jako uvedení do celoročního vzdělávacího cyklu, nebo naopak jako způsob, jak takový cyklus shrnout a uzavřít.

Východiska a hlavní cíle

Člověk má od dětství silnou vizuální paměť. Některé ilustrace v knihách, které nám rodiče předčítali, nebo obrazy visící na stěnách školních tříd se nám natrvalo zapisují do podvědomí. Pro lektory programu to jsou například ilustrace Jiřího Trnky, Josefa Lady či Heleny Zmatlíkové.⁴³⁾ Tvůrci programu se proto nechali svou zkušeností inspirovat a ve snaze hluboce zapůsobit na paměť účastníků se rozhodli program věnovaný čtveru ročních období postavit na výrazné výtvarné složce, kterou opřeli o razantní uplatnění čtyř základních barev a prostorovou instalaci. Dalším východiskem bylo vytvoření příležitosti pro fyzické až rituální ztvárnování tématu čtyř ročních období dramatickými aktivitami. Na celkovém účinku se programu se podílí rovněž hudba a inspirativní prostředí Květné zahrady, zejména pak Rotundy. S tématem ročních období se žáci seznamují již od mateřské školy. Principem programu je proto vyjít z toho, co žáci už znají,⁴⁴⁾ což se děje zejména v první části programu, a obohatit toto téma o nové informace (druhá a třetí část lekce). V symbolickém slova smyslu se pak nejedná o chození v kruhu, nýbrž spíše cyklický pohyb ve spirále.

Hlavním cílem projektu je prohloubit znalosti žáků o střídání ročních dob v kontextu změn v přírodě i vlastního života. Dále pak upevnit znalost měsíců v roce v jejich posloupnosti s vazbou na to, co se v nich odehrává.

Vazba na RVP ZV

Program *Orloj* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní

42) Srov. HUDEC, P., *Pro ten čas, který jsi své růži věnoval...Příklady systematického vzdělávání žáků základní školy v památkách zahradního umění*, In Zprávy památkové péče, roč. 76, č. 5/2016, s. 542–544.

43) Vzhledem k tématu viz např. PETIŠKA, E., ZMATLÍKOVÁ, H. *O jabloňce*, Praha 1995.

44) Protože dříve se život lidí odvíjel od zemědělských prací, vztahovaly se alegorie ročních dob a měsíců právě k nim (viz například galerie trpaslíků v zámecké zahradě v Lysicích). Pro dnešního člověka, který již žije jiným životním stylem, jsou tyto symboly šifrou.

Obr. 36. Proces tvorby barevně strukturovaného kruhu s dvanácti výsečemi žáky naučil více než „dokonalá“ edukační pomůcka (foto P. Hudec).

- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova

Obsah a průběh programu

Program začíná v edukační místnosti vstupního objektu do Květné zahrady. Žáci obdrží text písně *Měsíce*⁴⁵⁾ a společně s lektorem si ji zazpívají tak, že po lektorovi opakuji předzpívaný řádek písně. Zpěv písně stimuluje žáky k účasti a nastolí téma programu. Následně se třída rozdělí do skupin po čtyřech až pěti žácích. Každá skupina obdrží papír s nakresleným kruhem, který je rozdělen na dvanáct dílů. Úkolem žáků je nejprve do jednotlivých dílů vepsat názvy měsíců v roce a čtyřmi barvami odlišit roční období. Do prostoru výsečí dále malují, s jakými skutečnostmi se jim jednotlivé měsíce pojí. Lektor, DBA na to, aby se do práce zapojili všichni žáci. Následuje krátká prezentace výtvorů a opakuje se zpěv písně. Proces tvorby aktualizuje stávající znalosti žáků a pomáhá jim, aby se naladili na téma i zaměření programu.

⁴⁵⁾ Viz např. album Hradišťanu *Hrajeme si u maminky*, hudba Pavel Jurkovič, text Václav Čtvrtěk.

Obr. 37. Složitě téma vysvětlení důvodu střídání ročních dob bylo realizováno dramatickou formou (foto P. Hudec).

Po svačině se skupina přesunuje do zahrady. Lektor vybere dva žáky. Jeden z nich s výraznou čepicí na hlavě ztvárňuje Slunce, druhý obdrží polystyrénovou kouli s tyčí a ztvárňuje tak Zemi. Žák s koulí se pohybuje kolem Slunce, lektor usměrňuje a komentuje jeho pohyb: jedno oběhnutí slunce se rovná jednomu roku. Zeměkoule je stále mírně nakloněná tímž směrem. Když se Země dostane do poloviny svého oběhu, na severní polokouli dopadá světlo výrazněji, na protější straně je stín. Demonstrace žákům připomíná, proč se v naší zeměpisné šířce střídají roční období. Lektor také upozorňuje, že na některých místech planety je tomu jinak. Dává prostor žákům, aby sdělovali, jak si myslí, že je tomu úplně nahore či dole (na pólech), jak uprostřed (na rovníku).

Dále je přenesena pozornost žáků na zahradu v zimním období. Při pilotním provedení programu se lektori snažili za pomoci sady obrázků pojednat všechna roční období a demonstrovat tak změny, při reprízách se soustředili již jen na to, co mohou žáci vidět reálně kolem sebe. Kladli proto žákům otázky: Proč si myslíte, že listnaté stromy na podzim shazují listy? Proč to nemusí dělat většina jehličnanů? Jak dýchají stromy v zimě, když nemají listy? Skutečnost, že ve stromech i v zimě pulzuje život a že na nich na jaře opět budou rašit listy, pak žáci ověřují pozorováním pupenů.

Třetí část programu se odehrává v centrální části Rotundy. Žáci zde obestoupí Foucaultovo kyvadlo, které je však přehozeno plachtou a v programu se s ním nepracuje. Centrální část je aranžována za pomoci nápisů a sedacích podložek čtyř barev do podoby ročního cyklu (viz obr. 35). S výzdobou Rotundy je instalace propojena prostřednictvím

čtyř barokních soch symbolizujících roční období, u nichž jsou umístěny lampiony čtyř barev, jež odpovídají barevnému kódu instalace.

Na úvod si čtyři žáci nasadí na hlavu velké papírové klobouky a úkolem dětí je znovu si zazpívat píseň *Měsíce*. Při refrénu „*Dvanáct je měsíců a každý z nich jinou čepici nosí...*“ se žáci s kloboukem točí dokola. Předáním klobouku se mohou vystřídat s ostatními zájemci. Následně si žáci v kruhu v rychlém sledu posílají tlesknutí, čímž se ztvárňuje běh času. Pro zvýšení dynamiky a také s ohledem na nutnost zahrát se v chladném počasí je ještě realizována tzv. mexická vlna.

Se žáky 3.–5. třídy ZŠ je realizována náročnější aktivita spojená s dramatickou interpretací lidových pranostik. (V programech pro žáky 1. a 2. třídy je vynechána.) Děti se rozdělí na čtyři skupiny. Každá obdrží kartu s lidovými pranostikami vztahujícími se k jednomu z ročních období.⁴⁶⁾ Každý žák má za úkol vybrat si jednu z nich, společně s lektory, učitelem a spolužáky se pak zabývají smyslem sdělení. Přicházejí k závěru, že naši předkové žili v úzkém kontaktu s přírodou a byli dobrými pozorovateli počasí. Završením aktivy je hlasitá aklamace vybraných přísloví. Žáci při ní stojí opět v kruhu, ideálně u měsíců, k nimž se jejich výroky vztahují.

Nyní lektor zaměří pozornost žáků na sochy čtyř ročních období. Úkolem dětí je sochy rozlišit podle atributů. Následně se mají po zaznění úderu na tibetskou mísu vydat k soše

Obr. 38. Vyvrcholením programu je spuštění „orloje“ (foto P. Hudec).

⁴⁶⁾ TRNKA, J., TRNKOVÁ, K., *Trnkův špalíček říkadel, písniček a pohádek*, Praha 2011, s. 40, 104, 174 a 234.

toho ročního období, které mají nejraději. Lektor shrne: „*Sochař před více než třemi sty lety ztvárnil sochy tak, aby je bezpečně poznali naši předci. Dnes by možná vytvořil sochy jiné a právě to teď bude naším úkolem. Vytvoříme sochy nebo sousoší dvanácti měsíců v roce a sestojíme s jejich pomocí orloj. Socha nebo sousoší, na které ukáže velká ručička (tyč omotaná krepovým papírem) se dá do pohybu.*“

Žáci pracují ve čtyřech skupinách a rozdělí si mezi sebou měsíce jednotlivých ročních období. Lektoři s pedagogem v případě potřeby poskytují žákům rady, jak se úkolu zhostit, návodnými otázkami je například přivádějí k tomu, aby si sami odpověděli, co se v daném měsíci děje v přírodě či čemu se věnují oni. Následuje spuštění orloje. Vždy, když socha či sousoší dokončí svůj pohyb a opět zkamení, mají možnost ostatní žáci vyjadřovat své názory, co se před jejich zraky odehrálo. Aktivita je zakončena zpěvem refrénu písně *Měsíce*.

V případě dostatku času lektor ještě zařazuje krátké aktivity, které jednak udržují děti v pohybu a jednak pomáhají prožívat téma dalšími způsoby: „*Před chvílí vám byl přidělen měsíc, který jste ztvárňovali. Teď se postavte k tomu, který máte nejraději.*“ Lektor pak obchází žáky a dává jim prostor, aby vyjádřili, proč si vybrali právě daný měsíc. Podobně také vyhlásí, aby se každý postavil k měsíci, v němž má narozeniny. Nakonec je úkolem skupiny pomalu se pohybovat v kruhu za doprovodu hudby a zamýšlet se v duchu, co pěkného se mu poji s jednotlivými měsíci, protože vybrat jen jeden je někdy obtížné.

Po části programu náročné na soustředění lektor vypráví dětem příběh o Proserpině,⁴⁷⁾ který mytologicky vysvětluje důvod střídání ročních období: bohyně plodnosti a úrody Ceres měla krásnou dceru Proserpinu. Jednoho dne dívku unesl bůh podsvětí Plútón zraněný šípem lásky, aby se stala jeho nevěstou a královnou říše mrtvých. Žal matky hledající dceru přinesl zemi dlouhé období neúrody. Zubožené lidstvo se obrátilo na nejvyššího boha Jupitera a prosilo o záchranu. Ceres mu slíbila úrodu jen v případě navrácení Proserpiny. Plútón dívku skutečně propustil, ovšem před cestou jí předložil k osvěžení jádra granátových jablek. Ta znamenala trvalou připoutanost k němu (symbol manželství a lásky). Proserpina se tedy musí za Plútónem do podsvětí vždy na jednu třetinu roku vracet. Ceres je pak znovu smutná a s ní i celá příroda. Zbylé dvě třetiny roku se může těšit Proserpina z náruče své matky, což se opět odráží na tom, že země přináší úrodu.⁴⁸⁾

Na motivy příběhu je realizována honička: žáci stojí v kruhu. Dvě děti z něj vystoupí a pohybují se vně kruhu. První – prchající – ztvárňuje Proserpinu, honící představuje Plútóna. Prchající se může zachránit tím, že se postaví před jiného žáka, v tu chvíli ale dochází ke změně rolí, honící je honěný a tím kdo honí, se stává žák, před něhož se postavil zachráněný. Pokud se prchající žák nestačí zachránit a honící se jej dotkne, výměna rolí se děje okamžitě mezi nimi.

Na závěr se skupina postaví do kruhu a probíhá zhodnocení programu. Kdo drží v ruce

47) Ikonografie Květné zahrady pracuje s římskou mytologií. Postavám Proserpiny, Ceres, Plútóna a Jupitera odpovídají v řecké mytologii Persefona, Démétér, Hádes a Zeus.

48) Ovidius, *Proměny*, kniha VII., Praha 1974.

tibetskou mísu, sděluje, co jej na programu zaujalo, popřípadě co nového se dozvěděl. Může si za odměnu na nástroj zahrát. Následně skupina opouští zahradu. Jako navazující aktivitu pro školní prostředí obdrží pedagog pro žáky sadu čtyř alegorických ilustrací čtvera ročních období.

Výsledky aktivity: kruhy s ilustrovanými výsečemi dvanácti měsíců

Zdroje: OVIDIUS, *Proměny*, Praha 1974.

TRNKA, J., TRNKOVÁ, K., *Trnkův špalíček říkadel, písniček a pohádek*, Praha 2011.

WOHLLEBEN, P., *Slyšíš, jak mluví stromy?* Brno 2017.

Pomůcky a materiál: papíry A3 (či větší) s kruhem děleným do dvanácti polí, černé fixy, pastelky, přepravní vozík, sedací podložky čtyř barev (žluté, zelené modré a červené), kartony čtyř barev s názvy dvanácti měsíců a čtyř ročních dob, čtyři klobouky a čtyři lampiony v barvách ročních dob, tibetská mísa, kytara, text písně *Měsíce*, hůl obalená krepovým papírem (ukazatel času), kresby čtyř ročních období.

Reflexe a výhled do budoucna

Program se vydařil a byl velmi působivý. V rámci trojí realizace byl postupně precizován, takže zápis zachycuje upravenou podobu. Lektory potěšilo, že se podařilo vytvořit hodnotnou vzdělávací lekci v době vegetačního klidu, kdy zahrada není tak atraktivní, a že se zároveň podařilo u žáků zachovat relativní tepelnou pohodu. Přispěla k tomu kombinace výukového prostředí s pohybovými aktivitami. Uspokojivá byla také pestrost forem interpretace (pohyb, hudba, výtvarné a dramatické techniky).

Při prvním provedení se 3. třídou ZŠ byla realizována aktivita s lidovými pranostikami, která se ukázala jako příliš náročná, takže s mladšími žáky již nebyla realizována. Problém spočívá mimo jiné v tom, že jazyk pranostik je nezřídka archaický a dnešní generace mu již nerozumění. Vzhledem k tomu, že nežijí v tak úzkém sepetí s přírodou, nemají ani smyslovou zkušenost, ze které mohly význam některých slov odvozovat. To ale neznamená, že by bylo třeba na téma rezignovat. Lektori se s paní učitelkou 3. třídy naopak dohodli, že se třída bude pranostikám věnovat v prostředí školy, a v této souvislosti paní učitelka obdržela karty s vybranými texty.

Ohlasy účastníků

Program se dětem i vyučujícím velmi líbil, zapsal se mezi ty nezapomenutelné. V prostředí školy na něj žáci navázali výtvarnou reflexí.

Doporučení, náměty, inovace

Průběh programu ovlivnilo roční období, v němž se při pilotním provedení odehrál. V teplejších měsících by jej bylo možné zahájit přímo v zahradě a také výklad o dění v přírodě

Obr 39. Výtovarná reflexe programu v prostředí školy (foto G. Čechová).

by se odvozoval od toho, co je právě v zahradě k vidění. Prostředí Rotundy bylo na jednu stranu pro realizaci programu inspirativní a stimulační, na druhou stranu Foucaultovo kyvadlo v jejím středu vytvářelo optickou bariéru. Kruh ze sedacích podložek a nápisů by šel vytvořit prakticky kdekoli, třeba kolem kruhového bazénu, který v mnoha barokních zahradách obklopují rovněž alegorie čtyř ročních období. Lektori se při koncipování programu rozhodli držet ikonografie zahrady, která se pojí s antickou mytologií. Téma by se ale právě tak dalo vztahovat k pohádce o dvanácti měsíčních aj.

Obr. 40. Úvodní část programu před kolonádou v Květné zahradě (foto G. Čechová).

Jablko sváru

Autoři: Gabriela Čechová, Petr Hudec, Hana Poková

Spolupráce: správa Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: S jakými příběhy se pojí jablko? Jak to bylo s jablkem sváru? A jak se z jablka získává lahodný mošt? O tom všem si nestačí jen rozprávět. To vše je třeba znovu prožít.

Klíčová slova: jablko, svár, Paris, soud, volba, lisování, mošt

Cílová skupina: pilotního provedení programu se zúčastnila 3. tř. ZŠ Oskol Kroměříž se zaměřením Montessori

Místo realizace: Květná zahrada

Pilotní realizace: 9. října 2017

Délka programu: 120 min.

Kontext

Část kroměřížského Libosadu byla utvářena jako štěpnice se sbírkou ovocných odrůd. V současnosti hledá správa Arcibiskupského zámku a zahrad cesty k její obnově, při čemž první krok byl učiněn vysazením zákrsků u plotů lemujících Pstruží rybníky. Dále byly obnoveny sady v prostoru Ptáčnice a kolem Králíčího kopce. Téma ovocnářství je do prostoru Květné zahrady každoročně vnášeno prostřednictvím realizace výstavy jablek. Všechny tyto skutečnosti se staly inspirací pro vznik podzimního edukačního programu.

Východiska a hlavní cíle

Jablko hraje významnou roli jako symbol v mýtech a pohádkách. Antická mytologie pak ovlivnila také ikonografii Květné zahrady. Program proto například připomíná Paridův soud a zpřítomňuje drama „volby“, před níž je postaven každý z účastníků programu. Současně se snaží zprostředkovat jablečnou tematiku prostřednictvím aktivizace různých smyslů a v neposlední řadě pak žákům nabízí, aby si vyzkoušeli praktickou činnost: lisování jablek.

Vazba na RVP ZV

Program *Jablko sváru* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní, pracovní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova, Člověk a svět práce
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova, Mediální výchova

Obsah a průběh programu

Po přivítání žáků v Čestném dvoře a vytvoření jmenovek se skupina přesunuje k „božské galerii“, která se nachází v kolonádě Květné zahrady.

Motivace a zaujetí

Skupina se postaví před kolonádou do kruhu a lektor nechá kolovat jablko. Úkolem žáků je sdělit asociace, které se jim s jablkem pojí, co pro ně znamená (chuť, vůně, pohádka apod.). Lektor na závěr výpovědi dětí ocení a shrne. Je velmi pravděpodobné, že většina výpovědí byla pozitivní, tedy že si žáci s jablkem spojují něco pěkného. Přesto je ale červeňoučké voňavé jablíčko v mnoha vyprávěních nositelem neštěstí: „*Vzpomeňme na pohádku o Sněhurce a sedmi trpaslících, v níž zlá královna jablko otráví, nebo biblické*

vyprávění o stromu poznání dobra a zla. My si dnes připomeneme a znovu prožijeme příběh o Jablku sváru.“

Dramatické vyprávění o Jablku sváru

Na hlavní ose Květné zahrady se v blízkosti „divadelní kulisy kolonády“ odehraje dramatické vyprávění. Lektor interpretuje příběh o Paridovu soudu až do okamžiku, kdy se tři bohyně, které poznaly Paridovu nerozhodnost, snažily mladíka o svých přednostech přesvědčit sliby.⁴⁹⁾ Vyprávění doprovází gesty, hrou na hudební nástroj (tibetská mísa). Zlaté jablko pak ztvárňuje žlutý plastový míček s nápisem „*Tě nejkrásnější!*“.

Volební kampaň

Následně se žáci rozdělí do tří skupin – týmů, které povedou volební kampaň. Každý tým zastupuje jednu bohyni a obdrží krátkou charakteristiku postavy. S pomocí lektorů pak vyhledá v kolonádě sochu své bohyně a sepíše na papír sliby, které by mohla bohyně dnešnímu Paridovi dát. Z charakteristiky se žáci dozvědí, že

- Héra (Juno) je manželka nejvyššího boha Dia, patronka manželství a zrození, slibuje *moc*.
- Athéna (Minerva) je bohyně moudrosti a vítězné války – slibuje *slávu a vítězství*.
- Afrodíté (Venuše) je bohyně lásky – slibuje *lásku*.

Obr. 41. Volební kampaň pro bohyni Minerou (foto G. Čechová).

⁴⁹⁾ Vojtěch Zamarovský, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1970.

Lektoři pomáhají žákům s formulací „volebních programů“ tak, aby jejich sliby co nejvíc odpovídaly dětským zkušenostem a prostředí, v němž žáci žijí. Například u bohyně moudrosti je to dobrý prospěch ve škole. Následuje prezentace, při které žáci jako mluvčí bohyně lákají voliče, aby dali bohyni svůj hlas. Na prezentaci mají žáci maximálně minutu, což označuje na začátku a na konci úder do tibetské mísy.

Když proběhnou všechny tři prezentace, skupina se přesune do středu kolonády. Zde obdrží každý účastník programu žlutý míček symbolizující jablko a je postaven před volbu podobně jako Paris. Hlasuje se do košíků se jmény bohyň. Po dokončení hlasování jsou míčky spočítány a je vyhlášena vítězná bohyně. Následně lektor děti seznámí s tím, jak hlasoval Paris a jaké to mělo důsledky. V závislosti na věku dětí je možné dále rozvinout etickou problematiku. Například, Paridovy byla přisouzená již vdaná trojská Helena. Volil lásku, ale přivodil tak válku, protože Helenin manžel si to nenechal líbit. Přestože je láska nejdůležitější, v životě je nutné se rozhodovat nejen srdcem, ale používat také rozum a brát ohledy nejen na sebe, ale také na city druhých.

Smyslová jablečná expozice v Rotundě

Po dokončení volební reflexe se skupina přesune do Rotundy, kde je připravena výstava jablek. Lektoři moderují několik smyslových aktivit probíhajících současně:

- Chuť: Ochutnávání několika druhů jablek.
- Čich: Očichávání výstavy – hledání nejlhodnější vůně.

Obr. 42. Smyslové poznávání výstavy jablek (foto P. Hudec).

- Sluch: Poslouchání zvuků se zavřenýma očima – hádání, o jaký zvuk se jedná – kousnutí do jablka, utrnutí stopky, kutálení, leštění atd.
- Hmat: Vnímání druhů jablek a příbuzného ovoce podle jejich tvaru s využitím neprůhledné krabice, do níž je ovoce vloženo.
- Zrak: Za pomoci paletky se škálou barev žáci obcházejí expozici a snaží se přiřadit k vystaveným jablkům nejlépe se hodící barevný odstín.

Štěpnice

Po absolvování výstavy se žáci přesunují do domku u Králičího kopce. Rozhraní mezi květnicí a štěpnicí je však využito k zastávce. Žáci se dívají směrem ke štěpnici a lektor jim sděluje, že zde byl kdysi rozsáhlý sad. Poskytne jim rovněž o svém tvrzení důkaz. Mohou se podívat kukátkem do minulosti, tj. do krabice s průzorem, v níž je vložena Nypoortova rytina s historickou podobou místa.

Moštování v domečku

Po příchodu k domku u Králičího kopce jsou žáci rozděleni do dvou skupin. Jedna skupina drtí jablka v mlýnku, přenáší jablečnou drť do presu a lisuje mošt. Druhá skupina vyrábí jablečný čaj: s využitím speciálního přístroje žáci odkrajují velmi dlouhé slupky z jablek, navlékají je na šňůrku, doplňují kořením a vkládají do papírových sáčků. Po dokončení práce se skupiny vymění.

Obr. 43. Děti se s nadšením pustily do drcení ovoce (foto P. Hudec).

Obr. 44. Lisování ovoce mělo pro děti význam tajemného obřadu (foto P. Hudec).

Zakončení a reflexe programu

Na závěr programu se skupina opět postaví do kruhu a lektor nechá kolovat jablko. Ten, kdo jej drží v ruce, vyjadřuje, co jej během programu zaujalo, bavilo atd. Na závěr si všichni připijí mostem a zazpívají (v tónech C1, E, G, C2) pokřik: Ja-blko, Ty-blko On-blko My-blko. Pak skupina uklidí pracovní pomůcky a opouští zahradu.

Výsledky aktivit: vlastnoručně vylisovaný most, jablečný čaj

Zdroje: ZAMAROVSKÝ, V., *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1970

Materiál a pomůcky: štítky a fixy, píšťalka na svolávání, obrázky Adama a Evy v ráji a Sněhurky nalepené na různých strach krabice od kancelářských papírů, 3 ks ošatky/košíky, žluté balonky, 3 karty se jmény bohyň, 3 ks psací podložky s papírem, na kterém je jméno bohyně a její slib, jablka, podsedáky, terčíky na porovnávání barev, papírové tácky nebo talíře na ochutnávku jablek, nůž, prkýnko, tři páry jablek různého tvaru, hmatový pytlík či bedýnka, škrabošky, drtič na ovoce, lis na ovoce, závaží na lis, nádoba pod drtič, kelímky na pití, štouchadla na brambory, kýbl na přenášení nadrcené hmoty, dvě sklenice na chytání mostu (nebo džbánky), nádoby na výlisky, mlýnek na slupku od jablek, hřebíček (koření), pytlíky na transport slupek, papírové ubrousky, kukátko do minulosti (krabice s vlepou dobovou rytinou štěpnice Květné zahrady).

Reflexe a výhled do budoucna

Zejména praktická činnost zahrnující celý proces zpracování jablek od jejich pomletí až po vylisování a degustaci moštu měla obrovský ohlas. Význam měla nejen pro rozvoj praktických dovedností žáků, ale přispěla také k jejich znalostem. Učili se, jak funguje svět. Spolu s novými zkušenostmi a jejich uplatnění pak získali i odměnu – šťávu ukrytou v jablcích.

Ohlasy účastníků

Z programu byly děti nadšené a přály si, aby se lisování jablek opakovalo i budoucnu.

Doporučení, náměty, inovace

I když se úvodní část programu vztahovala k interpretaci sochařské výzdoby kolonády, dá se velmi dobře přenést i do jiných památek zahradního umění, kde jsou či byly pěstovány ovocné stromy. Před prvním uvedením programu je třeba počítat s vyššími pořizovací náklady na vybavení, které dosáhly cca 8 000 Kč. Z dlouhodobého hlediska se však tato investice vyplatí, neboť moštovací sadu je možné využívat i při dalších podzimních programech a akcích pro veřejnost. Při manipulaci s mlýnkem na jablka je třeba dbát na bezpečnost práce. Děti však není třeba strašit, spíše je povzbudit k opatrnosti – že jsou ulepené k práci patří.

Obr. 45. Pravidelně utvářená Květná zahrada se stala vhodným prostředím pro edukační program s geometrickým zaměřením (foto P. Hudec).⁵⁰⁾

Geometrie v zahradě

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Lenka Trantírková

Spolupráce: Lenka Psotová

Anotace: Květná zahrada v Kroměříži je založena na pravidelném půdorysu, využívá optických účinků osové souměrnosti a konstruované perspektivy. Stává se tak jedinečným prostředím pro výuku geometrie v praxi. Žáci za pomoci herních aktivit a praktických činností objevují během programu geometrické tvarosloví místa. Vyvrcholením je společné ztvárnění modelu geometricky členěné zahrady.

Klíčová slova: Květná zahrada, formální zahrada, květnice, geometrie, kruh, čtverec, obdélník, trojúhelník, koule, válec, spirála

Cílová skupina: žáci 1. a 2. třídy ZŠ Oskol Kroměříž

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 9. a 10. listopadu 2015

Délka programu: 90 min.

⁵⁰⁾ Další fotodokumentace programu viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 24 a 7.

Kontext

V Květné zahradě vznikla celá řada edukačních programů, které sledují její základní představení z historického a uměleckého hlediska. S ohledem na opakovaný pobyt škol v zahradě bylo však adekvátní přistoupit také k tvorbě specializovaných programů, které na základní seznámení se zahradou navazují. Současně je pak možné sledovat cílenější vazbu programu na vzdělávací obsah RVP ZV. Výhodou programu může být rovněž jeho zařazení v období vegetačního klidu, kdy účastníky nerozptyluje množství podnětů, ale pozornost je přirozeně soustředěna na základní struktury a uspořádání zahrady.

Východiska a hlavní cíle

Květná zahrada v Kroměříži je vybudována na principu pravidelné, geometricky utvářené zahrady. Tato skutečnost představuje velký potenciál pro vznik programu, který je zaměřen na výuku základů geometrie v praxi. Hlavním cílem programu je, aby žáci na základě analýzy dílčích částí postupně objevili celkový charakter Květné zahrady a v závěrečné části programu byli schopni ztvárnit geometrický model zahrady. Program kombinuje výklad, pozorování a praktické činnosti na bázi dramatické výchovy.

Vazba na RVP ZV

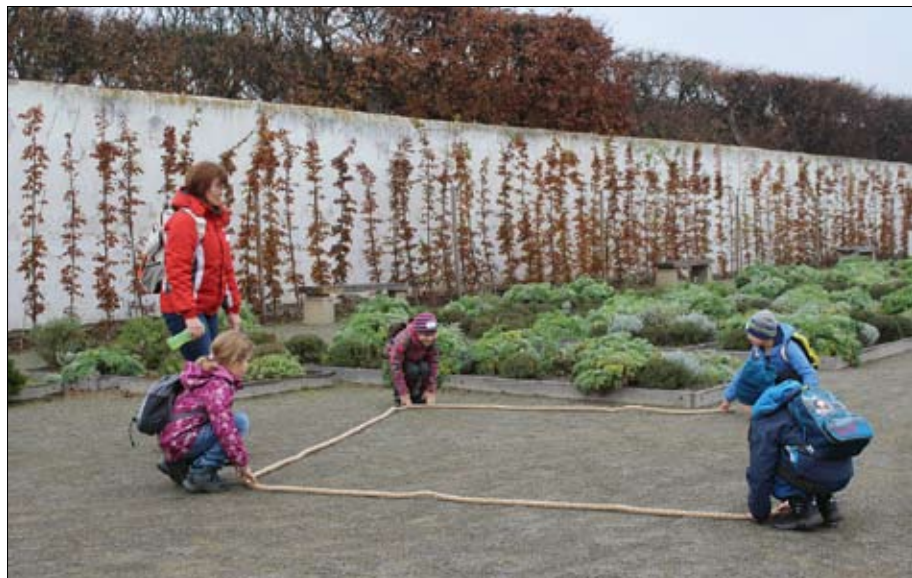
Program *Geometrie v zahradě* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní, pracovní
- **Vzdělávací oblasti:** Matematika a její aplikace, Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova

Obsah a průběh programu

Úvod

Po příchodu žáků do Květné zahrady a přivítání si žáci vytvoří vizitky s křestním jménem. Skupina se přesune z Čestného dvora do květnice, kde zahájí lektor program přirovnáním Květné zahrady k úcesu dívky se zapleteným copem. Protipól je pak kroměřížským dětem rovněž známá Podzámecká zahrada, která se podobá spíše dívce s rozpuštěnými vlasy. Pokud je to možné, ilustruje lektor své přirovnání odkazem na úcesy žákyň. Dále se žáků ptá, jestli se jim zahrada líbí i poté, co již opadaly listy. Vypráví dětem o tom, že když lidé zahradu tvořili, mysleli si, že bude krásná jen tehdy, když bude složená z geometrických tvarů. Pozve proto žáky k jejich objevování a tvorbě.

Obr. 46. Tvorba čtverce z lan prověřila prostorové dovednosti dětí a schopnost kooperace (foto P. Hudec).⁵¹⁾

Čtverec a obdélník

Následuje přesun do Holandské zahrady. Lektor upozorní na tvary záhonů (čtverce a obdélníky). Žáci jsou rozděleni do skupin ideálně po čtyřech. Jejich úkolem je vytvořit čtverec za pomoci lana. Lektor nechá dětem nejprve volnou ruku. Pokud žáci vytvoří čtverce jen přibližné, demonstruje skupinkám, jak docílit lepšího výsledku pomocí přehýbání lana na poloviny a čtvrtiny. Demonstraci provádí například za pomoci švihadla. Žáci pak znovu realizují své čtverce s využitím lana.

Po dokončení činnosti lektor žáky pozve, aby oklopili ze všech stran Neptunovu fontánu tak, aby zůstal zachován odstup. Zaměří pozornost na sokl fontány tvarově kopírující bazén. Upozorní žáky, že v době vzniku zahrady lidé s oblibou využívali propojování geometrických tvarů do jednoho celku. Tak získal svůj tvar i bazén Neptunovy fontány. Vyzve proto žáky, aby objevili, z jakých geometrických tvarů je sestaven. Odpovědi lektor v případě potřeby koriguje a ukáže žákům pro srovnání půdorys fontány. Poté zadá obtížnější úkol: vytvořit společnými silami obrazec odpovídající bazénu Neptunovy kašny (obdélník a dva půlkruhy). Uprostřed pak zapojuje dobrovolník (paní učitelka) jako Neptun. Místo lze využít k pořízení skupinové fotografie.

⁵¹⁾ Další fotodokumentace programu viz HUDEC, P., *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, Praha 2016, s. 24 a 77.

Obr. 47. Tvorba kružnice za pomoci dvou dřevěk a provázku (foto P. Hudec).

Kruh, koule, válec a spirála

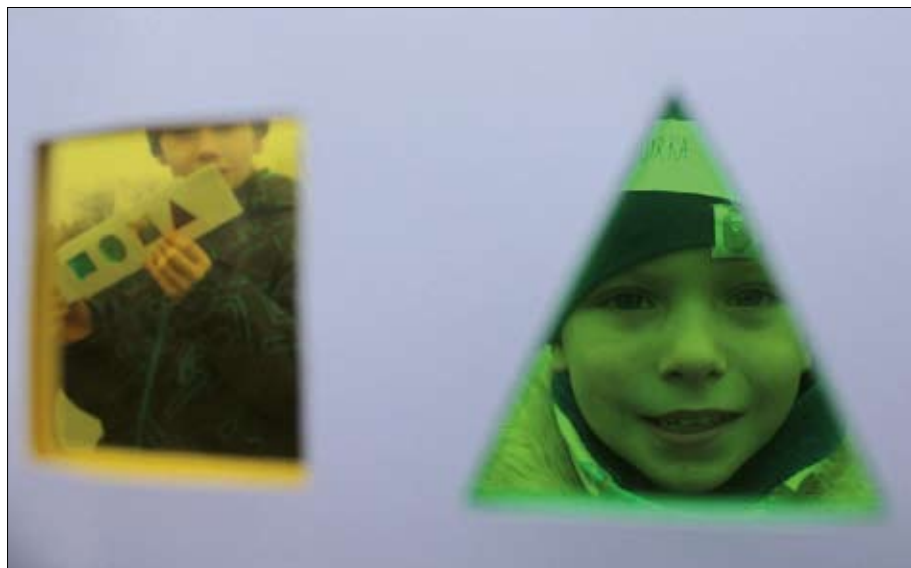
Při přesunu ke kolonádě realizují žáci slalom mezi kruhovými stanovišti pro rostliny v nádobách a všimnou si studny ve tvaru kruhu. Současně je studna reflektována jako poukaz na prostorovost těles – válec. V kolonádě hledají žáci „ztracené“ obrazce – dotváří společně z půlkruhového výklenku kruh. Nejprve v mysli a pak fyzicky z vlastních těl.

Dále lektor vytáhne sadu dvou tyček spojených provázkem a nechá děti hádat, k čemu by mohla být. V závislosti na odpovědích shrne, že i zahradníci potřebují v ploše zahrady občas vytvořit kruh a k tomu slouží tento jednoduchý nástroj. Lektor demonstruje způsob tvorby kružnice. Žáci si pak ve dvojicích tvorbu kruhu sami vyzkouší.

Před výstupem na vyhlídku na střeše kolonády lektor za pomoci papírové spirálky motivuje děti ke vnímání tvaru schodiště (pojmy válec, spirála).

Trojúhelníky a syntéza tvarů

Na vyhlídce poukáže lektor na přítomnost některých pravidelných geometrických tvarů: například koule na balustrádách, které si mohou žáci i ohmatat, nebo kulovité tisy v ploše zahrady. Žáci pak uvádějí, které geometrické tvary na zahradě sami vidí. Lektor je upozorní na to, že spojením dvou pozorovatelných trojúhelníků lze získat čtverec. Žáci zkouší prstem opsat jeho obvod. Pozorování zahrady je ztraktivněno díváním se přes záložku s průhledy geometrických tvarů, jež jsou vyplněny barevnými fóliemi.

Obr. 48. Pohled z vyhlídky na střeše kolonády byl ozvláštněn průhledy v záložce s barevnými fóliemi (foto P. Hudec).

Sestup z kolonády je doprovázen poukázáním na tvar schodišťových stupňů (trojúhelníky) a oken (obdélníky). Ve středu kolonády je pak realizováno skládání schématického plánu zahrady ze čtverce papíru.⁵²⁾ Následuje srovnání skládanek s historickou rytinou s vyobrazením zahrady, díky němuž si žáci uvědomují, že Květná zahrada se skládá ze čtverců, ale díky diagonálám právě tak z trojúhelníků.

Relaxace

Program pokračuje u Rotundy. Aby byla naplněna potřeba žáků pohybovat se, hrají zde klasickou hru *Molekuly, molekuly, hýbejte se*, jejíž pravidla jsou obměněna tím, že se žáci neshlukují na základě vyvolávaného počtu, nýbrž tvaru (kruh, čtverec, obdélník, trojúhelník). Aktivita končí jedním velkým kruhem.

Kvadrilob

Od Rotundy se skupina přesunuje k fontáně Tritonů. Úkolem žáků je opět pozorovat bazén kašny a rozpoznat, ze kterých geometrických tvarů je sestaven. Lektor nechá žáky, aby mu sdělili své odhady, a pak jim opět ukáže půdorys kašny. Doplní, že složitější tvaru sestavenému ze čtyř kruhových oblouků s ústředním čtvercem se říká kvadrilob. Žáci mohou slovo zkusit nahlas vyslovit. Cílem není, aby si je zapamatovali, ale spíše aby vnímali bohatost geometrického tvarosloví.

⁵²⁾ Aktivita je blíže popsána u programu *Hravá Květná zahrada* či *Zahrada nevidaná*.

Obr. 49. Vyvrcholením programu je ztvárnění geometrického modelu zahrady (foto P. Hudec).

Reflexe

V závěrečné části programu se žáci v jednom z extenzivně udržovaných bosketů vedle Rotundy stanou zahradními architekty. Jejich úkolem je vytvořit si vlastní zahradu pomocí kuželů, lan i vlastních těl. Lektor prostor předem připraví tak, že s pomocí dvou lan vyznačí základní osový kříž budoucí zahrady.

Žáci v tomto prostoru nejprve vytvoří z vlastních těl galerii soch. Stojí ve dvou řadách naproti sobě. Jedna řada žáků vytvoří sochy. Úkolem protějščí řady je věrně napodobit svůj protějšek. Následně si role vymění. S touto znalostí se mohou pustit do tvorby geometrické, zrcadlově řešené zahrady. K dispozici mají plastové kužely, pěnové sedací podložky ve tvaru květin a vlastní těla. Žáci jsou pak ještě rozděleni do čtyř skupin. První pracuje s kužely, druhá s podsedáky, třetí ztvárňuje sochy a čtvrtá středovou fontánu. Zatímco tvůrci fontány a sochy zůstávají v ploše zahrady, ostatní žáci po splnění úkolu vymezují obvod zahrady. Aktivita vyvrcholí tím, že žáci zahradu ožíví ztvárněním zpěvu ptáků.

Následuje přesun do čtvercového bludiště. Zde žáci hledají cestu ke středu, kde po shromáždění všech probíhá závěrečná reflexe. Každý žák vypráví, co se mu nejvíce líbilo a co mu přišlo zajímavé. Po zakončení reflexe žáci opouštějí zahradu.

Výsledek aktivity: pomíjivá kompozice zahrady, schématické plánky zahrady

Zdroje: CHUPÍKOVÁ, E., *S pastelkami po zámku Kroměříž*, Olomouc 2012.

CHAJDA, R., *Hravá geometrie, hříčky s tělesy a tvary*, Brno 2010.

CHAJDA, R., *Hravá matematika, hříčky s tělesy, křivkami, čísly, tvary*, Brno 2009.

Pomůcky a materiál: lepicí štítky k výrobě jmenovek, fixy, přepravní vozík, lana, švihadlo, dřívka propojená motouzy, záložky s geometrickými obrazy, čtverce papíru, reprodukce rytiny Květné zahrady, vyobrazení kvadrilobu a půdorysu Neptunovy kašny, sedací podložky, plastové kužely

Reflexe a výhled do budoucna

První pilotní skupinou byla 1. třída ZŠ Oskol s Montessori zaměřením, s níž edukační centrum realizuje celoroční projekt opakovaných návštěv zahrady. Třída měla ideální počet 15 žáků. Od počátku se pozitivně projevilo zaměření třídy, která například v rámci tzv. kosmické výchovy již probírala geometrické tvary. Žáci spontánně upozornili například na tvar koše – válce.

U aktivity tvorby čtverce a obdélníku byla správně zařazena fáze svobodné tvorby a teprve následně korekce pracovního postupu. Aktivitu je nicméně důležité ještě přesněji vysvětlit, aby byl proces tvorby dynamičtější.

Dívání se přes barevné fólie geometrických tvarů je vizuálně velmi působivé, didaktický význam však byl nižší, než lektori předpokládali. Žáci se učili již samotným „běžným“ pohledem do zahrady, kukátko spíše věcem dávalo nový tvar, aniž by nabízelo srovnání s reálnými tvary v ploše. Osvědčilo se však zařazení programu v době vegetačního klidu, kdy jsou půdorysy i geometrické tvarosloví zahrady pro žáky snáze čitelné. Potěšitelná byla reakce jednoho z žáků, který se pod dojmem vnímání jednotlivých geometrických částí zahrady sám zeptal: „A jaký má tvar celá zahrada?“

Vymezení či dotváření kruhu v kolonádě se vydařilo. Při přípravě zahradní pomůcky pro rýsování kružnice však udělali lektori chybu. Kolíky, s nimiž žáci kružnici konstruovali, neměly šňůry přichyceny zcela dole, nýbrž zhruba ve středu. Vznikaly tak nežádoucí odchylky při kroužení, pokud žáci nedrželi dřívka svisle. Při repríze byl tento nedostatek odstraněn.

Vydařená byla aktivita skládání plánky zahrady, která přinesla žákům odpověď, jaký je celkový charakter zahrady. Méně motoricky zdatným žákům výrazněji pomohli pedagogové.

Hra *Geometrické molekuly* se u žáků setkala s předpokládaným úspěchem, rovněž tak tvorba modelu vlastní zahrady. Zápis programu nicméně zachycuje již ideální průběh, tedy dělbu do čtyř pracovních skupin, která zabránila tomu, aby tvorba neprobíhala zcela živelně. Takto byla realizována až repríza programu.

Na základě dřívějších zkušeností byla v závěru zařazena návštěva bludiště, kterou žáci vnímají jako odměnu. Právě zde byla adekvátně zařazena reflexe.

Ohlasy účastníků

Děti při reflexi vyjadřovaly spokojenost s celým programem. Oceňovaly především návštěvu bludiště, pohled s kukátky z vyhlídky a tvorbu geometrických tvarů z lan a za pomoci zahradnického kružítko. Spokojenost nad realizovaným programem vyjádřily také paní učitelky. Zaujalo je skládání plánu zahrady, se kterým následně pracovaly ještě ve vyučování.

Doporučení, náměty, inovace

Od programu lze dobře odvodit obdobnou lekci pro děti předškolního věku s patřičnou modifikací obtížnějších úkolů. V případě adaptace programu pro žáky druhého stupně ZŠ (z části též 4. a 5. třídy ZŠ), by bylo naopak třeba některé části programu koncipovat jako složitější. Bylo by například možné zařadit náročnější úkoly, jako je tvorba elipsy či spirály.⁵³⁾

Relativně nákladné pořízení lan lze nahradit využitím obyčejné gymnastické gumy. Žáci pak vytvářejí geometrický obrazec tím, jak se rozestoupí, přičemž mají gumu nataženu za jednu svou nohou. Efektivní je pak možnost rychlých tvarových proměn.

53) CHAJDA, R., *Hravá matematika, hříčky s tělesy, křivkami, čísly, tvary*, Brno 2009, s. 21 a 23–24.

Obr. 50. Příležitost realizovat program s tématem čajové zahrady poskytla sezónní výstava kamélií (foto P. Hudec).

Čajová zahrada

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Hana Poková, Lenka Trantírková

Spolupráce: správa Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Děti se stávají samuraji, kteří obdrželi pozvání zúčastnit se čajového obřadu. Poté, co si osvojí správné chování a oblečou slavnostní oděv, vydávají se čajovou zahradou plnou rituálů, překvapení a symboliky do čajové chýše vstříc svému hostiteli – pánu čajového obřadu. Ochutnají nejen lahodný nápoj, ale objeví také „Umělcovu květinu“.

Klíčová slova: čajová zahrada, Velký skleník v Květné zahradě, kamélie, čaj, umělcova květinu

Cílová skupina: 1. třída ZŠ Oskol Kroměříž se zaměřením Montessori

Místo realizace: Velký skleník v Květné zahradě

Pilotní realizace: 9. března 2016

Délka programu: 90 min.

Kontext

Pro skleníky Květné zahrady byly již dříve připraveny programy *Odkud spadl Eda?* (viz Programy pro žáky MŠ) a *Doteky dalekých krajů* (viz Programy pro žáky 2. stupně ZŠ). Oba programy se věnovaly jak rostlinám zimujícím ve sklenících, včetně jejich kulturních dějin, tak také historii, funkci a provozu skleníků. Každoročně pořádaná výstava kamélií, jež je v Kroměříži zahajovaná v závěru února, však byla v roce 2016 koncipována jako japonská čajová zahrada. Unikátní koncept výstavy se stal rovněž mimořádnou příležitostí pro přípravu a realizaci speciálního programu pro žáky, kteří zahradu opakovaně navštěvují.

Východiska a hlavní cíle

Uspořádání expozice rostlin ve skleníku v čele s kaméliemi do podoby japonské čajové zahrady dalo podnět k dočasnému opuštění tradičního zaměření edukačního programu. Namísto funkce skleníku či přezimování subtropických rostlin vycházel nový program z ideje výstavy a rozvíjel téma iluzivní čajové zahrady. Podstatou je stezka tvořená kameny, která se vine zahradou a směřuje k čajové chýši, v níž probíhá čajový obřad. Na cestě byly v rámci možností daných instalací ztvárněny i další prvky či součásti zahrady, které mají v zemi svého původu rituální a estetický význam. Program využívající zážitkovou pedagogiku byl zaměřen spíše na zakoušení atmosféry a krásy zahrady než na její analytické poznávání. Hlavním cílem programu bylo zprostředkovat žákům celkovou představu o japonské čajové zahradě s využitím reflektovaného zážitku, sdělit jim základní informace o kaméliích, rozvíjet jejich fantazii a posilovat soudržnost kolektivu.

Vazba na RVP ZV

Program *Čajová zahrada* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova, Environmentální výchova

Obr. 51. K prožitku programu nápodobá tradičních rituálů pojících se k čajovému obřadu, například omytí rukou (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Lektoři přivítali žáky při vstupu do zahrady v japonských znakových kostýmech.⁵⁴⁾ Představili se jim jmény tvořenými ze dvou slabik českých slov, která měla díky formě dělené výslovnosti názvuk asijské kultury (například JOU-DA, LEN-ČA). Následně byli žáci rozděleni do tří klanů – skupin po čtyřech. Také oni si zvolili japonsky znějící jména z archu s lepicími štítky, na kterých bylo napsáno více jmen, než kolik bylo dětí s ohledem na možnost volby (ČÍ-ČA, OU-VEJ, ŽŮ-ŽO apod.). S přijetím jména vstoupili také žáci do role samurajů.

Posléze obdržel každý klan svitek s textem, který měli žáci za úkol přečíst. Zval je do čajové zahrady k účasti na čajovém obřadu. Již tímto úkonem – pozváním – je čajový obřad v Japonsku zahájen.

Aby si však mladí samurajové osvojili obřadnost chování a byla tak posílena i jejich účast na hře v dané roli, naučili je lektoři na úvod samurajský pozdrav. Tvořily jej tři slabiky: HO, JA, SA. Každé slabice – ideálně hlasitě artikulované – odpovídal pohyb někteřého z aktérů: *Ho* – pronáší zdravící se sepnutýma rukama, které natáhne před sebe směrem ke zdravenému, *Ja* – pronáší ten, kdo pozdrav přijímá, v pozici se sepnutýma rukama vztaženýma nad sebe, *Sa* – pronáší dva sousedé stojící po stranách zdravené-

⁵⁴⁾ Jednalo se tedy o kostýmy, které pouze náznakově vyjadřovaly kulturní příslušnost.

ho, přičemž oba naráz s vyslovením slabiky rychle pohnou („seknou“) sepjatými, před sebe nataženými pažemi směrem k břichu zdraveného. Ten však již máchnutím rukou směrem před sebe a pronesením slabiky *Ho* zdraví dalšího samuraje v kruhu. Aktivita se postupně opakuje a nabývá na rychlejším tempu a plynulosti, je dechovým cvičením a současně cvičí postřeh a soustředěnost.

Po završení činnosti vstupuje skupina do skleníku. Zde klade některý z lektorů otázku, zda mají děti hlad. Dvě nejhladovější skupiny odcházejí svačit, zatímco zbývající skupina se ihned vydává na cestu čajovou zahradou s tím, že děti budou svačit až v čajové chýši. Před symbolickou bránou do zahrady obdrží samurajové oděv v barvě jejich klanu. Má podobu pruhu krepového papíru přehozeného jako štola, vpředu sepnutého kancelářskou sponkou. Dále lektori dětem „protáhnou oči“ za pomoci oční tužky. Po vzájemné úkloně samurajů a průvodce zahradou (služebníka pána čajového obřadu) skupina vstupuje na stezku.

Prvním zastavením v zahradě je rituální nádržka s vodou. Služebník z ní nabírá vodu a umývá symbolicky samurajům ruce. Význam zde má i zvuk tekoucí vody. Lektor upozorňuje také na lampy podtrhující krásu a tajemnost zahrady. Dále samurajové postupují tiše a za sebou po kamenech, které jsou „kostmi čajové zahrady“ až k vyhlídce v podobě lavičky, na kterou se posadí. Jejich úkolem je pozorovat a obdivovat zahradu. Mohou k tomu využít kukátka vytvořená z ruliček od kuchyňských ubrousků, dalekohledy i teleidoskop znásobující, štěpící okolní obraz. Služebník samurajům přinese květy kamélií

Obr. 52. Možnost přivonět si ke kamélii sasankovité patřila k důležitým částem programu (foto P. Hudec).

Obr. 53. Vypít si čaj v čajové chýši – zážitek, na který se nezapomíná (foto P. Hudec).

(více druhů květenství), vypráví jim o těchto rostlinách a umožňuje jim haptický kontakt. Přivoněním žáci také ověřují, že kamélie nemá vůni ani zápach. Lektor v roli služebníka také klade žákům otázky, například co je v zahradě zaujalo, co se jim zde líbí. Shrnuje, že tvůrčové zahrady se vždy snažili připravit pro návštěvníky nějaký nevšední zážitek, který je nazýván „Umělcova květina“. Poté pozve samuraje, aby přistoupili k vodní nádržce, u níž je vzhledem nenápadná kamélie sasankovitá, která však na rozdíl od kamélie japonské krásně voní. Služebník dává návštěvníkům čajové zahrady přivonět.

Cesta zahradou pokračuje přes „pružného tygra hřbet“ – obloukový mostek. Po jeho překonání je úkolem samurajů pozorovat kameny v zahradě a podle jejich tvaru či asociací, které vyvolávají, jim dávat jména. V závislosti na koncentraci žáků je může průvodce zahradou inspirovat vyprávěním o tom, jaká jména dávali kamenům Japonci: například v zahradě byl jeden výrazný kámen nazván Strážce. Jiný zase Chudás, protože byl jiný než všechny ostatní kameny a k žádnému z nich neměl vztah. Chudoba je tak představena jako nedostatek vztahů. Po ukončení aktivity se samurajové posadí na lavičku a vyčkají zde příchodu pána čajového obřadu. Když se hostitel s návštěvou pozdraví a vyzve ji, aby ho následovala do čajové chýše a našlapovala pouze po kamenech.

Před čajovou chýší vyzývá pán čajového obřadu samuraje, aby zde zanechali své zbraně, pokud je mají při sobě: malým vstupem by se jim s meči jen těžko vstupovalo.⁵⁵⁾ Pán čajového obřadu drží ve vstupu do čajovny v malé výšce a vodorovné poloze bambusovou tyčku tak, aby se musel každý vstupující sehnout. Předtím, než se samurajové usadí, upo-

⁵⁵⁾ Jedná se o odraz skutečnosti, že čajový domek byl ve válečných dobách jedním z mála prostorů, kde se mohli samurajové cítit bezpečně, nesměli zde být napadeni a mohli tak odložit jak zbraně tak také ostražitost a odpočinout si.

zorní na rostlinu čajovníku, která je botanickým příbuzným kamélie (*Camellia japonica* a *Camellia sinensis*). Sdělí o ní několik informací.

Samurajové se usadí na připravená sedátka, prohlíží si prostor („obdivují nástěnné svitky“) a pojídají připravenou cukrovinku (hrozny v čokoládě). Následně od pána čajového obřadu obdrží šálky s čajem. Po dopití čaje je samurajům nabídnuta možnost zahrát si tradiční japonskou hru tsuro a mohou si procvičit také svoji dovednost při zacházení s jídelními hůlkami. Jejich úkolem je přemísťovat z misky do misky zrnka nevařené rýže, popřípadě hrachu či čočky. Když do čajovny dorazí i poslední skupina samurajů a dopije čaj, hostitel se s hosty rozloučí. Služebníci celou skupinu vedou stezkou ven z čajové zahrady.

Na připraveném místě na opačné straně skleníku je pak realizována výtvarná aktivita vyrábění koi kaprů z papírových ruliček a krepového papíru. Koi kapry kladou žáci do rybníčku vytvořeného z látek, kolem něhož se v závěru skupina posadí na připravené sedací podložky. Následuje reflexe: úkolem žáků je postupně v kruhu sdělovat, co se jim v programu líbilo. Lektor má možnost klást otázky, které pomáhají žákům účinněji zpracovat prožitě, popřípadě zopakovat nabyté znalosti. V závěru program shrne: „*Měli jsme možnost navštívit krásnou čajovou zahradu a to ne každý sám, ale se svými kamarády. Všimněte si, že samurajský pozdrav HO JA SA nemůže nikdo zvládnout sám, potřebuje k tomu své druhy. Je moc dobře, že nejsme jako ten kámen Chudas, který je chudý proto, že nemá s nikým dalším vztah. My jsme bohatí nejen tím, že jsme měli pěkný zážitek, ale také tím, že se o něj máme s kým dělit. Těšíme se na příští společné setkání v zahradě.*“

Obr. 54. K výrobě koi kaprů lze využít ruličky od toaletního papíru (foto P. Hudec).

Při odchodu ze zahrady obdrží paní učitelka kresby květů kamélií, které si žáci mohou ve škole vybarvit.

Výsledky aktivity: loutky koi kaprů, vybarvené květy kamélií

Zdroje: HRDLIČKA Z., HRDLIČKOVÁ V., *Umění japonských zahrad*, Praha 1996.

SÓŠICU, S., *Čadó. Japonská cesta čaje*, Praha 1999.

The Japanese Tea Ceremony, dostupné z www.japanese-tea-ceremony.net

Pomůcky a materiál: lepicí štítky s předem napsanými jmény, pozvány na čajový obřad, krepové papíry několika barev, tužka na obočí, pozorovací kukátka, dalekohledy, škrabošky na oči, termoska s čajem, CD přehraivač s asijskou tradiční hudbou, hra tsuro, šálky, dvě misky s nevařenou rýží a čočkou, stravovací hůlky, bambusová tyčka, lepidla, ruličky od toaletního papíru (1 ks pro každého žáka), černé fixy, modrý šátek, podsedačky.

Reflexe a výhled do budoucna

Z důvodů nemoci se programu namísto 18 zúčastnilo pouze 12 žáků. Ti byli rozděleni do tří skupin po čtyřech, aby vznikl prostor pro individuální zážitek a volnější pohyb v komorně koncipované zahradě. Ve skupinách pak žáci absolvovali prakticky celý program, ne jen malou část, což lektorům přineslo novou, pozitivní zkušenost.

Možnost zvolit si nové jméno děti velmi potěšila a zaujala. Po celou dobu programu respektovaly herní identitu svou i svých kamarádů a lektorů. Charakter jmen se vhodně pojil s procesem učení. V první třídě se žáci učí číst s pomocí slabikování. Při programu se navíc slabikování stalo regulérním způsobem čtení jmen a dostalo tak svůj smysl.

Obtížnějším čtenářským úkolem bylo přečíst pozvání od Mistra čajového obřadu. V případě reprízy programu by proto lektori ještě více dbali na krasopisnost textu, aby vypadal „jako z písanky“.

Hra na samurajský pozdrav byla realizována s vědomím, že k jeho dokonalému a rychlému zvládnutí je třeba více času a opakování. K tomu byl vyzván doprovázející pedagog. U dětí měla hra úspěch. Bylo dbáno na to, aby pohyb „podsekávání“ zdraveného samuraje zůstal jen v symbolické rovině a nesměřoval k projevům agrese.

Potřeba žáků nasvačit se krátce po příchodu – jindy programy mírně komplikující – byla tentokrát organizačně využita. Skupinka dětí, které se přihlášily, že ještě nemají hlad, byla poslána do zahrady jako první, zatímco zbylé dvě skupiny svačily. První skupinka pak měla možnost svačit v čajové chýši. Tak byl eliminován nežádoucí efekt „čekání na startu“.

Využití znakových kostýmů v podobě plášťů z krepového papíru se velmi osvědčilo. Postačily ke vstoupení do role, aniž by na sebe vázaly veškerou pozornost. Přitom byly svým barevným pojetím – například ve vztahu ke kvetoucím kaméliím až nečekaně působivé. Vhodně také barevně sjednocovaly jednotlivé klany.

Jednotlivé aktivity na trase (nádržka s vodou, pozorování kamélií a vyprávění o nich, přivonění k Umělcově květině, pojmenovávání kamenů aj.) se dětem líbily a dařilo se jim na vše se dobře soustředit. Určité narušení koncentrace přinášel pohyb dalších návštěvníků po výstavě kamélií, který nebylo možné nijak ovlivnit. Hra v roli však dětem pomáhala, aby se nenechali ze svého fikčního světa zbytečně vytrhovat a v případě vyrušení se do něj snáze vraceli.

Díky použití obličejové masky, momentu překvapení, byly děti očarovány příchodem pána čajového obřadu, reagovaly na jeho úklonu, opětovaly a napodobovaly obřadná gesta apod. Bavila je chůze po kamenech. Příště by bylo vhodné ještě lépe žáky připravit na jeho příchod například tím, že je lektor v roli služebníka instruuje, jak se mají chovat. Například: *„Až přijde pán zahrady, povstaňte a ukloňte se, chovejte se tiše a vyčkejte jeho pozvání k cestě do čajové chýše.“*

V čajové chýši se žákům moc líbilo pití čaje, jehož se opakovaně dožadovali. Podle povahy skupiny, žáci více či méně přistoupili na „kulturu čaje“. Například skupinka tří dívek byla natolik zaujata kouzlem čajovny, že setrvaly po většinu času v tichosti. Jejich skupinku doplnil neposedný chlapec, který se však podřídil jejich volbě a prožívání. Paní učitelka oceňovala mimořádnost situace. V takovém soustředění a pohodě hocha údajně snad ještě nezastihla. Skupinka čtyř chlapců byla živější, po dopití čaje měli tendenci opouštět sedátka. Bylo tedy prozíravé, mít pro ně připraveny stolní hry. Jak turo, tak také přenášení zrněk rýže a čočky je velmi zaujalo. Děti z poslední příchozí skupinky litovaly, že si zahrát hry nestačily. Příště bude třeba promyslet také tuto možnost. Pedagogové nicméně obdrželi plánek k výrobě hry, aby si ji opětovně mohli žáci zahrát ve škole.

Volba tvorby koi kapra z ruličky od toaletního papíru byla s ohledem na věk dětí adekvátní a to tím spíš, že pracovaly většinou zcela bez pomoci. Vydařilo se rovněž zakončení programu v kruhu kolem symbolického rybníčku. Program byl nevšedním a neopakovatelným zážitkem jak pro žáky, tak také pro učitele a lektory.

Ohlasy účastníků

„Tady bych chtěla bydlet.“ (Baš-Ta)

„Mně se líbilo, jak jsme pili ten čaj.“ (Pan-Da)

„No, mě se nejvíce líbilo, jak nás mistr zavedl do toho čajového místa, jak jsme tam popíjeli čaj a prohlíželi tu knihu. A čaj nebyl dobrý, ale vynikající.“ (Šel-Ma)

„Mně se nejvíce líbilo, jak jsme cestovali zahradou po těch kamenech.“ (Ča-Houn)

„Mně se líbilo, jak jsme vyráběli kapry a jak jsme pili ten čaj, byl výbornej moc.“ (La-But)

„Mně se nejvíce líbilo, jak jsme pili ten čaj a jak jsme mohli s těmi tyčkami dávat ty zrnka do toho... a ještě se mi líbilo, jak jsme pochodovali po těch kamenech.“ (Li-Po)

„Vyučování v čajovně budeme muset dělat častěji.“ (učitelka)

„Dnešek byl pro nás i děti skvělým a naprosto jiným zážitkem.“ (učitelka)

Doporučení, náměty, inovace

Výstava kamélií s tématem čajové zahrady přinesla mimořádnou příležitost vytvořit program zaměřený na prožití čajového obřadu. Z tohoto hlediska jej lze jen velmi stěží opakovat v jiném prostředí. Na druhou stranu některé z uvedených principů mohou lektorům edukačních programů přinést inspiraci v oblasti zážitkového poznávání. Areály řady historických zahrad byly v minulosti rovněž obohaceny tzv. anglo-čínská móda. Lze proto například uspořádat obřadné pití čaje v čínském či orientální pavilonku, které se zaměří na historické a kulturní proměny servírování nápoje.

Obr. 55. Program věnovaný hyacintu se uskutečnil o jarní Holandské zahradě (foto P. Hudec).

Hyacint a jeho (ne)přátelé

Autoři: Gabriela Čechová, Marie Heczko, Petr Hudec, Hana Poková

Spolupráce: správa arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Mýtus se nikdy nestal, ale děje se pořád.⁵⁶⁾ Působivý příběh o Hyacintovi a jeho družích se stal „majetkem věčnosti“, každý z nás je však v životě postaven před podobná rozhodnutí jako jeho aktéři. Opětovná interpretace příběhu je pak příležitostí věnovat se jarním cibulovinám a konkrétně hyacintu nejen z biologického, nýbrž také z etického hlediska.

Klíčová slova: mýtus, Hyakhintos, Zefir, Apollón, přátelství, svoboda, žárlivost, skupina, hyacint, cibuloviny

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnili žáci 3. třídy ZŠ Oskol Kroměříž se zaměřením Montessori a 3. třídy Církevní základní školy Kroměříž.

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 18. a 20. dubna 2018

Délka programu: 120 min.

⁵⁶⁾ Autorem výroku je Gaius Sallustius Crispus.

Kontext

Ikonografii Květné zahrady inspirovaly Ovidiovy *Proměny*. Její část nazývaná Holandská zahrada byla vybudována především pro pěstování cibulovin, k nimž se některé z mytologických příběhů vztahují. Poskytují příležitost věnovat se nejen biologickým, nýbrž také etickým tématům zahradní kultury.

Východiska a hlavní cíle

V předchozích letech byly v Holandské zahradě v jarních měsících realizovány programy, při nichž se staly středem pozornosti tulipány a narcisy. Realizace programu zaměřeného na hyacinty umožnila inovaci při zachování tématu cibulovin. Hlavním cílem programu je upevnit přírodovědné znalosti žáků o cibulovinách a na příkladu hyacintu prohloubit také jejich porozumění soudobé recepci antické kultury. Mytologický příběh o Hyakinthovi je pak východiskem pro dramatizaci, jež pomáhá žákům porozumět etickému poselství příběhu a zároveň posiluje soudržnost jejich třídy.

Vazba na RVP ZV

Program *Hyacint a jeho (ne)přátelé* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova, Mediální výchova

Obsah a průběh programu

Úvod v Čestném dvoře

Po přivítání v Čestném dvoře žáci utvoří kruh. Házejí si pěnovým létajícím talířem. Lektor zdůrazní, že jejich úkolem je hodit disk kamarádovi, který ale nesmí házet disk zpět, nýbrž zase někomu jinému. Lektor uzavře aktivitu: „*Vidíte, že s přátelstvem to může být někdy trochu zašmodrchané a právě o přátelství a také trochu o jedné květině bude dnešní program.*“

Vyprávění

Skupina se přesune do Holandské zahrady, kde se opět postaví do kruhu. Lektor žáky vyzve, aby zavřeli oči a zaposlouchali se do příběhu, kterým jim bude mezi dvěma

Obr. 56. Interpretace hyacintu tematizovala nejen botanické znalosti, nýbrž také otázku přátelství a svobody volby (foto M. Heczko).

cinknutími na tibetskou mísu vyprávět. Při vyprávění se lektor drží textu, který je rozčleněný do kapitol podle tzv. dramatického oblouku:

Úvod – expozice: Hyakinthos byl synem spartského krále Amykla a jeho manželky Diomédy. Byl proslulý svou krásou, byl milý a přátelský. Nebylo tedy divu, že o jeho přízeň soupeřili hned dva bohové – bůh světla, věd a umění Apollón a bůh západního větru Zefyros.

Zápletka – kolize: Hyakinthos si zvolil za svého životního přítele Apollóna. Se Zefyrem se přátelit nechtěl. Zefyros se proto velice urazil a plánoval pomstu.

Vyvrcholení konfliktu – krize: Jednoho dne, když Apollón učil mladíka házet diskem, žárlivý Zefyros zadul mocným západním větrem a Apollónův zlatý disk mrštil zpět, takže zasáhl Hyakinta. Hyakinthos smrtelně zbledl a skácel se do písku. Apollón k němu přiskočil a zachytil ho. I on zbledl strachem o jeho život a chvěl se na celém těle. Tiskl nebožáka na svou hrud', stíral mu krev z crčící rány a přikládal léčivé byliny, aby chlapec nezemřel. Zranění však bylo smrtelné a Hyakinthos za chvíli skonal v jeho náručí. Hlava mu poklesla jako květ na zlomené lodyze.

Zvrat – peripetie: Zaplakal vznešený bůh nad nešťastně utraceným mladým životem, zalkal a v nesmírné bolesti zvolal: „*Já jsem vinen tvou smrtí, ubohý hochu! Kéž bych mohl zemřít s tebou! Ale poněvadž bohům není souzeno zemřít, proměníš se Ty – v krásný, dosud neznámý květ, a já se budu na tebe aspoň dívat. Budeš navěky ozdobou půvabného jara, když sám jsi byl krásný jako jaro.*“

Závěr – řešení konfliktu: Když takto bůh mluvil, stal se div divoucí: sotva se mladá krev, jež vytékala z chlapcovy smrtelné rány, dotkla země, proměnila se v nádhernou květinu. Od té doby se každý rok v ten čas konala slavnost na Hyakinthovu památku. První den se truchlilo nad Hyakinthovou smrtí a další dva dny se oslavovalo jeho znovuzrození v podobě květiny, která je po něm pojmenována. Skrze ni se stal mladík nesmrtelným. Jména většiny lidí byla zapomenuta, Hyakinthův příběh se však stále vypráví.

Po zaznění tónu tibetské mísy žáci otevrou oči a uprostřed kruhu spatří hyacint. Lektor jej nechá kolovat a vyzve žáky, aby k němu neopomenuli přivonět.

Dramatizace

Po seznámení s květinou se žáci rozdělí do skupin po třech a obdrží části příběhu. Lektor nejprve rozdává neopomenutelné části příběhu z hlediska jeho výstavby a teprve pak ty, které hlavní linku vyprávění pouze rozvíjí. Současně trojice obdrží kruhové terče opatřené kloboukovou gumou s písmeny A, H, nebo Z, které poslouží k rozdělení rolí. Později divákům také usnadní orientaci v postavách, protože herci se budou u jednotlivých dějství měnit. Žáci se pak připravují na ztvárnění živých obrazů a lektori jim v případě potřeby pomáhají radou. Dbají mimo jiné na to, aby herci komponovali živé obrazy s vědomím, že hrají pro diváky shromážděné v hledišti.

Obr. 57. Dramatizace příběhů formou živých obrazů (foto P. Hudec).

Následuje dramatizace příběhu založená na střídání živých obrazů. Diváci po cinknutí na tibetskou mísu zavřou oči, lektor vyzve skupinku podle pořadí scény, aby se připravila a ztvárnila živý obraz. Po opětovném zaznění zvukového signálu otevrou diváci oči, pozorují scénu a komentují ji. Po cinknutí opět zavírají oči a připravuje se další skupina. K realizaci obrazů jsou použity drobné rekvizity: disk, karimatka, hyacint.

Diskuse: Apollón vs. Zefyros – přátelství od A do Z

Po skončení představení následuje diskuse, která se odehrává ve dvou skupinách – chlapecké a dívčí. Žáci se sesednou do dvou kruhů kolem disků, které jsou nachystány společně se sedacími podložkami ve vhodném prostoru (např. travnatá plocha, kde je klid). Diskuse jsou vedeny paralelně lektorem a doprovázejícím pedagogem, popřípadě druhým lektorem. Námětem mohou být například otázky: Nebyl Hyacint na Zefyra přísný? Proč se někdo s někým nechce kamarádit? Jak se asi cítil Zefyros, když jej Hyacint odmítl? Co měl dělat, aby to nedopadlo tak tragicky? Měl Hyacint právo vybrat si kamaráda? Neměl radši souhlasit s tím, že bude mít za přítele Zefyra? Jaký je rozdíl mezi kamarádem a přítelem?

Pohybová relaxace

Po dokončení diskuse je realizováno házení diskem na kruhový terč a do krabice.

Obr. 58. Žáci trénovali hod diskem tak jako Hyacint (foto P. Hudec).

Obr. 59. K fixaci vědomostí o strategii cibulovin byla využita hra (foto P. Hudec).

Povídání a hra o cibulovinách

Po skončení pohybové aktivity následují povídání o ročním cyklu cibulovin, jejich specifické životní strategii, původu a rozšíření v Evropě. K prezentaci informací je využita didakticky pojatá obrázková knížka s jednotlivými fázemi života hyacintu v průběhu roku a box opatřený z čelní strany sklem, který umožňuje pozorovat kořenový systém rostliny.⁵⁷⁾

Dále je pro žáky připravena hra. Lektori na zemi připraví lana ve tvaru květu hyacintu a jeho listů. Do listů jsou umístěny plastové míčky symbolizující živiny. Žáci jsou rozděleni do dvou skupin, které se postaví do zástupů představujících zásobní systém rostliny. Po zaznění zvukového signálu si žáci předávají míčky, přičemž poslední v řadě je dává do batohu, který symbolizuje cibuli rostliny. Vítězí skupina, která má v batůžku všechny míčky.

Výtvarná činnost

Z Holandské zahrady se žáci na poslední část programu přesunují do učebny, kde je realizována výtvarná aktivita: výroba papírové květiny, hyacintu, technikou dolepování krepového papíru a provázků na připravený podklad. Žáci si dílo podepisují tak, že k latinskému „Hyacinthus“ doplňují svoje jméno v přizpůsobeném tvaru, například Hyacinthus Michalus.

⁵⁷⁾ Srov. HUDEC. P. a kol., *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 73.

Zakončení a reflexe programu

Na závěr je realizována v Čestném dvoře reflexe programu s kolujícím diskem. Žák, který obdrží disk, může dokončit větu: „*Kamarádství je když...*“

Obr. 60. Znalosti o podobě rostliny si žáci upevňovali prostřednictvím výtvarné činnosti (foto P. Hudec).

Výsledky aktivit: koláž papírové květiny, živé obrazy zachycené na fotografiích

Zdroje: MERTLÍK, R., *Starověké báje a pověsti*, Praha 2014.

OVIDIUS, *Proměny*, Praha 1974.

Materiál a pomůcky: žlutý létající talíř, hyacint v květináči, lístečky s částmi příběhu, terčíky s nápisy označující osoby vystupující v příběhu, tibetská mísa, leporelo s příběhem cibulky, box s čelním sklem se zasazenou cibulovinou, švihadla, barevné plastové míčky, dva batohy, sedací podložky, nůžky, barevné papíry, lepidla, tužky, šablony ke tvorbě květiny, stoly.

Reflexe a výhled do budoucna

Program *Hyacintovi (ne)přátelé* se zařadil mezi ty nejúspěšnější. Patří k typům edukačních lekcí, které jsou tematicky úzce zaměřené. Pro žáky se podařilo připravit pestrou

škálu činností, které doplnily a prohloubily výkladovou složku. Při opětovné realizaci výtvarné činnosti by lektori výrazněji dbali na přesnější pozorování stavby těla rostliny – zejména způsob, jakým vyrůstají listy z cibulky. Motivovali by rovněž žáky k viditelnému znázornění stonku.

Ohlasy účastníků

Téma programu se žáků velmi dotklo, protože každý z nich se snaží uspět v kolektivu třídy a vztahy mezi žáky se neustále dynamicky rozvíjejí. Pochvalovaly si jej i paní učitelky, které rozhovor o přátelství využily k reflektování aktuálních konfliktních či komplikovaných vztahů ve třídě.

Doporučení, náměty, inovace

Program věnovaný cibulovinám je velmi dobře přenositelný do jakékoliv historické zahrady, v níž jsou pěstovány. Etická rovina příběhu o Hyacintovi dotýkající se klimatu ve třídě s sebou nese potenciál ke zkvalitnění vztahů ve skupině. Je však třeba připravit se i na riziko, že bude v průběhu dramatizace nebo diskuse otevřen problém, o kterém lektor není dostatečně zpraven a není v jeho silách ani možnostech, aby ho dětem pomohl v daném čase řešit. Psychickou podporu musí v takové chvíli dítěti poskytnout především doprovázející pedagog. Přednější je ovšem riziku předcházet a spolupracovat s pedagogem, který zná atmosféru ve třídě lépe a dokáže navrhnout možnosti, jak program upravit tak, aby podpořil jeho dlouhodobou snahu o zdravé klima ve třídě. Lektor by se měl proto před každým provedením programu zeptat, zda skupina aktuálně neřeší nějaký palčivý problém a zda je vůbec vhodné eticky zaměřenou část do programu zařadit.

Obr. 61. Program *Zákeřné keře* byl připraven na motivy stejnojmenné knihy, z níž lektor žákům četl úvodní zápletku (foto L. Trantírková).

Zákeřné keře

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Hana Poková, Lenka Trantírková

Spolupráce: správa Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Program na motivy knihy Daniely Krolupperové *Zákeřné keře* umožňuje žákům oživit skřítky a víly a vydat se s nimi na dobrodružnou cestu, která sleduje záchranu víly Vincencie urknuté čarodějem Rulíkem Zlomocným. Při tomto úsilí si žáci osvojují znalosti o základních keřích, které se vyskytují v historických zahradách, a jejich vlastnostech.

Klíčová slova: Podzámecká zahrada, keře, pámelník, zlatý déšť, hlohyně, skalník, břečtan, jmelí, tis, skřítky, víly, loutky

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnila 2. třída ZŠ Oskol Kroměříž se zaměřením Montessori.

Místo realizace: Podzámecká zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 15. září 2016

Délka programu: 120 min.

Kontext

Praxe pravidelné realizace edukačních programů, které navštěvují žáci stejné třídy jedenkrát do měsíce po celý školní rok, poskytla lektorům v kroměřížských zahradách příležitost specializovat programy na dílčí témata, která obvykle ve snaze představit v krátkém čase celou památku zůstávají opominuta. Pravidelné návštěvy rovněž vycházejí vstříc vzdělávacím potřebám žáků a umožňují jim, aby zakoušeli přirozené proměny zahrady. Program *Zákeřné keře* proto využívá letního charakteru počasí, vodních prvků i bujné vegetace Podzámecké zahrady.

Východiska a hlavní cíle

Lektoři edukačních programů realizovaných v kroměřížských zahradách se snaží čerpat inspiraci z mýtů, které formovaly ikonografii místa, nebo se odráží se v kulturních dějinách rostlin. Využití pohádkového světa skřítků a víl, které je při interpretace památek zahradního umění pro potřeby nejmladších generací hojně využíváno, považovali za nejjednodušší cestu k úspěchu a záměrně ji proto nevolili. Literární a didaktická kvalitní knihy Daniely Krolupperové *Zákeřné keře* je však přesvědčila, aby udělali výjimku. Vznikl stejnojmenný program, jehož hlavním cílem je, aby žáci porozuměli vlastnostem keřů, které rostou v historických zahradách a parcích. Program využívá zážitkové formy interpretace, vlastnoruční výrobu a dramatizaci loutek.

Vazba na RVP ZV

Program *Zákeřné keře* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní, pracovní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, Dramatická výchova, Člověk a svět práce
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova

Obsah a průběh programu

Úvod

Lektor se přivítá s žáky u vstupu do Podzámecké zahrady. Zde si skupina vytvoří jmenovky a přesune se na klidnější místo (Chrámek přátelství), kde je realizováno samotné zahájení programu. Žáci se pohodlně usadí na sedací podložky a zavrou oči. Lektor vypráví úvodní zápletku z knihy *Zákeřné keře*, přičemž vyprávění doprovází hrou na hudební

Obr. 62. Po vytvoření loutek bylo úkolem dětí je představit (foto P. Hudec).

nástroj (zvonečky koshi či kalimba): *„Víly tančily na paloučku svůj tanec, když v tom jedna z nich zůstala ležet na zemi. Zaklel ji zlý černokněžník Rulík Zlomocný za pomoci větviček jedovatých keřů.“*⁵⁸⁾ Ve chvíli, kdy vyprávění dospěje do části, kdy víla Vincencie upadne do hlubokého spánku a je objeven podivný věnec, vyzve lektor žáky, aby otevřeli oči. Uprostřed jejich kroužku se objevila loutka víly i věnec, který je tvořen větvíčkami keřů, s nimiž se budou účastníci programu seznamovat. Lektor příběh dovypráví a položí dětem otázku: *„Pomůžete vílám a skřítkovi vrátit větvičky keřům tak, aby bylo kouzlo zlomeno?“* Nechá prostor pro vyjádření emocí dětí, které jsou na základě působivého vyprávění připraveny vílu zachránit.

Výroba loutek

V další části programu se žáci stávají průvodci a vodiči loutek skřítků nebo víl, které si sami vyrobí. Lektor dětem zdůrazní, že pokud má loutka vydržet nástrahy, které jí po cestě mohou potkat, musí být co nejpevnější. Nabídneme jim materiál (provázky, nůžky, drátky), který mají doplnit o přírodniny, jež si nasbírají v okolí Chrámku. Když jsou žáci s tvorbou loutek hotoví, pojmenují je a v kroužku je představí ostatním. Kromě jména mohou uvést, v čem jejich skřítek či víla vyniká. Například: *„Toto je skřítek Dubák, který se stará o duby a kamarádí se s veverkami.“*

⁵⁸⁾ KROLUPPEROVÁ, D., *Zákeřné keře*, Praha 2015, s. 7–11.

Cesta za keři

Skupina se i s loutkami vydává na cestu, při níž se žáci seznamují s jedovatými keři, které se v Podzámecké zahradě nacházejí a zároveň se objevují i v příběhu.⁵⁹⁾ U každého keře je předem rovněž umístěna loutka skřítky, kterou mají žáci za úkol najít a předat lektorovi. Ten „rozumí řeči skřítků“ a tlumočí dětem, co skřítek říká. Z rozhovoru a doplňujících informací, které má lektor připravené, pak vždy vyplývají navazující aktivity. Na závěr každého setkání vyplete lektor či oslovený žák z jedovatého věnce příslušnou větvíčku a vrátí ji skřítkovi daného keře.

Pámelník: V blízkosti pámelníku se lektor žáků zeptá, zda někde nevidí nějakou větvíčku z věnečku. Po nález keře následuje hledání pámelníkového skřítky. Lektor pak tlumočí jeho prosbu, že má moc rád zvuk praskání bílých kuliček, které na keři rostou. Úkolem žáků je dopřát mu tuto poslechovou kratochvíli. Realizací aktivity si žáci současně fixují znalost nejcharakterističtějšího znaku keře.

Pámelníkový skřítek pošle žáky ke zlatému dešti, ale upozorní je, aby cestou dávali pozor na velké černé ptáky, kteří by mohli víly či skřítky sezobnout. Žáci se proto při přesunu vyhýbají otevřeným prostorům, kryjí se za stromy atd.

Zlatý déšť: V blízkosti keře lektor vyzve žáky, aby objevili skřítky zlatého deště a vrátili mu větvíčku. Dětem pak tlumočí, že se skřítkovi stýská po jaru, kdy jeho keř zlaté kvete. Podobu rozkvetlého keře demonstruje lektor na obrazové reprodukci. Dále sděluje, že keř se správně jmenuje zlatice. Nejprve kvete, až po odkvětu vyrůstají listy. Nakonec lektor žákům navrhne, že by mohli společně udělat skřítkovi radost a keř „zlatě“ vyzdobit za pomoci krepového papíru nastříhaného do proužků.

Při pilotním provedení programu byla na tomto místě zařazena také svačina. Lektor proto poprosil žáky, aby se svačinou pamatovali také na skřítky a víly a připravili jim nějakou přírodní hostinu. Zamezilo se tak pošlapání loutek, neboť nadále zůstali v centru pozornosti dětí, i když je na chvíli odložily.

Hlohyně: Lektor přivede žáky k hlohyni. Po nalezení loutky lektor představuje keř, v němž skřítek bydlí. Zaměřuje se na podobnost se skalníkem, který prezentuje pomocí předem utržené větvíčky. Žáci mají za úkol prozkoumat větvíčky obou keřů a říci, čím se od sebe liší a co mají společné. Pak lektor tlumočí sdělení skřítky. Hlohyně má strach z velkého kocoura, který se kolem ní pořád motá. Lektor navrhne, že by ho žáci mohli pořádně prohnat a unavit. Následuje proto „honička na kameněnou“. Lektor se stane kocourem, koho chytne, zkamení.⁶⁰⁾ Naštěstí je kocour po jídle, víly a skřítky si schovávají na později, a tak se chycení žáci postaví s rozkročenýma nohama a čekají na záchranu.

⁵⁹⁾ Při pilotním provedení neměla trasa prohlídky zahrady kruhový charakter, lektor proto s sebou nenápadně vzal loutku víly Vincencie tak, aby se s ní mohly děti později shledat.

⁶⁰⁾ V danou chvíli bylo pro děti větším dobrodružstvím, když je honil dospělý. Lze samozřejmě také určit některé z dětí, aby se stalo kocourem.

Obr. 63. K poznávání keřů přispěly smyslové zážitky včetně haptické zkušenosti (foto P. Hudec).

Ve chvíli, kdy je někdo podleze, mohou zase utíkat. Hlohyně poděkuje, že má od kocoura na chvíli pokoj, a vyšle žáky za svým kamarádem skalníkem.

Skalník: Na základě předchozího představení skalníku lektor nechá žáky, aby tento keř sami našli. Pak si s nimi opakuje, čím se liší od hlohyně a doplňuje další informace. Jedná se o plazivý keřík, který se často využívá ve skalkách. Tmavozelené lesklé hladké lístky na zimu neopadávají (stejně jako listy hlohyně). Dá se pěstovat jako bonsaj, protože rychle roste, dobře se tvaruje a je nenáročný. Nalezený skřítek posílá děti k břečťanu.

Břečťan: Po objevení břečťanu skupina pozoruje, jak je rostlina uchycena na kmeni stromu (vzdušné kořínky). Lektor pak žákům sděluje další zajímavosti o rostlině. Má například takovou sílu, že dokáže nadzvednout střešní tašky. U břečťanu se vyskytuje různolistost, což znamená, že se na jedné rostlině objevují listy dvojího vzhledu. Listy mladých výhonů mají typický troj až pětilaločný tvar. U desetiletých výhonů jsou listy nevykrajované. Koberec z břečťanu zabraňuje půdní erozi. Kvete na podzim, plody dozrávají v zimě. Objevený skřítek posílá děti k tisu. Varuje je, že skřítek, který v tisu bydlí, může být trochu nerudný, protože je mu už několik set let.

Tis: Žáci opět spojí větvíčku tisu z věnce s keřem a hledají skřítku. Ten jim skrze lektora sděluje, že je státem chráněný a že ho hlídá dvouocasý lev (znak památný strom). V tisu bydlí už několik set let, je to nejstarší strom⁶¹⁾ v Podzámecké zahradě. Je mu asi čtyři sta

61) Tis je dřevina, která roste jak v keřové, tak také stromové podobě.

let. Lektor ilustruje časovou vzdálenost nejstarším vyobrazením zámku z renesančního období, kdy již musel tis na svém místě růst. Dále lektor žáky varuje, že tis je velmi jedovatý, pouze červená dužina obklopující semeno je jedlá. Semínko je ale také jedovaté a skřítek začíná být také pěkně jedovatý. Proto skupina raději pokračuje dále.

Jmelí: Keřík musí žáci nejprve nalézt podle popisu, který jim lektor poskytne. Když zjistí, kde se nachází, následuje otázka, jak se ke skřítkovi dostat. Žáci sdělují své nápady. Pokud řešení nezazní od dětí, lektor navrhne sestavení jednoduché kladky. Na konec dlouhého lana připevní košík, do nějž žáci umístí své skřítky a víly, které pak vyvezou nahoru.

Dále lektor sděluje: „*Abychom zachránili vílu Vincencii, je třeba zdolat poslední překážku – vodní strouhu. Jak to ale uděláme?*“ Nabídne žákům pomůcky (lano, větší plochou nádobu, která se udrží na hladině), které by jim mohly pomoci. Nechá je ale, aby problém vyřešili bez pomoci dospělých. V závislosti na čase se pak přes strouhu skřítky a víly přepravují samostatně nebo po větších skupinkách.

Obr. 64. K nejdobrodružnější částí programu patřilo přepravení skřítků na loďce přes strouhu (foto L. Trantírková).

Obr. 65. Setkání skřítků s vílou Vincencií (foto P. Hudec).

Zakončení a reflexe programu

Na závěr cesty čeká žáky a jejich skřítky či víly poslední úkol. Lektor z lan vytvoří kolem stromů bludiště. Žáci je musí absolvovat poslepu se škraboškami na očích. Aby nezabloudili, musí se držet pevně lana. V cíli žáky čeká víla Vincencie, která jim děkuje za záchranu. Pak se jich ptá, co všechno při cestě zažili a co se jim nejvíce líbilo.

Výsledky aktivity: skřítkci a víly z přírodnin

Zdroje: KROLUPEROVÁ, D., *Zákeřné keře*, Praha 2015.

KUHNŮVÁ, B., *Stromy a keře: Přírodě na stopě*, Praha 2012.

ALTMANN, H., *Jedovaté rostliny, jedovatí živočichové*, Praha 2012.

Pomůcky a materiál: kniha *Zákeřné keře*, loutka víly, věnec se zapletenými větvičkami jednotlivých keřů, ke každému keři jeden skřítek z přírodnin, podsedáky, nůžky, provázek, koshi zvonkohry, tibetská mísa, bublifuky, žlutý krepový papír, lyra, tenčí lana, košík, plastová miska na substrát s navázaným provazem pro přepravu skřítků po vodě, tlustá lana, škrabošky, zalaminovaný obrázek renesanční zahrady, zalaminované obrázky jednotlivých keřů z knihy

Reflexe a výhled do budoucna

Program žáky s ohledem na sílu příběhu a jeho dobrodružnou povahu velmi zaujal. Zakleté víle projevovali velkou empatii, pečovali o ni jako o nemocnou osobu, přenášeli ji v plachtě na bezpečné místo. Nadšeně se pustili do výroby loutek, byť v podmínkách zahrady bylo nesnadné je vyrobit tak, aby zvládly pohyb zahradou. Bavilo je také jejich ožívání. Lektori i doprovázející pedagogové však museli dávat pozor, aby děti loutky někde neopatrně nepoložily (např. při svačině) a nedošlo tak k jejich poškození, což by bylo spojeno s lítostí tvůrce loutky.

Ohlasy účastníků

V návaznosti na program se paní učitelka rozhodla, že si společně s dětmi celou knihu přečtou. Žákům se líbil příběh a příležitost vnímat realitu prostřednictvím skřítky nebo víly, které jako loutkoherci oživovali. Dále měly úspěch neobvyklé činnosti jako vytahování skřítků a víl do koruny stromu a plavba přes vodní kanál.

Doporučení, náměty, inovace

Pro realizaci programu byla výtvarnicí zhotovena speciální loutka, která měla dva obličejy. V průběhu programu měla umožnit ztvárnění kouzla: spící a probuzené víly. Nakonec však nebyla použita, aby krása výtvarného zpracování nevytvořila disproporci mezi dílem profesionální výtvarnice a loutkami dětí vytvářenými v provizorních podmínkách. Pro realizaci programu tedy není třeba pořizovat speciální loutku, ale lze vyrobit z přírodnin takovou, která bude odpovídat možnostem a schopnostem žáků.

Vzhledem k tomu, že program je zaměřen na interpretaci keřů, které jsou běžně v historických zahradách zastoupeny, a skladbu keřů na trase je možné volit dle místní situace, je program velmi dobře přenositelný na jiná místa. Jeho relativní náročnost spočívá pouze v přípravě loutek z přírodnin, které je třeba pro každý program znovu vyrobit. Někdy může být obtížné v podmínkách zahrady vyrobit loutky ke spokojenosti dětí. Na základě teze, že loutka žije tím, že se dívá, je důležité zaměřit se na oči obličejovou část.⁶²⁾ Pro usnadnění je možné využít předem připraveného základu (špejle s nalepeným kartonem ve tvaru obličejů).

Při představování keřů je třeba vyjít také z toho, v jaké roční době je program realizován a úměrně tomu využívat vyobrazení či jiné didaktické prostředky. Například při realizaci programu v září není zlatý déšť obsypán žlutými květy, naopak tis nemá na jaře červené bobule.

⁶²⁾ Podrobněji viz HUDEC. P., (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, Praha 2016, s. 65–72.

Obr. 66. Program Svět v zahradě začíná symbolicky na vyvýšeném místě, kde je vyprávěn příběh o potopě světa podle antických bájí (foto L. Trantírková).

Svět v zahradě

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Hana Poková, Lenka Trantírková

Spolupráce: správa Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Květnou zahradu budoval biskup Karel z Lichtensteinu-Castelkorna jako vyobrazení celého světa v malém. Jednotlivé části zahrady tak symbolicky obsahují svět zvířat, rostlin, vzdálených světadílů, hor, lesů i jezer. Program je zacílen na poznávání vybraných částí Květné zahrady, které tuto myšlenku zhmotňují: Holandskou zahradu, květnici, štěpnici a menażerii. Vznáší otázku, jak by podle žáků vypadala zahrada, která by zrcadlila dnešní svět.

Klíčová slova: Květná zahrada, baroko, formální zahrada, mikrokosmos, mytologie, symbol, fauna, flóra, moře, hory, lesy, svět, světadíly

Cílová skupina: Program byl pilotně vyzkoušen s 1. třídou ZŠ Oskol Kroměříž se zaměřením Montessori a 4. třídou ZŠ Zámoraví z Kroměříže.

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní provedení programu: 9. a 12. května 2016

Délka programu: 120 min.

Kontext

Zahrada v barokním období dávala symbolický význam místu i okolní krajině. Aristokrat, který ji nechal zbudovat, se v ní cítil jako stvořitel a Stvořitele se v ní snažil napodobit. Představovala malý ráj na zemi. Šlechtic se připodobňoval k božstvu a jeho svět musel být proto rovněž povýšen nad obyčejnou pozemskost okolí. Ve svých zahradách se nechával oslavovat jako Apollón či jako Herkules. Nejednalo se mu o napodobování přírody, ale ztvárnění geometricko-kosmické, přírodně umělecké filozofie, kde se přírodní elementy stávají součástí božské architektury a dílčí symboly reprezentují celý vesmír. Moře například představoval bazén s vodou, alegorické sochy zobrazovaly roční období anebo světadíly. Jeskyňka připomínala přírodní jeskyni a stinná loubí se měla užívat jako lesíky. Květy měly být rámem architektonického aranžmá, používaly se i barevné písky, cihly a černá uhelná drť. Příroda byla považována za dokonalou pouze ve své podstatě, nikoliv v jednotlivých projevech. K dokonalosti bylo podle přesvědčení dobových myslitelů možné dospět až teprve typizací a sublimací rozmanitých projevů krásna, skladbou nejkrásnějšího z jednotlivého. Dnes je nám tato přírodní filozofie možná cizí, ale stále nás uchvacuje.⁶³⁾ Fascinující mikrokosmos podle uvedených pravidel vytvořil ve svém kroměřížském Libosadu také olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu Castelcornu.

Východiska a hlavní cíle

V Květné zahradě v Kroměříži byly první programy zaměřeny zejména na prezentaci květnice. Na štěpnici a menażerii se dostalo až v roce 2014, kdy byla dokončena náročná obnova těchto částí zahrady. Obsahují přitom klíč k pochopení celku zahrady a umožňují přistoupit k interpretaci zahrady v nové kvalitě a pestrosti. K vytvoření programu *Soět v zahradě* lektory inspirovala také pracovní cesta do rakouského Schloss Hofu. Zahrada vojevůdce Evžena Savojského je zde interpretována právě se zřetelem na výše rozvedenou tezi o zahradě jako mikrokosmu. Hlavním cílem programu je, aby žáci porozuměli výchozí koncepci zahrady a současně dokázali konfrontovat tuto ideu s vlastní představou světa.

Vazba na RVP ZV

Program *Soět v zahradě* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, občanské, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace (osově souměrné útvary, prostorová představivost), Člověk a jeho svět (obec, město,

⁶³⁾ Srov. KALUSOK, M., *Zahradní architektura*, Brno 2004.

Obr. 67. Reflexe programu spojená s úvahou, co by osahovala zahrada, kdyby měla obsáhnout dnešní svět (foto P. Hudec).

místní krajina, regionální památky), Umění a kultura (výtvarná výchova – rozvíjení smyslové citlivosti), Dramatická výchova

- **Průřezová témata:** Environmentální výchova (Základní podmínky života, Vztah člověka k prostředí), Osobnostní a sociální výchova (Sociální rozvoj, Osobnostní rozvoj, Morální rozvoj), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (Jsme Evropané)

Obsah a průběh programu

Zahájení programu v Čestném dvoře

Po vstupu do Čestného dvora si vytvoří žáci jmenovky s křestními jmény za pomoci lepících štítků, aby je mohl lektor správně oslovovat. Následuje přesun na Jahodový kopeček. Lektor vyzve žáky, aby si cestou našli malý kamínek, který budou vzápětí potřebovat.

Hory

Jahodové kopečky představují hory v zahradě. Výstupu na horu předchází otázka, co pro žáky hora představuje nebo k čemu slouží. Proč si myslí, že lidé rádi na hory vystu-

pují, co tam hledají? Po krátkém sdílení odpovědí žáci stoupají po spirálovitém chodníku vzhůru. Na vrcholu kopce lektor žáky vyzve, aby se posadili do kroužku na sedací podložky a zavřeli oči. Po cinknutí na tibetskou mísu lektor začne vyprávět příběh o mytické hoře Parnas jako paralele Jahodového kopečku a potopě světa, jak ji líčí řecká mytologie. Příběh dotváří zvuky hudebních nástrojů (kalimba, buben, dešťová hůl):

„Když se ujal vlády nad světem nejvyšší bůh Zeus, přestalo být na světě věčné jaro. Rozdělil rok na čtyři roční období. V létě lidé pálilo slunce, v zimě mráz. Nezhoršilo se ale jen počasí. I lidé se k sobě začali chovat velmi ošklivě, dělali si různé schválnosti a dokonce se začali mezi sebou i zabíjet. Bůh Zeus se mezi ně v přestrojení vypravil, aby se přesvědčil, jsou-li pravdivé všechny zprávy, které o lidech slýchal. A skutečně: také jeho se pokusili lidé usmrtit. Rozhodl se tedy, že lidstvo smete z povrchu země svým ohnivým trojzubcem. Pak se ale zarazil. Řekl si, že by od těch velkých plamenů mohl chytit celý vesmír, a tak se rozhodl pro opačné řešení.

Povolal svého bratra Neptuna, boha všech vod, aby na zemi seslal velkou potopu. Nad zemí se stáhla hustá mračna, hromy duněly, blesky blýskaly, pršelo a přšelo, vody začaly stoupat, takže zmizely pod vodou i nejvyšší orchoňky hor. Někteří lidé nasedli na čluny, nakonec však i oni podlehli té zkáze. Jediný, kdo se zachránil, byli spravedliví lidé, manželé Deukalión a Pyrrha. Když je Zeus spatřil, rozehnal mraky prudkým severákem. Požádal také Neptunova syna Tritóna, aby zatroubil na lasturu a vody ustoupily.

Loďka Pyrrhy a Deukalióna přistála na pohoří Parnas, které se najednou objevilo. Vděční manželé spěchali do chrámu poklonit se bohům, současně ale byli velmi smutní, protože viděli, že na světě zůstali sami. Bohové jim však poradili: „Házejte za sebe kosti velké matky!“

„Kosti velké matky?“ Podivili se Deukalión s Pyrrhou.

Deukalión vzal do ruky kámen a hodil ho za sebe. Z těch, které hodił, povstali noví muži a za Pyrrhou oznikly z kamenů ženy. Velkou matkou byla totiž Matka Země a jejími kostmi byly kameny.⁶⁴⁾

V závěru vyprávění lektor požádá žáky, aby ještě než otevrou oči, hodili za sebe kámen, který si na kopec přinesli. Nyní se stal symbolem vzniku nového světa po potopě. Signálem k otevření očí je pak lehký úder do tibetské mísy. Následně lektor zaměří pozornost žáků do zahrady, kterou mohou z vyvýšeného místa dobře přehlédnout. Představí jim současně podobiznu biskupa Karla a jeho koncepci pro budování zahrady: *„Biskup chtěl, aby byl v zahradě ve zmenšené podobě obsažen celý svět.“* Lektor se zeptá žáků, co by podle nich mohl výrok znamenat. Odpovědi, které zazní, budou žákům sloužit jako hypotézy, jež si mají ověřit. Lektor proto pozve žáky k prozkoumání okolí.

Štěpnice

Po sestupu pod kopec lektor seznámí žáky s rytinou, která zachytila podobu místa, kde stojí, před několika staletími. Prostor je na ní osázený ovocnými stromy. Lektor vyzve

⁶⁴⁾ Podle MERTLÍK, R., *Starověké báje a pověsti*, Praha 2014, 44–51.

žáky, aby se rozestavili na louce a zkusili ztvárnit skupinu stromů: zůstali stát na místě, „zakořenili“ a zvedli ruce pro naznačení větví. Sám pak mezi žáky prochází, hraje na zvonkohru koshi a popisuje jeden roční koloběh: stromy se na jaře probouzí, raší na nich pupeny, osypávají se květy, bzučí v nich včely, zpívají v nich ptáci, raší listí, ševlí listí ve větru, zrají plody atd. Po dokončení aktivity mohou žáci sdělovat, jak se při hře cítili. Následuje krátký přesun.

Moře

Lektor dá nejprve žákům prostor, aby se pokochali Pstružím bazénem. Voda je sama o sobě velkým lákadlem a je těžké od ní odpoutat pozornost. Poté se s žáky shromáždí v rohu bazénu a zahájí dialog o významu vody v zahradě a také o tom, co může v zahradě bazén symbolizovat. Na základě odpovědí vyplyne, že bazén zastupuje vody jako takové, tedy včetně moří či oceánů, v nichž je voda slaná. Dále lektor klade žákům otázku, zda si myslí, že je voda v bazénu slaná nebo sladká. Vodu nelze ochutnat, a tak lektor s pomocí žáků realizuje jednoduchý pokus. Nachystá tři sklenice. Do dvou z nich nalijí žáci sladkou vodu z lahve, což ochutnáním některé z dětí ověří. Do sklenice s označením „S“ ovšem žáci přidají dvě lžice soli. Další žák na základě výzvy lektora naplní třetí sklenici vodou z bazénu. Následně děti postupně ponoří do všech sklenic plastovou schránku naplněnou vodou a menší zátěží. Zatímco ve sklenici s vodou obohacenou o sůl schránka plave, ve zbývajících dvou klesne ke dnu. Tím se prokázalo, že i voda v bazénu je sladká. Žáci odpovídají na otázku, proč schránka ve slané vodě plave.

Obr. 68. Pokus se slanou a sladkou vodou (foto P. Hudec).

Následuje pohybová aktivita symbolizující překonání rozbouřeného moře, v němž ani zkušený plavec nedokáže dlouho plavat. Žáci jsou rozdělení do tří skupin. Každá má k dispozici jen dva šátky, které symbolizují záchranné vesty. Po cestě souběžné s vodní plochou překonávají vzdálenost od jedné strany bazénu na druhou. Uprostřed je situován ostrov vytvořený ze švihadla, který umožňuje odpočinek. Úkolem každého žáka je nejen „přeplavat“ vzdálenost, ale také se s „vestou“ vrátit pro jednoho ze spolužáků. Žák je tedy nejprve někým z kamarádů s pomocí šátku tažen na ostrov, pak se sám pro někoho vrací. Když dopraví spolužáka na ostrov, je zase on vláčen do cíle. Z cíle se však ještě musí vrátit pro spolužáka, který na ostrově chvíli odpočíval.⁶⁵⁾ Plavbu je možné evokovat plaveckými pohyby volných rukou. Nejrychlejší skupina má právo převést paní učitelku.

Lesy

Od bazénu se skupina přesune do širokého loubí. Lektor zaměří pozornost na stromy, ze kterých je loubí utvořeno a zeptá se žáků, co by mohlo v zahradě představovat. Dále rozdělí žáky do skupinek ideálně po třech. Každá skupinka obdrží pracovní list s obrysy listů stromů, které se dají najít v zelených stěnách, nůžky a izolepu. Úkolem žáků je tyto listy vyhledat a nalepit si je do pracovního listu. Společně s lektorem si pak shrnou, jak se jmenují stromy, které jsou jejich nositeli. Lektor dále povypráví historii zelených stěn a představí, jak je potřeba o ně pečovat.

Fauna

Skupina se přesune do prostoru menažerie k bazénu s ptáčníci. Lektor představuje funkci a význam menažerie, sděluje, která zvířata se zde dříve chovala, a prezentuje historickou podobu místa na základě dobové rytiny. Na reprodukci historického vyobrazení zvěřince ve vídeňském Belvederu⁶⁶⁾ ukazuje, že ti nejbohatší šlechtici dotáhli svoji sbírku zvířat na úroveň malé ZOO. Funkci ptáčnice obohacující zahradu o zvuky zpěvu ptactva pak žáci evokují hrou na vodní píšťalky.⁶⁷⁾ V závislosti na časových možnostech skupiny lektor zařazuje aktivitu *Tanec architektury*: „*Krásu a bohatství tvarů ptáčnice objevíte tehdy, pokud se kolem ní budete pohybovat či tančit, aniž byste z ní spouštěli oči. Můžete si ušimnout, jak se vám bude měnit před očima.*“ Žáci následně obíhají či obtančí stavbu. Po dokončení úkolu se lektor ptá na dojmy dětí.

Program dále pokračuje v zahradě kolem Králičího kopce. Lektor dá nejprve žákům prostor k obdivování králíků, kteří bizarní stavbu obývají. Poté je svolá a představí jim dobovou rytinu kopečku i smysl stavby. Zmíní se také, že z vrcholu kopce střeží celý zvěřinec bohyně lovu Diana. Dále vede s žáky dialog, zda vidí nějaké rozdíly mezi dobovou rytinou a současností. Z rozhovoru mimo jiné vyplyne, že kopec dnes již neobklopují čtyři sochy. Lektor vysvětlí, že se jednalo o lovce, kteří znázorňovali čtyři světadíly – Evropu, Ameriku,

65) V rámci předvedení způsobu přepravy doprovází lektor prvního z žáků tak, aby se systém nastartoval (komentuje, předvádí, fandí).

66) Srov. KLEINER, S., *Das Belvedere*, Wien 2010.

67) Dnes jsou v ptáčnici chováni pouze holubi.

Obr. 69. Dramatické ztvárnění Afriky (foto P. Hudec).

Asii a Afriku. Ptá se: „Jsou to všechny světadíly? Proč myslíte, že Austrálie chybí?“

Absence soch⁶⁸⁾ přináší příležitost pro jejich symbolický návrat prostřednictvím dramatické aktivity, jež současně akcentuje způsob, jakým je v programu zahrada interpretována – tedy jako alegorie světa. Žáci se rozdělí do čtyř skupin, které se rozejdou na čtyři místa kolem Králíčího kopce. Lektor každé skupině zadá úkol ztvárnit jeden z kontinentů ve formě živého obrazu. Poradí jim, že mohou začít například od zvířat, která jsou pro daný kontinent typická, nebo mohou zobrazit (například u Evropy) charakteristické stavby. Následuje vernisáž obrazů v podobě postupného obcházení všech čtyř míst. Lektor vždy cinkne na tibetskou mísu, což je signálem pro diváky, aby zavřeli oči, a tvůrci živého obrazu vytvoří kompozici. Po opětovném cinknutí diváci otevírají oči, pozorují a komentují výjev: identifikují kontinent a jednotlivé postavy. Byť technika živých obrazů poskytuje i další možnosti (ozvučení, rozpohybování), dále není z časových důvodů rozvíjena.⁶⁹⁾

Cizokrajné květiny

Po skončení vernisáže následuje přechod do Holandské zahrady, kde upoutá pozornost socha Neptuna. Lektor prozradí, že socha představuje říčního boha. I když se všeobecně nazývá Neptun, získával i jiná pojmenování podle řek, která daným krajem protékala. Lektor se ptá: „*Jak by se tedy mohl jmenovat zde?*“ Žáci fabulují, například Moravou,

⁶⁸⁾ Z kolekce soch se dochovala pouze Evropa, která je nadto instalována v jiné části zahrady.

⁶⁹⁾ Srov. též varianty představené v programu *Jaroměřické zahradní kratochvíle*.

Moravák, Moravouš či Moravec. Dále je v programu věnována pozornost záhonům s květinami. Lektor vypráví, jak vzácnou rostlinou byly v sedmáctém století cibuloviny a jaká jsou jejich specifika.

V závislosti na časových možnostech či dynamice skupiny sehraje příběh cibulky za použití symbolických předmětů. Batoh plný jídla symbolizuje cibulku a její zásoby, které si v minulém roce nastřádala. V předjaří začne cibulka pomalu požídat zásoby z batohu a rašit pomalu na povrch. S tím jak sílí slunce, sílí i rostlinka v podobě žlutého nafukovacího balonku. Rostlinka roste a strká si při tom zásoby vytvořené v listech do batohu. Když je slunce moc horké, uschne a zbytek roku do dalšího jara přečká jako cibulka v zemi.⁷⁰⁾

Na základě vyprávění či dramatického ztvárnění se lektor ptá, proč se daná část zahrady jmenuje Holandská a jakou část obrazu světa by tato část mohla vyjadřovat (květiny, exotické kraje).

Dále lektor zmíní, že obraz cizokrajných rostlin je doplněn také teplomilnými rostlinami, ať už se jedná o vavříny či citrusy tvořící pozadí sochy Neptuna. Cibuloviny se v záhonech nachází jen v jarním období, po zbytek vegetačního období zde tvoří rostlinou skladbu bylinky. Lektor pozve žáky ke smyslovému zakoušení – vonění, popřípadě ochutnání vybraných rostlin.

Reflexe a zakončení programu

V prostorově související Edukační zahradě je realizována reflexe programu. Lektor společně s žáky obklopí rozměrný banner s reprodukcí historické podoby Květné zahrady a zopakuje myšlenku, že žáci prošli zahradou, která měla obsáhnout celý svět. Připomene, že se ovšem jednalo o svět biskupa Karla a jeho současníků v 17. století: *„Od té doby ale uplynulo více než tři sta padesát let. Kdybyste vy měli vytvořit zahradu, která by měla zrcadlit dnešní svět, co by v ní nemělo chybět? Čím byste doplnili Květnou zahradu, aby byla vylepšena, podobně jako se nám stále vylepšují mobilní telefony a počítače, když stahují nové aktualizace?“* Žáci své odpovědi napíší na malý papír opatřený zezadu lepicí vrstvou a návrhy na změnu libovolně umísťují do plochy banneru. Následně jsou názory žáků přečteny a společně komentovány.

Na závěr lektor žákům poděkuje a předá pedagogovi pracovní listy, které umožňují na program navázat v prostředí školy. Jedná se o skládanku typu „nebe peklo ráj“, kde jsou vyobrazeny detaily dobových rytin a logotypové ilustrace čtyř světadílů, hor, rostlin, zvířat a vod.⁷¹⁾ Manipulace se skládkou evokuje významy a charakter zahrady. Při otevření čtyř klop se rovněž objeví nedokončené věty:

Moje oblíbené zvíře je..., protože...

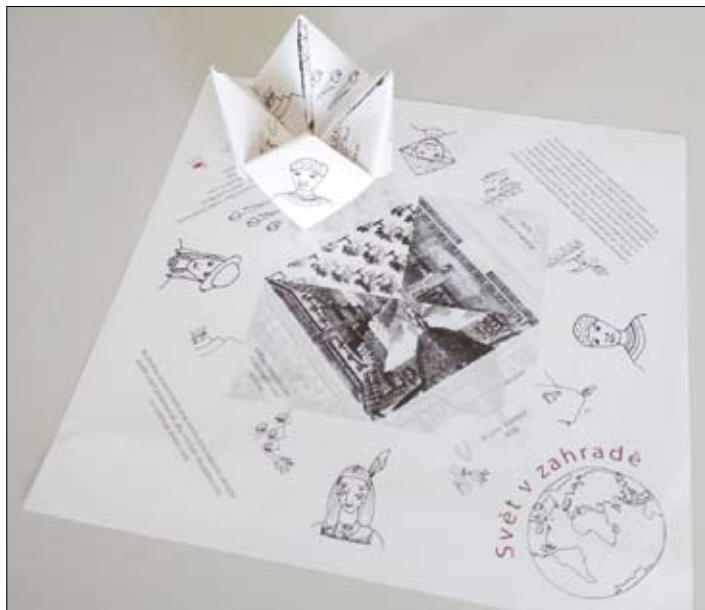
Nejvýše jsem vystoupal(a) na tuto horu/kopec...

Kdybych měl(a) tu moc, proměnil(a) bych se v tuto rostlinu/strom...

Voda pro mě znamená...

⁷⁰⁾ Příběh cibulky lektori připravili také formou komiksu.

⁷¹⁾ Na webu Národního centra zahradní kultury je uveřejněn návod k jeho složení: http://www.nczk.cz/uploads/files/Sv%C4%9Bt%20v%20zahrad%C4%9B%20_%20n%C3%A1vod.pdf

Obr. 70. Snímek
rozloženého
a složeného
pracovního listu
(foto P. Hudec).

Výsledky aktivit: složený a dokreslený pracovní list

Zdroje: ZATLOUKAL, O., *Et in Arcadia ego, historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004.

MERTLÍK, R., *Starověké báje a pověsti*, Praha 2014.

KALUSOK, M., *Zahradní architektura*, Brno 2004.

Materiál a pomůcky: jmenovky, kamínky, podobizna Karla z Lichtensteinu, sada dobových rytin Květné zahrady, historické vyobrazení zvířat v zahradě vídeňského Belvederu, zvonkohra koshi, tibetská mísa, dešťová hůl, tři sklenice, balíček soli, lahev s pitnou vodou, plastová schránka „kinder vajíčko“, miska, lžička, švihadlo, devět šátků, pracovní listy, podložky, izolepy, nůžky, fixy, keramické vodní píšťalky, batoh, žlutý nafukovací balónek, velký banner s rytinou Květné zahrady, tužky, lepicí štítky, pracovní listy typu „nebe peklo ráj“.

Reflexe a výhled do budoucna

Náročné téma programu se podařilo úspěšně transformovat do formy přístupné dětem na prvním stupni ZŠ. Rozsah připravených aktivit, v závislosti na dynamice skupiny, však může převyšovat časovou dotaci. Je proto lépe některé z nich vynechat, než aby se nestihla zcela zásadní závěrečná část. Edukace by neměla lpět na vybroušené, neměnné formě, ale chápeme ji jako dynamický proces. Jakkoli tedy scénář zachycuje podobu, ke které lektoři

při pilotní realizaci dospěli, při reprízách byl a je program neustále modifikován. Klíčem jsou aktuální potřeby účastníků a zachování základní myšlenkové osy programu.

Ohlasy účastníků

Program se žákům velmi líbil. Patřil do cyklu deseti lekcí, které byly pro žáky připraveny během školního roku. V reakci na zážitky i rozvinuté vztahy vytvořili žáci fotoalbum z programů a dále knihu *Příběhy ze zahrad*. Jsou v ní soustředěny kresby a „slohové práce“ dětí reflektující opakované návštěvy. Citujeme zde jednu z nich:

„Jednou žil jeden obyčejný člověk a on se jmenoval Petr a jednou se mu zdál sen, že Květná zahrada se proměnila v královskou zahradu a všechny skleníky se proměnily v zámek a to už ale bylo ráno a ten Petr se šel do Květné zahrady podívat, ale jak tam přišel, tak mu oči mohly vypadnout z důlků a ten sen byl snad opravdový a pán Petr byl sám bez sebe, jak byl rád.“⁷²⁾

Doporučení, náměty, inovace

V rámci vývoje zahradního umění došlo v 18. a 19. století v historických zahradách a parcích k ještě „fyzičtější“ zpřítomnění dalekých krajů než tomu bylo v období baroka. Byly zde vysazovány cizokrajné stromy (jinan dvoulaločný, katalpa trubačovitá, liliovník tulipánokvětý aj.) nebo budovány exotické zahradní stavby (např. čínský pavilon, minaret, holandský statek). Téma zastoupení světa v zahradě lze tedy modifikovat i do prostředí krajinářského parku, jak to ostatně činí i program *Parkem letem světem – antikou i orientem* připravený pro žáky středních škol v Krásném Dvoře. Každá historická zahrada pak v sobě obsahuje myšlenku hledání ztraceného „všeobshujícího“ ráje.

72) Kolektiv autorů: *Příběhy ze zahrad*, Kroměříž 2016, archiv Metodického centra zahradní kultury.

Programy pro žáky 2. stupně základních škol

Do třetí kapitoly byly vybrány čtyři programy určené žákům druhého stupně základních škol, kteří bývají považováni za velmi náročnou cílovou skupinu. Prepuberta a puberta (cca od 11 do 16 let) představují dynamické a mnohdy i dramatické fáze ve vývoji jejich osobností, jež zároveň doprovázejí značné individuální rozdíly. V jedné skupině vrstevníků se tak mohou vyskytovat rozdílně vyspělí jedinci, kteří si mezi ostatním teprve hledají své nové místo, stejně jako ti, kteří jsou již s druhými plně identifikováni. Úspěšná motivace dospívajících proto obvykle závisí na znalosti poměrů v jejich skupině, neboť jednotlivci budou mít tendenci chovat se tak, aby uspěli před svými vrstevníky, upevnili si nebo vylepšili svůj obraz v očích ostatních.

Bouřlivý biologický vývoj, stejně jako náročná dynamika vrstevnické skupiny, kladou na dospívající žáky po všech stránkách značné fyzické i psychické nároky. Bývají náladoví, jednou jsou zdánlivě bez příčiny leniví, jindy podávají nečekané výkony. Při přípravě programu je proto třeba volit nejen vhodné metody a prostředí, ale počítat také s aktivitami, které žákům pomohou, aby se odpoutali od přehnané sebekontroly. Pravidlem by měly být hravé momenty, humor či smyslová zábava. Klíčové je program přizpůsobovat okamžitému naladění či zájmu dané skupiny, aktivity střídat a nebát se improvizovat.

Chceme-li, aby se žáci druhého stupně základní školy s památkami zahradního umění nejen povšechně seznámili, ale získali k nim také osobní vztah, který bude sytit i jejich další zájem na uchování dědictví minulosti, měli bychom – zdánlivě paradoxně – v první řadě respektovat jejich vývojové potřeby. Zatímco se mladší děti učí, jak svět kulturního dědictví přijímat bez obav za vlastní, náctiletí zde potřebují především prožívat zajímavé chvíle se svými vrstevníky a nalézat inspirativní výzvy pro hledání sebe sama. Památková edukace jim pak může nabídnout příležitost, aby také v historických zahradách a parcích získávali, reflektovali a diskutovali své vlastní zkušenosti.

Díky výraznému rozvoji v oblasti intelektu lze žáky druhého stupně základní školy upoutat abstraktními úlohami nebo náročnějším výkladem. Dokážou je rovněž zaujmout problémové úkoly, simulace nebo řešení neotřelých badatelských otázek. Motivaci podpoří využití digitálních technologií, mezi jejichž zručné uživatele tato věková skupina patří, či komplexní úlohy, které přispívají k angažmá při řešení autentických problémů. Uvedené aktivity by však měly pro žáky představovat výzvu, která by je motivovala k výkonu, nikoli k rezignaci.

Důležitou úlohu má proto při vedení programů pro žáky druhého stupně památkový pedagog, který dokáže volit nejen věku účastníků přiměřené cíle a metody, ale zároveň improvizovat podle aktuální situace. Dovede-li však klást podněcující otázky, moderovat vrstevnický dialog, objektivně oceňovat úspěchy a nápady žáků a vytvářet motivující a vstřícnou atmosféru, může se mu podařit otevřít také prostor pro reflexi existenciálních a morálních témat. I když dospívající žáci teprve hledají cesty k postkonvenčním formám morálky, edukační programy zaměřené na interpretaci kulturního dědictví jim mohou

účinně pomoci. Zejména programy vycházející z principů dramatické výchovy, jež využívají analogických historických příběhů nebo uměleckých metafor, otevírají příležitost pro cvičné řešení základních etických otázek, které se dospívajících přímo dotýkají.⁷³⁾

73) Blíže viz ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*, s. 232 – 236. PETERSON, A., *Moral Learning in History Education*, in: DAVIES, I. (ed.), *Debates in History Teaching*, Londýn 2010, s. 161–171. Srov. PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B., *Psychologie dítěte*. ERIKSON, E., *Osm věků člověka*. VYGOTSKIJ, L., *Vývoj vyšších psychických funkcí*, Praha 1976. CSÍKSZENTMIHÁLYI, M., *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?* Praha 1996. Dále viz také HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro sekundární vzdělávání*, Praha: NPÚ 2015. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.

Obr. 71. V programu *Doteky dalekých krajů* se stávají žáci herci i lektory (foto P. Hudec).⁷⁴⁾

Doteky dalekých krajů

Autoři: Eva Blešová, Petr Hudec, Irena Peštová, Hana Poková, Lenka Trantírková

Spolupráce: Lenka Křesadlová

Anotace: Velký a Palmový skleník v Květné zahradě v Kroměříži poskytují útočiště mnoha exotickým rostlinám, které od nepaměti přinášejí lidem užitek. Mají svůj původ, legendy o stvoření, božskou symboliku i zajímavou současnost. Jak vypadá rostlina, ze které se získává koření nazývané bobkový list? Víte, že je to vlastně zakletá víla? Odhalte příběh soužití rostlin a člověka. Přiřaďte k běžným výrobkům a plodům ze supermarketu živé rostliny.

Klíčová slova: Květná zahrada v Kroměříži, skleník, oranžerie, antické báje, citrusy, rozmarýn, datlovník, fíkovník, vavřín

Cílová skupina: Pilotního provedení programu se zúčastnila 7. tř. ZŠ Holešov.

Místo realizace: Velký a Palmový skleník Květné zahrady v Kroměříži

Pilotní realizace: 19. listopadu 2015

Délka programu: 90 min.

⁷⁴⁾ Další fotografie z programu viz HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit o památkách zahradního umění*, s. 15, 29 a 63.

Kontext

V Květné zahradě v Kroměříži je realizována řada edukačních programů pro žáky základních škol. Dosud žádný se ale nespécializoval na prezentaci skleníků a expozici teplomilných rostlin. Vytvoření tohoto programu bylo žádoucí s ohledem na lákavou dobu jeho možné realizace říjen – duben. V těchto měsících není vždy možné uskutečňovat exteriérové zahradní programy a ve sklenících je příznivé klima. Právě v této době je navíc v jejich interiérech uspořádána expozice teplomilných rostlin.

Východiska a hlavní cíle

Ve Velkém skleníku byl v únoru 2015 realizován program pro rodiny *Za mrazíků do skleníku* a program *Odkud spadl Eda?* určený dětem z mateřské školy. Již v době obnovy skleníku byl v teoretické rovině připraven scénář programu *Doteky dalekých krajů* paní učitelkou Evou Blešovou. Lektori ho po zprovoznění stavby a na základě zkušeností s jinými programy upravili a pilotně otestovali jak s žáky prvního stupně, tak také s žáky druhého stupně ZŠ. Předkládaný záznam programu dává ve srovnání s variantou pro mladší děti více prostoru pro samostatnou aktivitu žáků, role lektora se umenšuje. Hlavním cílem programu je, aby žáci propojovali a využívali v praxi základní biologické, zeměpisné a historické znalosti o předmětech a látkách, se kterými se denně setkáváme. Osvojí si také nové poznatky o vzhledu a kulturních dějinách důležitých exotických užitkových rostlin a fungování skleníku. Program využívá zážitkově reflektivní učení a prvky dramatické výchovy, trénuje prezentační dovednosti žáků.

Vazba na RVP ZV

Program *Doteky dalekých krajů* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní, pracovní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a příroda (přírodopis – anatomie a morfologie rostlin, význam rostlin a jejich ochrana, organismy a prostředí, ochrana přírody a životního prostředí, praktické metody poznávání přírody; zeměpis – vztah příroda a společnost), Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Environmentální výchova (Základní podmínky života), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (Evropa a svět nás zajímá), Mediální výchova

Obr. 72. Součástí programu byla i příležitost ochutnat datle a fíky (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Úvod

Začátek programu je koncipován tak, aby se žáci na účast naladili. Před vstupem do Palmového skleníku jsou proto účastníci programu rozděleni do skupinek, které utvoří zástupy. Každý žák obdrží škrabošku na oči a chytí se sousedních spolužáků za ruce. Lektori pak opatrně vedou „hady“ do skleníku. Úkolem žáků je v tichosti vnímat změnu prostředí (vlhkost, teplotu, zvuky apod.). Uvnitř skleníku si žáci sundají škrabošky a formou dialogu reflektují svůj zážitek.

Základní představení expozice teplomilných rostlin

Lektor vyzve jednoho z žáků, aby zjistil z teploměru, kolik je ve skleníku stupňů. Následně poskytne žákům výklad o historii pěstování teplomilných rostlin v Květné zahradě, včetně vysvětlení rozdílů mezi oranžerií a skleníkem. Využívá k tomu ilustrační obrazový materiál. Současně žáky informuje o důležitých sezónních pracích a způsobech manipulace s rostlinami v nádobách. Vráť se také ke zjištění žáků, že ve skleníku panuje teplota jen okolo deseti stupňů, což nejsou rozhodně žádné tropy. Tomu odpovídá sortiment rostlin, které nejsou původem z tropických, nýbrž ze subtropických oblastí. Pro přezimování jim stačí pouze teploty mírně nad nulou a velké teplo by jim naopak nesvědčilo.

Tvořivé představení vybraných rostlin

Další část programu je zaměřena na poznávání vybraných rostlin. Nejprve však dochází k otočení rolí. Tím, kdo bude rostliny prezentovat, jsou žáci. V první fázi se rozdělí do pěti skupin a připraví si podle instrukcí na kartičce krátké scénky či prezentace, které se vztahují k pěti různým rostlinám: citrusu, fíkovníku, datlovníku, rozmarýnu a vavřínu. Po obdržení instrukcí se skupinky rozejdou na místa, kde jsou rostliny situovány, a zde se věnují studiu informací a nácviku dramatického či prezentačního výstupu. Následuje společné procházení skleníkem a předvádění výstupů jednotlivých skupin. Lektor činnost žáků moderuje, doplňuje potřebné informace, odpovídá na dotazy apod.

Instrukce pro skupinovou práci:

Vavřín (bobkový list)

Úkol: Přečtěte si příběh o Apollónovi a Dafné a pokuste se tento příběh zahrát. Ale pozor – nesmíte u toho promluvit, jen používat citoslovce. Do představení se zapojte všichni. (Můžete si ze svého středu vybrat vypravěče, který obecenstvu na začátku představí jednotlivé postavy a případně okomentuje jednotlivé předváděné scény příběhu, až je zahrajete.)

„Apollón patří mezi nejvyšší bohy na Olympu. Je krásný a silný, umí stejně dobře zacházet se zbraněmi jako s hudebními nástroji. Je patronem umělců a vítězů. Je na to velmi pyšný. Když jednou potkal malého bůžka lásky Kupida, posmíval se mu, že luk patří jen do ruky dospělých. Kupida to mrzelo, a rozhodl se Apollónovi dokázat, že láska je také důležitá. Zasáhl ho svým šípem a on pocítil lásku k nymfě (víle) Dafné. Tu však Kupid schválně zasáhl druhým šípem, který měl opačný účinek. Byla neschopná zamilovat se a pocítil lásku. Odmítala i Apollónovu lásku a prchala před ním. Když už neměla na útěk sílu, nechala se proměnit ve stromek vavřínu. Apollón však cítil lásku i k vavřínu a ozdobil si jeho větvičkami hlavu.“

Datlovník

Úkol: Přečtěte si následující informace o tom, čím je důležitý datlovník (datlová palma) a jeho plody. Pokuste se vymyslet reklamu, kterou představíte ostatním tak, aby měli touhu si datlovník koupit. Reklamu pojměte jako scénku. Do představení se zapojte všichni. V závěru pak můžete spolužákům nabídnout plody – datle.

„V Severní Africe a Arábii, kde jsou datlové palmy doma, se ze stromů využívají všechny části: z listů se pletou rohože, koše a klobouky, z kmene se získává sladká tekutina na výrobu vína, plody (datle) se konzumují syrové, vařené i pečené; také se suší a mele se z nich mouka na chléb, semena se melou na krmivo; z přezrálých plodů se vyrábí med, sirup a pálenka. Z každého stromu se získá až 70 kg plodů za rok. Plody obsahují až 70% cukru, vitamíny A a B1. Mohou být žluté, červené i černé.“

V Egyptě byla datlová palma nazývaná stromem života (dávala lidem nezbytnou obživu), v antice byla symbolem síly a vítězství, protože rostla a plodila i na místech,

kde to jiné rostliny kvůli suchu nedokázaly. Pro křesťany je ze stejných důvodů symbolem vítězství, štědrosti a plodnosti. S palmovými listy v rukách vítali lidé Krista při jeho příjezdu do Jeruzaléma. Často je najdete ve výzdobě kostelů.

Datlovník si můžete vypěstovat i sami ze semen, která naleznete uvnitř plodů.“

Rozmarýn

Úkol: Pokuste se pantomimou ztvárnit různá využití rozmarýnu:

- jako koření v kuchyni
- jako lék na žaludek, proti dně neboli pakostnici (zánětu kloubů)
- získávají se z ní vonné látky na výrobu mýdel, voňavek, šampónů a olejů
- výroba repelentu proti komárům a klíšťatům i molům ze šatní skříň
- vykuřovadlo (pokládání snítek na žhavé uhlíky k provonění místnosti)

Do představení se zapojte všichni. Nezapomeňte dát spolužákům k rostlině přivonět.

Fíkovník

Úkol: Přečtěte si text o fíkovníku a zahrajte pantomimu, jak vosička opyluje vnitřek fíkové „hruštičky“. Do představení se zapojte všichni. Dejte spolužákům ochutnat fíky.

„Fík je považován za plod. Ve skutečnosti je to více plodů, které jsou uzavřené do dužnaté „hruštičky“, tzv. sykonium. Plodem je vlastně malinké kulaté zrníčko, které ve fíku křupne, když jej jíte. Jednotlivé květy, ze kterých po opylení vznikají křupající zrníčka, vyrostou uvnitř fíkové hruštičky. Jak to tedy přijde, že se květy uvnitř hruštičky opylí? Hruštička má v sobě malý otvor, kterým se dovnitř dostane vosička zvaná fíkovnice. Ta opylí květy uvnitř. Většinou ale už nenajde cestu ven a zahyne. Dnes se pěstují odrůdy, které k opylení nepotřebují vosičku. Při konzumaci fíku jste tedy ochuzeni o ochutnání mrtvé vosičky.“

Citrus

Úkol: Sehrajte pantomimu, při které předvedete dva důvody pěstování citrusů v době založení zahrady. Využijte k tomu informace uvedené níže. Do představení se zapojte všichni.

„V baroku, za doby tvůrce zahrady biskupa Karla z Lichtensteinu - Castelvorna, byly citrusy v našich krajích velkou vzácností. Pěstovaly se (a stále se pěstují) především v jižních zemích jako je Itálie nebo Španělsko. Plody citrusů se používaly jako vzácný lék, koření a potravina. Dopravit plody do zemí severně od Alp dříve než se zkaží, bylo po tehdejších cestách velmi nákladné, někdy až nemožné. Proto si šlechtici za drahé peníze kupovali rostliny a plody si pěstovali sami.

Podle antických bájí původně vlastnili a jedli citrusy jenom bohové. První člověk, kterému se podařilo je získat, byl bájný Herkules. Šlechtici ve střední Evropě věřili, že když je budou umět pěstovat, přejde na ně něco z Herkulovy slávy. To si ale mohli dovolit jen ti nejbohatší. Přes zimu se totiž rostlinám muselo topit a chránit je nějakým přístřeškem.

Kdo pěstoval citrusy, dával ostatním najevo, že je bohatý. Dnes si z podobných důvodů kupují bohatí lidé například luxusní auta.“

Olivovník

Olivy máme spojeny především s použitím v kuchyni – plody k jídlu nebo jako olej. Pěstují se v celé řadě států po celém světě.

Úkol: Vezměte si pět vlajek a určete, kterým státům světa patří. Pokud nebudete vědět, lektor vám napoví. Připravte pro své spolužáky krátké nápovědy, aby i oni uhodli, kterým státům vlajky patří. Tyto nápovědy pojměte jako krátkou scénku beze slov. Společně se spolužáky je potom najděte na mapě. Co mají tyto státy společného? Do práce se zapojte všichni.

Relaxace v čestném dvoře

Po dokončení prezentací žáci opouštějí Palmový skleník. Jako relaxační aktivita je v čestném dvoře zařazena aktivita variující hru *Bomba a štít*.⁷⁵⁾

Každý hráč si představí, že je Dafné a v duchu určí svého Apollóna (bomba) a Krále (štít), což jsou dva jiní různí hráči. Může si určit kohokoliv, ale ostatní hráči nesmí vědět,

Obr. 73. Prezentace výtvarné práce studentů (foto P. Hudec).

75) Dostupné z <https://www.hranostaj.cz/hra357>.

koho si určili. Když se řekne TED a hra začne, všechny Dafné se musí snažit, aby byly stále v blízkosti hráče (musí běžet), kterého si vybrali za Krále (štit), ale zároveň utíkat před hráčem Apollónem (bombou). Všichni běhají za svými Králi (štity) a snaží se ukrýt před svými Apollóny (bombami). Po nějaké době, lektor hru ukončí. V průběhu jednoho kola hry nesmí Dafné svůj výběr Apollona ani Krále měnit.

Výtvarná činnost a reflexe programu

Žáci se přesunou do Velkého skleníku. Nejprve si ho volně prohlédnou. Pak lektor upozorní na některé rozdíly mezi Velkým a Palmovým skleníkem (rozměry, absence prosklení střechy aj.). Dále upozorňuje na některé rostliny ve skleníku např. kamélie, myrta atd. Lístek myrty může nechat kolovat.

Následně jsou žáci rozděleni do skupin po čtyřech až pěti žácích a vylosují si latinský název rostliny. Lektor jim neprozradí český název, ani jako rostlina vypadá. Žáci mají za úkol zapojit svou fantazii a rostlinu dle znění latinského názvu ve skupině nakreslit. Lektor rozdělí žákům do skupiny papír a pastelky. Každý žák po celou dobu kreslení používá jen jednu barvu tak, aby se všichni zapojili. Při dokončovacích pracích lektor požádá skupiny, aby si připravily závěrečnou prezentaci rostlin před spolužáky. Žáci se shromáždí do kroužku a jednotlivé skupiny představí své návrhy. Lektor pak každé skupince prozradí český název rostliny, ukáže jejich fotografie a sdělí k nim pár základních informací.

Obr. 74. K reflexi zážitku náوštěvy skleníku a fixaci informací byl vytvořen kreativní pracovní list (foto P. Hudec).

Žáci po dokončení prezentací zůstanou v kroužku. Lektor žákům rozdá kreativní pracovní listy, se kterými mohou pracovat po návratu do školy nebo domů. Čelní strana listu shrnuje základní informace, které v programu zazněly, zadní je prostorem k reflexi. Vnitřní části listu pak obsahují komiks určený k doplnění sdělení postav a rozložený list umožňuje dokreslování rostlin (viz obr. 74). Následně lektor poprosí žáky, zda by každý mohl popsat celkový dojem nebo zážitek z programu jedním závěrečným slovem. Po vyslechnutí odpovědí se s žáky rozloučí.

Výsledek aktivit: kresby vymyšlené rostliny podle latinského názvu, vyplněné pracovní listy

Zdroje: PARI, I., *Potraviny známé neznámé*, Praha 2016.

MERTLÍK, R., *Starověké báje a pověsti*, Praha 2014.

SPOHN, M., SPOHN R., *Stromy Evropy*, Praha 2013.

Materiál a pomůcky: škrabošky, historické reprodukcce (Pomerančová zahrada, rozebíratelná konstrukce oranžerie v Belvedere, stěhování rostlin), pokyny a rekvizity ke scénám (citrus: klobouk, paruka, citrony; fíkovník: obruč, plody fíků; vavřín: loutky Apollona a Dafné; datlová palma: plody datlí, velké papíry (A2), kreslicí podložky, pastelky, stoly a lavice

Reflexe a výhled do budoucna

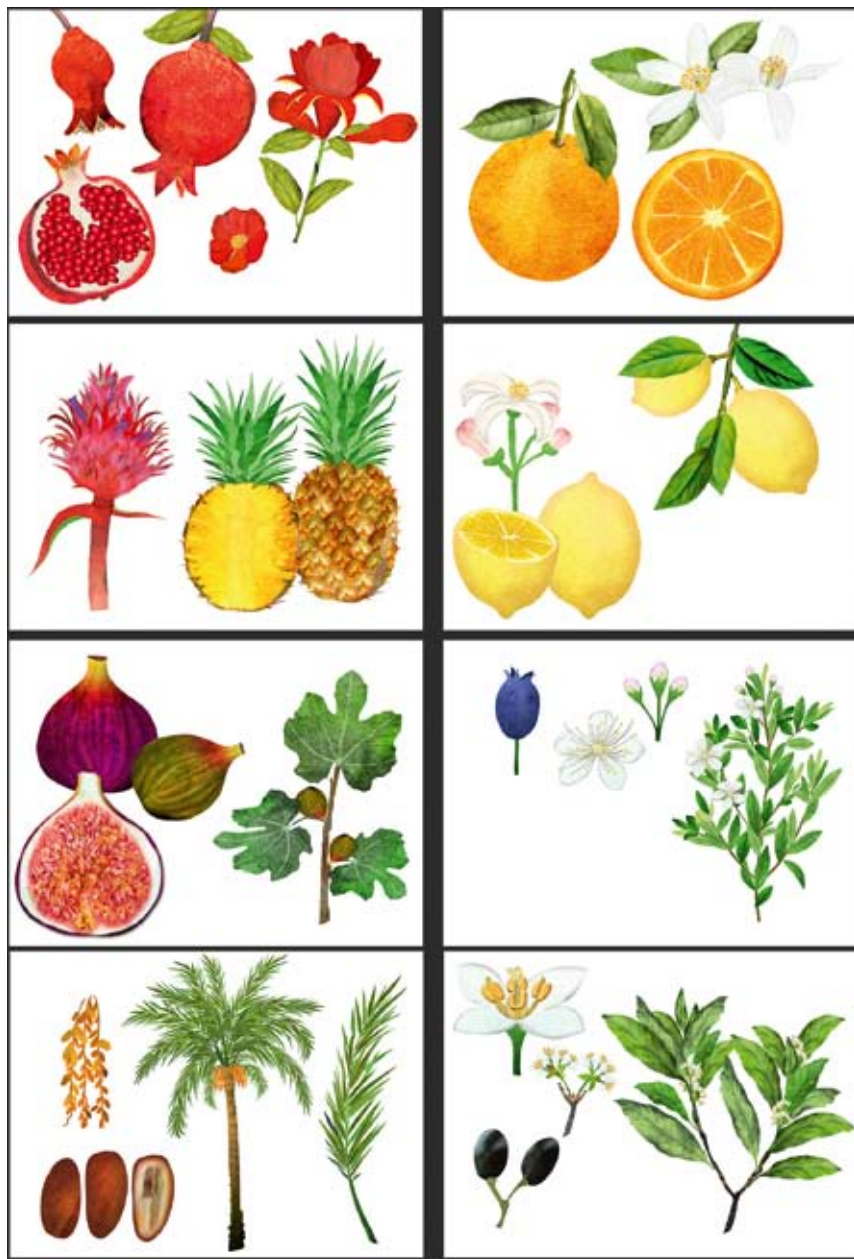
Pilotní realizace programu se vydařila a stala se základem pro další reinterpretace. Po vzoru Ovidiových *Proměn* jsou lektori v situaci, kdy musí reagovat na neustálé změny živé expozice rostlin, která je každý rok uspořádávána jinak. Mění se také vzdělávací potřeby účastníků programu a je tedy třeba na všechny tyto proměnné pohotově reagovat. Vyplatí se brát tyto okolnosti spíše jako příležitost k novým zážitkům než jako trable.

Ohlasy účastníků

Program se žákům velmi líbil, aktivně se do něj zapojovali jak ve fázi nácviku prezentací rostlin, tak také her a tvorby kreseb.

Doporučení, náměty, inovace

Nezřídka se stává, že sortiment rostlin zimovaných ve sklenících se liší od nároků či očekávání, která mají pedagogové či lektori. Zpravidla mají zájem představit ty nejtypičtější rostliny, které mají zajímavé kulturní dějiny, nebo se uplatňují v gastronomii a jiných odvětvích. V této souvislosti je třeba dělat kompromisy a projevit kreativitu. Ve sklenících se například často pěstuje datlovník kanárský s pěknými listy namísto datlovníku pravého s méně efektním listovím, zato však chutnými plody. Navíc datlovník kanárský nevytváří v našich podmínkách vysoký kmen. Lektori proto při prezentaci datlové palmy

Obr. 75. Ilustrace teplomilných rostlin vytvořené pro programy ve sklenících: granátovník, pomerančovník, ananasovník, citroník, fíkovník, myrta, datlová palma, olivoovník (ilustrace Eva Chupíková, 2014, archiv Metodického centra zahradní kultury).

přibližují vzhled datlovníku pravého na listech datlovníku kanárského a kmen na jiném druhu palmy zimované ve skleníku nazývané žumara ztepilá.

Požadavky na vzdělávání vedly také k nákupu rostlin, obohacení sbírky. Metodické centrum zahradní kultury financovalo například nákup olivovníku a granátovníku a doslalo darem fíkovník, což lze označit jako příklad dobré praxe. Obecně lze doporučit preferenci těch rostlin, které fyzicky ve sklenících jsou, neboť by bylo absurdní mezi živými rostlinami prezentovat jiné, a to na fotografiích. Jako doplněk je však i tato varianta korektní a v některých případech nezbytná.⁷⁶⁾

76) Pro pěstování některých rostlin nejsou vhodné podmínky. Jmenujme například náročný ananas, který ovšem naši předkové ve sklenících dříve pěstovali. V řadě historických zahrad jsou dochovány nebo zmiňovány ananasovny. V Květné zahradě se pěstovaly ananasy například až do počátku 20. století.

Obr. 76. Inspirací programu byl toar jezírka vizovického zámekého parku, který připomíná slzu (foto P. Hudec).

Od růže k slze

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Lenka Trantírková

Spolupráce: Jana Pluhařová (SZ Vizovice)

Anotace: Zahrada je od nepaměti obrazem ráje. Podle pověsti dal kdysi květ růže vzniknout klášteru, na jehož místě byl později vystavěn Vizovický zámek. To, co zůstává, byť se mění, je krásná zahrada: od středověkého rajského dvora, přes renesanční a barokní zahradu až po krajinářský park s jezírkem ve tvaru slzy. Program zážitkovým způsobem zprostředkovává krásu, význam a mění se podobu vizovické zámeké zahrady.

Klíčová slova: zámek, klášter, rajský dvůr, růže, baroko, pravidelná zahrada, symetrie, osovost, perspektiva, krajinářský park

Cílová skupina: Program byl pilotně vyzkoušen se žáky 9. třídy ZŠ Vizovice.

Místo realizace: zahrada zámku Vizovice

Pilotní realizace: 3. října 2016

Délka programu: 60 min.

Kontext

Vizovická zámecká zahrada patří mezi hodnotné památky zahradního umění ČR. Přesto zůstává stejně jako zámek s působivými interiéry ve stínu jiných památek regionu. V předchozích letech zde byly realizovány dva edukační programy zaměřené na interpretaci sedací soupravy s motivy La Fontainových bajek: *Mluvící židle* a *Zvířátka na zámku*. Z těchto zkušeností čerpal i program *Od růže k slze*, který však zaměřil pozornost na exteriér památky.

Východiska a hlavní cíle

Lectoři se rozhodli využít svých zkušeností s přípravou a realizací edukačních programů v kroměřížských zahradách a připravit edukační program zaměřený na interpretaci vizovické zámecké zahrady. Edukační potenciál zahrady spočívá v možnosti vyprávět jedinečný příběh regionální historie a současně ilustrovat obecný trend vývoje zahradního umění (od klášterní zahrady přes barokně utvářenou zahradu po krajinářský park). Zatímco partie v blízkosti zámku v čele se špalírem starých lip uchovává barokní tvář místa, navazující část zahrady je utvářena jako působivý krajinářský park, jemuž vévodí romantické jezírko.

Hlavním cílem programu je, aby žáci dokázali vysvětlit rozdíl mezi pravidelnou a nepravidelnou zahradou a aplikovali základní principy, pomocí nichž jsou komponovány barokní zahrady, při tvorbě vlastního návrhu. S využitím historických fotografií a tiché procházky krajinářským parkem budou žáci reflektovat proměnu tvůrčích zahradních konceptů v 19. století a jejich spojení s pojmy jako romantika či nostalgie.

Vazba na RVP ZV

Program *Od růže k slze* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Člověk a příroda (přírodopis, zeměpis), Člověk a společnost (dějepis, výchova k občanství), Umění a kultura, Dramatická výchova
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova

Obr. 77. Prezentace návrhu na dotvoření zámeckého parku (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Úvod

Lektor přivítá žáky na nádvoří zámku a stručně jim představí charakter programu, kterého se budou účastnit. Následuje přesun na místo, kde je instalována sochařská připomínka zaniklého vizovického kláštera. Zde lektor vyzve žáky, aby se usadili na připravené podsedáky uspořádané do kruhu. Každý žák si vytvoří jmenovku, aby ho mohl lektor v průběhu programu oslovovat jménem.

Všechno to začalo růží

Po dokončení organizačních příprav zahájí lektor program informací o tom, že na místě dnešního vizovického zámku stál původně klášter s názvem Rosa Mariae. Důvod proč právě zde, se žáci dozvědí z příběhu, který lektor vypráví za doprovodu hudby (např. zvonkohra koshi). Při vyprávění příběhu mají žáci zavřené oči:

„Vypráví se, že jednou projížděl hlubokými lesy kolem osady Vizovice mocný pán Smil ze Stříleka a na Brumově, předek krále Jiřího z Poděbrad. Náhle u cesty spatřil šípovou keř, na němž kvetla růže nevidané krásy. ‚Takové růže je v divokém křoví škoda,‘ pomyslel si Smil. ‚Jakou radost by z ní měla moje choť.‘ Utrhl tedy růži a uložil ji do kožené torby. Když se vrátil na brumovský hrad, pravil ženě Bohuolastě: ‚Abys věděla, že na tebe stále myslím, přivezl jsem ti to nejkrásnější, co jsem na svých cestách na-

šel. Sáhł do torby, ke svému úžasu však shledal, že v ní růže není. Bohuolasta se zamoutila a zapochybovala o slovech svého muže. Smřla to zamrzelo. Rozhodł se proto, že půjde ztracenou růži hledat. Druhý den časně ráno usedł na koně a zamřřil zpátky k Vizovicím. Tak dojel až k místu, kde růži předchozího dne našel a utrhl. Jaké bylo jeho překvapení, když svoji růži spatřil znovu kvést na keři! Vrátil se rychle domů a oznámil tuto podivnou událost Bohuolastě. Oba to pokládali za Boží znamení, a tak na místě, kde tato krásná růže vykvetla, dali zbudovat kostel s klášterem a nazvali jej Rosa Mariae – Růže Mariina.“⁷⁷⁾

Následuje povídání o ideální podobě kláštera a o rajsčém dvoře jako středu kláštera. Rajsčý dvůr a zahrada jsou představeny jako obraz ráje. Bezprostředně poté koluje v kruhu řáků růže. Kdo ji drží, dokončuje větu: „Když se řekne ráj, představím si...“

Od kláštera k zámku

Program pokračuje přechodem do zahrady. Průchod přízemím zámku symbolizuje přesun z jednoho období do druhého – do baroka. (S menšími dětmi lze také symbolicky udělat jeden společný velký skok v čase.) Lektor cestou uvádí informace o zániku kláštera a zbudování nejprve renesančního a pak barokního zámku.

V barokní zahradě

Lektor řákům sdělí, že každý barokní zámek musel mít i krásnou barokní zahradu. Tvůrci zahrady se proto řídili různými pravidly. Na parteru před zámek lektor změní zejména princip symetrie a to, že v zahradě bylo vše tvořeno jako podle pravítka. Budova zámku i zahrada pak řákům poskytuje prostor k tomu, aby si zde tyto principy ověřili. Při pohledu na sochy gladiátorů lektor upozorní, že zmíněná pravidla nebyla dodržována otrocky, nýbrž v tom podstatném. V zahradě tak stojí naproti sobě dvě stejné veliké sochy, které sice vypadají velmi podobně, ale v drobnostech se liší.

Aktivita zvaná *Zrcadla* posłze princip symetrie ozřejmí a umožní řákům, aby jej zakoušeli prostřednictvím vlastního těla. Řáky rozdělíme do dvojic, které pak vytvoří po obou stranách cesty dvě řady, stojící naproti sobě. Aktivita má tři části. Nejprve strana, která představuje originál (člověka dívajícího se do zrcadla), vymřší pohyby a druhá strana je zrcadlı – napodobuje. Poté se role vymění. V druhé části si jeden z dvojice vymřší sochu. Na předem domluvené znamení (např. zápiskání na koncovku) zaujme pózu a zkamení. Druhý z dvojice jej napodobí. Poté si opět role vymění. Třetí část *Zrcadel* je inspirována skutečností, že sochy v barokní zahradě spolu vzájemně komunikovaly a jejich dialog mohl člověk odušit z póz, které zaujímaly. Například jedna socha střřlı z luku, druhá je zasažena šípem. Úkolem řáků je domluvit se ve dvojici, jaký dialog budou jejich sochy vést či jaké sousoší vytvoří. Na znamení lektora na chvíli zkamení.

Následuje přesun k lipovému špalíru. Zde lektor sdělí, že tvůrci barokních zahrad velmi rádi využívali hru světla a stínů, což v symbolické rovině mohlo vyjadřovat protiklady,

Obr. 78. Netradiční prezentace historických snímků pořízených v zámecké zahradě (foto P. Hudec).

například dobro a zlo. Další aktivita má tedy připomenout pozitivní i negativní lidské vlastnosti. Lektor každému žákovi nalepí na čelo lepicí štítek s vlastností, kterou je možné pantomimicky předvést. Úkolem žáků je zjistit, co mají na čele napsáno. Nejistí to však bez pomoci ostatních. Musí mu ji pantomimicky zahrát. Až všichni uhodnou, následuje druhá fáze aktivity – cesta alejí. Na cestu osluněnou částí špalíru se vydá ten, kdo obdržel pozitivní vlastnost. Naopak loubím jde ten s negativní vlastností. Může se stát, že vlastnost je ambivalentní – v tom případě žák sám usoudí, zda ji vnímá spíše jako pozitivní nebo negativní. Na konci aleje proběhne krátká reflexe, která žákům umožní, aby sdíleli pocity, které v nich hra zanechala.

Poté probíhá vysvětlení dalších dvou principů, se kterými se v barokní zahradě můžeme setkat: s perspektivou uplatňující se při pohledu k zámku a osovostí. Předmětem pozorování je hlavní osa směřující od zámku dále do krajiny a příčná osa zahrady, přičemž obě se kříží právě na místě, kde žáci stojí.

Na základě nově nabytých vědomostí o pravidlech, kterými se architekti barokních zahrad řídili, žáci navrhují zahradu, která bude tyto principy respektovat. Žáky rozdělíme do skupinek nejlépe po čtyřech a do každé skupinky rozdáme desky s reprodukcí plánu vizovické zahrady, který pochází z konce 18. století. Pro potřeby žáků je však na vyobrazení ponechána jen část odpovídající zhruba dnešnímu stavu barokní vrstvy zahrady (prostor kolem zámku a špalír). Ostatní plocha je bílá. Do činnosti zapojíme všechny žáky tím, že každý ve skupině bude mít za úkol zakreslovat do plánu něco jiného (cesty, stromy a květinové záhony, budovy, vodní plochy). Na závěr aktivity každá skupina představí své dílo ostatním. Po prezentaci účastníci programu putují do dalšího období, kdy se pravidelná zahrada změnila v krajinářský park.

Letmá vzpomínka na štěstí

Do období 19. století a romantické atmosféry parku se žáci symbolicky přenesou v klidném zákoutí za zelenou stěnou, kde vytvoří galerii pod širým nebem. Úkolem žáků je rozmístit ve zvolené části zahrady fotokopie starých snímků vizovické zahrady, jež byly pořízeny v době, kdy zde žil rod Stillfriedů. Fotografie žáci instalují buď pokládáním na zem, nebo zavěšováním na stromy za pomoci kolíků na prádlo. Následně dáme žákům prostor, aby si fotografie prohlédli a porovnali vyobrazení zahrady se současným stavem.

Po vernisáži se skupina přesune na vyhlídku, kde lektor žákům vysvětlí hlavní ideu tvorby krajinářských parků (návrat k přírodě, odmítnutí geometrizace) a také její základní principy (skupinky stromů, solitéry atd.). Účastníci programu mají na vyhlídce také prostor, aby oba typy zahrad porovnali. Například na cesty v krajinářském parku bychom už asi nepoužili pravítko, tak jako v baroku, ale spíše křivítko, které nabízí možnost vytvářet křivky různých tvarů.

Krajinářský park v nás má také vyvolat pocit nostalgie a sentimentu. Lektor žáky vyzve, aby si zkusili vybavit období, které už je pro ně minulostí, ale zároveň na něj stále rádi vzpomínají. V tomto duchu se ponese také další aktivita. Jedním z prvků, s nímž zahradní architekti v krajinářském parku pracovali, byla asociace. Snažili se do kompozice parku zařadit takové prvky, které by v návštěvníkovi vyvolaly pocit dlouhodobé známosti – mohlo se jednat např. o strom, pěšinu, louku, seskupení stromů či zákoutí. Člověk pak měl k parku blíže, protože mu připomněl jeho oblíbené místo nebo v něm vyvolal dávnu vzpomínku.

Žáci dostanou prostor, aby se individuálně prošli kolem jezírka a našli si takové místo, které jim bude něčím blízké. Než se vydají na cestu, obdrží papírovou „kapku slzy“, do které napíší jedno slovo, spojené s místem, které si vybrali. Lektor také upozorní na to, že by mělo být zachováno „ticho zahrady“. Žákům necháme na procházku dostatek času, poté je svoláme předem domluveným signálem.

Na závěr aktivity vytvoříme kroužek, v němž každý žák dostane prostor podělit se s ostatními o to, jaké vzpomínky v něm zahrada vyvolala, což symbolicky vyjádří jen jedním slovem. Tím zůstává zachován prostor pro jeho soukromí. Poté v kroužku koleje růže – nyní však žáci mají vyjádřit to, co se jim vybaví, když se řekne vizovická zámecká zahrada. Touto aktivitou program končí – lektor poděkuje za účast a rozloučí se.

Výsledky aktivity: kresebné návrhy zámeckého parku

Zdroje: PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, B., PETRŮ J., RIEDL, D., SVOBODA, A. M., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 417–418.

PAVLAČKA, R., *Stavebně historický průzkum zahradně krajinářského areálu Vizovice*, Olomouc 2015.

PLUHAŘOVÁ, J., *Vizovice*, Plzeň 2002.

Pomůcky a materiál: pěnové podsedáky, podložky na psaní, lepicí štítky pro výrobu jme-

Obr. 79. Reflexe programu s „růží a slzou“ (foto P. Hudec).

novek, fixy, text s příběhem o založení kláštera, zvonkohra Koshi (popř. kalimba), obrázek historické podoby kláštera a obrázek rajske zahrady, růže, koncovka, nálepky s pozitivními/negativními vlastnostmi, plán vizovické zahrady určený k dokreslení (A3) a podložky ve formátu A3, kreslicí a rýsovací potřeby (pastelky, fixy, pravoúhlá pravítka), fotokopie starých fotografií rodu Stillfriedů adjustované do papírových rámečků, kolíky na prádlo, papírové kapky slzy, psací potřeby.

Reflexe a výhled do budoucna

Programu se zúčastnil mimořádně dobrý kolektiv žáků, což se pozitivně promítlo do průběhu programu – otevřenosti žáků, spolupráce, komunikativnosti aj. Úvodní aktivita se vydařila, byť se projevilo, že hra na zvonkohry koshi vyžaduje skutečný klid. V místě, které se nachází poblíž silnic, je však obtížné takového klidu dosáhnout. Žáky zaujala a překvapila minulost místa spojená s cisterciáckým klášterem. Při prezentaci jeho ideální podoby dokonce vyjadřovali mínění, že to tu mohlo být kdysi pěknější než dnes. Ztvárňování atributů barokní zahrady formou dramatických prvků žáky zaujalo. Spíše emotivní, pocitová a zážitková interpretace atmosféry krajinářského parku namísto jeho rozboru se ukázala jako adekvátní. Výzva k tomu, aby žáci vzpomínali na to, co bylo a již se nevrátí, měla přeci jen své limity. Nostalgie není obvykle záležitostí dospívajících, ale

starších generací. Žáci mají sice na co vzpomínat, ale žijí raději tady a teď, popřípadě se soustředí na svou budoucnost. Můžeme je však upozornit, právě nyní žijí to, nač jednou budou vzpomínat jako dospělí. Závěrečná reflexe v kruhu se vydařila a její forma (kolující květina) se ukázala jako vhodná.

Ohlasy účastníků

Žákům i vyučujícím se program velmi líbil. To, že nyní vnímají vizovickou zámeckou zahradu na nové úrovni, vyjadřovali v rámci závěrečné reflexe. Realizace programu byla pro ně příležitostí, jak společně strávit čas v pěkném prostředí a v přátelském kolektivu s vědomím, že se blíží čas, kdy se rozejdou na jiné školy. Ohlasy na program byly motivací k tomu, aby se na něj ze školy vypravila i další třída.

Doporučení, náměty, inovace

Při dokreslování plánu barokní zahrady nebyli schopni žáci jakožto místní odhlédnout od skutečné, nynější podoby zahrady. To se promítlo do navrhované podoby zahrady. Snaha prezentovat barokní zahradu s osou směřující do nekonečna měla jen částečný úspěch. Při repríze programu by proto bylo vhodné použít jako inspiraci reprodukci některé velké barokní realizace, například Versailles.

Obr. 80. Pohled na kaskádovou fontánu, zámek Český Krumlov (foto P. Slaoko).

Objevování barokní zahrady zámku Český Krumlov

Autorky: Kateřina Cichrová, Markéta Slabová a lektorky programu Eva Neprašová, Šárka Kosová

Spolupráce: Marek Ehrlich, Martin Gaži (NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích), Lucie Müllerová, Tomáš Halama

Anotace: Zahrada je definována jako hrazený prostor upravený majitelem podle jeho představ o ideální přírodě nebo krajině. Jak ale panstvo zahradu vnímalo a využívalo? Jak se o zahradu v průběhu roku pečovalo? Které rostliny, stromy a keře se v zahradách vysazovaly, a z jakého důvodu? Společně budeme objevovat pravidla a zákonitosti, podle kterých barokní zahradní architekti zahradu tvořili, odhalíme skryté příběhy velkolepé sochařské výzdoby kaskádové fontány, objevíme letohrádek Bellaria s iluzivními nástěnnými malbami či hudební pavilon, který býval skrytý uprostřed habrového bludiště. Při tom budeme poznávat květiny, stromy a keře i společenskou, reprezentační a užitkovou funkci zámecké zahrady.

Klíčová slova: barokní zahrada, zámecký park, symetrie, osa, souměrnost, mušle, voluta, alegorie, Český Krumlov, Eggenbergové Schwarzenbergové, jízdná, kaskádová fontána, letohrádek Bellaria, hudební pavilon, slavnost, lípa, habr, dub, buk, tis.

Cílová skupina: žáci ZŠ

Místo realizace: barokní zámecká zahrada v Českém Krumlově

Pilotní realizace: 2009–2011, navazující realizace 2012–2018

Délka programu: 90–120 minut

Kontext

Státní hrad a zámek Český Krumlov je jedním z nejnavštěvovanějších památkových objektů v České republice. Z tohoto důvodu je pravidelná realizace didaktických programů v zámeckých interiérech značně problematická. Nabízí se ale využití exteriérů zámku, konkrétně zámecké zahrady, která je nejrozsáhlejší částí českokrumlovského zámeckého areálu. Program *Objevování barokní zahrady zámku Český Krumlov* byl pilotně testován v letech 2009 – 2011. Od roku 2012 je program pravidelně realizován dvakrát ročně, na jaře v rámci Mezinárodního dne památek a historických sídel a na podzim v rámci Dnů evropského dědictví. Realizaci programu zajišťuje NPÚ v Českých Budějovicích ve spolupráci se správou státního hradu a zámku Český Krumlov. Program lze přizpůsobit různým věkovým kategoriím žáků prvního i druhého stupně ZŠ.

Východiska a hlavní cíle

Zámecká zahrada se rozkládá jihozápadně od pátého zámeckého nádvoří. Téměř jedenáct hektarů zahradní plochy je rozděleno do čtyř teras. V rámci vzdělávacího programu účastníci poznávají všechny části zámecké zahrady, tj. štěpnici, letní jízďárnu, dolní a horní zahradu. Činí tak prostřednictvím řady aktivit, například orientace v plánu zahrady, vnímání osové souměrnosti a perspektivy, hledání a určování architektonických prvků doby baroka a rokoka, hledání a určování vybraných rostlin, detailního pozorování barokních soch z mušlového vápence (s pomocí lupy), pozorování rozdílů mezi originálem a kopií sochy, pozorování a porovnávání sochařského a malířského ztvárnění alegorií ročních období, hledání cesty bludištěm k Bellarii nebo návrhu barevnosti květinového záhonku. Program tak směřuje k naplnění šesti hlavních cílů:

- Seznámit žáky s typickými znaky koncepce barokní zahrady a s jejím využitím.
- Naučit žáky poznávat vybrané rostliny, keře a stromy.
- Podněcovat je k tvořivému myšlení a logickému uvažování.
- Odvést žáky od pasivního procházení zahradami a povrchního vnímání výkladu.
- Podnítit jejich zájem o památky zahradního umění a jejich ochranu.
- Rozvíjet vztah žáků ke kulturnímu dědictví v místě, ve kterém žijí.

Vazba na RVP ZV

Program *Objevování barokní zahrady zámku Český Krumlov* přispívá v souladu s po-

žadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a příroda (přírodopis, zeměpis), Člověk a společnost (dějepis, výchova k občanství), Umění a kultura
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Obsah a průběh programu

Úvod

Program začíná u vstupu do zimní zámecké jízdárny. Je veden formou dialogu s účastníky s důrazem na kreativní a poznávací aktivity žáků, které podporují také pracovní listy z didaktické brožury.⁷⁸⁾ Žáci ji od lektorky obdrží již na začátku programu, realizují však jen vybrané úkoly. V úvodu programu jsou žáci seznámeni s průběhem a délkou programu. Dozví se, že zahrada má čtyři terasy, z nichž každá sloužila jinému účelu. Žáci je postupně všechny poznají. Pro lepší orientaci mohou sledovat v plánu, který je součástí brožury, ve které části zahrady se právě nacházejí.

První aktivitou je pozorování sochařské výzdoby vstupního portálu zimní zámecké jízdárny, na jehož základě žáci určí účel, kterému budova sloužila. Součástí výzdoby jsou erby majitelů zámku, kteří se zasloužili o rozkvět barokní zahrady. Navazuje dialog lektorky se žáky týkající se stylu života v polovině 18. století – bydlení, móda, zábava. Zároveň se žáci seznamují se základními prvky barokní a rokokové architektury, které v průběhu programu již pak sami v zahradě určují a poznávají (motiv mušle, voluty, zrcadlová souměrnost na středovou osu – symetrie).

První terasa – Štěpnice

Poté program pokračuje prohlídkou první terasy zvané Štěpnice, která se nachází nejbližší zámku a sloužila původně jako soukromá zahrada pro knížecí rodinu. Lektorka využívá výhledu na celý komplex zámeckých budov a historické jádro města Český Krumlov. Formou dialogu seznamuje žáky se stručnou historií šlechtických rodů a jejich vlivem na stavební i kulturní vývoj města. Dobře patrná je z těchto míst tzv. plášťová chodba, vedoucí ze zámku, která terasu překlenuje a ústí do druhé zahradní terasy nazvané Letní jízdárna.

⁷⁸⁾ Cichrová, K., Slabová, M., *Objevování barokní zahrady zámku Český Krumlov*, České Budějovice 2008. Didaktická brožura o rozsahu 12 listů A4 byla vytvořena a vydána v rámci grantového programu Ministerstva kultury Podpora pro památky UNESCO. Je rovněž ke stažení na webových stránkách NPÚ v Českých Budějovicích na www.npu.cz/cs/uop-ceske-budejovice/vzdelavani.

Obr. 81. Program využívá pracovní listy čerpající z didaktické brožury tak, aby podpořily tvůrčí aktivity žáků (foto E. Neprašová).

Druhá terasa – Letní jízďárna

Z názvu terasy žáci snadno odvodí, k čemu sloužila. Vyjmenovávají další zahradní aktivity, které znají, a seznamují se s barokními slavnostmi, které se v českokrumlovské zahradě konaly. Lektorka využívá obrazových materiálů – zvětšených fotografií z novodobých rekonstrukcí historicky poučených oslav či zábav (kuželna, míčové hry, barokní aranžování slavnostních tabulí, barokní iluminace, barokní ohňostroj, dobová divadelní praxe). Zároveň si žáci všímají stromořadí po obvodu terasy, určují, o jaké stromy se jedná. Dozví se, že zahradní architekt sledoval vysazením stromů určitý záměr. Stromy vytvářely architekturu zeleně. Ne náhodou se terasa nazývala též Lindensaal neboli Lipový sál, jehož obvodové zdi tvořilo zelené stromořadí lip, stropem byl výhled na modré nebe. Z Letní jízďárny mohou žáci dle své volby vystoupat na třetí zahradní terasu, tzv. Dolní zahradu, a to buď po hlavním barokním schodišti, zdobeným motivy zavínuté ulity – volutami, nebo z boku rampou, která sloužila jako vjezd pro kočáry s koňmi.

Třetí terasa – Dolní zahrada

Dolní zahrada, zvaná též Blumensaal neboli Kněžnin květinový sál, je rozlehlejší než předchozí dvě terasy. Je to čtverec o rozměru cca 145 x 145 metrů a nabízí možnost všimnout si barokní symetrie, zrcadlové souměrnosti. Zde žáci hledají shodné prvky po obou stranách středové osy (např. rozvržení zahrady na menší čtvercové plochy oddě-

Obr. 82. Dramatické ztvárnění výzdoby fontány (foto E. Neprašová).

lené pískovými cestičkami, které jsou zvýrazněné stejně sestříhanými nízkými keři tisů a vysokými keři habrů, pravidelné rozmístění stromů, rozvržení květinových záhonů do pestrých ornamentů).

V této fázi programu žáci pracují ve skupinách. Rozdělí se do čtyř skupin po pěti až sedmi osobách, které Květinovým sálem volně procházejí a s pomocí karet s vyobrazeními stromů určují druhy stromů či keřů, které zde rostou. Zakreslují rovněž jejich rozmístění do zjednodušeného plánu zahrady. Pokud jsou spadané listy či plody stromů, mohou je sbírat. Určují květiny, které v zahradě právě kvetou.

Po cca 10 minutách se všechny skupiny sejdou s lektorkou na předem určeném místě s výhledem na celý parter. Reflektují řešení úkolu, prohlédnou si nasbírané listy a plody stromů. Pokud je některá ze skupin hotova dříve, může si v pracovním listu navrhnout barevnost květinového záhonu, který má typický barokní tvar mušle.

Ve svahu mezi Dolní a Horní zahradou (čtvrtá terasa) se nachází kaskádová fontána s bohatou sochařskou výzdobou znázorňující vodní božstva z antické mytologie. Zdůrazněn je milostný příběh Ákise a nymfy Galatei, jejichž lásku překazil jednooký obr Polyfemos. Zde je možné příběh dramaticky ztvárnit, využít břečtanových věnců a rouch. Aktivitu lze však zjednodušit, například vytvořit pouze „živou“ sochu napodobující sochu Galatei, zachytit výraz sochy, zastavení v pohybu. Dramatické ztvárnění příběhu není z časových důvodů běžnou součástí programu, je ale možné jej po předchozí domluvě připravit a vynechat jinou aktivitu.

Obr. 83. Kolekce ilustračních snímků znázorňující ochranu sochařské výzdoby fontány v zimním období (foto P. Slavko).

Fontánu obklopuje dvouramenné barokní schodiště a čtyři sochy znázorňující alegorie čtyř ročních období. Zde žáci samostatně výtvarně tvoří. Jejich úkolem je pozorně si sochy prohlédnout, do pracovního listu sochám dokreslit chybějící atributy a určit, která roční období jednotlivé sochy znázorňují. Lektorka v průběhu plnění úkolu prochází mezi žáky a konzultuje s nimi případné dotazy, povzbuzuje je v práci, nabádá k pečlivému výtvarnému ztvárnění chybějících motivů.

Po 15–20 minutách si žáci společně s lektorkou sdělí správná řešení. Lektorka jim položí otázku, zda si všimli, že jedna ze čtyř soch je odlišná od ostatních. Upozorní tak na rozdíl mezi originálem a kopiemi soch. Originály byly původně zhotoveny z mušlového vápence a jsou na něm i pouhým okem rozpoznatelné úlomky mušlí a schránek vodních živočichů. Žáci mají možnost využít lupu a pozorně si originál sochy prohlédnout. Sochu většinou obdivují a všímají si jejích lokálních poškození. Následuje diskuse na téma péče o památky, lektorka využívá obrazových podkladů znázorňujících zimní údržbu zeleně i sochařské výzdoby, opravy kaskádové fontány, stříhání habrových živých plotů apod.

Čtvrtá terasa – Horní zahrada

Nad kaskádovou fontánou začíná čtvrtá terasa, tzv. Horní zahrada. I zde je patrná typická barokní kompozice zahrady, symetrické uspořádání čtvercových ploch podél hlavní kompoziční osy. Právě v této části zahrady se dříve nacházely labyrinty a bludiště tvořené z vysokých stříhaných habrů. Bludiště ani labyrinty se do dnešní doby nedochovaly, ale nachází se zde tvarované tisy uspořádané do čtverců, kolem kterých žáci procházejí a je-

jichž velikost si mohou odkrokovat. Tím se přesunou k rokokovému letohrádku Bellaria, který sloužil panstvu jako zázemí při zahradních hostinách a slavnostech.⁷⁹⁾

Stěny sálů jsou vyzdobené nástěnnými malbami Františka Jakuba Prokyše. Žáci se tak jako mávnutím kouzelného proutku nacházejí v iluzorním prostředí barokních zahrad oživených šlechtickou společností. Autor zde vytvořil dvojice dam a pánů v rokokových kostýmech, které znázorňují sedm alegorických obrazů svobodných umění. Žáci společně s lektorem podle atributů druhů umění určují a dozvídají se, že se jedná o kryptoportréty – architektem je A. Altomonte, sochařem J. A. Zinner, malířem F. J. Prokyš – jsou to tedy umělci působivší na dvoře Josefa Adama ze Schwarzenbergu a Marie Terezie z Lichtensteinu, kteří jsou na stěně též vyobrazeni s globusem a dalekohledem – atributy světazalců. Žáci si prohlédnou i technické vybavení letohrádku. Například tzv. kouzelný stoleček, pomocí kterého bylo možné dopravovat občerstvení pro hosty z kuchyně v přízemí do prvního patra, kde se konala slavnost. Stolující se tak nesetkali se služebnictvem.

Uspořádání Horní zahrady se od předchozích tří teras znatelně liší. Namísto květinových záhonů převažují malebné skupiny vzrostlých stromů, které připomínají krajinářské parky. V zadní partii u zámeckého jezírka, kde je vlhké a chladné klima, mají až lesní charakter. I toto byl záměr architekta, který chtěl nabídnout panstvu co nejrůznější využití jednotlivých teras. Žáci zde opět určují druhy stromů a nacházejí hudební pavilon, který se původně nacházel uprostřed bludiště. Strop pavilonu zdobí fresky F. J. Prokyše znázorňující opět čtyři roční období, které žáci podle atributů opět určují a zakreslují do plánu v pracovním listu.

Program končí u zámeckého jezírka, kde dá lektorka žákům prostor pro jakékoliv otázky či postřehy a poté se se skupinou rozloučí.

Výsledky aktivit: dokreslené alegorie čtyř ročních období podle soch v zahradě, vyplněné vybrané výtvarné úkoly, posbírané listy stromů jako podklad pro případnou tvorbu vlastního herbáře.

Pomůcky a materiál: pracovní listy v didaktické brožuře, tužka, pastelky, lupa, zalaminované obrázky stromů a keřů (lípa, habr, buk, dub, javor, tis) – od každého druhu pět kusů ve formátu A5 pro práci ve skupinách, zalaminované obrázky (fotografie) zahradních festivit a údržby zahrady ve formátu A4. V případě dramatizace příběhu Ákida a Galatei(-sochařská aktivita) – vence z břechtanu a bílá roucha (pruhu bílé látky).

⁷⁹⁾ Letohrádek není běžně přístupný veřejnosti, je třeba se předem domluvit se správou SHZ Český Krumlov na jeho zpřístupnění. Pokud to provozní podmínky dovolí, program pokračuje v interiéru.

Reflexe a výhled do budoucna

Rozsah didaktické brožury je poměrně obsáhlý, při samotném programu v zahradě proto účastníci pracovní listy využijí pouze z části. Publikace je ale zároveň názorným průvodcem zahradou, obsahuje řadu informací, souvislostí a obrázků, které žáci mohou využít také po absolvování programu, například ve škole, při přípravách referátů či provádění kamarádů z jiných měst. Lektorkou jsou tedy upozorněni pouze na úkoly, pro jejichž splnění je nezbytné nacházet se v zahradě. Ostatní úkoly (výtvarná řešení, návrhy) je možné vypracovat doma nebo ve škole.

Lektorky programu vytvořily také zjednodušenou variantu pracovního listu o rozsahu 2 listů A4, která obsahuje pouze úkoly, pro jejichž splnění je třeba nacházet se v zámecké zahradě (pozorování, doplňování chybějících atributů apod.). Pro tento účel byl pracovní list plně dostačující. Neobsahoval však podrobnější informace, jako didaktická brožura (informace v plném rozsahu, příběhy, souvislosti, bohatá obrazová příloha). Nabízí však možnost případného snadného a finančně méně nákladného dotisku, dostupného i pro školy, pokud by si jej tiskly samy.

Program přibližuje školní mládeži vývoj zahrady jako výsledek soustavného a kultivovaného přetváření krajiny a přírody člověkem. Důraz je kladen na závazná schémata plánů barokních zahrad a jejich obvyklý rostlinný sortiment. Žákům je vysvětlena rovněž společenská, reprezentační a užitková funkce zahrady (slavnosti, divadlo, zábava, zásobní zahrada). Vzdělávací programy realizované v zámeckých zahradách poskytují žákům větší možnost pohybu a vlastního objevování zahradních zákoutí. Při realizaci programu žáci návštěvníky zámeckého areálu neruší, jak by se to mohlo stát v zámeckých interiérech.

Jediným problémem, který může nastat, je nepřízeň počasí. V tom případě je vhodné mít pro žáky připravenou náhradní variantu programu. Ta je dopředu projednána se správou státního hradu a zámku Český Krumlov (např. návštěva Hradního muzea).

Ohlasy účastníků

Reakce od žáků i pedagogů jsou pozitivní, program si chválí, děti jsou pozorné, zapojují se do diskusí i aktivit. Nejen žáci, ale i pedagogové se dozvídají řadu nových zajímavých informací.

Doporučení, náměty, inovace:

Žáci přivítali setkání se zámeckým zahradníkem Ing. Jiřím Olšanem, kterého se ptali na různé otázky ohledně pěstování rostlin a údržby zahrady. Setkání pro ně bylo inspirativní a obohacující. Dále je možné domluvit prohlídku zásobní zahrady, kde se pěstují květiny, které se následně vysazují do ornamentálních záhonků, popřípadě prohlídku nové instalace zahradnického muzea (2018). Vhodné by také bylo zapojit žáky v určité míře do péče o zahradu (například pomoc se sázením rostlin, hrabáním trávy, chodníčků apod.).

Obr. 84. Jedním ze způsobů interpretace zahrady s vodními proky se stala hra na vodní píšťalky (foto P. Hudec).

Voda v zahradě

Autoři: Květa Jordánová, Petr Hudec

Spolupráce: správa arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Teče voda do kopce? K čemu slouží kašny a fontány? Proč chodil olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu-Castelkorna do zahrady? A čemu se tam smál? Nejen na tyto, ale i na další otázky spojené s funkcí, vedením a uchováváním vody v Květné zahradě, najdou žáci odpověď při edukačním programu *Voda v zahradě*.

Klíčová slova: Květná zahrada, formální zahrada, voda, fontána, vodní stroj, tlak, spojené nádoby, čerpadlo

Cílová skupina: pilotního ověření se zúčastnila 7. třída ZŠ U Sýpek Kroměříž

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 25. září 2014

Délka programu: 120 min.

Kontext

Technika, ať už ve formě technického vybavení budov, či přímo strojního zařízení, tvořila v minulosti nedílnou součást většiny hrado-zámeckých areálů. Tato zařízení, která sloužila ke zvýšení komfortu v panských sídlech a v podstatě je činila celoročně obyvatelnými, patří při interpretaci památkových objektů i jejich okolí k dlouhodobě opomíjeným. Velká skupina těchto zařízení a technologií implementovaných do historického prostředí hradů, zámků nebo přilehlých historických zahrad a parků, má společného jmenovatele, kterým je „voda“. V Květné zahradě v Kroměříži je realizována řada programů věnujících se poznání historie a charakteru Květné zahrady, zahradních prvků, terminologie nebo způsobů pěstování některých cizokrajných rostlin. Žádný z programů se ovšem dosud nezabýval otázkou vody v zahradě, jejím využitím, funkcí v kulturně-historickém kontextu zahrad, způsobu čerpání, vedení či uchovávání.

Východiska a hlavní cíle

Otázce využití vody v Květné zahradě – zajištění jejího dostatečného množství a potřebného tlaku pro fontány, vodní pavilon aj. – se zabývalo několik autorů v odborných studiích. Z jejich poznatků i kladených otázek lze vyjít při tvorbě edukačního programu.

Hlavním cílem programu je zprostředkovat žákům pohled na Květnou zahradu jako na významnou památku, kterou netvoří jen zeleň, ale také promyšlené technické zázemí. Dalším cílem programu je osvětlit, pomocí jednoduchých edukačních pomůcek a dedukce žáků, základní fyzikální principy vztahující se k vedení a využití vody v zahradě. Mimo běžnou terminologii, spojenou s prezentací zahradního umění, si tak při programu jeho účastníci osvojí i fyzikální pojmy jako jsou spojené nádoby, účinnost nebo tlak. Program také může být chápán jako inspirace pro vyučující, jak využít potenciál historických zahrad nebo parků k podpoře výuky odborných předmětů a mnohdy, v prostředí školních tříd, těžce pochopitelného učiva.

Vazba na RVP ZV

Program *Voda v zahradě* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní, pracovní
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Člověk a příroda (fyzika), Člověk a společnost (dějepis), Umění a kultura, Člověk a svět práce
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova

Obr. 85. Praktické části předcházela diskuse nad způsoby vedení vody, při které bylo využito schematických obrázků (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Program se skládá ze třech částí, realizovaných na třech odlišných stanovištích: úvodu, který probíhá na střeše kolonády, ústřední praktické části, jež je realizována v kolonádě a závěru v Rotundě.

Střecha kolonády

Lektorka uvede program krátkým motivačním vyprávěním za pomoci dobové rytiny zahrady a portrétu Karla z Lichtensteinu: „Zakladatel zahrady biskup Karel z Lichtensteinu-Castelkorna přišel před více než třemi staletími do válkou zničeného kraje. Všude kolem byl chaos, a tak se rozhodl zavádět všude řád a pořádek. Ten se snažil promítnout také do své zahrady, které říkal Libosad. Zahrada je proto pravidelně uspořádána a jsou v ní ukryta mnohá tajemství. Nevypadá jako volná příroda, ruce člověka jsou tu hodně znát. Dnes se budeme zabývat vodou v zahradě. K čemu všemu zde voda slouží?“

Odpovědi a postřehy žáků lektorka nevysvětluje ani nerozvádí, pouze děti pobízí k novým nápadům. Po vyčerpání možných odpovědí krátce shrne: „Vidíme tedy, že voda je v zahradě velmi důležitá. Dostat vodu do zahrady byl jeden z prvních úkolů, který museli budovatelé zahrady vyřešit. Také šlo o to mít vodu tam, kde ji chceme mít a ne tam, kde ji nechceme, aby se ze zahrady nestala bažina. Ze zahrady byla proto odvedena nežádoucí voda a jiná sem byla zase přivedena.“

Obr. 86. Po nalezení způsobu vedení vody prezentovali pracovní skupinky výsledky své práce spolužákům (foto P. Hudec).

Lektorka ukáže dětem rytinu, na které jsou modře vyznačeny vodní prvky. Poukáže na množství potřebné vody a pokládá další otázku: „*Jak si myslíte, že se všechna ta voda do zahrady dostala? A odkud?*“ Po položení této otázky nastává opět prostor pro odpovědi žáků. Ty jsou ale tentokrát korigovány a směřovány k správným závěrům, které lektorka provazuje s ukázkami vodních zdrojů v terénu. Žáci jsou tak upozorněni na blízký kopec Barbořina s prameništěm, dopravní hřiště, které se nachází na ploše bývalého rybníka, řeku Moravu a říční náhon (v současné době z velké části zatrubněný) a studny. Lektorka krátce shrne informace, se kterými budou žáci dále pracovat v ústřední části programu.

Kolonáda

Po přesunu do prostoru kolonády lektorka ukáže žákům staré rytiny s vyobrazením vedení vody v zahradě, s využitím schematických kreseb zopakuje s dětmi názvy vodních zdrojů a rozdělí žáky do skupinek po třech. Skupinky pracují s jednoduchými pomůckami

(misky, voda v plastových lahvích, velké injekční stříkačky, hadičky do ostřikovačů, průhledná krabíčka s molitanem) na řešení čtyř úkolů:

- Vyzkoušet, jak lze vést vodu z kopce do zahrady.
- Vyzkoušet vedení vody z kopce na kopec.
- Vyzkoušet vedení vody z vodního zdroje pod úroveň terénu ke kašně na vyvýšeném místě.
- Vyzkoušet zachycení a vedení dešťové vody do terénu.

Lektorka s žáky ve skupinách nad jednotlivými úkoly diskutuje, pomáhá jim s řešením, motivuje je k dalším postupům. Nejdůležitější je neprozradit žákům řešení, ale spíše jim pomoci, aby na ně přišli na základě svých pokusů sami. Po ukončení aktivity si žáci výsledky práce navzájem vysvětlují a demonstrují.

Ke zklidnění badatelské atmosféry a navnadění žáků na další část programu, která se věnuje estetické a relaxační funkci vody v zahradě, slouží navazující aktivita – *Vodní hudba v kolonádě*. Žákům jsou rozdány hudební nástroje, s jejichž pomocí je do kolonády navrácen zvuk vody. Děti jsou zároveň aktéry i posluchači. Upozornění na relaxační a estetickou funkci vodních prvků v zahradě je připomenuto ještě u fontány, kde mají děti za úkol zopakovat, jak je možné, že voda „teče do kopce“, tedy tryská. Poté lektorka u fontány rozdává keramické ptáčky „vodní písťalky“ a jako připomenutí další z mnoha funkcí umělých vodních zdrojů v krajině (zásobárna vláhy pro ptactvo a zvěř) žáci při přesunu do Rotundy „rozbublají“ zahradu.

Rotunda

Závěrečná část programu vychází z přítomnosti technického zázemí Rotundy – vodního pavilonu. Lektorka žákům nejprve vysvětlí význam Rotundy v konceptu zahrady a upozorní je na důmyslné vodní zařízení. Sloužilo jako zásobárna vody pro vodní prvky spoluutvářející interiér stavby a zároveň k pobavení zakladatele zahrady a jeho hostů. Žáci jsou seznámeni

Obr. 87. a 88. Realizace výtvarné koláže a její výsledek (foto P. Hudec).

s dobovými rytinami, na kterých je znázorněno zařízení a sami, v rámci zadaného úkolu, dotvářejí komiks inspirovaný možnou historickou scénou z interiéru Rotundy. Nejprve za pomoci foukacích fixů potřísní barvou fotokopie dobových rytin, na nichž jsou vyobrazeni šlechtici v interiéru Rotundy. Následně zaznamenávají formou vlepených komiksových bublin hypotetické výroky šlechticů, kteří byli vodou smáčeni. Výsledky této aktivity jsou na závěr rozloženy na dlažbu Rotundy, kde proběhne malá vernisáž prací.

Reflexe programu probíhá v kruhu. Žáci doplňují větu: „*Když se řekne voda v zahradě, tak si vybauím...*“ Po krátkém shrnutí všech zážitků se lektorka s žáky loučí a na památku jim předá předtištěné materiály (kresby trubek, ventilů, nádrže, ovládací armatury), z nichž si mohou doma nebo ve třídě vytvořit koláž vodního stroje.

Výsledky aktivity: makety způsobů závlahy, koláže rytiny interiéru Rotundy a vodního stroje

Zdroje: JANÁL, J., Archeologie Květné zahrady, in *Ingredere hospes VII., Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO*, Kroměříž 2014, s. 68–75.

JANÁL, J., Voda v kroměřížské květné zahradě, in: *Voda pramen života*, sborník, Kroměříž 2013, s. 69–70.

JÁSEK, J. a kol., *Vodárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2000.

LEJSAL, L. Krátké ohlédnutí za historií vodárenství v Kroměříži, in: *Voda pramen života*, sborník, Kroměříž 2013, s. 89–91.

VRLA, R., Teze ke stavebním dějinám Rotundy v kroměřížské Květné zahradě, in: *Ingredere hospes VII., Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO*, Kroměříž 2014, s. 88–99.

Pomůcky a materiál: historické rytiny Květné zahrady, kresby s vyobrazením principů vedení a regulace vody, misky, láhve s vodou, velká injekční stříkačka, hadičky do ostřikovačů, plastelína, keramický svícen upravený do podoby „malé kašny“, nádobka s moliťtanem, vodní píšťalky (keramický ptáček), papíry s reprodukcí rytiny interiéru Rotundy, foukací fixy, arch papíru s kresbami částí vodovodu.

Reflexe a výhled do budoucna

Pilotně otestovaný program byl začleněn do portfolia edukačních programů interpretujících kroměřížské zahrady. Je však možné jej přenést do různých památek zahradního umění, v nichž se objevuje vodní živel. Části byly využity například v programu *Roma doma aneb Pražská Itálie* (viz Programy pro žáky prvního stupně ZŠ). Lze jej také adaptovat pro starší žáky nebo volnočasová sdružení.

Obr. 89. Výtvarná práce jednoho z žáků na téma voda v zahradě (reprod. archiv Metodického centra zahradní kultury).

Ohlasy účastníků

Program měl u žáků i pedagoga velmi dobrý ohlas. Zaujalo je jak plnění praktických úkolů o vedení vody, tak také hudební a výtvarné aktivity. Ve školním prostředí pak následně realizovali doporučenou výtvarnou aktivitu a vytvářeli koláž vodních strojů.

V návaznosti na program byl žákům předložen k vyplnění dotazník se třemi otázkami: Co se jim na programu líbilo, co se dozvěděli či naučili a co je nebavilo či se jim nelíbilo. Na tomto místě vybíráme některé z odpovědí:

„Naučil jsem se, že tam chybí kašny [tj. zaniklá vodní díla – pozn. lektorky].“

„Naučil jsem se, že voda stoupá pomocí tlaku.“

„Dozvěděl jsem se, jak se čerpala voda.“

„Dozvěděl jsem se, že voda teče do kopce.“

„Dozvěděl jsem se, že jak je dnes dopravní hřiště, byl před staletími rybník.“

„Na programu se mně líbilo to hraní na nástroje, pískání na tu píšťalku a stavění fontán.“

„Na programu se mně líbilo, že jsme dělali ten pokus, a jak jsme hráli na nástroje.“

„Nebavilo mě chodit sem a tam.“

Doporučení, náměty, inovace

Možnou inovací programu je úkol pro žáky sestavit v exteriéru vodní stroj z většího množství plastových lahví a hadiček, popřípadě z dalších komponentů.

Vodní píšťalky lze využít přímo v Rotundě v návaznosti na zaniklý mechanický vodní stroj, který za provozu vydával tóny odpovídající právě klokotání vodních píšťalek. Lze též prezentovat video ze zámku Hellbrunn v Rakousku, kde je tento vodní stroj dosud funkční. Další možností interpretace zaniklého vodního stroje je příležitost vzájemného osvětlení žáků fixírkami naplněnými vodou, což lze doporučit v teplé část roku. Je tak de facto rekonstruována zábava, kterou historické zařízení zajišťovalo.

Technika foukacích fixů je na jednu stranu „bezpečná“, co se týká práce přímo v pa-mátce, na druhou stranu poměrně nákladné foukací fixy při delším skladování vysychají. Lze tedy hledat jiné, hospodárnější způsoby (výtvarných) technik (viz např. program *Zvířátka v Rotundě*).

Prýštící voda vnáší do zahrady pohyb, což je možné po obnově tzv. Pstružích bazénů velmi dobře pozorovat skrze průhledy v zahradě utvářené loubím. Naopak stojatá voda se podílí na efektu symetrického zrcadlení, principu v barokní architektuře hojně využívaného. V Květné zahradě je možné tento efekt dobře prezentovat například u Ptáčnice.

Programy pro žáky středních škol

Programy obsažené ve čtvrté kapitole vycházejí vstříc vzdělávacím potřebám středoškolačů zhruba mezi patnáctým a dvacátým rokem života. Z hlediska vývojové psychologie procházejí mladí lidé v tomto věku obdobím zásadním pro formování identity. Mezi životní témata, která v souvislosti s vývojovým úkolem adolescence řeší, pak patří zdravé sebevědomí, potřeba nezávislosti a autonomního rozhodování, zároveň však také věrnost, potřeba někam patřit a flexibilně zvládat různé sociální role. Adolescenti se učí obstát nejen ve skupině vrstevníků, ale také v přátelských a partnerských vztazích. Hledají si místo ve světě, ať už formou profesního uplatnění nebo prostřednictvím dobrovolnických aktivit.

Dynamiku dodává období adolescence skutečnost, že mladí lidé na prahu dospělosti již často disponují svými vrcholnými senzomotorickými a intelektuálními silami. Dosahují proto – ve srovnání s mladšími i staršími generacemi – mimořádných výkonů, aniž by museli vyvinout zvláštní úsilí. Když však získají obdiv a společenské uznání příliš rychle, mohou nereálně posílit své sebehodnocení a vybudovat si svou identitu na pomíjivých základech. K formování zralejšího charakteru a nabývání životních kompetencí proto přispívají náročné úkoly, které si vyžadují skutečnou aktivizaci sil, přijetí závazku a nutnost vytrvat na cestě k jeho naplnění. Právě proto jsou pro dospívající tak důležité autentické profesní i společenské výzvy, které jim poskytují prostor pro testování vlastních sil a hranic, zároveň však také zážitek úspěšného sebe-překročení či sebe-přesahu.

Svět kulturního dědictví, historické zahrady a parky nevyjímaje, představuje pro středoškolačky i nadále místo, kde mohou získávat, reflektovat a diskutovat vlastní zkušenosti. Zároveň by však měli dostávat co nejvíce příležitostí, aby se zde mohli smysluplně uplatnit. Pro nápady, co a jak by chtěli podniknout, je ideální se obracet přímo na ně, byť se zpočátku můžeme dočkat spíše nemilosrdné kritiky než konstruktivních řešení. V úsilí o nezávislost a autonomii mají totiž mladí lidé často tendenci k razantnímu odmítání životního stylu a norem starších generací. Je to však proto, že dokážou bez skrupulí přemýšlet i o odvrácených stránkách dospělého života a přímočaře odsuzovat všelijaká provinění proti morálním zásadám či jiné nepravosti jako sociální nespravedlnost, pokřtectví nebo zneužívání moci. Díky tomu jsou ale zároveň ochotni pro změnu situace „něco“ dělat. V rámci edukačních programů se proto nabízí dospívající vyzvat ke spolupráci na řešení konkrétního problému, který před nás péče o kulturní dědictví staví, a vytvořit jim prostor, aby participovali na pozitivních změnách. Dostane se jim tak rovněž příležitost pro formativní zkušenost, která vzniká, když jsou konfrontovány mravní ideály s reálnými možnostmi života.⁸⁰⁾

80) ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*, s. 236 – 237, 346–348. Srov. ERIKSON, E., *Osm věků člověka*. CSÍKSZENTMIHÁLYI, M., *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?*

Výchozí strategií památkové edukace středoškoláků je s ohledem na uvedené vývojové charakteristiky zkušenostně reflektivní učení, které podporuje nejen rozvoj jejich samostatného myšlení a poznání, ale také schopnost účinně jednat ve prospěch kulturního dědictví. S úspěchem se setkaly zejména zážitkové metody, objektové učení, badatelské projekty, komunitní učení nebo umělecká a mediální tvorba. Právě jejich prostřednictvím se mohou žáci středních škol zapojovat do aktivního řešení problémů z každodenního života nebo vytvářet artefakty, které mají význam pro jejich osobní život a zároveň přispívají k utváření odkazu pro budoucnost. Z pedagogického hlediska je společným jmenovatelem těchto didaktických postupů tzv. autentické učení, které cíleně využívá situace, které vznikají díky propojení školní výuky s mimoškolním děním (např. při realizaci projektového vyučování nebo profesní přípravy žáků).⁸¹⁾

81) Blíže viz HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 2*. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Dále také HAVLŮJOVÁ, H., LEŠNEROVÁ, J. (edd.) *Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit ve školní praxi: Metodická doporučení a příklady dobré praxe pro učitele základních a středních škol*, Praha 2012.

Obr. 90. Ikonografii Květné zahrady ovlivnilo Ovidiovo dílo *Proměny*. Téma metamorfóz určilo také zaměření edukačního programu (foto P. Hudec).⁸²⁾

Mediální proměny

Autoři: Karel Gamba, Petr Hudec

Spolupráce: správa arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži

Anotace: Výzdobu Květné zahrady v Kroměříži inspirovalo dílo antického básníka Ovidia *Proměny*. Tajemství proměny jedné věci v jinou od nepaměti člověka lákalo a nacházelo své vyjádření v měnící se přírodě. V rámci programu *Mediální proměny* se mohou žáci stát nejen pozorovateli zahrady, ale přímo tvůrci zahradou inspirovaných proměn. Výstupem programu jsou krátké snímky vytvořené technikou klasické filmové animace za pomoci moderní techniky (digitální fotoaparát, notebook, dataprojektor).

Klíčová slova: Kroměříž, Arcibiskupský zámek, Květná zahrada, Rotunda, Ovidiovy *Proměny*, proměna, stálost, antické báje, mediální výchova, fotografie, animovaný film, scénář, animace, symbol, alegorie

Cílová skupina: Program pilotně vyzkoušela skupina žáků z Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži.

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

⁸²⁾ Další fotodokumentace programu viz HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, s. 42.

Pilotní realizace: 17. září 2014

Délka programu: 90 min., v případě realizace projekce v sále 120 min.

Kontext

V roce 2013 se v Rotundě v Květné zahradě uskutečnil edukační experiment s názvem *Bud' Karlem*, který absolvovali členové projektového týmu NAKI (*Památky nás baví*). Účastníci se mohli formou tvůrčího workshopu zapojit do různých druhů činností a zhmotnit tak ideál všestranné osobnosti budovatele zahrady biskupa Karla z Lichtensteinu Castelnorna. Jednou z nabízených činností byl *Ateliér proměn*, v němž účastníci workshopu vytvářeli na základě inspirací z Ovidiových *Proměn* krátký film metodou klasické filmové animace. Ve filmu se měla jedna věc proměnit ve druhou. Aktivita účastníky mimořádně zaujala a stala se impulsem ke tvorbě edukačního programu pro žáky středních škol.

Východiska a hlavní cíle

Mladým lidem je blízká práce s moderní audiovizuální technikou a součástí jejich vzdělávacích potřeb je také prostor pro samostatnou tvůrčí práci. Na Arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži mají žáci možnost docházet do specializovaného semináře věnovaného mediální tvorbě, ve městě se také pravidelně koná celostátní soutěž dětské animované tvorby Animag. Bylo tedy možné spojit síly s pedagogem, který disponuje odborným zázemím i příslušnou technikou a vytvořit program, který přispěje k rozvoji kreativní interpretace historických zahrad prostřednictvím nových médií.

Hlavním cílem programu je, aby žáci objevovali vazbu raně barokní Květné zahrady na antické motivy, propojovali téma metamorfóz se svým životem a dokázali je tvůrčím způsobem zpracovat do podoby jednoduché filmové animace. Žáci tvoří scénář a na jeho základě pak jednoduchou animaci za pomoci digitálního fotoaparátu. Pracují v tvůrčím týmu.

Vazba na RVP GV

Program *Mediální proměny* přispívá v souladu s požadavky RVP GV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** sociální a personální, k řešení problémů, k učení, komunikativní, pracovní
- **Vzdělávací oblasti:** Umění a kultura, Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost (dějepis), Člověk a svět práce
- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova

Obr. 91. Úvodní část programu ve středu Rotundy (foto P. Hudec).

Obsah a průběh programu

Úvod

V úvodní části programu lektor přivítá žáky v zahradě a požádá je, aby si vytvořili jmenovky. Skupina se pak vydá k Rotundě. Během cesty udělá lektor krátkou zastávku a upozorní účastníky programu, že jsou v prostoru, který přímo před jejich očima prochází neustálou přirozenou proměnou, ať už máme na mysli roční období, postupný růst či zanikání, nebo důsledky zahradnické práce.

Naladění na tvůrčí proces

V Rotundě se žáci shromáždí kolem Foucaultova kyvadla. Lektor zde s odvoláním na prolog Ovidiových *Proměn* sděluje, že na tomto světě nic netrvá věčně a vše podléhá neustálé změně. Vysvětluje: „*Právě stojíme doslova uprostřed tohoto dějství. Jsme v centrálním prostoru Rotundy obklopeni sochařskými alegoriemi čtyř ročních dob a nad našimi hlavami je kopule s výjevy z Ovidiových Proměn. Plynutí času pak může symbolizovat kyvadlo,⁸³⁾ které teď spustíme. Jakmile se tak stane, vaším úkolem bude v tichosti se*

83) V programu se lektor záměrně nevěnuje ozřejmění fyzikálního jevu, který kyvadlo demonstuje, ale pouze upozorňuje na jeho ilustrativní odměřování času.

Obr. 92. Motýl vytvořený žáky v rámci animace se stal završením proměny housenky a kukly (foto P. Hudec).

procházet stavbou či jen setrvat na místě a vnímat prostor po dobu, kdy bude stavbou znít hudba.⁸⁴⁾ Jakmile dozní, setkáme se opět zde.“

Po doznění hudby lektor naváže na nastolené téma: „Člověk odpradáva žasl nad tím, jak bohové či příroda dokážou věci měnit, vytvářet. Pak také zakusil, že i on může být tvůrcem proměn, třeba smíchat dva kovy a získat nový – s lepšími vlastnostmi, nebo vytvořit z hroudy hlíny sochu. I vy se dnes můžete stát tvůrci proměn. Prostředkem k tomu nám budou digitální média.“

Tvorba animovaného filmu

Následně jsou žáci rozděleni do skupin po čtyřech či pěti. Lektor jim zadá úkol vytvořit animovaný snímek na téma *proměny*. Prostředkem k tomu jsou přírodniny, které si mají skupiny šetrným způsobem opatřit sběrem přímo v Květné zahradě, či vlastní tělo, popřípadě stopy, které zanechává. Současně žáky vyzve, aby si před zahájením animace vytvořili scénář. Velmi krátce pak u připraveného fotoaparátu se stativem předvede způsob ploškové animace.⁸⁵⁾ Zdůrazní žákům, že čím pomalejší, pozvolnější pohyby předmětů

⁸⁴⁾ Byla zvolena podmanivá, meditativní skladba *The Beatitudes* od Vladimíra Martynova, která zazněla ve filmu *La Grande Belezza*. Blíže viz <https://www.csfd.cz/film/308638-velka-nadhera/prehled/>.

⁸⁵⁾ Ploškovou animaci charakterizuje pohyb plošně řešené loutky po statickém pozadí. Taková loutka je slo-

tů ve vztahu k pořizovaným snímkům budou dělat, tím bude výsledek práce efektnější. Následně obchází skupiny žáků a koriguje směr jejich práce nejprve při tvorbě scénáře (zejm. s přihlédnutím k tzv. dramatickému oblouku),⁸⁶⁾ posléze s ohledem na technické zvládnutí pořizování snímků se stativem.

Zpracování snímků

Po dokončení tvorby animace, kterou lze částečně sledovat rychlým prohlížením po sobě jdoucích snímků v digitálním fotoaparátu, následuje jejich zpracování. Nejprve je realizován transport dat do počítače, kde proběhne jejich úprava ve stříhovém programu.⁸⁷⁾ Jedná se zejména o odstranění případných špatných snímků, volbu rychlosti změny snímků, doplnění úvodní a závěrečné části s informativními texty (název, autoři, místo a rok vzniku atd.). V závislosti na počítačové gramotnosti žáků skupiny buď pracují samostatně, nebo sledují práci lektora tak, aby byli příště schopni vykonávat tyto operace sami.

Prezentace animovaného filmu a reflexe činnosti

Závěr programu patří prezentaci animovaných filmů. Projekce probíhá v sále vstupního objektu do Květné zahrady. Součástí prezentace je prostor pro žáky sdělit, co je inspirovalo, jak se jim ve skupině pracovalo, jak probíhala samotná práce. Práci žáků ocení také lektor. Vyzdvihne přednosti filmu a navrhne, co by bylo možné při opakování tvorby animace změnit, vylepšit. Po dokončení prezentace a diskuse je program ukončen.

Výsledky aktivity: krátké animované filmy

Zdroje: DUTKA, E.: *Minimum z dějin světové animace*, Praha 2004.

CHOCHOLOVÁ, L., ŠKALOUDOVÁ, B., VOBOŘILOVÁ-ŠTŮLOVÁ, L. (edd.), *ICT a současné umění ve výuce – inspirace pro pedagogy výtvarné, hudební a mediální výchovy*, Praha 2008.

MILTOVÁ, R., *Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.

OVIDIUS, *Proměny*, Praha 1974.

ZATLOUKAL, O., *Et in arcadia ego: historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004.

žená z těla a ze samostatných rukou, nohou a hlavy (vytvořeny v různých fázích), které se pod kamerou vyměňují a animují se posouváním pinzetou. V současnosti je tato technika nahrazena digitální technikou, která nahrazuje tyto fyzické procesy mimo jiné díky možnosti práce s vrstvami v grafickém programu. Blíže viz DUTKA, E., *Minimum z dějin světové animace*, Praha 2004, s. 149–151. V prostředí zahrady byla klasická loutka nahrazena přírodninami.

86) Srov. záznam programu *Hyacinth a jeho (ne)přátelé* (viz Programy pro žáky 1. stupně ZŠ).

87) Při pilotním provedení byl použit program Windows Live Movie Maker.

Pomůcky a materiál: CD se soundtrackem z filmu La Grande CD přehrávač, prodlužovací kabel, materiál pro tvorbu animace, tužka, papír, digitální fotoaparáty (5 ks), stativy (5 ks), notebook se stříhovým programem, dataprojektor, plátno

Reflexe a výhled do budoucna

Potvrdilo se, že tvorba animací za pomoci digitálních médií byla pro žáky střední školy velmi atraktivní. Byla radost pozorovat jejich velké zaujetí při práci. Dokázali velmi dobře kooperovat ve skupině a promítnout do výsledku sdílené či v ironické nadsázce negované hodnoty (námětem filmu se například stala kočička zvracející nápis 1.B).

V zápalu tvůrčí práce se žáci někdy nedostatečně věnovali technické stránce animování. Příliš rychlé pohyby předmětů ve vztahu k pořizovaným snímkům například neposkytly dostatek dat pro pozvolnou, plynulou animaci. Jindy došlo k nezamýšlené změně polohy fotoaparátu v důsledku zakopnutí o stativ. V této souvislosti lze ovšem upozornit, že proces může být stejně důležitý jako výsledek. Pro některé žáky se první „nedokonalá“ zkušenost s touto formou práce stala výzvou k opětovné tvorbě animací. Žádné vysvětlování zde nemůže nahradit proces „learning by doing“. Středoškolákům je dokonce zbytečné dlouze vysvětlovat, jak animovat, protože ve chvíli, kdy třímají v rukou techniku a promýšlejí, jakou animaci vytvoří, lektora už stejně neposlouchají. Více sluchu mu popřejí až ve chvíli, kdy přemýšlejí, co a jak příště udělat lépe.

Při pilotní realizaci projektu byla využita úzká spolupráce s pedagogem, který se mediální výchovou dětí a dospívajících profesně zabývá. Lektorům pak předal své zkušenosti s tvorbou scénáře a pomohl zejména s technickou realizací programu. Získané informace pak bylo možné uplatnit při reprízách programů, kterých se již neúčastnil.

I když nebylo z provozních důvodů možné využít pro zahájení programu Rotundu, lektori se snažili nevrhnout se s žáky hned do práce, ale naladit je na zvolené téma v jiné části zahrady.

Mladá generace vykazuje stále větší zručnost v ovládání nových médií, takže dovednosti některých v této oblasti předčí lektory. Je to ovšem prostředí památky a jeho významy, které práci žáků dalo zacílení a smysl.

Doporučení, náměty, inovace:

Podmínkou úspěšné realizace programu je dostatečné technické vybavení, což představuje značnou vstupní finanční investici. V intenzivně udržované zahradě může být problém se sběrem přírodnin, aniž by došlo k vandalismu. K animaci lze tedy připravit předměty předem. Zajímavou zkušeností při repríze programu byla spolupráce s žáky Střední školy pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí. Přes přítomnost tlumočnicka do znakového jazyka bylo třeba výklad ještě více omezit. Žáci byli netrpěliví při vysvětlování formy práce s fotoaparátem, a jak se ukázalo, ovládali velmi dobře jak manipulaci s ním, tak také následné zpracovávání snímků do podoby animovaného filmu. Některé ze

skupinek namísto animace přírodnin pracovali s vlastním tělem a ztvárnili příběh o lásce. Lektor byl svědkem jejich příkladné kooperace, přímocarosti a pěkných vztahů, jaké jsou u ostatních školních kolektivů mnohem vzácnější.

Obr. 93. Učit se učním – to je jedno z východisek programu *Průvodcem v Květné zahradě* (foto P. Hudec).

Průvodcem v Květné zahradě

Autorka: Aranka Řezníčková, Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži

Spolupráce: Petr Hudec, Hana Poková

Anotace: Projekt *Průvodcem v Květné zahradě* umožnil žákům rozvíjet své prezentační schopnosti na základě interpretace příběhu o Amorovi a Psýché formou tzv. řetězového provázení.

Klíčová slova: antika, mýtus, Amor, Psýché, Květná zahrada, kolonáda, galerie soch, řetězové provázení

Cílová skupina: žáci Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži (skupina zájemců z různých ročníků), gymnazisty připravený program byl pak určen žákům druhého stupně ZŠ.

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 19. – 23. června 2017

Délka programu: týden v rozsahu denního vyučování, gymnazisty připravený program pak pro každou pozvanou třídu ZŠ trval 60 min.

Kontext

Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži již řadu let pořádá týden netradiční výuky – tzv. projektový týden, který zpravidla probíhá ve druhé polovině června. Žáci si mají možnost předem zvolit podle svých zájmů, ale také finančních možností (v případě zahraničních cest), do jakého programu se zapojí. Již v roce 2016 se jeden z projektů věnoval interpretaci sala terreny Arcibiskupského zámku v Kroměříži. Na tuto zkušenost jsme se rozhodli dále navázat.

Východiska a hlavní cíle

V roce 2017 si mohli žáci vybrat projekt, který jim nabídl zlepšení kompetencí v oblasti interpretace kulturního dědictví s názvem *Staň se průvodcem v Květné zahradě*.

Na základě diskuse s lektory vzdělávacích programů z NPÚ byly pro záměr zvoleny příběhy z Ovidiových *Proměn*, které formovaly ikonografii Květné zahrady a které se při vhodné interpretaci vztahují k životu každého člověka. Projekt tedy nesměřoval k prezentaci celku zahrady, či jeho jednotlivých zahradních pokojů, nýbrž k vybranému tématu, které vzájemně propojovalo několik jejích částí či výtvarných děl a akcentovalo jednu z jejích významových složek. Zahrada se tak rovněž stala v jistém smyslu divadelní kulisou, což opět odpovídá jednomu z výkladů jejího smyslu či charakteru. Zvolenou formou práce z hlediska prezentační formy se stalo řetězové provázání.⁸⁸⁾

Stanete-li se jako průvodce součástí památkového objektu, změníte svůj pohled na něj. A není vyloučeno, že se tato památka stane součástí vašeho života nebo ho určitým způsobem ovlivní. Hlavní cílem projektu je osobnostní rozvoj žáků v oblasti veřejného vystupování, prezentace a vzbuzení zájmu o kulturní dědictví. Konkrétně si žáci osvojí znalost příběhu o Amorovi a Psýché.

Vazba na RVP GV

Program *Průvodcem v Květné zahradě* přispívá v souladu s požadavky RVP GV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Umění a kultura, Dramatická výchova, Člověk a společnost (dějepis, občanský a společenskovědní základ)

⁸⁸⁾ Jedná se o metodu prožitkové historie určené pro teenagery. Základní nápad spočívá ve výměně rolí: skupina žáků se na krátkou dobu stává řadou vzájemně na sebe navazujících průvodců. Vlastnímu provázání po památkovém objektu předchází intenzivní příprava. Trasa prohlídky je rozdělena podle počtu účastníků a jejich schopností na jednotlivé, různě dlouhé úseky – tak vzniká v názvu projektu zmíněné řetězové navazování. Viz FIEDLEROVÁ, L., KŘENKOVÁ, V., *Neboví nás nudit: Metodika muzejního projektu řetězového provázání*, Vrchotovy Janovice: Rozcestí 2005. Viz též HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., INDRŮVÁ, M., *Památky nás baví 2*, s. 142–179.

- **Průřezová témata:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Mediální výchova

Obsah a průběh programu

Seznámit (se), hledat, vytvořit, nacvičit, předvést, poznat. To jsou slovesa, která vyjadřují náplň tohoto projektu.

První den

Projekt představuje několikadenní aktivitu, při které se budou žáci muset spoléhat jeden na druhého. Nejprve je proto třeba vytvořit ve skupině společenství, které přispívá k tvořivé atmosféře. Pod vedením učitele se žáci prostřednictvím hry seznamují,⁸⁹⁾ uvědomují si svá očekávání. Pod vedením lektora pak procházejí Květnou zahradou a seznamují se s ní, přičemž lektor zaměřuje jejich pozornost na téma proměn.

Obr. 94. Při realizaci programu využili někteří žáci znakové kostýmy (foto P. Hudec).

89) Lze využít metodik předmětu Etická výchova, např. aktivity na principu binga či hledání společného.

Druhý den

Druhá lekce se odehrává v interiéru. S využitím metod Čtením a psaním ke kritickému myšlení (RWCT) účastníci pracují s textem o Amorovi a Psýché z knihy *Mytologie*. Mohou například hledat podobnosti tohoto příběhu se známými pohádkami, diskutovat o jeho poselství, nebo sestavit tzv. pyramidu příběhu. Uvědomí si, že v mýtu vystupují postavy, které jsou zobrazeny v kolonádě Květné zahrady. Příběh o Amorovi a Psýché by tedy mohl být pojítkem programu, který mají pod vedením lektora sestavit a realizovat.

Následně se žáci rozdělí do skupin pojmenovaných podle postav příběhu: Apollón, Venuše, Pan, Ceres, Juno. Každá skupina vytvoří svůj návrh programu, jehož úkolem je přiblížit dětským návštěvníkům sochy ze zahradní kolonády a propojit je tématem *Proměň*. Využít mohou další literatury, která je k dispozici. Dochází tedy k porovnávání pramenů a třídění informací. Lekce je zakončena prezentací jednotlivých návrhů.

Třetí den

Žáci vyhodnotí návrhy z předchozí lekce a vyberou ty, které se jim jeví nosné, a sestaví šedesátiminutový program pro žáky ZŠ (scénář řetězové prohlídky se stanovišti). Následuje příprava obsahové stránky, žáci vymýšlejí pro účastníky programu úkoly (např. křížovku, skládku, dramatizaci). Píší si texty, které obsahují informace a instrukce pro účastníky zamýšleného programu. Součástí lekce je hlasová rozcvička pod vedením učitele, poučení o zvukové stránce jazyka a neverbální složce komunikace.

Čtvrtý den

Nácvik jednotlivých výstupů probíhá opět v Květné zahradě, tedy přímo v terénu. Při individuální práci pomáhá učitel odstraňovat případné nedostatky (výslovnost, kontakt s posluchačem atd.). Každý žák také prezentuje cvičně před ostatními svůj výstup a dostává zpětnou vazbu.

Pátý den

Vyvrcholením týdenního projektu je realizace připraveného programu. Scénář vypadá následovně. Skupinu žáků ZŠ přivítají dvě múzy, které program zahájí krátkým informačním vstupem o kolonádě Květné zahrady. Žáci jsou rozděleni do skupin po pěti a dostanou instrukce. Každá skupina potom putuje podle obdrženého plánu areálem zahrady.

U jednotlivých soch – postav spojených s rámcovým příběhem Amora a Psýché – jsou stanoviště, na nichž studenti gymnázia krátce představí, o jaké postavy jde a jaká je jejich role v příběhu (Apollón, Venuše, Pan, Ceres, Juno). Účastníci plní drobné úkoly, které souvisí s příběhem Amora a Psýché.

U sochy Apollona dostanou obálku se skládkou, ze které sestaví proroctví. Dále se dozví, že Psýché měla být zraněna Amorovým šípem, aby se nešťastně zamilovala, a trefují se improvizovanými šípy na cíl (do připravené nádoby nebo do terče). U Pana se dozví, proč se Amor rozzlobil a jakou radu dostala Psýché od Pana (radu ovšem musí

Obr. 95. Působivým prostředím pro realizaci programu byla z velké části kolonáda Květné zahrady (foto P. Hudec).

vyluštit – je v tajence křížovky). Na stanovišti u Ceres a Juno studenti ztvární v krátké dramatizaci, jak se obě bohyně pokoušely rozzlobenou Venuši uchláchat, a popíší tři úkoly, které Psýché musela splnit. Symbolicky jeden úkol plní hned (vybírání květů – žlutých lístečků – z množství různobarevných lístků a jejich přenášení do cíle). Na dalším stanovišti má skupinka určit pouze s pomocí sluchu, jaký předmět je v krabičce (s odkazem na Pandořinu skříňku).

Na závěr každá skupina účastníků dostane lístky, na nichž je stručně převyprávěný celý příběh. Žáci mají lístky poskládat tak, aby vzniklo logické a souvislé vyprávění. Za splnění úkolu a absolvování všech stanovišť jsou pochváleni, průvodci se s nimi rozloučí.

Po skončení řetězového provázení je zakončen i projekt: reflexe probíhá formou diskuse v kruhu. „Průvodci“ sdělují své dojmy, hodnotí jednak to, jaké ohlasy dostávali bezprostředně od dětí, které kolonádou provázeli, jednak to, co se jim samotným dařilo a co by chtěli změnit. Vracejí se znovu k očekáváním, která měli na začátku týdne, a reflektují, která z nich se naplnila. Učitel ocení jejich zapojení do projektu a nasazení při zajištění programu.

Zdroje: OVIDIUS, *Proměny*, Praha 1974.

TRENCSENYI WALDAPFEL, I., *Mytologie*, Odeon 1967.

Pomůcky a materiál: flipchart, psací potřeby, barevné papíry, brčka, drobné sladkosti jako odměny za splnění úkoly, krabička (tuba od vitamínů) „s tajemstvím“, improvizované „antické“ kostýmy, improvizované „šípy“ (tenké hůlky vhodné velikosti), nádoba (koš), případně terč. Nakopírované křížovky, textové skládanky.

Reflexe a výhled do budoucna

Lze vyzdvihnout, že namísto odříkávání textu naučeného ze sylabu o Květné zahradě dostali žáci důvěru vytvořit vlastní koncept zahrnující jak rozsah a formu prezentovaných informací, tak také aktivizační prvky. Programu, který žáci připravili, se zúčastnilo 101 žáků kroměřížských ZŠ a Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži, kteří tak měli možnost prožít návštěvu Květné zahrady netradičním způsobem.

Vědomí toho, že program je skutečně určen pro veřejnost, je velmi motivační, nikdo ze žáků nechce před návštěvníky zahrady selhat. Přesto některá vystoupení nebyla dostatečně výrazná, mladé „průvodce“ často brzdila tréma. Slabinou realizace byla poměrně krátká doba, vyhrazená na nácvik přednesu. Nácvik by měl probíhat více individuálně, bylo by tedy znovu promyslet týdenní rozvrh aktivit či navýšit časovou dotaci (alespoň o dvě hodiny denně) tak, aby lektor mohl s každým účastníkem pracovat podle jeho potřeb.

Ideální by bylo pokračovat v práci se skupinou průvodců i nadále, aby na základě projektových zkušeností mohli své vystupování dále tříbit a korigovat.

Ohlasy účastníků

Ze zpětných vazeb žáků gymnázia uvádíme alespoň dva příspěvky:

„Projektový týden v Květné zahradě byl pro mne velmi přínosný: dal mi možnost vyzkoušet si přednes před lidmi, také jsem se dozvěděla zajímavosti o antice.“

„Celý týden jsme se chystali na poslední den projektu, kdy přišli žáci z jiných škol a podle stanovišť jsme jim vyprávěli to, co jsme si připravili. Uvědomila jsem si, kolik to dá práce, ale zároveň mě to bavilo.“

Lektoři Metodického centra zahradní kultury ocenili nápad propojit vybrané sochy v kolonádě prostřednictvím vyprávění příběhů. Ty se totiž člověka dotýkají tak, že kámen může „obžít“.

Doporučení, náměty, inovace

Zájemcům o realizaci obdobného projektu lze doporučit, aby vedli skupinu k maximální spolupráci při vytváření programu. V případě nečekané absence některého z průvodců je totiž třeba, aby jeho part dokázal někdo ze skupiny převzít. Výpadek jednoho člena program na principu řetězového provázení zásadně naruší. Je také třeba počítat s tím, že každá skupina má svá specifika a program, který sestaví, vznikne sice na stejném prin-

cipu, ale může mít mnohé odlišnosti ve scénáři, včetně poselství, jež v příběhu objeví. Samozřejmě lze pracovat s některým jiným příběhem, respektive vyjít ze sochařského programu konkrétní památky zahradního umění.

Obr. 96. Park v Krásném Dvoře patří k nejvýznamnějším krajinářským parkům v ČR. Zdejší zahradní stavby inspirované orientálními kraji či antikou se staly inspirací programu (foto P. Hudec).

Parkem letem světem – antikou i orientem

Autorka: Zdenka Lněničková

Spolupráce: správa SZ Krásný Dvůr

Anotace: Přenes se do 18. století a staň se na chvíli architektem Jana Rudolfa Černína. Procestuj Evropu stejně, jako ji na své kavalírské cestě procestoval on. Hledej v evropských metropolích i ve venkovské krajině inspiraci pro stavby zahradní architektury, které by se hodily do krajinářského parku v Krásném Dvoře. Navrhni pro Jana Rudolfa „zlatý hřeb“ jeho parku – rozhlednu, jakou svět dosud nespatrił. Získej finanční prostředky na její realizaci a postav ji. Dokážeš to? V průběhu programu se žáci zážitkovou formou seznámí se stylem života na venkovském panství na přelomu 18. a 19. století.

Klíčová slova: Černínové, Jan Rudolf Černín, zámek Krásný Dvůr, krajinářský park, kavalírská cesta, novogotický templ

Cílová skupina: Střední školy gymnaziálního typu, odborné střední školy s výukou dějepisu, 2. stupeň víceletých gymnázií, 8. a 9. tř. ZŠ.

Místo realizace: zámecký park Krásný Dvůr

Pilotní realizace: říjen 2015

Délka programu: celodenní program (8.00–16.00)

Kontext

Součástí projektu obnovy Novogotického templu v krajinářském parku v Krásném Dvoře bylo vytvoření edukačních programů, které děti a dospívající seznámí s historií a základními principy krajinářství v ČR, detailněji představí historii a koncept krásno-dvorského parku i samotného templu.

Východiska a hlavní cíle

Východiska

Program pro střední školy vycházel z nápadu uspořádat pro žáky atraktivní putování parkem na principu orientačního běhu, které vyvrcholí samostatnou prací žáků a vyhlídkou z templu. V průběhu programu tak mají žáci možnost poznávat park, jeho jednotlivá zákoutí a jednotlivé stavby drobné zahradní architektury. Díky připomenutí doby Jana Rudolfa Černína a stylu života na venkovském panství na přelomu 18. a 19. století získají žáci historický kontext vzniku krajinářského parku. Tvůrčí úkol – navrhnout pro park Jana Rudolfa Černína rozhlednu dle požadavků zadavatele – umožní žákům blíže nahlédnout do činnosti architekta a stavitele a seznámit se s vývojovými trendy dobové krajinářské architektury.

Hlavní cíle

Po absolvování programu žáci:

- popíší klíčové životní milníky Jana Rudolfa Černína důležité pro krajinářskou tvorbu,
- popíší historický vývoj a proměny krajiny v okolí Krásného Dvora,
- jsou schopni popsat základní principy klasicistní a romantické krajinářské tvorby,
- jsou schopni detailněji popsat stavbu Novogotického templu v parku v Krásném Dvoře,
- v bodech popíší základní řemesla a umělecké a stavební práce při výstavbě a obnově Novogotického templu v parku v Krásném Dvoře,
- jsou schopni uvést příklady pozitivního a negativního managementu z hlediska ochrany kulturních památek, přírody a krajiny.

Vazba na RVP ZV, SOV a GV

Program *Parkem letem světem – antikou i orientem* přispívá v souladu s požadavky RVP ZV, SOV a GV k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a průřezových tématech:

- **Klíčové kompetence:** kompetence k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanská, pracovní a k podnikavosti
- **Vzdělávací oblasti:** Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Člověk a společnost (dějepis), Člověk a příroda (biologie, geografie), Umění a kultura, Člověk a svět práce, Tělesná výchova
- **Průřezová témata:** Environmentální výchova, Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, respektive pro SOV Občan v demokratické společnosti, Člověk a životní prostředí

Obsah a průběh programu

Úvodní aktivity v Čestném dvoře

Úvodní aktivity se odehrávají v Čestném dvoře zámku, slouží k seznámení lektora se skupinou, ale především k základní časové a prostorové orientaci žáků. Koncipovány jsou na 75 minut, lze je však podle potřeby prodloužit či zkrátit.

Rozdělení do skupin (10 minut)

Lektor žáky uvítá, představí sebe a organizaci, za níž vystupuje. Ukáže žákům jmenovku, kterou má na krku, a požádá je, aby si i oni podobnou vytvořili. Náhodně jim rozdá pouzdra s barevnými stužkami a požádá je, aby do nich vložili kartičku se svým jménem nebo přezdívkou. Jako přezdívkou mohou studenti použít cokoliv vyjma vulgárních výrazů. Lektor je ale výslovně upozorní na to, že musí počítat s tím, že je bude jimi zvolenou přezdívkou oslovovat po celý program. Poté, co si žáci nadepíší své jmenovky, vyzve je lektor, aby se rozdělili do skupin podle barvy závěsu jejich pouzdra. Může tak vzniknout až deset pracovních skupin po pěti žácích.

Zámek Krásný Dvůr v běhu času (15 minut)

Aktivita slouží k identifikaci základních historických mezníků v dějinách Krásného Dvora. Lektor se žáků zeptá, jestli někteří z nich již byli v Krásném Dvoře a zda jim utkvělo něco v paměti z jeho historie. Pokud ne, požádá žáky, aby si podle barvy své skupiny našli kartu s událostí z historie zámku a karty s číslicemi. Podle nápočty na kartě pak poskládají letopočet důležitý pro historii Krásného Dvora. Když mají žáci své datace hotové, mají ve skupině za úkol seřadit je od nejstaršího data po nejmladší. Mluví každé skupiny poté ukáže rok události ostatním skupinám, přečte letopočet a seznámí ostatní

Obr. 97. Důležitou inspirací pro tvorbu krajinářského parku i edukačního programu byly kavalířské cesty Jana Rudolfa Černína (foto M. Svejkovéš).

s událostí, která se v tom roce v Krásném Dvoře udála. U letopočtů, které se týkají aktivit Heřmana, Josefa Františka a Jana Rudolfa Černína lektor při čtení data představí studentům i obrazy těchto tří osobností.

Doba Jana Rudolfa Černína (25 minut)

Po seznámení se s historií zámku lektor žákům oznámí, že po celý zbytek programu se budou věnovat osobnosti Jana Rudolfa Černína a krajinářskému parku, který nechal v Krásném Dvoře vybudovat. Dříve než se ale vydají po stopách zakladatele parku, měli by se seznámit s dobou, ve které Jan Rudolf žil. Lektor proto žákům sdělí, kdy se narodil, kdy zemřel, jak dlouho žil a začne se ptát, co vše za téměř stoletý život zažil. Jak si představují, že vypadala jeho doba? Co všechno již tehdy společnost znala, jaké objevy hýbaly světem, co se dělo v politice? Žáci uvádějí své představy. Poté lektor žáky vyzve, aby si každá skupina podle své barvy opět našla karty s různými událostmi, které se staly za života Jana Rudolfa. Ve skupině si žáci mají tyto události prostudovat a poté vybrat 1–3 z nich, které je nejvíce zaujaly. Následně se postaví na časovou osu, kterou mezitím lektor rozprostřel do půlkruhu na nádvoří. Poté, co jsou žáci rozmístěni na časové ose, mluvčí skupin seznámí ostatní s tím, z jaké oblasti byly jejich události a které z nich je nejvíce zaujaly. Postupně si tak studenti představí vše zajímavé, co se za života Jana Rudolfa událo.

Panství Krásný Dvůr (25 minut)

Po představení historie zámku i dobových souvislostí, ve kterých Jan Rudolf Černín žil, je pozornost žáků zaměřena na fungování panství. Z čeho majitel žil? Jak fungovala správa panství? Na čem panství vydělávalo? Lektor rozdá do každé skupiny tabulku se jménem šlechtice, který panství rozšiřoval, se seznamem obcí, které zakoupil, s hospodářskými provozy, které se v daných obcích nacházely a s cenou, kterou za tyto obce šlechtic zaplatil. Skupina má za úkol najít si karty jednotlivých obcí (obce jsou vyznačené obrysem jejich současného katastru) a ty položit do velkoformátové mapy panství. K jednotlivým obcím pak mají žáci přiřadit obrázky reprezentující hospodářské provozy, ze kterých bylo panství financováno (kovárna, rybárna, mlýn, hospodářský dvůr, hostinec apod.). Skupiny k mapě přistupují postupně od nejstaršího data po nejmladší, mluvčí skupiny vždy komentuje, kdo jakou obec koupil a za kolik, ostatní členové skupiny umísťují katastry a provozy. Žákům před očima vzniká mapa panství tak, jak se v čase vyvíjela. Získávají tak dobrou představu o tom, z čeho bylo panství financováno a jak náročné bylo správu vykonávat.

Program v zámeckém parku Krásného Dvora

Po seznámení s historií zámku, připomenutí osudů Jana Rudolfa Černína v kontextu kulturních, hospodářských a sociálních dějin přelomu 18. a 19. století, se žáci přesunou z Čestného dvora do zámeckého parku. Program je rozdělen do čtyř částí tak, aby se žáci v parku postupně zorientovali a zároveň navštívili významné lokality (např. obelisk, Novogotický templ). Jednotlivé aktivity na sebe logicky navazují a jsou rozvrženy na tři a čtvrt hodiny, včetně přesunů.

Kavalířská cesta Jana Rudolfa Černína (90 minut)

První aktivita začíná před bránou zámku a končí u obelisku. Je koncipována jako pátrací hra, která jednotlivým skupinám žáků umožní, aby objevovaly zajímavá zákoutí a drobné stavby v parku. Inspirována je kavalířskou cestou Jana Rudolfa Černína, na které sbíral inspiraci pro svůj krajinářský park. Na úvod tedy lektor žáky požádá, aby přijali roli dobových architektů, jejichž úkolem bude v závěru programu navrhnout a realizovat stavbu rozhledny v parku. Pro stavbu musí kromě architektonického návrhu zajistit také finance na nákup materiálu a zaplacení práce. První aktivita jim však má především pomoci, aby se nejprve – stejně jako kdysi Jan Rudolf Černín – zorientovali v dobových trendech v Evropě i jinde ve světě a našli podnětné vzory pro své nápady. Následně lektor rozdělí pomůcky a vysvětlí pravidla hry.

Každá skupina obdrží desky s klipem, orientační mapu parku s vyznačenými stanovišti, tzv. pocitovou mapu parku, balíček pastelek, buzolu a kartičku s popisem stanovišť, jejich azimutem a počtem kroků, dále pohled od Jana Rudolfa Černína z kavalířské cesty. Cílem skupiny je nalézt devět stanovišť, v jejichž okolí se nacházejí indicie potřebné pro další postup ve hře. Na každém stanovišti je pak úkolem skupiny určit azimut a daným

směrem odkrokovat stanovený počet kroků, nalézt indicii a tu si odnést s sebou. Indicie je tvořena kartičkou v podobě dílku puzzle: na jedné straně skládačky je část obrázku stavby, kterou se Jan Rudolf Černín inspiroval ke stavbě některé z krásnodvorských staveb drobné zahradní architektury; na druhé straně je barevný puntík s barvou skupiny a klíčové slovo. Úkolem žáků je indicie posbírat, aby je mohli posléze využít nejen při vyplňování pracovního listu, ale také směnit za finance na stavbu rozhledny.

Žáci mají dále za úkol vytvářet cestou také tzv. pocitovou mapu. Každé místo, které v parku navštíví, mají zakreslit do plánu podle návodu v pracovním listu. Pocitům, které v nich místo vyvolá (např. veselé, smutné, vznešené, romantické), přiřadí barvu a tou pak vybarvují daná místa na mapě.

Obr. 98, Současnou podobu parku mohli žáci srovnat s historickými vyobrazeními (foto M. Svejková).

Třetím úkolem, který na žáky v parku čeká, je zjišťovat si informace o stavbách drobné zahradní architektury, s nimiž se v parku setkají. Lektor žákům doporučí, aby pečlivě četli informační tabule u jednotlivých staveb a dělali si poznámky k obrázkům v orientační mapě. Mají také vypátrat, které stavby v parku byly inspirovány vyobrazeními na pohlednicích od Jana Rudolfa Černína.

Poté, co lektor vysvětlí herní postup a úkoly, musí ověřit, zda žáci zvládají samostatnou práci s buzolou a umí určit azimut. Pokud tomu tak není, je třeba s nimi tuto dovednost před zahájením hry pečlivě natrénovat. Lektor dále vysvětlí, že v průběhu hry se žáci určující azimut postaví na značku před objektem, která je uvedena v kartě s popisem stanovišť. Značku tvoří kartonové kolečko v přírodní barvě. Obvykle se nachází ve středu před daným objektem (před cedulí, před lavičkou apod.). Pokud kolečko chybí, žáci se postaví před střed daného objektu. Lektor musí žáky upozornit, že při práci s buzolou nesmí mít na rukách ani na krku nic kovového, neboť kovové předměty ovlivňují pohyb střelky. Důležité je také trpělivě vyčkat, až se střelka ustálí, jinak by je buzola zavedla jiným směrem. Po určení směru žáci udělají daný počet kroků a na místě, které je vždy něčím výrazné (strom, osamocený keř, výrazný kámen, stavba, apod.), hledají indicii. Kroky odpovídají krokům dospělé ženy, v případě mladších žáků nebo naopak větších chlapců se proto může počet kroků lišit.

Architektem Jana Rudolfa Černína (60 minut)

Prostor u obelisku slouží jako místo, kde se skupiny žáků scházejí po dokončení pátrací hry. Zároveň se zde žáci mohou občerstvit a nabrat nové síly pro další část programu. Aktivita jsou koncipovány tak, aby žáci mohli polehávat na trávniku, relaxovat, nasávat atmosféru parku. Každá skupina pracuje svým tempem, lektor se jim věnuje spíše individuálně.

Příchozím skupinám lektor za každou získanou indicii nejprve v souladu s pravidly hry vyplátí 20 zlatých konvenční měny. Dokončení cesty rovněž ocení dalšími třemi indicemi, které žákům chybí, aby mohli sestavit z nasbíraných kusů puzzle kompletní obrázek. Doplnující části skládačky již nejsou honorovány. Následně lektor skupinu vyzve, aby si podle indicií, které získala, vybrala jeden ze tří typů pracovních listů. První popisují život Jana Rudolfa Černína, druhé Novogotický templ a třetí některou ze staveb drobné zahradní architektury.

Na pracovních listech třetího typu se opakuje text, který žáci mohli číst na informačních tabulích u nejvýznamnějších staveb v parku. V textu jsou však vynechána klíčová slova – indicie uvedené kromě vyobrazení na skládačce puzzle. Když skupina odhalí svůj pracovní list, pokusí se doplnit text tak, aby dával smysl. Mezi indicemi jsou slova, která navádějí k rozpoznání stavby, jejíž název je napsán v hlavičce pracovního listu (např. indicie Pan, templ, iónský sloup patří k pracovnímu listu popisujícímu Panův templ). Skupinám, které mají pracovní list o Janu Rudolfu Černínovi, Novogotickém templu nebo Poustevníkově rokli, lektor s doplněním indicií pomáhá. Po doplnění textu skupina rovněž poskládá z puzzle obrázek.

Obr. 99. Výsledky své práce žáci prezentovali u obelisku (foto M. Svejkouská).

Jakmile práci dokončí všechny skupiny a žáci jsou již odpočatí natolik, aby se mohli znovu soustředit na společnou práci, lektor požádá mluvěcí skupin, aby prezentovali výsledky své práce. Prezentace moderuje tak, aby se žáci dozvěděli vše podstatné. Nejprve vystoupí skupina, která má pracovní list o Janu Rudolfovi Černínovi. Mluvěcí prezentuje text, který ostatní členové skupiny doprovází obrázky míst, jež Jan Rudolf navštěvoval během svého dětství a studií v Salzburgu. Žáci se tak seznámí s dalšími informacemi ze života zakladatele parku a inspiracemi pro tvorbu parku. Pak prezentují výsledky své práce tři skupiny, které zkoumaly popisy staveb v parku. Prezentace jsou opět doprovázeny obrázky z kavalírské cesty Jana Rudolfa Černína, díky nimž se studenti seznámí s trasou kavalírské cesty i s inspiračními zdroji pro nejvýraznější stavby v parku. Jediná skupina, která prozatím svůj výstup neprezentuje, je skupina, která má popis Novogotického temple. Tu lektor požádá o prezentaci až později.

Následně lektor žáky požádá, aby se znovu vžili do role architektů Jana Rudolfa a začali pracovat na návrhu rozhledny, ze které by bylo možné přehlédnout celou krásu parku. Lektor vstoupí do role Jana Rudolfa a požádá své architekty, aby navrhli stavbu, která je inspirována obrázky, jež prezentovaly vybrané tři skupiny. Jeho rozhledna se má těmto stavbám co nejvíce podobat, má mít atypický půdorys, musí v ní být dostatek světla, interiér stavby má navozovat atmosféru starých gotických chrámů a ze stavby má být možné přehlédnout celý park a panství.

Poté, co žáci dokončí své návrhy, lektor vyzve poslední skupinu, která měla pracovní list věnovaný Novogotickému templu, aby představila své výsledky. Žáci tak získají první představu, jak rozhledna realizovaná Janem Rudolfem Černínem vypadá. Mohou srovnávat, zda se jejich návrhy stavbě podobají, či nikoli a diskutovat, proč tomu tak je. Získají také informaci o tom, kolik stavba rozhledny stála.

Stavitelem Jana Rudolfa Černína (15 minut)

Po rozboru architektonických návrhů čeká žáky pěší přesun od obelisku k Velké louce a Novogotickému templu. Cesta je poměrně dlouhá a nevhodná pro složitější aktivity, proto je koncipována opět jako hra. Lektor žáky vyzve, aby vystoupili z role Černínských architektů a stali se napříště staviteli rozhledny. Jejich úkolem bude sehnat materiál a finance na stavbu. Prostředky, které již získali za indicie, bohužel, nestačí. Je třeba získat další finance, případně i materiál, který se nachází na panství. Lektor s žáky stručně zopakuje, z čeho bylo živo panství v době Jana Rudolfa a pak je vyzve, aby se vydali od obelisku vzhůru lesem k okraji Velké louky. Cestou budou nacházet modré, zelené a červené karty. Na kartách je otázka, jejíž zodpovězení se cení určitou částkou ve zlatých konvenční měny nebo určitým množstvím materiálu na stavbu rozhledny. Červené karty jsou za 50 zlatých, zelené za 30 zlatých, modré za 20 zlatých, na červených kartách je uveden nejdražší materiál na stavbu rozhledny, na modrých nejlevnější. Žáci mají cestou sbírat karty tak, aby se jim podařilo nashromáždit dostatek prostředků na stavbu rozhledny. Cenu a materiál se dozvěděli z prezentace pracovní skupiny, která se věnovala popisu Novogotického templu. Zároveň by si měli být jisti, že dovedou zodpovědět otázku, která je na kartě uvedena. Kontrola odpovědí proběhne u rozhledny.

Na rozhledně (30 minut)

Na prostranství před Novogotickým templu lektor žáky znovu vyzve, aby srovnali své návrhy se skutečnou podobou rozhledny. Jak moc se jim podařilo trefit do představy Jana Rudolfa Černína? Pokud mají žáci zájem, prezentují stručně rozdíly mezi svými návrhy a stavbou, kterou konečně vidí na vlastní oči. Lektor je pak vyzve k tomu, aby zjistili, zda by se jim podařilo rozhlednu postavit. Jednotlivé skupiny lektorovi předají karty, které cestou od obelisku nashromáždily, a postupně zodpovídají otázky na kartách uvedené. Za každou správnou odpověď získá skupina finanční odměnu nebo kartičku prezentující určité množství materiálu potřebného ke stavbě rozhledny. Skupina, která první získá potřebné prostředky na stavbu, tj. která „postaví“ rozhlednu, může vyrazit na vyhlídku. Herní aktivita kvízem končí. Žáci si pak prohlížejí výstavu v Novogotickém templu a postupně se střídají na vyhlídce, která je z kapacitních důvodů přístupná maximálně pro deset osob najednou.

Po návštěvě vyhlídky lektor žákům pogruluje, že uspěli ve zkoušce na architekta a stavitele Jana Rudolfa, zeptá se na jejich první zážitky a hodnocení programu, poděkuje za účast a rozloučí se s nimi.

Výsledek aktivity: Výstupem edukačního programu, který si žáci odnesou s sebou je brožura o Janu Rudolfovi Černínovi a jeho krajinářském parku v Krásném Dvoře s fotografiemi staveb drobné zahradní architektury a fotografiemi inspiračních zdrojů pro tyto stavby, kterou si žáci během programu sami vyrobí.

Zdroje: ČECHOVÁ, HANSEN B., *Nápady pro rozvoj a hodnocení klíčových kompetencí žáků*, Praha 2009.

ČINČERA J., *Práce s hrou. Pro profesionály*, Praha 2007.

DVOŘÁKOVÁ, M., KAŠOVÁ J., TOMKOVÁ A., *Učíme v projektech*, Praha 2009.

KOBLASA, P., *Historický popis panství Krásný Dvůr na Žatecku*, České Budějovice 2008.

KOVAŘÍKOVÁ Z., SMRTOVÁ, E., ZABADAL, R. a kol. *Za Naturou na túru. Metodika terénní výuky*, Praha 2012.

MACHKOVÁ E., *Projekty dramatické výchovy pro starší školní věk*, Praha 2013.

SITNÁ, D., *Metody akčního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách*, Praha 2009.

ŠANTRŮČKOVÁ M., *Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína. Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčíně, Petrohradě a Chudenicích*, Praha 2014.

Pomůcky a materiál:

- Průkazky s barevnými závěsy v 10 barvách (5 ks/1 barvu), kartičky na jména, fixy;
- Karty s popisem významných historických milníků v historii zámku Krásný Dvůr, barevné číslice k sestavení letopočtů;
- Mapa panství Krásný Dvůr, karty katastrálních území, karty řemesel a provozů, tabulka s hospodářskými údaji o vývoji panství;
- Barevné karty událostí z domova, Evropy a světa v oblasti politiky, vědy, umění a bulváru, prádelní šňůra s časovou osou pokrývající život Jana Rudolfa Černína;
- Desky s klipem, mapa parku, pocitová mapa parku, buzola, puzzle s indiciemi, pohledy z kavalírské cesty, album s A3 fotografiemi jednotlivých zákoutí parku a s fotografiemi staveb drobné zahradní architektury v parku (stávajícími i zaniklými), suché křídly, archy balicího papíru, karty s mincemi, karty se surovinami, karty s kvízovými otázkami;
- Materiál pro označení herních stanovišť v parku.

Reflexe a výhled do budoucna

Pohyb po parku a skupinové pátrání po indiciích jsou žáky velmi oblíbené, početní a závěrečnou fázi programu proto považují za méně záživné. Stále proto hledáme způsob, jak tento nepoměr mezi „memorováním“ a „adrenalinem“ lépe vyvážit. Je

otázkou, zda některé pasivnější aktivity nevypustit, či jim nedat jinou podobu, aby se herní nádech programu nevytrácel, ale spíše posiloval. Za zvážení stojí zkrácení úvodních činností v Čestném dvoře, popřípadě jejich přesun do školní výuky, kdy se žáci na exkurzi teprve připravují. Zabýváme se rovněž úvahou, jak upravit aktivity probíhající u obelisku, kde se po určité době začínají žáci nudit a jejich prezentace nemají potřebnou dynamiku.

Do budoucna bychom také uvítali vedení programu dvěma lektory – pomůcek je hodně a organizuje-li vše jen jeden lektor, je vedení programu skutečně velmi náročné. Obrovským přínosem může být i jen pomoc asistenta, který chystá a sklízí pomůcky, když se lektor věnuje komunikaci s žáky. Dále také hledáme možnosti, jak karty s indiciemi v parku umístit trvale, aby odpadla náročná příprava a následný úklid. Program máme připravený i v angličtině, je ale nutné dopracovat pracovní listy. Chystáme se také reagovat na vzrůstající zájem německých návštěvnických skupin a připravit i německou verzi programu. Některé části budou rovněž připraveny pro rodiny s dětmi.

Ohlasy účastníků

Program je účastníky hodnocen jako skvělý. Žáci hodnotí pozitivně především vysoký stupeň samostatnosti, která je jim při programu dána, možnost pohybovat se volně a bez přímého dozoru parkem, ale také herní charakter programu. Z pohledu pedagogů je program hodnocen pozitivně pro svou komplexnost, kdy žáci získávají poznatky a dovednosti nejen v oblasti historie, ale i v oblasti kartografie, geografie a českého jazyka.

Doporučení, náměty, inovace

Rozdělení do skupin:

- Pracovní skupiny lze utvořit i bez náhodného rozdělení karet. Záleží na lektorovi a jeho domluvě s vyučujícím, zda usoudí, že jsou žáci schopni spolupracovat i mimo standardní třídní „party“, nebo se jedná skupinu silně hierarchicky rozdělenou, kde by případné promíchání mohlo působit spíše potíže. Náhodné rozdělení žáků je rychlejší a nestane se, že někdo neoblíbený zbyde, někdy ale tento způsob může v kolektivu způsobit velké rozpěře a celkově může program narušit. Jeví-li se třída v tomto ohledu vyloženě jako problematická, je vhodné rozdělení skupin ponechat na přítomných pedagozích. Lektor si tak zachová neutralitu.
- Možnost užívat po dobu programu svou oblíbenou přezdívkou navozuje uvolněnou atmosféru, žáci tuto možnost velmi vítají. Někteří samozřejmě exhibují vymyšlením různých složitých a originálních přezdívek, ale je-li lektor důsledný v jejich užívání, žáci často sami v průběhu programu svou přezdívkou upraví na přijatelnější verzi (např. Kačer Donald se po několika aktivitách zázračně promění v Tomáše).

Historické mezníky a události ze života Jana Rudolfa Černína

- Obě tyto aktivity lze v případě potřeby zkrátit, nebo vypustit a historická data tříde ve stručnosti jen sdělit. Zvláště pokud je zřejmé, že se žáci do práce s texty

nezapojují, je lépe rovnou přistoupit k další aktivitě. Podstatné je spíše načrtnout schéma, do kterého budou žáci posléze získávané informace zařazovat, nikoli seznámit žáky se všemi detaily z dějin zámku a života Jana Rudolfa.

- Seznamování se s událostmi ze života Jana Rudolfa a jejich řazení na časovou osu může být pro žáky zábavou, ale při jejich velkém počtu také vleklým počinem. Počet událostí by měly skupiny vybírat podle toho, kolik jich celkem je. Je-li skupin méně, vybírají více událostí a opačně. Maximálně však patnáct událostí, které žáci komentují. Baví-li třídu tato aktivita, mohou žáci na časovou osu umístit všechny události, které mají k dispozici. Pak je ale pouze zařadí na časovou osu a žáci si je prohlížejí spíše jako galerii. Je také možné žákům zadat, aby vyhledali prostřednictvím mobilních telefonů události vlastní.

Pátrací hra a práce s buzolou

- Lektor by si měl předem ověřit, zda žáci práci s buzolou zvládají a i v případě, že tomu tak je, využít první stanoviště hry, které se nachází u cedule o ochraně přírody před bránou zámku, ke kontrole této skutečnosti. Stručné poučení o práci s buzolou před zahájením hry však není nikdy ztrátou času.
- Trasu programu a umístění indicií je nutné připravit den předem. Příprava indicií obvykle zabere 4–5 hodin. Žáky je také nutné předem upozornit na fakt, že indicie se občas stávají kořistí nenechavých návštěvníků parku, i když je na nich napsáno, že je nemají odnášet. Žáci by proto měli každé stanoviště pečlivě prohledat, pokud se ale nedaří indicii najít ani při pečlivém průzkumu okolí, nemá smysl se zdržovat. Lektor na konci trasy žákům poskytne náhradní indicie. Lektor také žáky upozorní, že indicie je vždy na zemi a že může být zakryta listím, klacíky nebo kamínky.

Obr. 100. Program přinesl příležitost praktické výuky v atraktivním prostředí kroměřížských zahrad (foto P. Hudec).

Zahradní praktika

Autorka: Hana Poková

Spolupráce: Olga Krčmová, Střední škola hotelová a služeb, vyučující odborných zahradnických předmětů, Pavel Bleša, Ignác Navrátil, Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži

Anotace: Celoroční cyklus programů, který je realizován ve spolupráci se Střední školou hotelovou a služeb v Kroměříži, je zaměřen na rozvoj profesní přípravy žáků učňovského oboru Zahradník. Tematické lekce akcentují praktické činnosti v historických zahradách a kladou důraz na posilování motivace žáků o studovaný obor. Nabízejí například možnost setkat se a diskutovat s odborníky, kteří pečují o historickou zeleň, vyzkoušet si zahradní techniku, ale také práce spojené s údržbou památkově chráněných kroměřížských zahrad.

Klíčová slova: zahrada, zahradnictví, práce, roční období

Cílová skupina: žáci učňovského oboru zahradník Střední školy hotelové a služeb

Místo realizace: Kroměříž – Květná zahrada, Podzámecká zahrada

Pilotní realizace: školní roky 2015–2016, 2016–2017

Délka programu: každá lekce trvala 90 min

Kontext

Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži naplňuje své poslání nejen skrze metodické a odborné, nýbrž také edukační aktivity. Součástí snahy o zvýšení prestiže zahradního umění je akcent na praktickou přípravu zaměstnanců, kteří se pohybují v oblasti historických zahrad a parků. Metodické centrum v této souvislosti pořádá každoročně semináře a praktické workshopy pro zaměstnance NPÚ. Dále realizuje edukační programy pro laickou veřejnost, zejména pak pro školy. Program *Zahradní praktika* reaguje na vzdělávací potřeby žáků středních odborných škol.

Východiska a hlavní cíle

Prostředí historických zahrad se nabízí jako vhodné místo zejména pro praktickou výuku budoucích zahradníků. Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži proto v této souvislosti kontaktovalo místní Střední školou hotelovou a služeb, která nabízí mimo jiné učňovský obor Zahradník. Součástí výuky je rovněž odborný výcvik, který je zajišťován v zahradnictví v Kvasicích a v areálu školy. V kroměřížských historických zahradách se však provádějí také pracovní operace, které jsou v rámci profese specifické. Pro žáky může být proto účast na *Zahradních praktikách* způsobem, jak si rozšířit své odborné znalosti a vyzkoušet i dovednosti, které vyžaduje péče o historickou zeleň a údržba památkově chráněných zahrad a parků. Hlavním cílem je zvýšit zájem žáků oboru zahradnictví o studovaný obor v souvislosti s možností vidět a vyzkoušet si probírané i rozšiřující učivo v praxi.

Vazba na RVP SOV

Program *Zahradní praktika* přispívá v souladu s požadavky RVP SOV, respektive školním vzdělávacím programem Střední školy hotelové a služeb v oboru Zahradník, k rozvoji níže uvedených klíčových kompetencí žáků a osvojování vzdělávacího obsahu v uvedených vzdělávacích oblastech a předmětech:

- **Klíčové kompetence:** kompetence k učení, komunikativní, občanské a kulturní povědomí, k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám
- **Odborné kompetence:** zakládat sadovnické úpravy, pracovat se zahradnickou

technikou a mechanizací, vykonávat provozní činnosti, dbát na bezpečnost práce a ochranu zdraví při práci, jednat ekonomicky a v souladu se strategií udržitelného rozvoje

- **Průřezová témata:** Člověk a životní prostředí, Člověk a svět práce
- **Mezipředmětové vztahy, jiné aktivity:** Témata jsou propojena s předměty Odborný výcvik, Přírodověda, Základy zahradnické výroby, Zelinářství, Ovocnářství, Sadovnictví, Květinářství, Vazačství a aranžování, Zahradnické stroje a zařízení.⁹⁰⁾

Obsah a průběh programu

V prvním roce spolupráce se školou bylo během školního roku pro žáky připraveno osm lekcí v době od října do května. Ve druhém roce se některá témata opakovala, a dále byla přidána nová. Výběr se řídil požadavky vyučující – jedna ze skupin zahrnovala dva ročníky, takže někteří v zahradě v prvním roce absolvovali téma, které ještě ve škole neprobírali. Zopakování takového tématu v dalším roce bylo proto žádoucí.

Témata lekcí reflektují aktuální dění v zahradě. U některých je realizace striktně časově vázána na konkrétní měsíc, kdy je možné činnost v zahradách vidět a zažít (např. vertikutace). Jiné lze do programu zařadit kdykoli, protože svým charakterem nejsou vázány na období roku (např. zahradnická mechanizace). Struktura programové nabídky klade důraz na logickou návaznost informací, „selský rozum“ a je postavena tak, aby maximálně propojovala informace, které žáci získávají v jednotlivých odborných předmětech.

Vývoj zahradního umění v Podzámecké zahradě

Podzámecká zahrada v Kroměříži prošla ve své historii mnoha změnami a stala se tak živoucí učebnicí zahradní a krajinářské architektury. V terénu, případně na mapách a vyobrazeních, jsou dochovány informace o jejích proměnách i jednotlivých architektonických stylech – renesanční zahrada, barokní zahrada, sentimentální zahrada, krajinářský park. Díky konkrétním příkladům v terénu získají žáci v průběhu lekce představu o tom, proč a jak přecházely jednotlivé styly jeden ve druhý, jaké jsou jejich znaky, jak se měnila rozloha zahrady. Lekce má charakter detailní komentované prohlídky, která ilustruje, rozvíjí a doplňuje v kontaktu s reálným prostředím informace, které jsou žákům známe z hodin ve školních učebnách.

Vertikutace

Kvalitní trávník vyžaduje pravidelnou péči. Jedním ze základních ošetření je vertikutace – prořezávání. Lekce probíhá v době, kdy zahradníci provádějí jarní údržbu trávníků v zahradách. Žákům se dostane vysvětlení celého procesu, vidí zahradníky při práci a na konci si mohou sami vyzkoušet práci se strojem, s nímž by v odborném výcviku neměli příležitost pracovat.

⁹⁰⁾ Dostupné z <http://www.hskm.cz/cz/studium/trilete-obory-s-vyucnim-listem/41-52-h001-zahradnik.html>.

Skleníky

Technologie pěstování rostlin ve skleníku je jedním z témat, kterému by měli žáci během svého studia porozumět. Jedná se zejména o fungování a provoz skleníku (zálivka, vytápění, stínění, větrání aj.). Produkční skleník Květné zahrady má navíc celou řadu specifik, která se v komerčních provozech nevyskytují. Součástí lekce je představení sortimentu pěstovaných rostlin a hovoří se také o cyklickém provozu ve skleníku v průběhu celého roku. Výklad i praktické ukázky se soustředí také na předpěstování letniček, případně dvouletek, které ve skleníku každoročně probíhá.

Kompostování

Zahrady ročně vyprodukují velké množství zelené hmoty. Podle zákona o odpadech je potřeba tento materiál zkompostovat. Pro obě kroměřížské zahrady se zbytky rostlin, větve, posečená tráva a odkvetlé rostliny sváží do technického zázemí v Podzámecké zahradě, kde je situována kompostárna. Žáci v rámci lekce navštíví kompostárnu v doprovodu vedoucího Podzámecké zahrady, který je seznámí s principem fungování kompostárny. Prohlédnou si také jednotlivé stroje, které připravují hmotu na proces kompostování. Porovnává se volné a řízené kompostování, hovoří se o principech celého procesu a potřebných podmínkách pro jeho zdárný průběh.

Nádobové rostliny

Pěstování rostlin v nádobách je natolik specifické, že si zasluhuje samostatnou vzdělávací lekci. Návštěva skleníků se zaměřila na tato specifika – kvalita nádoby, materiál a její velikost, substrát, hnojení, míra zálivky, způsob manipulace, technika přesazování, doba přesazování. Výklad i praktické ukázky se věnovali také sortimentu rostlin pěstovaných v nádobách v návaznosti na teplotu pěstování.

Dvouletky

Toto téma je zařazeno v měsíci září v době, kdy se vysazují dvouletky. Žáci mají možnost vidět celý proces a jeho zákonitosti – důvody volby termínu, zpracování půdy, sortiment, způsob vysazování, péče o výsadby. V rámci ostatních lekcí v jiných částech roku se hovoří o předpěstování dvouletek, téma Dvouletky na získané informace navazuje.

Letničky

Výraznou součástí kvetoucí Květné zahrady jsou letničkové záhony, která zdobí zahradu od poloviny května do prvních mrazíků. Podstatný je také fakt, že veškeré rostliny potřebné na výsadbu se předpěstovávají již od počátku ledna v produkčním skleníku zahrady. Žáci při pravidelných návštěvách mají možnost vidět celý proces od výsevu semen až po likvidaci výsadby na podzim. Tato lekce je zařazována většinou v době výsadby koncem května a soustředí se na práce s tím spojené. Kromě toho se probírá používaný sortiment, proč jsou některé druhy preferovány, jaké vlastnosti z nich dělají dobré letničky, nebo co dělat, aby se udržely celou sezónu v dobré kondici.

Obr. 101. Lekce věnovaná ořezu ovocných stromů (foto O. Krčmová).

Trávníky

U historických objektů a také na golfových hřištích najdeme na malé ploše trávníky rozdílné kvality. Žáci si osvojí znalosti o tom, jaké rozdíly v druhovém složení se objevují v nejběžnějších trávnících, s čím to souvisí, jaký to má vliv na údržbu a kde se který typ trávníku používá v souvislosti s využitím plochy. Představí si a předvedou také nejběžněji používanou mechanizaci.

Zahradnická mechanizace

Soubor strojů, které jsou používány v kroměřížských zahradách, je reprezentativním průřezem mechanizace používané při údržbě zahrady. Díky poměrně rozsáhlé výměře zde najdeme například různé stroje na sečení, počínaje elektrickým křovinořezem na vyžínání plošek mezi živými plůtky, přes klasickou zahradní sekačku, zahradní traktůrek až po traktorem nesené žací ústrojí či mulčovače. Žáci tak získají přehled o dostupných strojích, mohou si stroje zblízka prohlédnout, porovnat jejich funkci a zamyslet se nad rozdílnými podmínkami jejich využití.

Plánování letničkového záhonu

Práce s tužkou, papírem a katalogy semenářských firem je nedílnou součástí práce zahradníka v zimních měsících. V této lekci žáci zažijí, že matematika nebyla jen pouhou

Obr. 102. Žákyně obsluhuje vertikutátor (foto O. Krčmová).

nudnou teorií. V edukační učebně se věnují jednak výpočtům a zároveň praktickému ověření získaných čísel. Pracuje se s údaji o ploše, kterou na záhoně zabere dospělá rostlina, zkouší se různé spony a vysvětluje se rozdíl mezi nimi. K plánování záhonů se žáci vracejí ještě jednou při některé z lekcí přímo v zahradě. Zkouší si v praxi jen s pomocí kolíků, metru a provázku vytvořit záhon konkrétní velikosti ve tvaru kruhu, čtverce, obdélníku, trojúhelníku nebo elipsy.

Řez ovocných dřevin

Tuto lekci zajišťuje vrchní zahradník, který zná dobře různé druhy řezu ovocných dřevin. Realizuje se v Květné zahradě, kde lze najít jak volně rostlé ovocné stromy, tak ovocné stěny různých tvarů. Žáci mají možnost v praxi vidět neobvyklé způsoby pěstování a jejich údržbu řezem. Dozví se základní pravidla řezu a také informace o používaném nářadí a jeho údržbě. Současně mají možnost seznámit se s konkrétními druhy ovocných dřevin, včetně starých a méně pěstovaných odrůd.

Zdroje:**Kompostování:**

SCOTT, N., *Kompostování pro všechny*, Náměšť nad Oslavou 2006, dostupné z: http://www.priateliazeme.sk/spz/files/Nicky_Scott-Kompostovani_pro_vsechny_.pdf.

Kompostování ve vaku, dostupné z <http://komunalweb.cz/kompostovani-ve-vaku-i/>.

MEJZLÍK, P., *Technologie kompostování a vermikompostování*, bakalářská práce, České Budějovice 2013, dostupné z: https://theses.cz/id/b3197t/BP_Mejzlk_Petr_3__ZT.pdf.

Letničky:

KŘESADLOVÁ, L., VILÍM, S., *Dvouletky a letničky*, Praha 2004.

SIMON, H., *Letničky*, Brno 2006.

Nádobové rostliny:

KŘESADLOVÁ, L., VILÍM, S., *Exotické rostliny v nádobách*, Brno 2004.

KŘESADLOVÁ, L. (ed.), *Rostliny v nádobách a staoby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*, Praha 2015.

Travníky:

Kategorie trávníků a směsi pro travníky, dostupné z: http://web2.mendelu.cz/af_222_multitext/travy/index.php?N=2 & I=0.

Údržba a ošetřování trávníků ve městech, dostupné z: <http://www.travnik-realizace.cz/inpage/udrzba-a-osetrovani-travniku-ve-mestech/>.

HRABĚ, F., *Travníky pro zahradu, krajinu a sport*, Vydavatelství Petr Baštan, 2009.

Vertikutace:

<http://www.travnik-vertikutace.cz>.

Reflexe a výhled do budoucna

Žáci měli možnost během *Zahradních praktik* pravidelně navštěvovat zahradu a sledovat zahradnické práce v celoročním cyklu. Některé z technologických procesů si mohli prakticky vyzkoušet. Získali tak ucelený obrázek o návaznosti jednotlivých činností. Ideální by bylo, pokud by mohli celý cyklus absolvovat víckrát. Zdůraznilo by se tím, co je na daných pracích každoroční rutina a které úkoly vznikly nenadále, například vlivem extrémního počasí. Informace ze zahrady, které žáci vnímají podprahově jen díky tomu, že v ní jsou, bývají často cennější a důležitější než encyklopedické znalosti.

Žáci přijímali lekce rozdílně. Málokdy jevíli větší zájem. Z části proto, že motivem výběru zahradnického oboru nebyl primárně jejich zájem o tento typ studia. Z části se rovněž liší přístup žáků k učení, kdy někteří považují zájem za trapnost. Přestože byla

práce s nedostatečně motivovanými žáky náročná, mohlo být u některých – zahradnický řečeno – zaseto semeno, které po určitém období klíčení vzejde.

Navázaná spolupráce se Střední školou hotelovou a služeb pokračuje již čtvrtým rokem. Přicházejí noví žáci, proto se některá témata zařazují opakovaně. Zároveň se dle potřeby zpracovávají i další tematické okruhy, cca dva ročně. Pro žáky již byla takto připravena lekce Řez růží, která se však nerealizovala z důvodu špatného počasí. Plánují se lekce zaměřené na řez okrasných dřevin a aranžování.

Ohlasy účastníků

„Z pozice učitele odborných zahradnických předmětů považuji započatou spolupráci na odborných zahradnických lekcích za velmi přínosnou. Studenti slyší stejné informace ve škole i přímo v provozu zahrad a mohou podprahově zažívat měnící se historické zahrady během roku, učetně návaznosti na jednotlivé pracovní operace. Studenti mají možnost vidět, či vyzkoušet profesionální stroje, se kterými by se v odborném výcviku neměli možnost seznámit.“ (Olga Krčmová)

„Po čtyřech letech se mi poprvé stalo, že mně studentka oslovila na ulici a řekla, že se jí to líbilo.“ (Hana Poková, listopad 2018)

Doporučení, náměty, inovace

Mezi největší přínosy *Zahradních praktik* patří jejich pravidelnost a také to, že vždy ještě zahrnují krátkou obhlídku aktuálních prací v zahradě. Pokud si žáci propojí prováděné činnosti do pomyslného cyklu roku, je pro ně jednodušší zahradničení porozumět. Odstup jednoho měsíce je dostatečně velký, aby byla v zahradě vidět změna, zároveň není tak velký, aby se promeškala nějaká zásadní činnost v běhu roku. Za úvahu by stálo zařazení aktivity, která by přiměla žáky, aby si pravidelně zaznamenávali (třeba i formou fotografií) probíhající práce, čímž by si upevnili získané informace a zároveň získali vlastnoručně vytvořený manuál „zahrada v průběhu roku“. Přínosem by též bylo, kdyby si žáci před návštěvou zahrady prošli to, co už o tématu vědí z hodin ve škole.

Programy pro rodinné návštěvníky a volnočasová sdružení

Programy představené v této a následující kapitole ilustrují některé z možností, které se nabízejí, pokud chceme prostřednictvím památkové edukace v historických zahradách a parcích přispívat nejen k formálnímu, ale také k neformálnímu a informálnímu učení dětí a dospělých. V obou případech, mají-li být edukační snahy úspěšné, je třeba respektovat volnočasové potřeby celého spektra cílových skupin, o jejichž přiznání se vzdělávací nabídka uchází. Obvyklou náplň volného času tvoří odpočinkové, rekreační, zájmové nebo společensky prospěšné činnosti, které jsou vykonávány ze svobodné vůle zúčastněných a slouží k obnově jejich fyzických i psychických sil, udržování zdravé životní rovnováhy i celkové pohody. Z hlediska volnočasové památkové edukace je proto klíčové vytvářet pro všechny zájemce nejen velmi pestrou, ale zároveň také flexibilní a otevřenou nabídku vzdělávacích příležitostí, která by umožňovala co největší míru jejich participace.

Takové příležitosti otevírají různé formy výchovy zážitkem, tzv. animační přístupy nebo komunitní učení. Stále větší pozornost je pak věnována také edukační roli digitálních médií. Mezi nejvýraznější skupiny, které v historickém prostředí rády tráví svůj volný čas, patří podle našich zkušeností rodiny s dětmi, senioři, zájmová a dobrovolnická sdružení. Pro potřeby předkládané metodiky jsme se v této kapitole zaměřili zejména na programy pro rodinné návštěvníky, v kapitole následující pak na zájmové a speciální vzdělávání dospělých. V této kapitole však naleznete také srovnávací příklad věnovaný neformálnímu vzdělávání dětské zájmové skupiny.

Z organizačního hlediska se v historických zahradách a parcích osvědčilo pořádání tří typů programů, které reflektují různé volnočasové potřeby rodinných návštěvníků a podporují i jejich mezigenerační učení. Rodinní návštěvníci přicházejí obvykle v malé sociální skupině, kterou tvoří alespoň dvě generace, z nichž jednu zastupují děti do patnácti let. Může se jednat o maminky s batolaty, rodiče s dětmi v předškolním a mladším školním věku, nebo náctileté školáky, kteří přicházejí v doprovodu rodičů či prarodičů. V prostředí památky chtějí většinou strávit společně a kvalitně prožitý čas, případně kompenzovat nedostatek kontaktů, který vzniká v rámci pracovního týdne či delšího odloučení.

První typ programů proto představují zážitkové prohlídky, které probíhají ve skupině za doprovodu lektora, ale zároveň rodinám umožňují, aby se do nabízených činností rovnoměrně zapojovaly všechny generace. Úkolem pedagoga je zaujmout nejen děti, ale zaangažovat také dospělé. Promyslet a připravit aktivity, které zvládnou děti samy a které naopak zvládnou jen dospělí. Zároveň hledat způsoby, kdy si mohou malí i velcí navzájem pomáhat a doplňovat se. Druhý typ programů, který je zvláště vhodný pro exteriéry památek, umožňuje návštěvníkům, aby se po zahradě či parku pohybovali samostatně, zároveň se však mohou prostřednictvím interaktivních stanovišť nebo samoobslužných aktivit zapojit do libovolných edukačních aktivit. Tento typ vzdělávací nabídky podpo-

ruje informální učení, které si rodina organizuje sama, bez účasti dalších vzdělavatelů. Podnětem pro mezigenerační poznávací dialog se pak mohou stát nejen historické artefakty nebo umělecká díla, ale také jejich popisky, různé interaktivní prvky v zahradě či samoobslužné edukační materiály. Třetím osvědčeným typem programů jsou tematické tvůrčí dílny.

Všechny tři uvedené typy programů lze dále přizpůsobit také nárokům jiných volnočasových skupin. Ve spolupráci s mateřskými a rodinnými centry je možné například vyjít vstříc rodičům s nejmenšími dětmi a připravit speciální program jen pro ně. S vedoucími či vychovateli, kteří jsou zodpovědní za výchovu dětí a dospívajících, svěřených do péče volnočasových institucí a organizací, lze programy upravit také pro potřeby dětských oddílů, zájmových kroužků nebo školních družin.⁹¹⁾

91) Blíže viz PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, Praha 1999. HAVLÚJOVÁ, H., INDROVÁ, M., SVOBODA, P. a kol., *Památky nás baví 4. Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvalit edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro neformální a informální učení*, Praha: NPÚ 2015. Srov. PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (edd.) *Jak pře(d)kládat svět: Základy dobré interpretace*, Brno 2012. NĚMEČKOVÁ, J., *Rodinné učení v muzeu: samoobslužný rodinný průvodce jako příklad uplatnění koncepce celoživotního učení v muzeu*, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce 1, 2010, s. 7–17. Dále také HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.

Obr. 103. Program Hravá Květná zahrada vychází ušříc potřebám rodinných návřtěvníků (foto P. Hudec).

Hravá Květná zahrada

Autoři: Petr Hudec, Hana Poková

Spolupráce: Lenka Křesadlova

Anotace: Zažijte atmosféru Libosadu skrze vyprávění, hry, hudbu a dokonce i kouzla! Nebude chybět ani bludiště a kuželky. Co v zahradě voní a co se dá ochutnat? Program je připravený pro celou rodinu.

Klíčová slova: Květná zahrada, pravidelná zahrada, osovost, symetrie, perspektiva

Cílová skupina: rodiny (s dětmi od 3 do 10 let), poprvé byl program nabídnut návřtěvníkům zahrady v červenci 2015.

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: červenec 2014

Délka programu: 90 min.

Kontext

V Květné zahradě v Kroměříži byla pilotně realizována řada programů pro rodiny.

Jednalo se o jednorázově vytvořené akce. Postupem času vznikla potřeba nabídnout rodinám program, který by základním způsobem zprostředkoval celou zahradu a byl ve stálé nabídce během letních měsíců. Mohou jej navštěvovat rodiny, které jsou v regionu na dovolené. Současně taková nabídka vyhovuje i místním obyvatelům, kteří si návštěvu během prázdnin mohou lépe naplánovat. Stálá nabídka je pak rentabilní i z hlediska propagace. Program nabízený rodinám každý pátek v měsících červenci a srpnu představuje alternativu individuální procházky zahradou.

Východiska a hlavní cíle

Paralelou rodinného programu *Hravá Květná zahrada* je edukační lekce pro školy *Příběh Květné zahrady*.⁹²⁾ Zatímco ovšem školní třídy představují věkově homogenní skupiny a v naprosté většině se do programů promítá jejich kázeň i vzdělávací kultura školy, programy pro rodiny jsou zpravidla pořádány pro návštěvníky různého věku v jejich volném čase. Vzdělávací složka zde ustupuje do pozadí, byť není zcela opuštěna. Rodiny se spolu chtějí v zahradě především bavit a aktivně odpočívat. To přináší jiné rozložení interakce účastníků programu, která se odehrává převážně v rámci každé jedné rodiny, méně již mezi rodinnými skupinami navzájem.

S ohledem na cílovou skupinu a její potřeby je program vystaven na zážitkové bázi. Staví na smyslových, dramatických, hudebních a herních aktivitách, podporuje činnostní a rodinné učení. Výkladová složka je umenšena, soustřeďuje se spíše na úvod. Následující sled zážitkových aktivit pak udržuje během programu pozornost účastníků. Při zachování základní obsahové linie je možné přidávat, vynechávat či modifikovat jednotlivé aktivity ve vztahu ke konkrétní věkové skupině, její dynamice.

Dalším východiskem je aktivní participace rodičů. V některých fázích programu se stávají lektory svých dětí. Program tak rozvíjí zaběhnutý model fungování rodiny, lektor pro rodinné učení v zahradě spíše vytváří podmínky.

Hlavním cílem programu je zábavným způsobem zprostředkovat historii a charakter Květné zahrady i základní principy, na nichž je založena.

Obsah a průběh programu

Po shromáždění účastníků v Čestném dvoře si děti opatří oděv jmenovkami, aby se zajistila kvalitnější komunikace během programu. Skupina se přesune do Holandské zahrady, kde proběhne u Neptunovy kašny první aktivita, jejímž cílem je podpořit plnou účast na programu (byťi tady a teď). Úkolem účastníků je zavřít oči a zaposlouchat se do zvuků zahrady – zejména pak zurčící vody. Děti mohou sdělovat, co slyšely.

Následuje krátké vyprávění o založení zahrady jako bezpečného a pravidelně utvářeného prostoru v kontrastu s okolním chaosem poválečné krajiny druhé poloviny 17. století.

⁹²⁾ Dostupné z <http://www.nczk.cz/pribeh-kvetne-zahrady-i.html>.

Obr. 104. Ověřování principu perspektivy v kolonádě přineslo příležitost udělat z vybraného rodiče „trpaslíka, který se vejde na dlaň“ (foto T. Vrta).

K takovému účelu samo slovo *zahrada* etymologicky odkazuje: něco zahradit, vymezit. Menší děti lektor vyzve, aby s ním slovo deklamativně nahlas vyslovily.

Program pokračuje smyslovým vnímáním zahrady: vonění k bylinkám v záhonech (např. tymián) i jejich ochutnávání (meduňka, pelyněk), haptické vnímání zajímavých listů aj. Z Holandské zahrady se pak skupina přesunuje dále dlouhým travnatým pásem tzv. Edukační zahrady. Lektor zde motivuje k chůzi na boso, což je další prvek smyslového zakoušení zahrady. Na prahu tzv. Pomerančové zahrady seznamuje krátce s historií pěstování teplomilných rostlin v Libosadu. Blíže může představit například vazbu citrusů a vavřínu na mytologická vyprávění (Apollon, Herkules) a upozornit na Ovidiovu *Proměny* jako inspirační zdroj pro utváření zahrady.⁹³⁾ Prezentace je opět doplněna haptickými a čichovými příležitostmi. Rozestavení rostlin v nádobách dává prostor pro relaxační či sportovní aktivitu – slalom mezi sudy. V závěru zahrady se skupina přirozeně shromažďuje při studni. Lektor zde proto zmíní důležitost vody pro zahradu a představí způsoby jejího získávání. Formou pokusu pak zapojí vybrané účastníky programu do zprovoznění makety kašny fungující na principu spojených nádob.⁹⁴⁾

Průchodem malou brankou se skupina ocitá v nejreprezentativnější části zahrady před kolonádou. V závislosti na dynamice skupiny a počasí lektor buď volí, nebo vynechá návštěvu vyhlídkové plošiny na střeše stavby, odkud lze pozorovat broderiové ornamenty, geometrizaci zahrady i vazbu zahrady na historické centrum města.

93) Blíže viz OVIDIUS: *Proměny*. Viz též program *Roma doma aneb Pražská Itálie* (Programy pro žáky 1. stupně ZŠ).

94) Srov. HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 78. Viz též program *Voda v zahradě* (Programy pro žáky 2. stupně ZŠ).

V interiéru 244 metrů dlouhé kolonády ozřejmuje lektor princip perspektivy. Požádá buď dvě děti rozdílného vzrůstu, nebo rodiče a dítě, aby se postavili do prostoru kolonády tak, že menší osoba stojí blíže pozorovatelům. Před zraky pozorovatelů se tak děje „kouzlo“. Vizováním ověřují, že blíže stojící osoba se jeví větší než ta, která stojí dále, byť je to například otec. Pozorované tak lze „dát“ symbolicky na dlaň. Následuje vysvětlení optického jevu a popis jeho uplatnění v zahradě.

Na obou stranách kolonády se nacházejí prázdné výklenky po zaniklých fontánách. Lektor dává účastníkům programu příležitost – na základě principu dotváření díla skrze hru – navrátit zvuk tekoucí vody do míst, kde kdysi tryskala. Děje se tak s využitím tleskání, luskání, ševlení ústy a perkusních hudebních nástrojů (např. kalimb a dešťových holí).⁹⁵⁾ Skupina postupným přidáváním zvuků vytváří „vodní hudbu“.

Dále lektor zaměří pozornost na galerii 44 soch situovaných do výklenků kolonády. Upozorní na sochu Herkula, o němž byla řeč v Pomerančové zahradě. Představuje ji jako zastavený děj. Úkolem účastníků programu je přesunout se do středu kolonády, ovšem při zapískání na koncovku (bezovou píšťalu) musí zkamenět jako sochy (štronzo).

Po doputování na místo ve středu stavby rozdává lektor účastníkům programu sedací podložky. Poskytne jim možnost krátce se občerstvit. Následně rozdává dětem čtverec papíru. Jeho postupným překládáním si vytvářejí plánek Květné zahrady, jejíž květnice má podobu šestnácti čtverců, které jsou prořaty úhlopříčnými cestami. Do plánu si pak děti s pomocí rodičů vyznačují ještě významné prvky (zahradní pavilon, kašny, kolonáda). Součástí reflexe aktivity je srovnání výtvorů s historickou rytinou. Lektor upozorňuje, že místo, na kterém se skupina nachází, bylo původním vstupem do zahrady.

S využitím plánu se následně všichni přesunují k Fontáně Tritonů. Její horní část je z období baroka, spodní byla naopak vytvořena v 50. letech 20. století. Lektor využije této skutečnosti k dovyprávění historie Květné zahrady, která díky shodě šťastných okolností unikla slohovým proměnám, takže se v jádru dochovala v původní podobě ze 17. století. Kašna je dokladem snah korektně doplnit to, co již zub času zdolal. Zejména otce a jejich syny upozorňuje na to, že jedna z postav drží například v rukou klikovou hřídel – součást motoru.⁹⁶⁾

Další zastávkou na cestě zahradou je její extenzivněji udržovaná část. K centrálně situované soše zde vedou diagonálně řešené cesty. Lektor požádá účastníky programu, aby se postavili ve dvojicích naproti sobě na jedné z cest. Jejich úkolem je vytvářet symetrické sochy. Osoby v jedné řadě vždy strnou ve zvolené póze, úkolem druhé řady je vždy co nejvěrněji napodobit svůj protějšek. Fyzicky tak zakouší princip symetrie. Účastníci programu současně skrze hru dotváří vybraný kout zahrady.

Skupina dále prochází loubím. Lektor zaměří pozornost skupiny na vnímání přechodu z osluněné části zahrady do stínu a vede účastníky k reflektovanému zakoušení smyslu zahradnické úpravy zaklenutých stromů. Program pokračuje na hlavní ose zahrady. Lektor

⁹⁵⁾ HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 32.

⁹⁶⁾ Výtvarnou podobu kašny ovlivnil socialistický realismus, to jí ovšem neubírá na kvalitě.

Obr. 105. Snahou lektorů je podpořit společné prožívání návštěvy zahrady všemi členy rodiny. Na snímku ztvárňují účastníci programu galerii soch (foto P. Hudec).

zde prezentuje dobovou rytinu, na které společnost (zhruba na témže místě) hraje kuželky. Následně pozve účastníky, aby si tuto hru s replikami kuželek zahráli také.

Závěr programu patří reflexi. Účastníci se shromáždí v kruhu a ten, kdo v ruce drží dešťovou hůl (či nějaký atribut zahrady), má slovo a může sdělit, co se mu v programu líbilo a co nového se dozvěděl. Následně všechny děti obdrží od lektora pamětní list se stylizovanou kresbou zahrady, který umožňuje prodloužení zážitku z návštěvy zahrady po návratu domů (viz obr. 117). Program lektor záměrně končí u vchodu do bludiště, které je rovněž pro děti odměnou za účast na programu. Současně pozve skupinu k dalšímu poznávání těch míst zahrady, která program neobsáhl.

Výsledky aktivity: plánec zahrady

Zdroje: OVIDIUS, *Proměny*, Praha 1974.

KŘESADLOVÁ, L., *Průvodce po Kojetné zahradě*, Kroměříž 2015.

Pomůcky a materiál: přepravní zahradní vozík, lepicí štítky na jmenovky, fixy, sedací podložky, sada historických rytin zachycujících Květnou zahradu v době jejího vzniku, kalimby, dešťové hole, čtverce papíru o rozměru 21 x 21 cm, koncovka, pamětní kartičky s kresbou zahrady

Obr. 106. Důležitou součástí programu jsou hry, které mají v zahradě hlubokou tradici (foto P. Hudec).

Reflexe a výhled do budoucna

Program má u veřejnosti velkou oblibu. Jeho úspěch závisí na mnoha faktorech, zejména pak příznivém počasí (alternativou je pak maximální využívání krytých prostor v zahradě) a složení skupiny. Jeho náročnost a dynamiku je pak třeba přizpůsobovat věku dětských účastníků. Komplikace nastávají v situaci, kdy je věkové rozpětí mezi dětmi příliš velké. Lektor se pak musí zpravidla řídit podle většiny. Fakt, že se na program předem neobjednává, s sebou nese také riziko, že se dostaví příliš velké množství zájemců. V takovém případě jsou návštěvníci rozděleni na dvě skupiny, se kterými procházejí zahradou dva lektori. Cena za program je totožná se vstupným do zahrady, rodina, které charakter či tempo programu nevyhovuje, se tedy může kdykoliv odpojit, aniž by to představovalo nějaký provozní problém. To se ovšem stává jen výjimečně, například v případě rodičů s velmi malými dětmi.

Ohlasy účastníků:

Velká část návštěvníků projevuje svoji spokojenost již během programu, někteří až v průběhu závěrečné reflexe. Jsou však i tací, kteří neváhají zaslat své dojmy písemně: „Dobrý den, děkujeme za úžasný páteční program Hravá Kočetná zahrada. Pro naši dceru Danielku to byl nejlepší zážitek z celého týdne. Renata Kočíčková.“⁹⁷⁾

⁹⁷⁾ Pracovní korespondence lektora programu.

Kvalitní nabídka programů pro rodiny se promítla také do celostátního ocenění. Květná zahrada v Kroměříži se stala vítězem soutěže DestinaCZe 2016 v kategorii Kudy z nudy – zážitek pro celou rodinu. Pro památku hlasovalo 4 832 osob.

Doporučení, náměty, inovace:

Program na bázi „hravé zahrady“ lze s úspěchem uplatnit v různých památkách zahradního umění s tím, že konkrétní náplň či jednotlivé aktivity vždy vycházejí z toho, co zahrada svým návštěvníkům nabízí. Pro rodiny je komfortní, pokud se podaří vytvořit pravidelně se opakující nabídku – například každý pátek či dokonce každý den v určitých časech. Rodina pobývající v regionu během prázdnin pak má větší šanci skloubit svůj časový plán s návštěvou památky. Každopádně by měl program splňovat kritérium příležitosti pro společného prožívání volného času.

Obr. 107. Čestný dvůr Buchlovického zámku poskytl působivé prostředí pro dramatické ztvárnění zvířat (foto P. Hudec).

Pavím okem aneb Jak šel páv s barvou ven

Autoři: Petr Hudec, Irena Peštová, Lenka Trantírková

Spolupráce: správa SZ Buchlovice

Anotace: Pojd'te s námi do zahrady,
celý svět je skrytý tady.
Vezmeme to v letním triku
přes Asii, přes Afriku.
Vesele a svižným krokem
a dokonce s pavím okem,
zjistíme bez velkých nervů,
proč tu mají páva v erbu.

Klíčová slova: zámek, Buchlovice, historický park, páv, baroko, pravidelná zahrada, nepravidelná zahrada, arboretum

Cílová skupina: rodiny s dětmi z Buchlovic, Velehradu a Modré

Místo realizace: zámecký park v Buchlovicích

Pilotní realizace: 25. května 2016

Délka programu: 120 min.

Kontext

Metodické centrum zahradní kultury navázalo spolupráci se správou buchlovického zámku již v roce 2012 a realizovalo zde program pro děti z mateřských škol. V dalších letech však scházeli lektori, kteří by se na tvorbě a realizaci programů ve zdejší zahradě mohli podílet. Po personálním posílení lektorského týmu a ve spolupráci s odborem edukace a dalšího vzdělávání NPÚ bylo možné poskytnout alespoň metodickou pomoc. Památkoví pedagogové a lektori z Kroměříže byli pozváni buchlovickou kastelánkou k diskusi, jak lépe využít vzdělávací potenciál zahrad, které se nacházejí ve skvostném areálu buchlovického zámku. Debata se brzy stočila na programy pro rodinné návštěvníky.

Východiska a hlavní cíle

V předchozích letech byl v buchlovických zahradách nabízen zážitkový program pro děti, který využíval pracovní list. S rodinou jako typem návštěvnické skupiny pracoval tak, že byla rozdělena: rodiče s malými dětmi zhlédli divadelní představení, zatímco starší děti procházeli s lektorem zahradou. To na jednu stranu zjednodušilo zacílení programu pro určitou věkovou kategorii, neboť nezřídka na program přicházejí rodiny s různě starými dětmi, které mají různé zájmy, potřeby a schopnosti. Na druhou stranu tím u některých dětí vznikala duševní nepohoda. Podle sdělení domácích lektorů dětské prohlídky také chyběla dostatečná atraktivita, což potvrzovaly reakce účastníků. To se stalo jednou z motivací přizvání kroměřížských lektorů. Lektori společně s místními průvodci prošli navrženou trasu prohlídky a seznámili se s připravenými úkoly. Metodická pomoc původně zamýšlená jako poskytnutí zpětné vazby či několika rad směřovala nakonec k tvorbě zcela nového programu, byť s využitím domácích zkušeností (volba trasy a části témat). Posléze byl program pilotně testován za účasti domácích lektorů a předán k dalšímu tvůrčímu rozvedení.

Hlavním cílem programu je zážitkovým způsobem zprostředkovat historický vývoj, charakter a vybrané prvky buchlovického zámeckého parku. Páv – emblematický symbol buchlovického parku – se stal zároveň hravou metaforou, která dodává programu etické poselství: Ne díky krásě ocasních per, ale kvůli slabině opeřence – jeho hlasu – je páv součástí erbu rodu Petřvaldů.

Obsah a průběh programu

Úvod

Účastníci rodinné návštěvy parku se shromáždí na cestě, která nabízí vyhlídku na zámek (prostor nad pokladnou). Lektor všechny přivítá a každému účastníkovi programu předá kouzelné paví kukátko. Současně si účastníci vytvoří jmenovky (lepící štítky s křestními jmény), aby bylo možné se během programu oslovovat jménem.

Obr. 108. Děti procházely zahradou s paví kukátkem (foto P. Hudec).

Seznamovací hra

Skupina se postaví do kruhu tak, aby vedle sebe stáli rodinní příslušníci. Úkolem rodiny (či jednotlivců) je představit se krátce ostatním. Rodina může zvolit svého mluvčího – na toho, kdo mluví, se ostatní dívají skrze paví kukátka. Lektor poděkuje za představení a vyzve účastníky programu, aby teď svoji pozornost pomocí pavích kukátek zaměřili na zahradu: *„Získali jste paví kukátko. Můžete se teď s jeho pomocí po zahradě rozhlédnout. Zkuste objevit něco pěkného, nejvyššího, nejchlupatějšího, nejdrsnějšího, nejmenšího... Také se můžeme společně podívat na zámek, ke kterému se teď upravíme.“*

Svět v zahradě

Následuje přesun k sochám Ameriky a Afriky, které vymezují vstup do čestného dvora. Lektor sděluje: *„Taková zámecká zahrada, v jaké jsme se ocitli, zrcadlí celý svět. Tady jsou například dva andělé, kteří představují dva světadíly, jeden Ameriku a druhý Afriku.“* Lektor pak vyzve účastníky, aby se postavili na kraj cesty blíže té soše, která se jim více líbí, takže vzniknou dva zástupy. Lektor se ptá: *„Sochaři se při slově Amerika vybavili indiáni. Co se vybaví vám při slově Amerika nebo Afrika?“* Úkolem účastníků je tak, jak stojí v řadě, sdělovat asociace ve vztahu ke kontinentům. Dynamičtějšímu sdělování asociací pomůže, aby byla zahájena až ve chvíli, kdy mají všichni rozmyšleno. Je proto vhodné nespěchat, rodiče mohou také případně pomoci mladším dětem s přípravou formulací.

Téma alegorií svěťadílů pokračuje u dalších dvou soch, Evropy a Asie. Skupina se tedy k sochám přesune, aby se po skončení aktivity do Čestného dvora opět vrátila. Lektor se ptá: „*Které svěťadíly myslíte, že ztvárníují tyto dvě sochy? Podle čeho jste to poznali?*“ (atributy: Evropa – papežská tiára, královská koruna, pokladnice, roh hojnosti, Asie – velbloud, kytice květin, pokladnice). Lektor může s účastníky dále rozvíjet otázku: „*Které svěťadíly tu chybí a proč?*“ Záleží především na zájmu skupiny.

Program pokračuje převedením pozornosti účastníků k pávům. Lektor sděluje: „*Tady ve dvoře zámku se často můžeme setkat s pávem. Z kterého kontinentu myslíte, že pochází páv? Kdo si myslí, že je z Evropy, postaví se k soše Evropy, kdo si myslí, že z Asie, postaví se k Asii.*“ Lektor může volbu citlivě zhodnotit slovy: „*Páv se dostal do Evropy z Asie, takže svěťadíly jsou díky němu propojeny.*“ Z hlediska koncepce programu je důležitější, aby zdůraznil, nebo účastníky navedl ke zjištění, že páv „*je krásný pták, ale otřesně křičí.*“ Je velmi pravděpodobné, že v prostoru kolem zámku se budou pávi pohybovat a ozývat, proto je vhodné reagovat na aktuální situaci.

V prostoru kolem soch Evropa a Asie lze také zařadit (podle nálady a složení účastníků) hru na zvířata, která dále rozvíjí myšlenku čtyř kontinentů. Účastníci programu předvádí pantomimicky zvířata podle nápovědy a hudebního doprovodu lektora: „*V Africe žijí sloni s velkými choboty. V Asii poskakují opice plné blech. V Americe řadí rozzuření medvědi grizzly. V Austrálii skáčou neposední klokani. Na Antarktidě žijí tučňáci, které žebou nohy. V Evropě máme chlupaté zubry.*“

Čestný dvůr

Program pokračuje v zámeckém nádvoří. Lektor sdělí účastníkům, že prostor obklopený dvěma zámeckými budovami, ve kterém se nacházejí, se nazývá Čestný dvůr. Zámek byl postavený v období baroka, tedy v době, kdy lidé nosili na hlavách paruky. Lektor si dá na hlavu paruku a dává možnost, aby si ji vyzkoušeli i ostatní účastníci. Komentuje: „*Paruka je plná kudrlínek, podobně je tomu u zámku.*“ Upozorní také na to, že lidé, kteří žili v období baroka, měli zálibu v různých hrách, kterých si všimne jen ten, kdo se umí dobře dívat. „*Například zrcadlení – věci se odrážejí jedna ve druhé, jako když se člověk dívá do zrcadla. To, co je na jedné straně, by mělo být i na druhé. Můžeme si to ověřit na zámku. Nikdy to ale neplatilo doslova. Hledejte shody a rozdíly!*“ Odhalovat princip symetrie mohou účastníci například při pozorování budovy zámku, která má tvar podkovy: co je napravo, je i nalevo.

V Čestném dvoře je dále věnována pozornost fontáně. Než se k ní skupina přiblíží, lektor vyzve účastníky programu, aby si na chvíli zavřeli oči a zaposlouchali se do zvuku zurčící vody.

Krajinářský park

Při odchodu z Čestného dvora lektor představí zídku jako symbolickou bránu, kterou se z období baroka vstupuje do jiné doby. Přesun v čase může spolu s účastníky (popřípadě jen dětmi) inscenovat jako velký krok či skok vpřed. Sděluje, že rozvoj dopravy a cestování

po světě přinesl objev nových kontinentů, z nichž byly přiváženy nové rostliny, které byly vysazovány v zámecké zahradě. Ukazuje kolem sebe: *„Vyšlo ale z módy mít v ní vše jako podle pravidla. Zahrada napodobovala přírodu. A my se půjdeme podívat jak.“*

Při procházce neformální částí zahrady lektor na základě zájmu rodičů či dětí odpovídá na případné dotazy. V místech pěkného výhledu na strom nebo průhledu na zámek lektor upozorňuje, že v krajinářském parku lidé vysazovali stromy záměrně tak, aby zaměřili náš pohled na něco pěkného či zajímavého. Ve vhodných místech pak pozve účastníky k pozorování výhledu za pomoci kukátka. Díky kukátku může upozornit účastníky také na stavební zvláštnost zámku: *„Co se nám to stalo se zámkem? Staoba, která se jevila ve dvoře jako jednopatrová, je z opačné strany staobou dvoupatrovou. Stavitelé využili svažitého terénu.“*

Symetrie

Když skupina dorazí do prostoru před salou terrenou na hlavní osu zámeckého parku, lektor sděluje: *„Na počátku 20. století bylo zámeckým pánům líto, že pravidelná zahrada zanikla. V části pod zámkem ji proto obnovili. Již jsme si v Čestném dvoře ověřovali, co je to symetrie nebo též zrcadlovost. Podívejte se, jak se projevuje v zahradě. Opět platí, že to, co je nalevo, se opakuje napravo. Můžeme teď zahradu obohatit o galerii soch.“* Rodinní příslušníci následně tvoří dvojice symetrických soch tak, že stojí ve špalíru naproti sobě. Sochy (pózy), které vytvoří jedna strana špalíru, napodobuje (zrcadlí) strana druhá.

Fontána

Lektor se přesune se skupinou k fontáně. Upozorní, že tvar bazénu kombinuje dva geometrické tvary – vyzve účastníky, aby je rozpoznali – pro ověření následně účastníkům ukáže půdorys kašny.

Pro hravou skupinu lze využít jiný typ úkolu: *„Ve fontáně jsou rozmístění hudebníci, pojďte teď společně doplnit galerii soch a vytvořit jejich dvojníky kolem fontány!“* Rodiny se v pravidelných rozestupech rozmístí po obvodu bazénu, po cinknutí na triangl „zkamení“ v podobě hudebníka hrajícího na zvolený hudební nástroj. Lektor motivuje rodiče, aby sochy ztvárnili také oni a nezůstali pouze fotografovat.

Sochy Apollóna a Diany

Lektor představí dvojici soch a opět na nich demonstrovuje oblibu symetrie – zrcadlovosti v baroku. Dalším úkolem účastníků programu je dokončit příběh Apollóna nebo Diany za pomoci vyprávěcích kostek. Jsou na nich obrázky důležitých okamžiků lidského života (narození, smrt, zamilování se aj.). Hráč vezme do hry obraz, který na kostce padne. Další na něj mohou navazovat. Výchozí jsou tyto věty:

„Apollon je bůh slunce a proto když...“

„Diana je bohyně lovu, a proto když...“

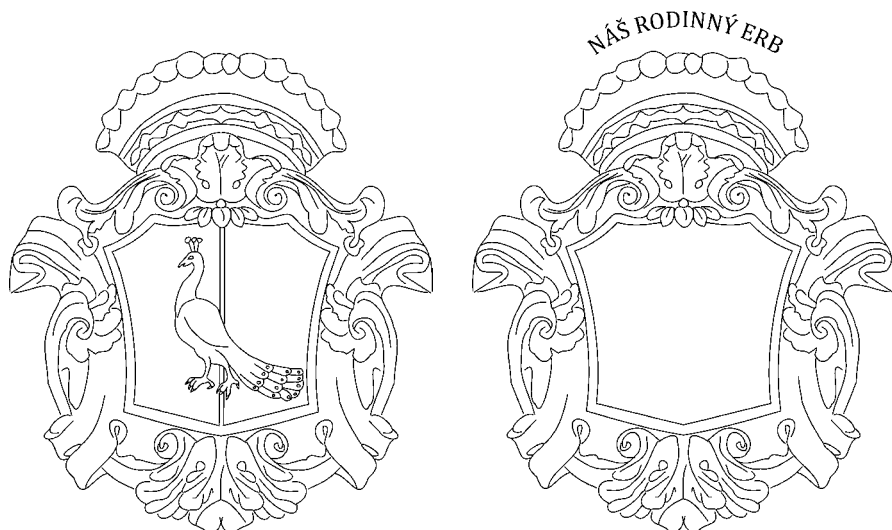

Obr. 109. Rodiny vyprávěly příběh soch v zahradě za pomoci obrázků, které jim padly na házečí kostce (foto P. Hudec).

Obelisk

Když dospěje skupina k obelisku, lektor sdělí, že podle pradávného vyprávění to byl sloup, na nějž při stvoření světa dopadly první paprsky slunce. „*Buchlovický obelisk zdobí erb, na kterém je zobrazený páv, který nás provázel celým programem. Co už o něm víme?*“ Poté, co vyslechne sdělení účastníků, doplní informaci, že páv také díky barvám svého ocasního peří symbolizuje slunce: „*Světlo, které slunce vyzařuje, se dá rozložit na jednotlivé barvy. My si to teď můžeme vyzkoušet.*“ Lektor připraví sklenici s vodou, v níž je zrcátko. Při svitu slunce je možné vrhat na kámen či oblečení světlo, v němž se rozkládá spektrum barev. (V případě nepříznivého počasí lze využít CD, na jehož stříbrném povrchu rovněž při manipulaci dochází k lomu světla.)

Po dokončení pokusů lektor pokračuje vyprávěním: „*Řekli jsme si už o pávovi, odkud pochází, co symbolizuje. Poslechněme si, proč se páv stal součástí erbu pánů z Petřvaldu, který vidíme na obelisku. Rodový hrad této staré moravské vládycké rodiny v Petřvaldu byl za dávných časů obležen dobyvateli, kteří se těšili na bohatou kořist. Divoká krev kolující v jejich žilách jim nedovoľovala setrvat dlouho na jednom místě. Jako vítr, jako orkán proletěli krajem, a když pobrali, co mohli, a vypálili vesnice, vraceli se za uher-skou hranici. Bohatství za zdmi torze je však lákalo.*“

Obr. 110. a 111. Pracovní list věnovaný emblému programu a prostorem pro tvorbu rodinného erbu (reprod. MCZK).

Hrad byl ovšem dobře zásoben a mohl odolávat obléhání i několik měsíců. Dobýt jej útokem – na to rychlé, ale málo početné oddíly dobyvatel neměly dostatek sil. Proto se velitelé rozhodli pro lest. Podařilo se jim podplatit jednoho s hradních zbrojnošů, který jim za tmavé noci spustil z hradeb žebřík. Vyšplhat se po něm na hradby a nic netušící obránce hradu překvapit, mělo být dílem okamžiku.

Tmavá noc zahálila hrad a celý kraj do neproniknutelného hávu. Hradní posádka v domnění, že té noci nepřítel proti hradu ničeho nepodniknou, ulehla ke klidnému spánku. Za chvíli i strážé usnuly. Zrádce však nespál. Hbitě odskočil s provazovými žebříky na osamělou baštu a zvukem napodobil sýčka, aby upozornil kumpány, že je na hradbě.

Pak nahodil lana dolů do prohlubně. Lany projelo slabé zachvění a v několika okamžicích zašustily na cimbuří bašty kročeje nepřítel. Zdálo se, že osud všech, kdo zatím klidně spali za hradbami, je zpečetěn. V rozhodující chvíli se však ozval skřek pávů, které panstvo na hradě chovalo. Byl tak pronikavý, že probudil hradní posádku, která byla v mžiku na nohou. Na povel se vrhla na nepřátele, porubala je, lana přetala a živé provazce nepřítel se zřítily dolů do propasti. Za nimi byl do propasti vržen i zrádce.

Pán z Petřvaldu dokázal zásluhy pávů ocenit. Starý erb nahradil novým, s vyobrazením páva, a tito ptáci se od těch časů stali na rodových panstvích Petřvaldů nedotknutelnými.“

Po doznění vyprávění se lektor ptá: „Proč se páv stal součástí rodového erbu? Bylo to pro jeho krásu nebo užitečnost?“ Byť vyprávění vyznívá jednoznačně, netrváme na jedné správné odpovědi. Zdůrazníme, že v životě někdy i nepěkná vlastnost nebo nedokonalost může být druhým prospěšná.

Zakončení a reflexe programu

Na závěr programu lektor vyzve účastníky, aby utvořili kruh kolem kulatého záhonu, a požádá jednotlivé rodiny, aby se společně domluvily, které zvíře by oni sami měli v rodinném erbu a proč. Následuje prezentace. Poté lektor všem poděkuje za účast na programu a na památku rozdá omalovánku, na které je z jedné strany erb pánů z Petřvaldu, na druhé je ponecháno středové pole bílé (viz obr 110. a 111.). Rodina si tak může namaľovat symbol, na kterém se shodla.

Výsledky aktivit: vymalované erby

Zdroje: DVOŘÁČEK, P., *Naše nejkrásnější zahrady*, Olomouc 2008.

JILÍK, J., ŽIŽLAVSKÝ, B., *Z kraje pod Buchlovem: Pohádky a pověsti*, Buchlovice 2012.

KONEČNÝ, M., *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015.

Materiál a pomůcky: papírová „paví kukátka“ na šňůře, bubínek, paruka, sklenice s vodou a zrcátkem, CD, tvořivý list s erbem, hrací kostky.

Reflexe a výhled do budoucna

Pilotní provedení programu se vydařilo, byť se nečekanou komplikací stalo netradiční složení skupiny. Kromě rodin se k němu přidružily také děti ze skautského oddílu, který část přítomných rodičů vedla. Některé modely chování a reakcí účastníků tak neodpovídaly chování rodinných návštěvníků. Uvedená situace je nicméně jevem častějším než by se mohlo na první pohled zdát. Na památky nemíří pouze tzv. jádrové rodiny skládající se z otce, matky a dětí, nýbrž také širší rodinné skupiny, které zahrnují prarodiče, další příbuzné či kamarády dětí i dospělých. Děti tak mohou přicházet nikoli v doprovodu rodičů, ale s tetou či strýcem, nebo s rodinnými přáteli, jako se to stalo v našem případě. V praxi pak mohou být nespoutanější, než kdyby nad sebou měly rodičovský dohled. „Smečka“ se například v průběhu pilotního programu vrhla na strom umožňující šplhání po větvích. Přesto se podařilo program vyzkoušet, odhalit jeho přednosti i limity. Účastníky programu bavily všechny nabízené činnosti, méně již výkladová složka. Záleží tedy na domácích lektorech a jejich tvůrčím rozvíjení programu, jak si s touto výzvou poradí.

Doporučení, náměty, inovace:

Při tvorbě programu hledali lektori ikonický motiv místa a zabývali se podstatou, charakterem památky. Pojmenování těchto zásadních prvků je dobrým východiskem pro jakýkoliv edukační program, který usiluje o celkové představení historické zahrady. Pokud nalezené východisko neztrácíme ze zřetele, daří se při tvorbě či inovaci programu lépe rozlišovat mezi nezbytným a podružným, smysluplným a samoúčelným.

Obr. 112. Kamínkové mozaiky vytvořené účastníky programu v kontextu originální výzdoby Rotundy v Květné zahradě (foto P. Hudec).

Mozaikování v osmistěnu

Autor: Petr Hudec

Spolupráce: Jiří Miláček (restaurátor), Mateřské centrum Klubíčko, o. s.

Anotace: Výtvarná díla probíhá v Rotundě Květné zahrady a nabízí celé rodině možnost tvořit společně kamínkové mozaiky v přímém kontaktu s autentickou výzdobou památky.

Klíčová slova: Květná zahrada, Rotunda, kamínkové mozaiky

Cílová skupina: rodiny s dětmi, pilotního provedení programu se zúčastnily rodiny sdružující se v rámci Mateřského centra Klubíčko Kroměříž

Místo a realizace: Rotunda Květné zahrady v Kroměříži

Pilotní realizace programu: 14. září 2013

Délka programu: 90 min.

Kontext

Součástí Rotundy Květné zahrady jsou místnosti s tzv. kamínkovými mozaikami. Jestliže jejich tvorba ve velkých plochách je náročnou uměleckou a technickou disciplínou, vytvoření výřezu kamínkové mozaiky představuje relativně snadný úkol. Nabídka edukačních

programů pro rodinné návštěvníky tak mohla obohatit tvůrčí dílna, která klade důraz na rozvoj dovedností a zároveň účastníkům přibližuje jednu z nejstarších výtvarných technik na světě, stejně jako proces památkové obnovy.

Východisko a hlavní cíle

Při realizaci edukačních programů v Květné zahradě se ukázalo, že vytváření kamínkových mozaik „na sucho“, tj. pouhým kladením kamínků dvou barev do připravených rámečků, je pro účastníky velmi atraktivní. Nevýhodou však byla pomíjivost výsledků. Rozhodli jsme se proto nabídnout tvůrčí dílnu, při které bude možné kamínky zafixovat a následně si vytvořené dílo odnést domů. Namísto použití lepidla bylo preferováno přiblížení se původní technice tvorby mozaiky – vtlačování kamínků do vlhké omítky. Program rovněž reagoval na skutečnost, že byl v Rotundě právě dokončen proces restaurování kamínkových mozaik restaurátorem Jindřichem Plotickou. Díky tomu byly k dispozici také nejnovější odborné podklady.

Hlavním cílem programu je, aby účastníci na základě vlastní tvůrčí činnosti pochopili princip tvorby kamínkových mozaik, v rodinné interakci rozvíjeli své výtvarné dovednosti a pozitivně formovali svůj vztah ke kulturnímu dědictví. Na základě vlastního úsilí poznají, jak je tvorba mozaiky náročná.

Obsah a průběh programu

Úvod

Po příchodu do Rotundy Květné zahrady se skupina shromáždí kolem Foucaultova kyvadla – přirozeného centra stavby. Lektor krátce představí prostor, ve kterém se účastníci nacházejí. Využije k tomu dobových rytin včetně schématu vodního stroje, který ze stavby kdysi činil vodní Lusthaus. Následně se skupina přesune do kamínkových místností. Zde lektor představí mozaikovou výzdobu a vysvětlí způsob její výroby. K dispozici má například repliky výřezu mozaiky s patrnými technologickými vrstvami.⁹⁸⁾

Práce v kamínkové místnosti

Následně se účastníci posadí přímo v Rotundě ke stolům, kde jsou připraveny tvůrčí pomůcky. Lektor vysvětlí pracovní postup, podle něhož se realizuje:

1. rozmíchání malty (stavebního lepidla)
2. nanesení malty na předem připravené desky s rámečky a uhlazení povrchu
3. tvorba návrhu dekoru buď přímo na plochu, nebo přes papír
4. vlastní tvorba dekoru vtlačováním kamínků různých barev do podkladové vrstvy.

⁹⁸⁾ Foto publikováno in HUDEC, P. (ed.), *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 27.

Obr. 113. Účastníci programu se pustili s nadšením do přípravy podkladové vrstvy pro vtlačování kamínkové mozaiky (foto M. Bradová).

Účastník programu si volí, zda bude obrazec vytvářet z bílých kamínků a černé budou tvořit pozadí či naopak.

Prezentace výtvorů

Lektor vyzve účastníky programu, aby všechny výtvořby shromáždili na jedno místo, na podlahu poblíž zdi jedné z kamínkových místností. Následně se koná „vernisáž“. Autoři mozaik svá díla prezentují, lektor oceňuje přednosti jednotlivých děl, případně doporučí, co by bylo možné při opakování aktivity zlepšit (spíš v oblasti technologie).

Závěr

Po provedení úklidu a nezbytné očistě rukou mají účastníci možnost detailněji si prohlédnout Rotundu. Výtvořby je lepší si odnést až následující den po zaschnutí.

Obr. 114. Tvorba kamínkových mozaik (foto M. Bradová).

Výsledky aktivity: kamínkové mozaiky

Zdroje: PLOTICA, J., *Restaurování mozaik v Rotundě Kužné zahrady Kroměřížského arcibiskupského zámku*, archiv NPÚ – Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži.

Reflexe a výhled do budoucna

Možnost tvorby mozaik v historickém prostředí v kontaktu s originálem je lákavá. Účastníci programu ji velmi ocenili a práce je bavila. Zejména chlapci se s nadšením pustili do míchání a nanášení malty na podkladní plochu. Pestrá skladba účastníků programu potvrdila, že aktivita je vhodná pro různé věkové kategorie. Krása vytvořených děl krátce vystavených v kontextu barokních originálů předčila očekávání.

V rámci tvorby mozaik byly vyzkoušeny dva druhy pracovního postupu: lepení kamínků lepidlem (čistší varianta) a vtlačování kamínků do malty (stavebního lepidla). První varianta nezajišťuje dostatečné přichycení kamínků k podkladu a neodpovídá původní technologii. V konečném důsledku byla překvapivě pracnější. V budoucnu bude proto jednoznačně preferována metoda vtlačování kamínků do malty. Ta by měla být světlá, což ovlivní konečné výtvarné vyznění, větší lehkost mozaiky.

Ohlasy účastníků

„Dobrý den pane Hudec, mozaiky se do Klubíčka dostaly v pořádku, děkujeme za asistenci při odvozu. Více se nám osvědčila metoda betonování, na přípravu leč pracnější, ale posléze rychlejší i trvanlivější. Výsledky jsou ale uskutku krásné všechny! Ještě jednou díky za příjemnou spolupráci. Pokud byste měl chuť zopakovat, už se sem tam objevují další zájemci o mozaikování...“ (Marcela Bradová, MC Klubíčko).

Doporučení, náměty, inovace:

Atraktivní tvorba mozaik v historickém prostředí s sebou nese bezpečnostní a logistické úskalí. Do prostoru Rotundy bylo třeba přinést prakticky všechno včetně stolů a židlí. Komplikace přináší také to, že zde není zdroj vody a určité obtíže přináší také potřeba úklidu (odvozu nespotřebovaného materiálu – zejména stavebního lepidla). Práce přímo v kamínkové místnosti limituje počet účastníků programu na šestnáct osob. Větší počet účastníků programu by bylo možné přizvat pouze v případě, že by práce probíhaly ve více místnostech, což by si vyžádalo přítomnost více lektorů a nezávislou práci skupin. Fakt, že k realizaci programu je nutné mít k dispozici dřevěný rámeček, prodražuje program. V běžném provozu by bylo třeba k ceně programu (např. 30,- Kč na osobu) přičíst cenu 100,- Kč za rámeček a další drobnější náklady na nákup stavebního lepidla aj.

Obr. 115. Květná zahrada se stala jevištěm příběhu postav z komedie dell'arte. Na snímku pomáhá díloka jedné z postav příběhu s vyšíváním (foto J. Čermák).

Harlekýnova cesta ke štěstí

Autoři: Tereza Čermáková, Petr Hudec

Spolupráce: Cruentus, soubor historického šermu a tance (Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži), Biskupští Manové, soubor historického šermu a tance, Mateřské centrum Klubičko, Muzeum umění Olomouc

Anotace: Harlekýn je sluhou u přísného, ale hloupého pána, který jej často trestá. Věčně má hlad. Je dobrý akrobat i tanečník, hlavně ale velký šprýmař. Je zamilovaný do služky Kolombíny. Pomůžeš mu ke štěstí? Program pro celou rodinu zahrnuje osm herních stanišť v Květné zahradě.

Klíčová slova: komedie dell'arte, harlekýn, kolombína, Dottore, Panlallone, milý, milá, Il capitano, zahrada, hra, rodina

Cílová skupina: rodiny s dětmi, při pilotním provedení se jednalo o účastníky festivalu barokní kultury *Hortus magicus* v počtu asi tři sta padesát osob

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 2.–3. září 2017

Délka programu: cca 90 min.⁹⁹⁾

⁹⁹⁾ Účastníci programu nemuseli navštívit všechna stanoviště souvisle, mohli jít například na divadelní představení a pak teprve v obcházení stanovišť pokračovat.

Kontext

V Květné zahradě v Kroměříži se od roku 2014 pořádá festival barokní kultury *Hortus magicus*, jehož součástí jsou také hry připravené pro rodiny, které jsou nabízeny formou osmi vzájemně souvisejících a provázaných stanovišť. Smyslem je poskytnout rodinným návštěvníkům kromě zábavy také zážitkové formy interpretace Libosadu. Nabídka je připravena pro oba dva dny festivalu, vždy od 10 do 17 hodin, a na jejím zajištění se podílí řada dobrovolníků či brigádníků. Pro každý ročník je vytvářena nová obsahová koncepce. V roce 2016 tak například tvořily koncept příběhy ze života boha Apollóna.

Východiska a hlavní cíle

V roce 2017 byly pro stanoviště připraveny aktivity na motivy komedie dell'arte v návaznosti na hlavní (večerní) vystoupení. Motiv komedie dell'arte určil také grafickou podobu propagace festivalu. Téma akcentovalo jednu z významových složek barokní zahrady jako pomyslného jeviště tvořeného kulisami zelených stěn. Hlavním cílem programu je umožnit rodinám zakoušení atmosféry barokní zahrady prostřednictvím hry a seznámit je atraktivním způsobem s postavami z komedie dell'arte, zejména jejich základními charakterovými vlastnostmi.

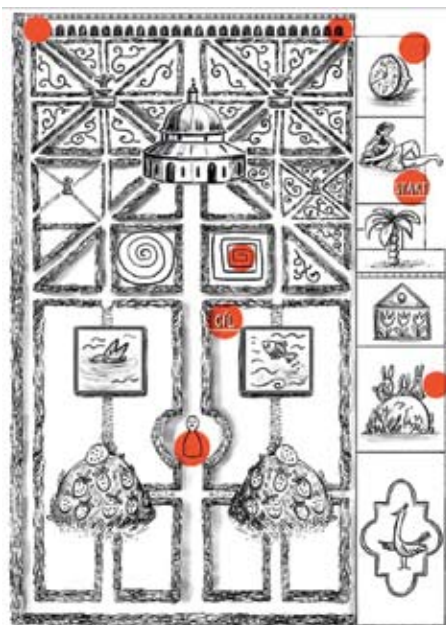
Obsah a průběh programu

Při vstupu do zahrady obdrží děti herní kartu s prázdnou divadelní scénou a plánkem, na kterém jsou vyznačena herní stanoviště (viz obr. 117). Rodiče dostanou tištěný program, kde jsou v náznaku popsána zaměření jednotlivých stanovišť a úkoly, které bude třeba zde plnit. Cílem hráčů je navštívit stanoviště, na kterých za splnění úkolu dostávají nálepkou s jednou postavou z komedie dell'arte (viz obr. 116). Pořadí návštěvy jednotlivých stanovišť je libovolné s výjimkou prvního, na kterém se rozehrává zápletka a posledního, které naopak vyjadřuje pointu příběhu. Postavy a jejich charaktery jsou na stanovištích zpřítomněny v podobě plošné loutky, s níž lektori v úvodu odehrají kratičkou scénku v kulisách zmenšené divadelní scény (výtvarně pojatá banánová krabice s vlepou reprodukcí dobových rytin částí Květné zahrady).

Start: Harlekýn (Holandská zahrada)

Text v tištěném programu: „*Harlekýn je velmi chudý. Vytvoříš mu šaty z pestrobarevných hadříků, jaké se jen podaří v zahradě najít?*“

Náplní stanoviště byla tvorba loutky harlekýna, s níž pak děti procházely zahradou. Do tvorby loutky se zapojila celá rodina. Výtvarně poměrně náročnou aktivitu zajišťovali lektori z Muzea umění Olomouc.

Obr. 116. a 117. Herní karta zahrnovala plánek s vyznačenými stanovišti a divadelní scénou. Účastníci programu ji zaplňovali nálepkami postav z komedie dell'arte, které získali po splnění úkolu (foto P. Hudec, kresba E. Chytková).

Ve službě u Pantalonna (Pomerančová zahrada)

Text v tištěném programu: „*Harlekýnův mlsný pán Pantalone si přál přinést chladivý nápoj a něco k snědku. Pomůžes Harlekýnovi s obsluhou a najdeš něco k snědku také pro něj?*“

Po krátkém divadle s postavou Pantalona bylo pro účastníky programu připraveno akrobatické číslo. Měli za úkol přenést po připravené trase kelímek s vodou na podnose či pingpongový míček na lžici.

Zastavení u dívky (pravý kraj kolonády)

Text v tištěném programu: „*Dceři Pantalona se líbí pohledný, ale nesmělý mladík. Lásku jí ale uyznává také tatínkův přítel, bohatý Dottore. Dívka se rozhodla vyrobit mladíkovi kapesníček, aby na ni nezapomněl, má ale rozpíchané ruce, Harlekýn pomůž.*“

Po krátkém úvodním představení s postavou dívky následovala tvorba papírového kapesníku za pomoci rohové děrovačky. Dále byla připravena také velkoformátová výšivka – karton s připraveným děrovaným vzorem pro výšivku. Stanoviště tak představovalo prvky dobové etikety i domácí výchovy dívek.

Obr. 118. Charakter postavy představili lektori účastníkům krátkým divadelním představením s plošnou loutkou. Z vystoupení vyplývalo také zaměření úkolu (foto P. Hudec).

Mladík (levý kraj kolonády)

Průvodní text: „Mladík hledá odvalu, aby vyjádřil své city krásné dceři Pantafona. Harlekýn se mu rozhodl pomoci. Ví, co jsou to trable s láskou. Také si na někoho myslí. Má mladík udělat dojem na dívku tancem, hrou na hudební nástroj či šermem?“

Po úvodním divadelním výstupu s postavou mladíka si účastníci volili ze dvou variant, čímž se zohlednily záliby chlapců i dívek: hra na hudební nástroje nebo šerm v duchu správné dobové výchovy mladíka.

Dottore (bludiště)

Průvodní text: „Dottore je učený hlupák, snaží se říkat moudra, ale vše vždy poplete.“

Po krátké hře s loutkou Dottoreho hledají účastníci programu popletená přísloví v bludišti. Jejich úkolem je přinést je do středové části bludiště a následně správně sestavit. Menší děti pomáhají Dottoremu v jeho kufříku najít ztracenou věc. Probírají se přitom roztodivnými drobnostmi (noční košile, spací medvídek, deštník aj.). Pomůckou jim je myšlenková mapa, která ukazuje vztahy mezi jednotlivými předměty.

Obr. 119. Hledání ztracených věcí v kufříku Dottoreho bylo pro děti velmi atraktivní (foto P. Hudec).

Voják (kuželna)

Průvodní text: „*Voják se chlubí před Kolombínou, že jednou kulí srazí devět hlav. Harlekýn má na chvastouny spadeno. Pěkně mu to natře v kuželkách.*“

Po krátkém divadle s postavou vojáka (Il Capitana) bylo úkolem účastníků programu zbořit pomocí koule co nejvíce kuželek. Ty byly pro připraveny ve dvou velikostech.

Kolombína (domek u Králičího kopce)

Průvodní text: „*Kolombína je bystrá a vtipná služka zaměstnaná u pana Pantalona. Stará se o jeho dceru. Pomáhá jí vyjádřit její city k milému, zařizuje schůzky. Přišel dopis od milého, ale Kolombína si s ním neví rady. Pomůžeš jí dopis rozluštit?*“

Aktivitu opět zahájilo krátké divadelní představení. Pro starší účastníky bylo připraveno čtení textu, který byl napsán zrcadlově obráceným písmem, s pomocí zrcátka. Pro menší děti byl vytvořen text, v němž byly místo některých slov obrázky.

Cíl: Harlekýnovo štěstí? (šapitó u Pstružích rybníků)

Po příchodu účastníků lektor sdělil, že Harlekýn na své cestě zahradou pomohl mnoha lidem, sám ale zatím ke svému štěstí nepřišel. Úkolem příchozích je tedy s využitím všech připravených loutek zahrát vlastní představení o Harlekýnově štěstí. Pro děti, které

Obr. 120. Jedním z úkolů bylo čtení zrcadlově obráceného textu za pomoci zrcátka (foto J. Čermák).

nechtěly hrát divadlo, byl připraven papír s nedokončenou větou: „*Myslím, že Harlekýn najde štěstí když...*“ Na stanovišti byla dále připravena ukázka z digitální aplikace *Sen biskupa Karla*, jež vznikla pro samoobslužné tablety. Uživatelé v ní dotykem oživovaly postavy z komedie dell'arte. Jako odměnu za dokončení cesty obdrželi účastníci program papírovou růži symbolizující lásku.

Výsledky aktivity: obrázek jeviště v herní kartě zaplněný nálepkami postav z komedie dell'arte, loutka harlekýna, papírový kapesník

Zdroje: CICHROVÁ, K., *Leckteři národové. Schwarzenberská sbírka kostýmních miniatur na zámku Český Krumlov*, České Budějovice 2011.

Pomůcky a materiál: sada banánových krabic upravených do podoby malých divadel, loutky harlekýna, kolombíny, milého, milé, vojáka, Dottoreho a Pantalona, šablony pro výrobu harlekýna, barvy, papíry, šňůry, razítka z korku, kuželky, malé čtvercové papíry, rohové raznice, kartony s děrovaným dekorem, klubka vlny s jehlicemi, lžice, pingpongový míček, tác, kelímek s vodou, kufr s drobnými předměty, karty s texty přísloví, kord, hudební nástroje, papír formátu A2 se zrcadlově převráceným textem, menší zrcadlo s rovným okrajem, text s obrázkovými symboly na papíru formátu A2, růže z krepového papíru, tablety s vloženou animovanou aplikací, označení stanovišť formou terče s nápisem

Reflexe a výhled do budoucna

Program je možné v daném rozsahu zajišťovat jen díky spolupráci se dvěma soubory tance a historického šermu a Mateřským centrem Klubíčko. Spoléhání se na dobrovolníky má však i svá úskalí. Tvůrci programu mají vždy pouze malý časový prostor k tomu, aby pomocníky zaškolili. Měli by být například schopni nejen vysvětlit, co je úkolem účastníků programu, nýbrž také zprostředkovat kontext – jaký má aktivita smysl. Ideální je, když se náplň stanoviště shoduje s tím, čemu se dobrovolníci dlouhodobě věnují (například šerm či tanec). Toho lze docílit, pokud se alespoň část lektorů účastní tvorby náplně stanovišť.

Prezentovaný koncept byl inovativní zejména v tom, že ke ztvárnění postav komedie dell'arte byly využity loutky namísto provozně a finančně náročné varianty kostýmovaných lektorů. Ovládání plošné loutky ovšem kladlo nároky na dovednost lektorů. Zatímco v rukou některých loutka skutečně ožila, jiní spíše poutali pozornost na sebe sama.

Ohlasy účastníků:

Návštěvníkům se program velmi líbil, což bylo možné ověřit jak hojnou návštěvou připravených aktivit, tak také skutečností, že velká většina z nich skutečně absolvovala všech osm stanovišť. Kvalitně připravené hry pro rodiny se pak podílely také na pozitivním hodnocení festivalu.

Doporučení, náměty, inovace:

Koncept herních stanovišť obsluhovaných lektory není ničím novým. V zahradách lze připravit program s nejrůznější tematikou. Jeho autoři by si ovšem měli při tvorbě položit otázku, zda zamýšlené aktivity skutečně slouží k interpretaci zahrady nebo zda je při nich pouze využívána. Tím se pak odlišuje od akcí typu „pohádkový les“.

Obr. 121. Interpretace zámeckého parku v Kynžvartu byla spojena s osobností knížete Metternicha (foto P. Hudec).

Pýcha Metternichova aneb Špacír kynžvartským parkem

Autoři: Marie Heczko, Petr Hudec

Spolupráce: Lenka Křesadlová a správa SZ Kynžvart

Anotace: Kníže Metternich žil na výsluní evropské politické scény. Tím spíš ale potřeboval nějaké krásné, klidné a tiché místo, kde si mohl odpočinout. Vybudoval si ho na Kynžvartu. Pro odpočinek přitom nesloužil jen zámek, ale především okolní zámecký park. Zahrada dokáže člověka pochopit a potěšit, ať už do ní přijde v jakékoliv náladě. Také ona má různé nálady. Pojďte ověřit, jestli si v ní najdete „své místo“ i vy. Program je zaměřen na odhalování kompozičních principů krajinářského parku a vnímání atmosféry jeho jednotlivých částí. Využívá výtvarné, hudební, dramatické, herní a smyslové aktivity.

Klíčová slova: kníže Metternich, diplomat, krajinářský park, zahradní kompozice, emoce

Cílová skupina: Bystrá liščata – Myslivecký kroužek při ZŠ a MŠ Lázně Kynžvart pod okresním mysliveckým spolkem Cheb (věkově smíšená skupina dětí ve věku od šesti do dvanácti let)

Místo realizace: zámecký park Kynžvart

Pilotní realizace: 26. dubna 2018

Délka programu: 90–120 min.

Kontext

Krajinářský park obklopující SZ Kynžvart patří k nejkvalitnějším památkám zahradní kultury na území ČR. Přesto byl dosud spíše stranou pozornosti laické, ale i odborné veřejnosti. Rozvoj edukačních aktivit je jedním ze způsobů, jak na jeho krásu a význam poukázat, a podpořit tak snahy o jeho uchování pro další generace.

Východiska a hlavní cíle

Se zámeckým areálem souvisí Léčebné lázně Kynžvart, kde jsou celoročně organizovány pobyty pro děti. Záměrem SZ Kynžvart je vytvořit pro ně stabilní edukační nabídku. Prvním krokem se v tomto směru staly dětské prohlídky zámku. Tvůrci programu se domnívají, že vzdělávacím a relaxačním potřebám dětí ještě více odpovídá prostředí zámeckého parku, který poskytuje větší škálu interpretačních možností a není zde tolik provozních omezení ve vztahu k ochraně památky.

Obsah a průběh programu

Úvod před čestným dvorem

Skupina se posadí do kruhu na připravené sedací podložky před průčelím zámku. Lektor se představí a zahájí program: *„Vítejte na Kynžvartě. Toto místo si před dvěma sty lety vyvolil jako své sídlo diplomat evropského významu, kníže Metternich, který uspišil porážku slavného vojevůdce Napoleona.“* Lektor svůj proslov doprovodí prezentací reprodukce portréту knížete Metternicha a Napoleona Bonaparte a pokračuje dále: *„Není tedy divu, že do Kynžvartu přijížděly a stále přijíždějí vzácné návštěvy, k nimž se dnes počítáte i vy. Mimochodem, víte, kdo je to diplomat, nebo velvyslanec a co je jeho úkolem?“*

Lektor dá prostor pro odpovědi a shrne je: *„Diplomat je člověk, který je pověřený jednat jménem svého státu se zástupci a představiteli států cizích. Pobývá tedy na cizím, někdy i nepřátelském území, nesmí být za svoji činnost zaořen do vězení a místo, kde sídlí, je jakoby malým ostrůvkem země, z níž byl vyslán. Je to, jako když hrajete honičku: když jste v domečku, tak vám nemůžou dát babu. Abychom spolu mohli během programu komunikovat, prosím, abyste si vytvořili velvyslaneckou jmenovku. Napište na ni křestní jméno a místo odkud jste sem přijeli, například PETR Z KROMĚŘÍŽE, nebo MARIE Z RÝMAŘOVA.“*

Následuje tvorba jmenovek s využitím lepicích štítků, které si účastníci programu lepí na oblečení nebo na čepici.

Diplomatická hra: Velvyslanci

Následně je realizována dramatická hra *Velvyslanci*. Žáci se procházejí ve vymezeném prostoru (např. 10 x 10 m) a své chování (vzájemnou komunikaci, gesta, pohyb) mění podle pokynů lektora. Změnu ohlašuje cinknutí na triangl. Důležitější jsou zde emoce než fakta. Hra má děti naladit na vzájemnou spolupráci i téma. Výroky lektora mohou znít, například:

- *Velvyslanci si předávají smutnou zprávu: Císař Napoleon zvítězil v bitvě u Slavkova. Jsme poraženi.*
- *Velvyslanci si podávají tajnou zprávu: kníže Metternich se stal rakouským ministrem zahraničí, na večeri bude kuře!*
- *Velvyslanci se baví dobrým vtipem: kníže Metternich je sice pohledný blondák, vypadala mu ale polovina zubů!*
- *Velvyslanci si podávají radostnou zprávu: Vojska Napoleona byla poražena v bitvě národů u Lipska!*
- *Velvyslanci si podávají skandální zprávu: hraběnka Melánie má šaty s obrovským výstřihem!*
- *Velvyslanci se strašně nudí: už hodinu poslouchají hraběnku Belcredi, jak zpívá.*
- *Velvyslanci mají strach: Napoleon utekl z ostrova Elba a táhne s vojskem na Paříž.*
- *Velvyslanci si podávají radostnou zprávu: Napoleon byl definitionně poražen u Waterloo.*
- *Velvyslanci kují pikle a domlouvají se za zády: Co takhle sesadit Metternicha?*
- *Velvyslanci jsou překvapeni: kníže Metternich na protest proti demonstracím v ulicích odstoupil.*
- *Velvyslanci jsou poctěni: dostali od knížete Metternicha pozvání k návštěvě Kynžvartu.¹⁰⁰⁾*

Po skončení hry lektor naváže: „Představili jsme si knížete Metternicha jako diplomata celoevropského významu. Když jste na úsluní evropské politické scény, potřebujete současně nějaké krásné, klidné a tiché místo, kam si můžete jet odpočinout. Takovým byl právě Kynžvart. Pro odpočinek přitom nesloužil jen zámek, ale také okolní zámecký park. Než se do něj vypravíme, rád bych se vás zeptal: Co obklopuje zámek, příroda či zahrada?“

Lektor nechá opět prostor pro odpovědi dětí a poté shrne: „I když zde mohla být před příchodem člověka pěkná příroda, lidská ruka toto místo udělala krásnějším. Pojďme po stopách činnosti zahradního architekta Riedla, který dostal úkol tento park založit a byl dokonce za svoji práci povýšen do šlechtického stavu.“

100) U menších dětí se vyvolávají jen první části sdělení: Např. velvyslanci se radují.

Vyhlídkový pavilon

Následně se skupina přesunuje přes most mezi rybníky směrem k vyhlídkovému pavilonu. Na příkladu schodů ve svahu lze dobře demonstrovat činnost člověka, který něco nového vložil do přírody. Pod pavilonem lektor sděluje: „*V krajinářském parku jsou záměrně vytvářeny různé příležitosti k rozhledu. Často se mezi stromy nečekaně objeví část budovy zámku nebo třeba věž kostela v přilehlé vsi či městečka. Podobně je tomu u vyhlídkového pavilonu, který slouží k výhledu na městečko Kynžvart. Bohužel, v současnosti je výhled zarostlý. Když se ale při výstupu nahoru zastavíte na šestém schodu, zahlednete věž kostela. Než se vypravíme na vyhlídku, rád bych vám ještě něco půjčil. Zahradní architekt krajinářský park vytvořel tak, aby měl na různých místech různé nálady, každý jeho návštěvník si pak může vybrat místo, které nejvíc odpovídá tomu, jak se právě cítí. Takový park pak není jednotvárný, ale naopak je velmi pestrý. Půjčím vám teď tedy barometry emocí, kde jsou tváře s různými náladami. Kdo barometr má, může se vydat na vyhlídku.*“

Postupné vydávání pomůcky (viz obr. 126) eliminuje tlačení na schodišti. Po sestupu všech dětí pod pavilon lektor pokračuje: „*Zkuste vybrat a pomoci jedné z tváří vyjádřit, jak na vás působí toto místo. Až cinku, zvedněte ruku s vybranou tvář.*“ Lektor vytvoří prostor pro úvahu dětí a vyjádření emocí, pak poděkuje dětem za názor a zahájí přesun na další místo.

Lesní kaple

V Lesní kapli se skupina usadí do lavic. Lektor sděluje: „*Ozdobou krajinářského parku jsou také zajímavé stavby, jak to vidíme v případě této lesní kaple. Je vybudována v neogotickém slohu, pro který jsou typické lomené oblouky. Ty toarem mohou připomenout sepnuté ruce člověka, který se modlí. Dříve se zde slavily mše svaté. Všimněte si, jak se tu opět snoubí práce člověka s tím, co vytvořila příroda, třeba velké balvany.*“ Následně dává lektor dětem nahlédnout „kukátkem do minulosti“ (tj. krabice s průzorem a vlepenou dobovou litografií kaple).

Poté, co se všichni vystřídají, lektor pokračuje: „*My si tady uvnitř kaple můžeme zkusit udělat malou meditaci. Prosím, abyste si všichni zavřeli oči a ztišili se. Budeme vám chvíli hrát na zolaštní hudební nástroje, do jejichž zvuku a také do zvuků zahrady se můžete zaposlouchat.*“

Následuje hra na zvonky koshi. Po jejím doznění lektor vyzve účastníky programu, aby otevřeli oči a opět vyjádřili s pomocí barometru emocí, jakou náladu v nich pobyt v kapli vyvolal. V závislosti na čase a charakteru skupiny je pak možné se dále ptát: „*Co se vám na lesní kapli líbí a proč?*“ Případně: „*Proč myslíte, že si lidé v přírodě vytvářejí podobná místa? Jaké místo je posvátné pro vás?*“

Obr. 122. K největším zážitkům programu patřila meditace v lesní kapli (foto P. Hudec).

Rámování

Mezi kaplí a čajovnou (dle roční doby lze posunout na cestu až za čajovnou) lektor sděluje: „Už jsme si jednou řekli, že krajinářský park byl vytvářen tak, aby z různých míst poskytoval zajímavé pohledy na něco pěkného. Pojďme si to teď vyzkoušet.“ Každý účastník dostane rámeček vytvořený z papírového tácku a jeho úkolem je orientovat jej za pomoci tyčky a kolíků tak, aby rámoval nějaký pěkný výhled. Po dokončení úkolu je po předem avizovaném zvukovém signále (cinknutí, písknutí) realizována vernisáž. Děti se jdou podívat na výhledy připravené ostatními účastníky programu.

Čajovna – akustická evokace nálady

Po příchodu do čajovny je realizována akustická dramatická aktivita. Lektor vyzve účastníky, aby po cinknutí na triangl zavřeli oči. Následně vypráví:

„Představte si, že jste uvnitř stauby s velkými okny, kterými dovnitř proniká sluneční svět. Každé z oken je jako velký obraz s výjevem krásné přírody. Zdi jsou vymalovány květinovými ornamenty. Vybavení tvoří rozkošné stolky, židle a porcelánové nádoby. Sešla se tu vybraná společnost.

„Vítám vás v našem letohrádku, madam. Mohu vám nabídnout šálek kávy nebo čaje?“

„Á, děkuji, Johane, čokoláda by nebyla?“

„Jistě, madam, rád vám ji připravím.“

Obr. 123. Děti za pomoci barometru emocí vyjadřovaly, jak se cítí ve zchátralé čajovně (foto M. Cimerová).

„Děkuji.“¹⁰¹⁾

Ozve se zvuk cinknutí lžičky v hrnku usrknutí, citoslovce blaha.

Opětovné cinknutí na triangl je pro účastníky signálem, aby opět otevřeli oči. Následuje diskuse o slyšeném. Lektor může shrnout: „*Pavilon byl vybudován jako letohrádek, stavba pro potěchu člověka. Dnes používané označení Čajovna vychází z tradice pořádání svačin pro panstvo v tomto pavilonu. Dnes nám stavba mnoho potěšení neposkytuje, a tak prosím, zkuste za pomoci svých barometrů ohodnotit, jaké pocity ve vás vyvolává.*“ Lze také položit otázku: „*Pan kastelán by rád pavilon opravil. Jak by potom podle vás mohl sloužit?*“

Kompoziční principy

Skupina pokračuje cestou po úbočí Májového vrchu, kde se objevují nové zahradní prostory se soliterně rostoucími stromy a otevírají se výhledy do údolí. Lektor představuje tuto skutečnost jako záměr. Skupina sestupuje níže, kde lektor upozorňuje na lavičky. Na některém z míst lze opět využít barometr emocí, například když stinná část parku střídá osluněná část.

¹⁰¹⁾ Při pilotním provedení programu byli k dispozici dva lektori, takže bylo možné hlasově od sebe dobře odlišit dvě postavy.

Luční náramek

Skupina se přesune na loučku, která předchází místu se Lvím pramenem. Lektor zmíní, že Kynžvart proslul svým kabinetem kuriozit. Jednu takovou přírodní kuriozitu si mohou účastníci vytvořit. Lektor rozdá každému účastníkovi proužek papíru se samolepicí páskou. Po jejím sloupnutí si děti obtočí pásek kolem zápěstí a slepí jej. Lepicí vrstvu na ploše proužku pak podle své invence zaplňují přírodními ozdobami (kamínky, větvičkami, květinami).

Zážitková cesta ke Lví fontáně

Účastníky, kteří jsou již s prací hotoví, bere lektor postupně (po dvou) na zážitkovou cestu ke Lví fontáně. Dá dětem na oči škrabošky, takže se orientují pouze za pomoci hmatu a sluchu. Jdou kolem kaskády (poslech tekoucí vody), lektor nabízí také různé dotykové či čichové příležitosti (kůra stromů, mech). Zařazení této časově náročné aktivity – kdy většina účastníků čeká – je adekvátní právě ve chvíli, kdy ještě někteří účastníci dokončují tvorbu náramků. Do provázení nevidoucích lze zapojit i pedagoga, popřípadě děti, které již cestu prošly. Jsou vlastně vyškoleny k tomu, aby podobný zážitek zprostředkovaly svým kamarádům.

Obr. 124. Haptické poznávání Lví fontány (foto P. Hudec).

Vesnička nad zámekem

Když všichni absolvují procházku se škraboškou, lektor vezme děti na louku nad Lví pramen. Zaměří pozornost účastníků programu na stráň se stavbami, které odtud vypadají, jakoby vedle zámku stála malá vesnice. Upozorní, že zahradní architekt zde odvedl opět skvělou práci.

Zakončení a reflexe programu

Skupina se přesune k soše Diany, kterou lektor představí jako bájnou ochránkyni zvěře, bohyni měsíce a lovu. Ztělesňuje krásu přírody. Požádá účastníky, aby se postavili do kruhu: „*Prošli jsme jen malou částí parku. Přesto jsme mohli vidět místa s různou náladou. Pojďme tedy naposledy využít barometry pocitů. Vyberte si, které z míst vás nejvíc zaujalo, nebo na vás nejvíc zapůsobilo, a jakou mělo náladu. Zkuste také říct, proč.*“ Pak se účastníci jeden po druhém vyjadřují.

Obr. 125. Reflexe programu probíhala u sochy bohyně lovu Diany (foto P. Hudec).

Obr. 126. Barometr pocitů (autor Marie Heczko) umožňuje účastníkům programu volit si z různých nálad, jak na ně působí jednotlivá místa v parku. Pro program byla vytvořena sada chlapeckých i dívčích obličejů (reprod. archiv M. Heczko).

Lektor dbá na kulturu komunikace. Když jeden mluví, ostatní jsou zticha a věnují mu pozornost i pohledem. Povzbuzuje (ale nenutí), aby děti sdílely i důvody své volby. V závěru lektor poděkuje za vyjádření žáků a současně může připojit i svůj úhel pohledu: „V zahradě jsme nevolili oždy jen místa vyjadřující radost, i když nikdo z nás nestojí o smutek. Je však dobré si pamatovat, že také proto v zahradě můžeme nalézt porozumění v jakékoli životní situaci, v jakékoli náladě.“

Na závěr si lektor vybere barometry emocí, výměnou však děti ocení papírovým vyznamenáním: „Barometry pocitů poslouží dalším dětem, které do parku přijdou. Pro vás jsme ale na památku připravili MeMe, Metternichův metál.“ Účastníci jsou následně dekorováni pomocí papírového vyznamenání, které lze snadno zavěsit na oděv díky oboustranné lepicí pásce. Po předání metálů se lektor s dětmi rozloučí.

Výsledky aktivit: květinový náramek

Zdroje: ŘÍHA, M., *Zámek Kynžvart*, Nymburk 2015.

KŘESADLOVÁ, L., *Identifikace hodnot památky zahradního umění. Park u zámku Kynžvart*, Kroměříž 2017 (archiv Metodického centra Zahradní kultury).

Materiál a pomůcky: sedací podložky, reprodukce podoby knížete Metternicha a Napoleona, lepicí štítky (např. 70 x 37 mm či větší, min. tři archy), černé fixy (min. 3), „barometry emocí“ ve variantách pro chlapce a dívky, triangl, zvonečky koshi, rámečky z papírových táček pro každého žáka, odpovídající počet kolíků na prádlo a bambusových tyček, kukátka do minulosti – 3 bedničky, škrabošky (min. 6), proužky papíru s oboustrannou lepicí páskou, papírové metály

Reflexe a výhled do budoucna

Program probíhal od 16 do 18 hodin, tedy v rozporu s původním časovým plánem. Časová délka programu (hodina a půl), nebyla dodržena především kvůli delší realizaci a problematické organizaci závěrečné části, kterou byla zážitkovou cestou se škraboškami. Dále se program protáhl také kvůli spontánně zařazené svačině. Jako celek lze program hodnotit pozitivně, drobné korekce lze navrhnout pouze u dílčích částí. V případě že by se ani při reprízách nedařilo dodržet 1,5 hodiny, lze vypustit rámování či zkrátit trasu procházky se škraboškami.

Ohlasy účastníků

Zprávu o programu publikovala v časopise *Myslivost* jedna z účastnic, vedoucí kroužku Bystrá liščata: „*Jaký je rozdíl mezi parkem a lesem? To se dozvěděla Bystrá liščata – Myslivecký kroužek při ZŠ a MŠ Lázně Kynžvart pod OMS Cheb. Myslivecký kroužek se 26. 4. 2018 zúčastnil edukačního programu na státním zámku Kynžvart pod vedením lektorů z edukačního centra NPU v Kroměříži. Děti se seznámily nejen s místem, kde žijí, ale i s významnou osobností – diplomatem, kancléřem C. Metternichem a s jeho zámeckým parkem, kde odpočíval a čerpal energii pro svoji diplomatickou práci. Během dvouhodinové vycházky děti objevovaly propojenosti proků živé a neživé přírody, nacházely souvislosti mezi konečným vzhledem přírody a činností člověka. Děkuje se za velmi pěkně připravenou akci.*“¹⁰²⁾

Doporučení, náměty, inovace:

Program se stal inspirací pro reprízy a další rozvíjení nejen ve vztahu k volnočasovým sdružením, nýbrž také ke stále návštěvnícké klientele, kterou představují děti, jež zde pobývají v lázních. Dále je nabízen základním školám.

Různé podněty ale i omezení s sebou přinášejí roční období v zahradě. V případě nepříznivého počasí lze například s účastníky programu realizovat výtvarnou dílnu (v prostoru oranžerie) na téma dárek do Metternichova kabinetu kuriozit.¹⁰³⁾ Materiál k tvorbě pak lze získat sběrem v parku.

¹⁰²⁾ SEDLÁKOVÁ, P., Relaxační funkce léta a jaký je rozdíl mezi parkem a lesem?, in *Myslivost*, 8/2018, s. 124.

¹⁰³⁾ Dostupné z <https://www.zamek-kynzvart.eu/cs/vice-o-zamku/Muzeum-pribehu>.

Programy pro dospělé a zdravotně znevýhodněné návštěvníky

V závěrečné kapitole jsou soustředěny programy určené pro dospělé účastníky, přičemž většina příkladů je věnována programům, jež reagují na speciální vzdělávací potřeby osob se zdravotním postižením. Vycházíme z předpokladu, že sociální bariéry, které souvisejí se stigmatizací znevýhodněných lidí, bývají mnohdy větší překážkou pro jejich integraci do společnosti, než kterýkoli typ postižení. Jednou z možností, jak napomoci odstraňování těchto bariér a vytvářet podmínky pro pozitivní změnu, představuje také inkluzivní pojetí památkové edukace. Uvedené příklady proto ilustrují, nakolik mohou lidé se speciálními vzdělávacími potřebami prohlubovat svůj vztah k památkám zahradního umění, když se lektori naučí rozumět charakteru jejich postižení či znevýhodnění (viz Příloha 2) a zároveň při programu respektují individuální nároky a potřeby účastníků. Nejenže pak dokážou volit adekvátní cíle a metody edukace, ale také nezbytnou míru podpory, jež přispívá k osobnostně sociálnímu rozvoji znevýhodněných lidí.

Důležitým zdrojem učení dospělých, ať už jsou považováni za součást znevýhodněné nebo tzv. intaktní populace, jsou především individuální životní zkušenosti. Přístup k učení pak ovlivňuje nejen osobní zralost a vnitřní motivace, ale také sociální a kulturní podmínky, v nichž učení probíhá. V praxi je proto třeba nespolehat na příručky a stále znovu, ideálně společně s účastníky programu, definovat relevantní cíle, které odpovídají jejich skutečným vzdělávacím potřebám. V případě zdravotně znevýhodněných návštěvníků se lze pro konzultace obrátit zejména na specializované organizace, které svým členům či klientům dokážou zajistit řadu podpůrných služeb či kompenzačních pomůcek.¹⁰⁴⁾

Obecně však lze říci, že programy vytvářené „na míru“ dospělým by se měly odehrávat v přívětivé atmosféře, která přeje takovému typu učení, jenž má význam pro osobní a pracovní život účastníků. Při poznávání památkového fondu i procesů památkové péče, setkáních s odborníky, ale také při realizaci aktivit, které přispívají přímo k ochraně a zachování kulturního dědictví, by měl být kladen důraz zejména na pravdivost, legitimitu a autenticitu poznatků i poznávacích procesů. Osvědčila se proto zejména setkání s odborníky, kteří doprovázejí skupiny zájemců přímo v autentickém prostředí historické zahrady či parku, podávají tematicky zaměřené výklady a zároveň reagují na dotazy zúčastněných. Obdobně se daří praktickým dílnám, v jejichž úvodní části jsou nejprve prezentovány technologie vhodné například pro památkovou obnovu a posléze mají účastníci programu možnost, aby si alespoň některé pracovní postupy a techniky sami prakticky vyzkoušeli. Účastníci pravidelně oceňují přirozený styl komunikace, volnější pohyb po terénu, možnost ptát se a diskutovat o určitém tématu. Pro laiky je však rovněž důležitá

104) Např. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, poradenská centra pro sluchově postižené, domovy pro osoby se zdravotním postižením apod.

role památkového pedagoga, který dokáže odborný výklad doplňovat dalšími ilustrativními podněty, které podporují porozumění i učení. Nejen zdravotně znevýhodnění návštěvníci přivítají kupříkladu prostorové modely, haptické vjemy nebo drobné intelektuální výzvy sloužící k motivaci či reflexi učení. K přátelské a kolegiální atmosféře přispívají zejména ty formy aktivizace, které vytvářejí prostor pro vlastní myšlení a učení účastníků. Pokud vedou k aplikaci sdělovaných poznatků a formulaci vlastních hypotéz nebo otázek, otevírají zároveň prostor pro diskusi, na kterou může přirozeně navázat i další výklad.¹⁰⁵⁾

105) Blíže viz HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I., *Inkluzivní vzdělávání. Teorie a praxe*, Praha 2010. SLOWÍK, J., *Speciální pedagogika*, Praha 2007. CSÍKSZENTMIHÁLYI, M., *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?* JARVIS, P., *Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice*, New York 2004. DUDOVÁ, A., KAPLÁNEK, M., MACKŮ, R., *Mnohotvarý fenomén animace*, Pedagogická orientace, 21/3, 2011. Srov. HAVLŮJOVÁ, H., INDROVÁ, M., SVOBODA, P. a kol., *Památky nás baví 4*. HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M., JORDÁNOVÁ, K. a kol., *Památky nás baví 5. Objevujeme kulturní dědictví bez bariér, Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami*, Praha: NPÚ, 2015. HUDEC, P., *Zahrada jako setkání*, Zora: Časopis pro zrakově postižené, č. 10, 2014, s. 34-35. Dále také HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.

Obr. 127. Program *Hudba léčí* interpretoval barokní komponovanou krajinu Kuksu (foto P. Hudec).

Hudba léčí aneb Múzická pouť po hospitálu Kuks

Autor: Petr Hudec

Spolupráce: Karolína Skříčková, lektorka muzikoterapie

Anotace: Vydejme se společně na pouť krajinou Kuksu, v níž je symbolicky zachycena životní pouť člověka, zejména pak v případě zdánlivě jednoduché a opticky přímé cesty od lázní ke špitálu. Významné životní okamžiky provází rituály, při nichž nechybí hudba či zvuky. Program interpretuje areál hospitálu Kuks a jeho poselství prostřednictvím hudebních aktivit a využívá prvky muzikoterapie.

Klíčová slova: hospitál Kuks, hrabě František Antonín Špork, narození, život, cesta, smrt, hudba, muzikoterapie

Cílová skupina: pedagogové, muzejní pedagogové a pracovníci NPÚ

Místo realizace: hospitál Kuks

Pilotní realizace: 23. července a 23. srpna 2016

Délka programu: 180 min.

Kontext

V roce 2016 byly v hospitálu Kuks uspořádány ve dnech 22. až 24. července a 22. až 24. srpna dvě Letní školy památkové edukace, které pořádal NPÚ – Metodické centrum pro vzdělávání v Telči a Pedagogická fakulta Karlovy univerzity. Účastníci mohli během školy získat nové dovednosti v oblasti interpretace kulturního dědictví. Zatímco první den setkání byl věnován klasickým formám prezentace (prohlídka s průvodcem, přednáška odborníka), druhý den byly účastníkům nabídnuty tři tvůrčí dílny: dramatická, výtvarná a hudební. Frekventanti kurzu si z nich v dopoledním programovém bloku mohli zvolit tu, která nejvíce odpovídá jejich zájmu a uměleckým formám, které jsou jim nejbližší. Odpoledne si naopak volili dílnu, která pro ně představovala největší výzvu. Předmětem zápisu je hudební dílna, která interpretovala krajinu Kuksu.

Východiska a hlavní cíle

Lektor vzdělávacích programů při své práci zpravidla kombinuje více metod či forem interpretace. Zde bylo ovšem jeho úkolem a výzvou pokusit se účastníkům dílny představit výhradně možnosti, které nabízí využití prvků muzikoterapie či hudebních aktivit. Stěžejní myšlenkou programu se stala teze, že hlavní osa směřující od pramene v grottě pod kaplí Panny Marie v lázních Kuks přes údolí Labe k hospitálu se hřbitovem symbolicky vyjadřuje životní pouť člověka. Významné okamžiky života člověka jsou pak zpravidla ritualizovány a důležitou složku zde hraje hudba. Slibným východiskem programu bylo proto rozhodnutí vztáhnout hudební interpretaci památky k životu každého účastníka. Kromě Tildenových zásad, že „*každá interpretace, která nevztahuje prezentované k návštěvníkovi, jeho osobnosti nebo životní zkušenosti, bude jalová*“,¹⁰⁶ však bylo třeba předem zvážit všechna rizika, která plynou ze skutečnosti, že se zvolené téma dotýká existenciálních otázek člověka.

Hlavním cílem programu bylo interpretovat krajinu areálu hospitálu Kuks na bázi hudebních a muzikoterapeutických aktivit s propojením k životu každého z účastníků programu.

Obsah a průběh programu

Úvodní část programu zahrnující třetinu jeho délky měla za cíl nastolit téma lidského života od narození po smrt. Při prvním provedení byla úvodní část realizována v interiéru hospitálu tak, aby účastníci byli v bezpečném a klidném prostředí, v němž akusticky vyzní i tiché meditativní nástroje. Aktivitu vedla lektorka s muzikoterapeutickým vzděláním. Nejprve se účastníkům představila a o totéž poprosila i je. Nastínila meditativní charak-

106) Podle TILDEN, F., *Interpreting Our Heritage*, Chapel Hill 1967, s. 11. Překlad Tomáš Růžička, viz MEDEK, M. a kol., *Čítanka interpretace*, Brno 2016, s. 11.

Obr. 128. Hudebně dramatická interpretace Braunových soch ctností a neřestí (foto P. Hudec).

ter aktivity, kterou budou vzápětí účastníci sami uskutečňovat, aby rozptýlila případné obavy.¹⁰⁷⁾ Způsobem komunikace vytvářela příjemnou, partnerskou atmosféru. Následně požádala účastníky, aby si udělali pohodlí na připravených podložkách a polštářích a zavřeli oči. Vyzvala je, aby si vybavili nějaké zvíře, které mají rádi, a zaposlouchali se do hudby doprovázené místy zpěvem a vyprávěním příběhu. Předmětem vyprávění byl život zvoleného zvířete od jeho narození až po smrt, přičemž všechny životní etapy včetně závěru života byly podány harmonicky, integrovaně.¹⁰⁸⁾ Jak vyprávění, tak chvíle mezi ním, prostoupila hudba. Lektorka využívala zvonkohru koshi, šamanský buben, indiánskou flétnu, tibetskou vodní mísu, kartálky aj.

Po doznění hudby lektorka vyzvala účastníky, aby „procitli“ a posadili se. Následně si sdělovali své zážitky. Jak meditaci prožili, kdo si zvolil jaké zvíře, které zvuky na ně působily příjemně, popřípadě nepříjemně atd. Druhý z dvojice lektorů pak předestřel, že prožitek se stal interpretačním klíčem k tomu, jak bude v dalších částech programu nahlížen areál hospitálu.

Při srpnové repríze programu již lektorka – muzikoterapeutka přítomná nebyla. Lektor nahradil hru na různé hudební nástroje hrou na kytaru. I tento doprovod byl nicméně

107) Například že účastníci aktivity nebudou v jejím průběhu fotografováni, lektorka se jich nebude dotýkat.

108) Projektce vlastní osoby do oblíbeného zvířete byla vhodným způsobem, jak nastolit existenciální téma a přitom účastníky nevystavit příliš velké psychické zátěži.

pojat minimalisticky, tzn. že byl sestaven z opakujících se, jen drobně variovaných hudebních figur. Ve snaze o větší propojenost s památkou byla aktivita realizována v zahradě hospitálu, což ovšem přineslo i rušivé momenty, například přelet stíhacího letadla.

Výhled do krajiny

Předchozí den již účastníci programu absolvovali komentovanou prohlídku a při repríze také přednášku kunsthistorika o Kuksu. Lektor proto na úvod druhé části programu vybral pro připomenutí pouze několik myšlenek nosných z hlediska interpretace areálu. Účastníkům je sdělil na terase před vstupem do kostela, odkud je výhled do kraje: „

Barokní komponovaná krajina Františka Antonína Šporka patří mezi nejpozoruhodnější krajinařská díla českého baroka. Promyšleně propojuje architekturu, sochařství a malířství s přírodou v jeden komponovaný celek. V souladu s jinými významnými krajinnými projekty té doby vznikl také na Kuksu nový mikrokosmos: celý svět v malém. Péče o krajinu a její hospodárná a estetická kultivace je paralelou či výrazem péče o duši člověka a její zušlechťování. V této krajině je navíc symbolicky zrcadlí krajina života a životní pouť člověka. Šporkova rezidence byla kompozičně napojena na krajinu a to zejména hlavní osou protínající údolí Labe. Uměle napřímený tok řeky tvoří příčnou osu. Na jedné straně vytvářejí zámek a lázeňské budovy profánní tvář života, na druhé straně zhmotňují špitál pro válečné vysloužilce, kostel a rodinná hrobka Šporků duchovní tvář života, triumfující a uzavírající pozemský život.¹⁰⁹⁾ Vydejme se tedy na protější stranu údolí, kde začne i naše symbolická pouť. Jejím výchozím bodem bude pramen v grottě pod bývalou kaplí Panny Marie.“

Pouť hospitálem

U kukského pramene s domněle léčivou vodou lektor připomíná příběh o vzniku lázní. Nad pramenem byla postavena kaple Nanebevzetí Panny Marie. Tekoucí voda je symbolem (počátku) života, pohybu, čistoty, křtu. Účastníci programu zde jednak naslouchali bublání kukského pramene, jednak sami hudebně ztvárňovali tekoucí vodu za pomoci dešťových holí.

Od kaple se skupina přesunula ke kaskádovému schodišti, jež tvořilo součást lázní a zámku. Jak uvádí průvodce po Kuksu, mohutné kaskádové schodiště vedoucí k Labi mělo po stranách třicet kamenných lastur a v každé lastuře tři výtoky s píšťalami vydávajícími tóny podle toho, v jakém rytmu byla ze džberů dvou Tritonu nahoře přepouštěna voda z kukského pramene.¹¹⁰⁾ Na základě znalosti analogií s barokními mechanickými vodními stroji¹¹¹⁾ poskytl lektor účastníkům příležitost rekonstruovat odpovídající bublavý zvuk. Zahráli si na keramické vodní píšťalky a připomněli si tak i své dětství. Před sestupem pod schodiště, lektor účastníky vyzval, aby se zadívali směrem k hospitálu a vnímali osu procházející údolím.

109) Program se omezuje pouze na kukské údolí a nevěnuje se Novému lesu (Betlému) či dalším lokalitám.

110) KOLDA, J., *Kuksem a Betlémem*, Kuks, s. 15

111) Například dosud funkční vodní stroj v zámku Hellbrun blízko Salzburku.

Pod schodištěm lektor připomněl, že od roku 1701 bylo schodiště v dolní části uzavřeno kašnou s plastikami čtyř ročních období a sochou jednoookého obra Polyféma, který vyhrával na píšťalu různé melodie.¹¹²⁾ Účastníci pak mohli vyzkoušet hru na koncovku, která vytváří alikvótní tóny podle síly dechu.¹¹³⁾

Lektor pokračoval průvodním slovem: „*Zdánlivě jednoduchá a opticky přímá cesta od zrození k místu posledního odpočinku, tedy hlavní osa od lázní ke špitálu, je komplikována odbočkami k různým atrakcím a „svodům“. Cesta životem není přímá, ale odvíjí se různými oklikami. V italské manýristické zahradě tajuplné nástrahy odvádí pozornost a svádí poutníka z hlavní cesty, často například prostřednictvím schodiště či labyrintu. Také v údolní části Kuksu v návaznosti na lázně byly připraveny pro návštěvníky různé atrakce. Bylo zde závodíště, které obklopovalo čtyřicet soch trpaslíků – užkaž těm, kteří se oddávají pouze sportu a zábavě, což vede k zakrnění ducha.*“

Po překonání mostu s vodním tokem (obraz druhého břehu, dramata života) se skupina usadila na louce, kde byla realizována hudební improvizace na několik zadáných témat:

- Lázně ducha i těla, odpočinek (hra na kalimby)
- Radovánky života (nástroje podle volby účastníků)
- Hon – hudba k plašení zvěře (chřestidla)
- Hudba k získání srdce paní či pána (nástroje podle volby účastníků)

Pro dotvoření představy o možnostech uplatnění hudebních nástrojů při interpretaci památky lektor dále zařadil také aktivitu s názvem *Lázeňská kapela*. Účastníci si zvolili různé druhy nástrojů a podle toho, na koho lektor (dirigent) ukázal, se ozval či umkl hudební nástroj. V různých momentech tak vnikaly zajímavé hudební fúze.

Výstup na vrchol s areálem hospitálu byl obrazem vyvrcholení životní poutě a pohyb podél římsy se sochami ctností a neřestí jeho bilancováním. Pro hudební interpretaci lektor vybral sochy neřestí a kromě hudební zde přišla ke slovu i dramatická interpretace. Účastníci programu měli nejprve za úkol pohybovat se za doprovodu šamanského bubnu a vyjádřit pohybem a gesty charakter či téma vybraných soch. Následně bylo jejich úkolem vybrat si některou ze soch a pokusit se vyjádřit její poselství hrou na zvolený hudební nástroj.

Dále se skupina přesunula do interiéru kostela Nejsvětější Trojice. Účastníci zvažovali myšlenku, že hudba byla v barokním období výrazem architektury a architektura hudby. Lektor nejprve formuloval výchozí teze: „*Třídobý rytmus mohl vyjadřovat Svatou Trojici právě tak jako tvar či půdorys stauby. Zvláštností půdorysu kostela Nejsvětější Trojice je, že z centrálního prostoru vychází osmero bočních prostor. Můžeme je spojit s osmery Blahoslavenství,¹¹⁴⁾ které je sochařsky ztvárněno před vchodem do kostela.*“ Lektor poté poskytl osmi účastníkům ozvučná dřívka a požádal je, aby se rozmístili po obvodu kostela do výklenků. Ostatní se posadili do kostelních lavic. Účastníci s ozvučnými dřív-

112) KOLDA, J., *Kuksem a Betlémem*, Kuks, s. 15.

113) Ve vztahu k zaniklé sochařské výzdobě zde bylo možné hudebně ztvárňovat čtyři roční období, od záměru však bylo upuštěno z časových důvodů i sledované interpretační linie.

114) Bible, Mt 5, 1–16.

ky následně „přehrávali“ různou rychlostí půdorys kostela. Posluchači vnímali, jak zvuk koloval v sakrálním prostoru.

Poté lektor rozdál účastníkům texty Blahoslavenství, které byly graficky upraveny podle vžitého kánonu, pomocí něhož se recitují či zpívají texty z breviáře, například:

„*Blaze těm, kdo pláčou, * neboť oni budou potěšeni.*“¹¹⁵ Opět vyzval osm účastníků, aby zaujali osmero míst v kostele a pokusili se kantilovat verše Blahoslavenství na jednom tónickém stupni. Upozornil, že záleží na náboženském přesvědčení každého z účastníků, zda bude pronášet text jako modlitbu nebo bude recitaci považovat za pouhé „cvičení“. Vyzval v tomto smyslu k otevřenosti. Po dokončení recitace se účastníci vzájemně uklonili a projevíli si tak vzájemnou úctu.

Program pokračoval v chodbě hospitálu, kde se nacházejí výjevy z Tance smrti. Lektor představil kontext vzniku tohoto fenoménu a upozornil účastníky, že hrabě Špork nechal vytvořit tři zpracování tohoto námětu. Jeden výtvarný, ve freskách na zdech kukského špitálu. Druhý výtvarně-básnický, v cyklu mědirytin, které vytvořil jeho dvorní rytec Michael Heinrich Renz. Třetí pak básnicko-hudební, jenž vznikl z původně německých veršů, které si hrabě nechával skládat na stále stejný nápev, jehož se prý nikdy nenabažil (tzv. šporkovská melodie). Jádrem je 42 slok o 42 postavách sestavených sestupně podle zásad středověké společnosti od duchovenstva, pak světského panstvo a následně ostatní lid.¹¹⁶ Lektor přezpíval za doprovodu kytary vybrané sloky a posléze na nádvorí účastníky naučil „šporkovskou melodii“, kterou zpívali na „la la“.

Protože se čas programu již naplnil, lektor na ose procházející areálem skrze hospitální zahradu na hřbitov již pouze naznačil konec lidské pouti. Program tedy v jistém smyslu skončil ve fázi života, v níž se účastníci víceméně nacházeli.

Reflexe programu

Večer téhož dne proběhla reflexe všech tvůrčích dílen, které byly pro letní školu připraveny. Účastníci hudebních dílen předvedli dvě skladby odpovídající dvěma břehům kukského areálu. Nejprve zazněla improvizovaná skladba „Radovánky života“, která připomněla slávu zaniklých lázní. Břeh hospitálu reprezentovala „šporkovská melodie“. K programu se účastníci vraceli také v rámci další slovní a písemné reflexe.

Zdroje: BENÍČKOVÁ, M., *Muzikoterapie a edukace*, Praha 2017.

MEDEK, M. a kol., *Čítanka interpretace*, Brno 2016.

KOLDA, J., *Kuksem a Betlémem*, Kuks (rok neuveden)

MORENO, J., *Rozehrát svou vnitřní hudbu: Muzikoterapie a psychodrama*, Praha 2005.

PUTNA, M. C., *O smrti i vesele: písně barokní a postbarokní*, Praha 2013, s. 59–73.

TILDEN, F., *Interpreting Our Heritage*, Chapel Hill 1967.

¹¹⁵) Hvězdička označuje místo krátkého nádechu, přerušení recitace.

¹¹⁶) PUTNA, M. C., *O smrti i vesele: písně barokní a postbarokní*, Praha 2013, s. 59–73.

Obr. 129. Reflexe programu měla mimo jiné charakter hudebního vystoupení účastníků letní školy (foto L. Trantírková).

Pomůcky a materiál: polštáře, tibetská mísa, zvonkohra koshi, indiánská flétna, šamanský buben, kalimby, dešťové hole, keramické vodní píšťalky, ozvučná dřívka, Orfovy nástroje, listy s texty blahoslavenství, půdorysem kostela a písní Smrtí tanec, kytara

Reflexe a výhled do budoucna

Program zaměřený na interpretaci exteriéru památky vypověděl o podstatě Kuksu v jistém smyslu více než klasická prohlídka interiéru hospitálu. Na druhou stranu jej bylo možné vystavět uvedeným způsobem právě proto, že účastníci programu již dříve získali základní informace. Jelikož program zahrnoval i návštěvu kostela Nejsvětější Trojice a chodby s výjevy Tance smrti, kde je během dne silný návštěvnický provoz, stala se tato skutečnost pro lektora zdrojem značného stresu. Obával se, aby nebyla již probíhající aktivita narušena příchodem návštěvnické skupiny nebo aby se běh programu zbytečně nezdržel dlouhým čekáním na její odchod. V případě jiného tematického zaměření programu, nebo v exteriéru památky podobná rizika většinou nehrozí.

Při realizaci programu za účasti muzikoterapeutky byla časově významnější úvodní prožitková část, při jeho reprízování probíhalo více aktivit v areálu památky.

Osvědčilo se nedirektivní, citlivé vedení programu tak, aby se dospěli – svého druhu náročná návštěvnická skupina – do programu aktivně zapojovali a nezůstávali pouhými pozorovateli. Důležitý podíl na úspěchu měla vnitřní motivace účastníků, kteří hodlali na letní škole na Kuksu načerpat inspiraci pro svoji vlastní práci.

Ohlasy účastníků

Hudební dílna se u řady účastníků objevila mezi výběrem tří aktivit, které je nejvíc zaujaly, jak to vyjadřuje také jejich písemná reflexe:

„Tematizování motivu vody – hudební dílna.“

„Lektor dovedl najít motiv, který pak byl ve funkci synekdochy – dílčí část světa vedla k celku a jeho uchopení a současně v ní celý svět/život/Kuks byl obsažen.“

„Zvuky a slova v osmibokém prostoru kostela.“

„Hudební dílna – možnost vyzkoušet si netradiční hudební nástroje, inspirační a citlivé vedení lektora, radost z poznávání nového a úžasné historické prostředí a příroda.“

„Jednoznačně putování po cestě života v rámci hudební dílny. Vedlo mě k zamyšlení nad smyslem lidské existence. Poznání zajímavých hudebních nástrojů bylo jen třesničkou na dortu.“

„Hudební dílna – inspirační vedení, možnost vyzkoušet si hru na dosud nepoznané nástroje, radost z objevování, užívání si prostředí a přírody.“

„Hudební dílna – velice tvůrčí, zábavná, poučná – plná námětů k využití.“

„Hudební aktivity – velké množství činností a jejich propojení s areálem. Také uvedení toho, jaké hudební nástroje je možné využít při práci s handicapovanými. Asi nejhezčím zážitkem bylo zpívání Osmera blahoslaveností v kapli ve spojení s architekturou a broukání Smrtícího tance.“

Doporučení, náměty, inovace

Programy tohoto typu jsou vhodné pro skupinu, v níž se jednotliví členové těší vzájemné důvěře, jako tomu bylo v případě účastníků Letní školy. Pokud se skupina dopředu nezná, je třeba vytvořit nejprve prostor pro vzájemné seznámení. Například dopoledne věnovat prostor seznamování nejen s místem, ale také účastníků mezi sebou navzájem, teprve odpoledne program zařadit. Nejvhodnější je však zařazení programu v průběhu déle trvající akce, kdy mají účastníci dost času nejen na vzájemné naladění, ale také postupně probíhající reflexi a doznění aktivit. Vždy je třeba respektovat právo každého programu, nebo některé jeho části, se neúčastnit.

Provozování hudebních aktivit náročných na ticho může v exteriéru komplikovat hluk sousedících s návštěvníkem provozem, údržbou zahrady či dalšími vnějšími činiteli. Je tedy bezpečnější při jejich realizaci využít například zahradní pavilon nebo jiný vhodný interiér.

Pokud nemá lektor muzikoterapeutický výcvik, lze doporučit, aby spíše využil některé prvky muzikoterapie a nesnažil se realizovat terapeutickou lekci se vším, co to obnáší.¹¹⁷⁾ Pro volbu hudebních nástrojů lze čerpat inspiraci z literatury, která se této problematice věnuje.¹¹⁸⁾

¹¹⁷⁾ BENÍČKOVÁ, M., *Muzikoterapie a edukace*, Praha 2017. Srov. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, s. 35–37.

¹¹⁸⁾ Např. HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, s. 32–35.

Obr. 130. Nezbytností programu pro neslyšící je účast tlumočníka do znakového jazyka (foto P. Hudec).

Zahrada neslýchaná

Autor: Petr Hudec

Spolupráce: Poradenské centrum pro sluchově postižené v Kroměříži

Anotace: Při programu *Zahrada neslýchaná* pro neslyšící a nedoslýchavé návštěvníky Květné zahrady v Kroměříži je využita služba tlumočníka do znakové řeči. Výklad lektora zohledňuje vzdělávací potřeby návštěvníků památky. Poslechové příležitosti v zahradě jsou kompenzovány podněty vztahujícími se k jiným smyslům.

Klíčová slova: Květná zahrada v Kroměříži, neslyšící, nedoslýchaví, znaková řeč,

Cílová skupina: neslyšící a nedoslýchaví, pilotního provedení programu se zúčastnili klienti Poradenského centra pro sluchově postižené Kroměříž

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 25. září 2014

Délka programu: 60 min.

Kontext

Pracovníci NPÚ se snaží v kroměřížských zahradách vycházet vstříc potřebám zdravotně znevýhodněných návštěvníků, zejména pak nevidomým, osobám s pohybovými obtížemi a mentálně postiženým. Dosud ale neměli příležitost věnovat se neslyšícím.

Východiska a hlavní cíle

Motivací k tvorbě programů pro neslyšící se stala práce na metodice, která se zabývá prezentací památek zahradního umění, a účast na semináři *Muzeum a návštěvníci se speciálními potřebami*.¹¹⁹⁾ Hlavním cílem programu je nabídnout neslyšícím a nedoslyščavým návštěvníkům plnohodnotný způsob poznávání památky zahradního umění. Program nabízí aktivity, které pomáhají nejen překonat fyzického handicap, ale především vycházejí ze zvláštní senzitivity návštěvníků při vnímání vybraných aspektů památky.

Obsah a průběh programu

Program vycházel z klasické prohlídky Květné zahrady s průvodcem, při kterém se hojně využívá komparační obrazový materiál v podobě reprodukcí dobových rytin a snímků dokumentujících památkovou obnovu zahrady.¹²⁰⁾ Průvodce se při přípravě věnoval zjednodušení textů v souvislosti se skutečností, že pro některé výrazy nemají neslyšící ve znakovém jazyce ekvivalenty a je třeba vyjádřit je například opisem.¹²¹⁾ Současně byly připraveny drobné aktivizační prvky prezentace památky tak, aby byla pro převážně dospělé účastníky návštěva zahrady příjemná a odpovídala jejich vzdělávacím potřebám.

Po příchodu do Květné zahrady se skupina přesunula do tzv. Holandské zahrady, kde na výklad o historii a významu zahrady tlumočený do znakové řeči navázalo haptické a čichové vnímání rostlin (bylinek). Rovněž v Pomerančové zahradě byl výklad doplněný příležitostně k vnímání omamné vůně květů citrusu.

Následoval přesun do květnice, kterou je možné z větší části přehlédnout z vyhlídkové plošiny kolonády. Na vyhlídce lektor návštěvníkům poskytl výklad o základních konstrukčních principech zahrady.

Zvláštností prezentace interiéru kolonády byla realizace aktivity *Vodní hudba* u zaniklé fontány. Její funkci oživení stavby, ať už ve vizuálním či sluchovém smyslu, neslyšící ztvár-

119) Viz příslušné pojednání in HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, s. 39–40. Seminář *Muzeum a návštěvníci se speciálními potřebami: Bezbariérová přístupnost a komunikace* proběhl pod záštitou Centra pro prezentaci kulturního dědictví při Národním muzeu dne 1. října 2013 v Českém muzeu hudby. Blíže viz <http://emuzeum.cz/texty-a-metodika/ceske-a-slovenske-texty-a-legislativa/seminar-muzeum-a-navstevnici-se-specialnimi-potrebami-bezbarierova-pristupnost-a-komunikace>.

120) Srov. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, s. 50–54.

121) Zjednodušené texty byly vydány tiskem, elektronická publikace je k dispozici na: <http://www.nczk.cz/lide-se-sluchovymi-obtizi-1.html>.

Obr. 131. Neslyšící během programu hráli na vibrující hudební nástroje (foto P. Hudec).

ňovali a zakoušeli za pomoci perkusních hudebních nástrojů – dešťových holí, u nichž lze hapticky vnímat pohyb přesypajících se drobných mušliček, a kalimb, které zase vibrují.

V Rotundě, která je srdcem květnice, byly pro prezentaci štukové výzdoby využity repliky částí plastického dekoru přinášející haptickou zkušenost. Dále bylo spuštěno Foucaultovo kyvadlo dokazující, že se Země otáčí kolem své osy.

Na hlavní ose zahrady byla v souladu s původním účelem vybraného místa rekonstruována hra v kuželky. Následně se skupina přesunula do štěpnice, kde se v centru pozornosti ocitly vizuálně atraktivní Pstruží bazény a posléze také menažerie s pozoruhodným Králíčím kopcem. Program byl zakončen pořízením společného snímku a neformálními rozhovory.

Zdroje: SLOWÍK, J., *Komunikace s lidmi s postižením*, Praha 2010.

Pomůcky a materiál: kalimby, dešťové hole, kuželky, album s historickými obrazovými podklady

Reflexe a výhled do budoucna

Programu se zúčastnilo přes dvacet osob všech věkových kategorií. Neslyšící a nedoslýchaví totiž doprovázeli jejich (slyšící) rodinní příslušníci. Ke zprostředkování kvalitnějšího zážitku přispěla přítomnost tlumočnice do znakové řeči, ale také lektora, který zohledňo-

val sluchové obtíže návštěvníků: zřetelné vyslovování, udržování vizuálního kontaktu pro dobré odezírání, volba jednodušších výrazů a kratších vět. Z připravených aktivit zaujala účastníky programu zejména hra na vibrující hudební nástroje, které evokovaly tekoucí vodu, či hra v kuželky.

Spolupráce s Poradenským centrem pro sluchově postižené v Kroměříži vedla nejen k opakované realizaci programu, ale také k vytvoření projektu, jehož výsledkem je samoobslužný průvodce po Květné zahradě pro neslyšící. Má podobu tabletů s videonahrávkami ve znakové řeči. Současně vznikl pro neslyšící speciální textový průvodce.¹²²⁾

Ohlasy účastníků

Neslyšící potěšila zejména možnost navštívit nově obnovené částí zahrady včetně Králičího kopce. Velmi oceňovali přizpůsobený způsob výkladu, kterému nedoslýchaví velmi dobře rozuměli. Lapidárně to pak vyjadřovali například slovy: „*Nemělo to chybu.*“ V kultuře neslyšících nemá místo vykání. Komunikace s lektory proto brzy přešla na personální úroveň a lektori byli zahrnuti mezi přátele, kteří se mezi sebou oslovují křestním jménem a tykají si.

Na základě úspěšné spolupráce nominovalo Poradenské centrum pro sluchově postižené v Kroměříži pracovníky NPÚ na cenu Moty, kterou každoročně uděluje Národní rada osob se zdravotním postižením.

Doporučení, náměty, inovace:

Podmínkou realizace programu pro neslyšící je spolupráce s tlumočnickem do znakového jazyka. Předpokladem úspěchu pak dodržování výše uvedených zásad. Lze akcentovat potřebu sebekázně lektora, aby do výkladu zahrnul skutečně jen podstatné informace a hledal úsporná vyjádření. Programy je vhodné organizovat ve spolupráci s komunitami, ve kterých se neslyšící sdružují.

¹²²⁾ Blíže viz HUDEC, P., ŠUBRTOVÁ, A., Content is King: Příklady uplatnění tabletů a chytrých telefonů při prezentaci kulturního dědictví, in *Zprávy památkové péče*, 2018/78, č. 3, str. 185–185.

Obr. 132. I v zahradě, kde je pohyb čtyřnohých přátel člověka zakázán, je namístě udělat výjimku v případě vodících psů (obr. P. Hudec).

Zahrada nevídaná

Autor: Petr Hudec

Spolupráce: Vodicí pes, z. s.

Anotace: Program *Zahrada nevídaná* se odehrává v Květné zahradě. Je určen pro nevidomé a zohledňuje jejich specifické potřeby včetně doprovodu psů. Kromě popisného výkladu jsou zařazeny haptické příležitosti vnímání a zážitkové aktivity orientované na sluch, čich i chuť.

Klíčová slova: Květná zahrada v Kroměříži, pravidelná zahrada, nevidomí s vodicími psy, sluch, hmat, čich, chuť

Cílová skupina: nevidomí s vodicími psy, pilotní skupinou byli účastníci kurzu pořádaného spolkem Vodicí pes

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 13. září 2014

Délka programu: 90 min.

Kontext

V kroměřížských památkách byly opakovaně uspořádány programy pro nevidomé a slabozraké, konkrétně v Rotundě Květné zahrady u příležitosti výstavy kamélií nebo v zámecké sale terreně. Památky i expozice byly vždy kromě popisného výkladu prezentovány s využitím dostupného smyslového vnímání účastníků. Byla navázána úzká spolupráce s kroměřížskou pobočkou Sjedenocené organizace nevidomých a slabozrakých (SONS). Ve skupinách, které programy absolvovaly, byli v převážné většině přítomni slabozrací účastníci.

Východiska a hlavní cíle

Na uvedené zkušenosti bylo navázáno při přípravě a realizace programu pro skupinu nevidomých s vodícími psy, který byl zaměřen na prezentaci celku Květné zahrady. Základním východiskem pro způsob prezentace se stal záměr představit nevidomým významné prvky, z nichž se zahrada skládá, tak, aby si na jejich základě dokázali učinit celkovou představu. Hlavním cílem programu je účinně a zážitkově zprostředkovat nevidomým Květnou zahradu se zohledněním jejich specifických potřeb.

Obsah a průběh programu

Lektor návštěvníky přivítal v Čestném dvoře a popřál jim, aby byla pro ně návštěva zahrady stejným zážitkem jako pro šlechtice, kteří do nově vybudované zahrady zavítali krátce po jejím dokončení v 17. století. Zdůrazní, že také oni byli podle dobových rytin doprovázeni psy.

Následně se skupina přesune do jednoho ze zahradních pokojů s broderiemi, živým plotem a zelenými stěnami. Lektor účastníkům blíže představí historii Květné zahrady a vysvětlí, že charakter zahrady do značné míry určují geometricky tvarované stromy a keře. Poté poskytne účastníkům příležitost, aby hapticky vnímaly příslušné tvary. Zmiňuje také rozměry zahrady v kontextu rozsahu výsadby tvarovaných stěn (9 km).

Po přesunu do Holandské zahrady se účastníci mohou zaposlouchat do zurčení Neptunovy fontány. Lektor představuje charakter této části zahrady a asistuje nevidomým při čichovém poznávání vybraných druhů bylin, které se pěstují ve vyvýšených záhonech.

Poutí Libosadem dále směřuje přes Edukační zahradu, kde lektor zaměří pozornost účastníků na změnu povrchu. Namísto mlatových cest jsou zde k chůzi určeny trávníky. Navazuje výklad o Pomerančové zahradě, do níž skupina postupně dospěje, zájemci bosky.

Citrusy pěstované v Pomerančové zahradě v rozměrných nádobách jsou velmi dobře přístupné k haptickému a současně i čichovému poznávání, neboť jejich květy výrazně voní. Dále skupina pokračuje do kolonády, kde účastníci skládají papírový plánec květnice. Postupné skládání čtverce papíru umožňuje nevidomým učinit si představu o základní struktuře Květné zahrady, přehyby modelují cestní síť i hlavní dominanty.¹²³⁾

123) Květnice má dispozici čtverce, který je dále rozdělen do šestnácti menších čtverců. Prostor protínají rov-

Obr. 133. V programu bylo akcentováno smyslové poznávání zahrady (Petr Hudec).

V parteru před kolonádou účastníci poznávají kulovitě tvarované keře tisu (tzv. figury). Následně se skupina přesune do Rotundy, kde je realizována aktivita *Vodní hudba* za pomoci kalimb a dešťových holí. Hudební nástroje navracejí zvuk tekoucí vody do prostoru, který byl zbudován jako vodní pavilon. V Rotundě probíhá také haptické vnímání modelů štukové výzdoby, které svým tvarem i velikostí zcela odpovídají výzdobě prostoru. Některé části stavby (kamínkové kabinety, grotty) pak mohou účastníci vnímat dotykem přímo na místě.

Program dále pokračuje ve štěpnici, kde mají účastníci příležitost ochutnat jablka vypěstovaná v záložní zahradě. Současně je lektorem nabídnuta příležitost dotykem vnímat kůru habrů, které v zahradě patří k nejstarším.

Symbolické zakončení či vyvrcholení programu se uskutečňuje u Králičího kopce. Střeží jej socha bohyně lovu Diany, která má u svých nohou psa. V této souvislosti je zde pořízena také společná fotografie. Skupina se poté přesune zpět do Čestného dvora, kde lektor shrne několik základních informací o zahradě a upozorní na haptický plán, který je instalován u vstupu do zahrady. Nevidomí zde mají příležitost zpětně ověřit, kudy procházeli, a doplnit si celkový oraz, který si o zahradě vytvořili.

něž diagonály, takže k středu zahrady směřuje osm cest. Do středu je zasazen zahradní pavilon a jednu ze stran květnice zabírá kolonáda.

Obr. 134. Zásadní aktivitou pro poznávání charakteru Květné zahrady s nevidomými bylo skládání papírového plánu květnice (foto P. Hudec).

Výsledky aktivity: haptické plánky květnice Květné zahrady vytvořené z papíru

Zdroje: JANČO, M., Potřeby návštěvníků se zdravotním znevýhodněním a možnosti jejich naplňování, in HUDEC, P. KŘESADLOVÁ, L. (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 27–44.

Pomůcky a materiál: čtverce papíru, hudební nástroje (kalimby a dešťové hole), modely štukové výzdoby, kuželky, jablka nakrájená na čtvrtky

Reflexe a výhled do budoucna

Programu v zahradě se zúčastnilo 22 osob, z nichž bylo 11 nevidomých, doprovázených vodícími psy. Další účastníci byli pořadatelé kurzu a doprovázející osoby.

Návratem čtvernohých přátel člověka do zahrady byla oživena i původní atmosféra místa, byť je zřejmé, že za výjimečných okolností, které nelze s ohledem na ochranu památky paušalizovat. O dokonalém výcviku vodících psů svědčí skutečnost, že se v nich neprobudil lovecký instinkt ani v blízkosti Králičího kopce, kde zrovna pobíhali králíci.

Potvrdila se vhodnost volby poznávat zahradu různými smysly a zaměřit se na pečlivě vybrané jednotlivosti, z nichž si tvoří nevidomí představu o celku. S geometrickým, čtvercovým charakterem květnice se mohli nevidomí seznámit prostřednictvím skládání čtverce papíru. Získali tak vlastní haptický plán této části zahrady.

Obr. 135. Společná fotografie účastníků programu u Králíčího kopce - rovněž u nohou sochy bohyně Diany spočívá pes (foto P. Hudec).

Ohlasy účastníků

Nevidomým i doprovázejícím osobám se program velmi líbil. Například na poskládaný plánek zahrady reagovala jedna žena slovy: „*To ukážu doma*“. Plánek dokonce účastníci hodnotili výše než nákladně vytvořený haptický model půdorysu zahrady, který je umístěn při vstupu do zahrady.

Doporučení, náměty, inovace:

Při reprízách programu byla připravena ochutnávka hroznů u nově vysázené vinice. Byla spojena s odpočinkem na připravených lavičkách, které připomněly další způsob vnímání zahrady – setrvání, nikoliv pouze procházení. Dále byla zařazena také hra v kuželky – nevidomí házeli koulí ve směru, odkud k nim přicházel hlas lektora, který stál za postavenými kuželkami. Při zařazování aktivizačních způsobů vnímání zahrady je třeba vždy respektovat, pokud chtějí nevidomí vnímat zahradu soukromě, intimněji. Zvláště u dospělých je vhodné si individuální zájmy předem ověřit a poté vytvářet prostor i čas pro jejich naplnění.

Při tvorbě programu pro jinou historickou zahradu je důležité vycházet z toho, co zahrada nabízí či umožňuje z hlediska smyslových podnětů. V případě kopcovité či terasovité zahrady je adekvátní volit méně náročnou trasu. Lektor by si měl v rámci přípravy na program zjistit informace, které běžně nepotřebuje znát. Například rozměry zahradních staveb tak, aby byl schopen popsát to, co nevidomí nemohou vidět.

Tím nejdůležitějším je ovšem vytvářet přátelskou, partnerskou atmosféru. Vhodné je dialogické pojetí výkladu. Při tomto typu programů prakticky vždy dochází k vzájemnému obohacení. Tempo prohlídky by mělo odpovídat potřebám skupiny i za cenu, že se nestihne vše, co bylo naplánováno.

Obr. 136. Úvodní přivítání návštěvníků v Čestném dvoře (foto R. Gabrhelíkové).

Prázdniny na kolečkách

Autor: Petr Hudec

Spolupráce: Oblastní charita Kroměříž

Anotace: Program nabízí představení Květné zahrady v Kroměříži pro návštěvníky se specifickými potřebami. Obohacen je o různé formy aktivizace a při procesu interpretace památky zapojuje více smyslů.

Klíčová slova: Květná zahrada, pravidelná zahrada, smysly, hra, relaxace, humor

Cílová skupina: klienti Oblastní charity Kroměříž s různým zdravotním omezením

Místo realizace: Květná zahrada v Kroměříži

Pilotní realizace: 7. července 2017

Délka programu: 90 min.

Kontext

Oblastní charita Kroměříž pořádá každoročně pro své klienty v letních měsících cyklus s názvem *Prázdniny na kolečkách*. Skupinu, která se vydává za zábavou a poznáním, zpravidla tvoří lidé s různým zdravotním omezením: nevidomí, vozíčkáři, osoby s mentálním handicapem a současně početný tým doprovázejících osob. Jako jeden z výletních cílů si vybrali Květnou zahradu v Kroměříži.

Východiska a hlavní cíle:

Lektor programu neměl k dispozici přesnou charakteristiku skupiny, ani jejích jednotlivých členů. Na základě několikaleté zkušenosti zahrnující vedení programů pro osoby se zdravotním znevýhodněním si proto připravil sérii aktivit tak, aby bylo možné pohoťově reagovat na konkrétní situace a potřeby návštěvníků. Hlavním cílem programu bylo umožnit klientům Oblastní charity Kroměříž zakoušet Květnou zahradu prostřednictvím různých aktivit s akcentem na její relaxační funkci. Současně také předat adekvátní formou základní informace o této památce. Jedním z interpretačních principů (kromě smyslového poznávání) byla snaha vztahovat informace k životu návštěvníků.

Obr. 137. Vozíčkáři neváhali zahrát si v zahradě kuželky (foto R. Gabrhelíková).

Obr. 138. Účastníci programu porovnávají vlastnoručně vytvořený plánec květnice Květné zahrady s dobovou rytinou (foto R. Gabrhelíkové).

Obsah a průběh programu

Předmětem záznamu není obšírná charakteristika prohlídkové trasy zahrnující výklad. Popsána je spíše forma vedení programu a metody aktivizace účastníků.

Přivítání s návštěvníky v Čestném dvoře využil lektor k tomu, aby si udělal přesnější představu o složení skupiny, v níž byli lidé s kombinovanými zdravotními handicapy. Vozíčkáři, nevidomí, osoby s mentálním postižením a psychickými obtížemi. Milým překvapením bylo zjištění, že pracovníci charity pozvali k doprovázení vozíčkářů klienty Sociální rehabilitace Zahrada, kteří se vypořádávají s psychickými obtížemi.¹²⁴⁾ Srdečnou komunikací se lektor snažil rovněž navodit příjemnou atmosféru a naladit skupinu na procházku Libosadem. Informaci o tom, že se nacházejí v Čestném dvoře tak například spojil s tím, že jsou zde v zahradě čestnými hosty.

V Holandské zahradě byla zařazena příležitost pro poslouchání vody, srovnání současné podoby místa s dobovou rytinou a vonění k bylinkám rostoucím ve vyvýšených záhonech. V Pomerančové zahradě byla kromě prezentace historické a současné podoby prostoru připravena příležitost přivonět si k citrusům. Lektor zde také vyprávěl příběh

124) Sociální rehabilitace Zahrada podporuje osoby s chronickým duševním onemocněním z okruhu psychóz a afektivních poruch v náviku praktických a sociálních dovedností, které jsou potřebné k samostatnému životu. Dostupné z <http://www.kromeriz.charita.cz/socialni-sluzby/socialni-rehabilitace-zahrada/>.

o Apollónovi a Dafné, která se proměnila ve vavřín. Rostlina známá z gastronomie je v zahradě pěstována v nádobách, okrasně zastřižená do kuželovitého tvaru. Vyprávění může zakončit humorný způsob interpretace pointy mýtu: „*A tak kdykoli jíte zelňačku či guláš obohacený o vůni bobkového listu neboli vavřínu, vzpomeňte si, že jej ochutila krásná víla Dafné. Z toho lze také vyvodit, proč listy vavřínu nejíme, ale ponecháváme je na okraji talíře.*“

Program pokračuje v kolonádě, k níž skupina dospěje průchodem malou brankou. Zde skupina skládá plánec květnice Květné zahrady, který pak srovnává s dobovou rytinou. Dále je probíhá aktivita *Vodní hudba* jako evokace zaniklé fontány, která uzavírala jednu ze stran kolonády.¹²⁵⁾

Při procházení květnicí se lektor věnuje popisu úpravy a údržby broderiových ornamentů a poskytuje možnost haptického vnímání tvarovaných keřů (tzv. figur). Následně skupina navštěvuje Rotundu. Kromě centrálního prostoru mají účastníci prohlídky možnost prohlédnout si výzdobu jedné z grot a kabinet s kamínkovou mozaikou včetně haptických příležitostí.

Jako pohybová a relaxační aktivita byla zařazena hra v kuželky, které v prostoru centrální osy hráli také šlechtici již krátce po založení Libosadu. Následně se účastníci programu přesunuli do širokého loubí, kde si lektor dovolil účastníkům představit stromořadí jako metaforu jejich společenství a smyslu práce charity: „*Tyto stromy mají i několik set let. U mnohých je s podivem, že stále stojí. Je to tím, že odolávají nepříznivému počasí společně a pomáhají si. Podobně i vy můžete tady na světě všechno dobře zvládat, když na to nejste sami a pomáháte si.*“

Přes štěpnici s vizuálně atraktivními Pstružími bazény skupina směřuje do ptáčnice, kde je realizována hra na vodní píšťalky. Žertovné společné klokotání evokuje funkci stavby určené k chovu zpěvného ptactva i živel vody, který ji obklopuje v podobě bazénu. Vítanou je rovněž zastávka u Králičího kopce, kde účastníci pozorují králíky a seznamují se s procesem nedávné rekonstrukce kuriózní zahradní stavby.

Program byl zakončen opět v Čestném dvoře, přičemž skupina ještě setrvala nějakou dobu ve Velkém skleníku, kde bylo k dispozici občerstvení. Lektor se zde s návštěvníky rozloučil.

Výsledek aktivity: papírové plánky květnice Květné zahrady

Zdroje: JANČO, M., Potřeby návštěvníků se zdravotním znevýhodněním a možnosti jejich naplňování, in HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015, s. 27–44.

Pomůcky a materiál: prováděcí album s reprodukcemi historické podoby zahrady a snímků z nedávné obnovy, čtvercové papíry, hudební nástroje (dešťové hole, kalimby), kuželky, vodní píšťalky (keramický ptáček)

¹²⁵⁾ Blíže viz program *Zahrada nevidaná*.

Obr. 139. Při repríze programu bylo možné využít přenosný haptický půdorys Květné zahrady (foto P. Hudec).

Reflexe a výhled do budoucna

Program se velmi vydařil jak díky počasí, tak také skladbě účastníků. Po celou dobu panovala velmi dobrá nálada. Pouze někteří z klientů upadali do apatie. Nezasupitelná zde byla role jejich osobních asistentů, kteří je aktivizovali k činnostem – například přivonění k bylinkám. Jen málokterou z aktivit byli schopni vykonávat všichni klienti. Úspěch akce byl motivací k jejímu opakování v následujícím roce.

Ohlasy účastníků:

„Srdečně Vás zdravím, posílám Vám odkaz na Facebookové album a moc děkujeme za skvělou prohlídku. Původně jsem si myslela, že to bude „jen“ Květná, ve které jsme přeci byli už tolikrát, ale byla to nejlepší prohlídka, na jaké jsme doposud byli. Moc děkujeme a těšíme se příští rok.“¹²⁶⁾

„Klienti Osobní asistence se v pátek projížděli na svých vozíčkách Květnou zahradou. Asistenty jim byli klienti Sociální rehabilitace Zahrada, kteří se svého úkolu zhostili na výbornou. Počasí nám přálo a tak jsme si výjimečný výklad pana Hudece z Národního centra zahradní kultury opravdu užívali. Děkujeme!“¹²⁷⁾

126) Osobní e-mailová korespondence lektora z 12. července 2017.

127) Dostupné z https://www.facebook.com/pg/charitakromeriz/photos/?tab=album&album_id=740048796156506.

Doporučení, náměty, inovace:

Podmínkou realizace programu pro osoby s pohybovými obtížemi je bezbariérovost zahrady. Tím nejdůležitějším předpokladem je ovšem odvaha lektora činit kroky do neznáma a ochota nabízet individuální přístup.

Závěr

Kuchařka versus Ovidius

Vážení čtenáři, vážené čtenářky,

připravili jsme pro vás metodiku s příklady dobré praxe edukačních programů v historických zahradách a parcích. Co je to vlastně metodika? Podle slovníku se jedná o popis postupu nebo souboru postupů, kterými lze dosáhnout stanoveného cíle.¹²⁸⁾ Znamená to tedy, že jsme pro vás připravili něco jako kuchařku? Když dodržíte stanovený postup a pořadí aktivit, zařadíte úvod, výklad, dramatickou, hudební, výtvarnou či badatelskou aktivitu, reflexi na závěr, máte záruku, že se vám podaří „uvařit“ vydařený program?

Z části to tak jistě je. Do procesu přípravy a realizace edukačního programu ovšem vstupuje mnoho faktorů, které činí jakýkoliv z představovaných příkladů dobré praxe neopakovatelným: genius loci, charakter zahrady, schopnosti konkrétního lektora, složení a naladění skupiny, roční období atd. Co když na program přijde skupina s jiným věkovým složením či počtem než jste očekávali? Co když v místě, kde jste chtěli realizovat aktivitu náročnou na ticho, spustí svoji píseň zahradní sekačka? Co když začne pršet? Co když ještě nekvetou cibuloviny, kterým jste chtěli věnovat téma programu? Co když je zkratka všechno jinak?

Jev neustálé změny před mnoha staletími působivě popsal básník Ovidius:

„Nic netrvá věčně zde na širém světě,

všechno je v pohybu stálém, vše mění se v nestálý útvar.

Jak vlna se za vlnou valí, jednu před sebou ženouc a druhou sama jsouc hnána,

zrouna tak utíká za časem čas a za nimi spějí stále období nová;

co bylo, to za sebou máme, to, co nebylo, vzniká a každý okamžik je nový.“¹²⁹⁾

K čemu je tedy navržený metodický postup, když s jeho pomocí nelze bezpečně dosáhnout stanoveného výstupu či cíle?! Domníváme se, že předložená metodika může posloužit především k tomu, abyste byli na dynamický proces edukace v historických zahradách a parcích dobře připraveni. Lze ji chápat jako jakýsi bezpečný základ pro vlastní kreativitu a invenci. Neustálou změnu pak netřeba vnímat jako ohrožení, nýbrž jako příležitost vydávat se stále znovu na velmi dobrodružnou a objevnou cestu.

V rostlinách jako je například hyacint, narcis či vavříin jsou podle Ovidiových *Proměn* vtělení lidí. Tak jako shledáváme zahrady a parky působivými v jejich měnící se podobě během roku, můžeme se očima či srdcem básníka zadívat i na obraz sebe samých a *uvidět*

128) Slovník spisovného jazyka českého, hl. ed. Bohuslav Havránek, vydáván v letech 1960 – 1971, od roku 2011 je k dispozici online na webových stránkách Ústavu pro jazyk český, v. v. i. Heslo metodika viz <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=metodika&sti=EMPTY&where=hesla&hsustr=no>.

129) OVIDIUS: *Proměny*, kniha patnáctá.

v zahradě člověka – s jeho potřebami, jedinečností, náladami, očekáváním. Domníváme se, že bez hledání příhodných metafor a odvahy k osobním metamorfózám bychom byli v pedagogické práci o mnohé ochuzeni. Také proto jsme pro vás nenapsali kuchařku, ale po vzoru klasika se pokusili ukázat, že edukační programy v historických zahradách a parcích mají spoustu rozmanitých podob. Jak bude vypadat ten váš?

S přáním všeho dobrého
Petr Hudec a Hana Havlůjová

Seznam literatury a zdrojů

Do seznamu byly zařazeny publikace, na které odkazujeme ve společných kapitolách, obecných úvodech a v závěru. U každého příkladu dobré praxe jsou pak zdroje uváděny zvlášť.

- BERTRAND, Y., *Soudobé teorie vzdělávání*, Praha 1998.
- COPELAND, T., *European Democratic Citizenship, Heritage Education and Identity*, Strasbourg 2006.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI, M., *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?* Praha 1996.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, Praha 2007.
- DUDOVÁ, A., KAPLÁNEK, M., MACKŮ, R., *Mnohotvarý fenomén animace*, Pedagogická orientace, 21/3, 2011.
- ERIKSON, E., *Osm věků člověka*, Praha 1983.
- FOLTÝN, D. a kol., *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008.
- HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I., *Inkluzivní vzdělávání. Teorie a praxe*, Praha 2010.
- HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M., JORDÁNOVÁ, K. a kol., *Památky nás baví 5. Objevujeme kulturní dědictví bez bariér, Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami*, Praha 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 1. Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky prvního stupně základních škol. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro primární vzdělávání*, Praha 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., INDROVÁ, M., KLAPKO, D. a kol., *Památky nás baví 3. Potenciál kulturního dědictví pro vysokoškolské a další vzdělávání pedagogů. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro sekundární vzdělávání*, Praha 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., INDROVÁ, M. a kol., *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro sekundární vzdělávání*, Praha 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., KLAPKO, D., VESELÁ, M., WIZOVSKÝ, T. a kol., *Památky nás baví: Edukace jako cesta k rozvoji udržitelné péče o kulturní dědictví v České republice. Katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR*, Praha 2014.
- HAVLŮJOVÁ, H., INDROVÁ, M., SVOBODA, P. a kol., *Památky nás baví 4. Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvali-*

- ty edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro neformální a informální učení*, Praha 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., LEŠNEROVÁ, J. (edd.) *Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit ve školní praxi: Metodická doporučení a příklady dobré praxe pro učitele základních a středních škol*, Praha 2012.
- HEIN, G., *Constructivist Learning Theory*, in: Durbin, G. (ed.) *Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning*, London 1996, s. 30–34.
- HUDEC, P. (ed.) *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*, Praha 2016.
- HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, Praha 2015.
- HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha 2015.
- HUDEC, P., *Pro ten čas, který jsi své růži věnoval... Příklady systematického vzdělávání žáků základní školy v památkách zahradního umění*, *Zprávy památkové péče*, 76/5, 2016, s. 542–545.
- JARVIS, P., *Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice*, New York 2004.
- KOVALIKOVÁ, S., *Integrovaná tematická výuka: Model*, Kroměříž 1995.
- MEDEK, M. a kol., *Čítanka interpretace*, Brno 2016.
- NĚMEČKOVÁ, J., *Rodinné učení v muzeu: samoobslužný rodinný průvodce jako příklad uplatnění koncepce celoživotního učení v muzeu*, *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* 1, 2010, s. 7–17.
- PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, Praha 1999.
- PETERSON, A., *Moral Learning in History Education*, in: DAVIES, I. (ed.), *Debates in History Teaching*, Londýn 2010, s. 161–171.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*, Praha 1997.
- PIAGET, J., *La psychogenèse des connaissances et sa signification épistémologique*, in: Centre Royaumont pour une sciences de l'homme, *Théories du langage, théories de l'apprentissage*, Paris 1979.
- PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (edd.) *Jak pře(d)kládat svět: Základy dobré interpretace*, Brno 2012.
- SLOWÍK, J., *Speciální pedagogika*, Praha 2007.
- TILDEN, F., *Interpreting Our Heritage*, Chapel Hill 1967.
- VYGOTSKIJ, L., *Vývoj vyšších psychických funkcí*, Praha 1976.

Přílohy

Příloha 1. Parkem letem světem – antikou i orientem

(příklad detailního scénáře)

Úvod (10 min)

- Cíl:** Lektor a žáci/studenti se seznámí a rozdělí se do pracovních skupin
- Místo:** Čestný dvůr zámku Krásný Dvůr
- Pomůcky:** Pouzdra s barevnými závěsy v 10 barvách (5 ks/1 barvu), kartonové kartičky na jména, fixy
- Průběh aktivity:** Lektor studenty uvítá, představí sebe a organizaci, za níž vystupuje. Ukáže studentům svou jmenovku, kterou má na krku, a požádá je, aby si i oni podobnou vytvořili. Náhodně jim rozdá pouzdra s barevnými stužkami a požádá je, aby do nich vložili kartičku se svým jménem nebo přezdívkou. Jako přezdívkou mohou studenti použít cokoliv vyjma vulgárních výrazů. Lektor je ale výslovně upozorní na to, že musí počítat s tím, že je bude jimi zvolenou přezdívkou oslovovat po celý program. Poté, co si studenti nadepíší svá jména nebo přezdívky na kartičky, vloží je do pouzdra a pouzdro si nasadí na krk, vyzve lektor studenty, aby se rozdělili do skupin podle barvy závěsu jejich pouzdra. Vznikne 10 pracovních skupin po 5 studentech.
- Poznámka:**
- 1) Pracovní skupiny lze utvořit i bez náhodného rozdání karet. Záleží na lektorovi, jak třídu studentů vyhodnotí – zda jako schopnou spolupracovat i mimo standardní třídní „party“ nebo jako silně hierarchicky rozdělenou, kde by případné promíchání mohlo v pracovních skupinách působit spíše potíže. Náhodné rozdělení studentů je rychlejší a nestane se, že někdo neoblíbený zbyde, někdy ale tento způsob může v kolektivu způsobit velké rozepře a celkově může program narušit. Jeví-li se třída v tomto ohledu vyloženě jako problematická, je vhodné rozdělení skupin ponechat na přítomných pedagozích. Lektor si tak zachová neutralitu.
 - 2) Možnost užívat po dobu programu svou oblíbenou přezdívkou navozuje uvolněnou atmosféru, studenti tuto možnost velmi vítají. Někteří samozřejmě exhibují vymyšlením různých složitých a originálních přezdívek, ale je-li lektor důsledný v jejich užívání, studenti často sami v průběhu

programu svou přezdívku upraví na přijatelnější verzi (např. kačer Donald se po několik aktivitách zázračně promění v Tomáše).

Zámek Krásný Dvůr v běhu času (15 minut)

- Cíl:** Studenti se seznámí s několika základními důležitými milníky historie zámku. Po absolvování aktivity je student schopen alespoň na úrovni století říci, kdy se co na zámku důležitého událo. Umí vyjmenovat tři důležité příslušníky rodu Černínů, kteří se do historie zámku zapsali nejvýrazněji.
- Místo:** Čestný dvůr zámku Krásný Dvůr,
- Pomůcky:** Barevné karty s událostmi, barevné karty s číslicemi
- Průběh aktivity:** Lektor se studentů zeptá, jestli někteří z nich již byli v Krásném Dvoře a zda jim utkvělo něco v paměti z jeho historie. Pokud ne, požádá studenty, aby si podle barvy své skupiny našli kartu s událostí z historie zámku a karty s číslicemi a podle nápovědy na kartě poskládaly letopočet důležitý pro historii Krásného Dvora. Když mají studenti své letopočty hotové, mají skupiny za úkol se seřadit od nejstaršího data po nejmladší. Mluvčí každé skupiny poté ukáže rok události ostatním skupinám, přečte letopočet a seznámí ostatní s událostí, která se v tom roce v Krásném Dvoře udála. U letopočtů, které se týkají aktivit Heřmana, Josefa Františka a Jana Rudolfa Černína lektor při čtení data představí studentům i obrazy těchto tří osobností.
- Poznámka:** Pokud lektor vidí, že třída není příliš kooperativní, tuto aktivitu může vynechat a historická data třídy ve stručnosti jen sdělí a rovnou se studenty přistoupí k další aktivitě.

Doba Jana Rudolfa Černína (25 minut)

- Cíl:** Studenti se seznámí se životem Jana Rudolfa Černína a s dobou, ve které žil. Po skončení aktivity jsou schopni popsat alespoň jednu klíčovou událost ze života JŘČ, jednu událost z domácí, evropské a světové politiky a jednu událost z oblasti vědy, umění a bulváru své doby.
- Místo:** Čestný dvůr zámku Krásný Dvůr
- Pomůcky:** Barevné karty s událostmi, lano s vyznačením dat
- Průběh aktivity:** Po seznámení se s historií zámku lektor studentům oznámí, že po celý zbytek programu se budou věnovat osobnosti Jana Rudolfa Černína a jeho krajinářskému praku, který v Krásném Dvoře vysvětlil. Dříve než se ale studenti vydají po stopách JŘČ, měli by se seznámit s dobou, ve které JŘČ žil. Lektor žákům sdělí, kdy se JŘČ narodil, kdy zemřel, jak

dlouho žil. Oznámí jim, že žil téměř sto let. Co vše za tu dobu zažil? Jak si představují, že vypadala jeho doba? Co všechno již tehdy společnost znala, jaké objevy hýbaly světem, co se dělo v politice? Studenti uvádějí své představy. Poté je lektor vyzve, aby si každá skupina podle své barvy našla karty s různými událostmi, které se staly za života JRČ. Ve skupině si žáci mají tyto události prostudovat a poté vybrat 1–3 z nich, které je nejvíce zaujaly, a s těmi se umístit na časovou osu, kterou mezitím lektor rozprostřel do půlkruhu na nádvoří. Poté, co jsou žáci na časové ose, mluvčí skupin seznámí ostatní s tím, z jaké oblasti byly jejich události a které z nich je nejvíce zaujaly. Postupně si tak studenti představí vše zajímavé, co se za života Jana Rudolfa událo.

Poznámka: Počet událostí skupiny vybírají podle toho, kolik jich je. Je-li skupin méně, vybírají více událostí a opačně. Seznamování s událostmi by při jejich velkém počtu bylo vleklé a nudné. Počet do 15 událostí je pro žáky ještě vcelku dobře přijatelný. Baví-li třídu tato aktivita, mohou studenti na časovou osu umístit všechny události, které mají k dispozici. Pak se ale události nečtou a žáci si je prohlížejí spíše jako galerii. Je také možné zadat žákům vyhledat prostřednictvím mobilních telefonů události vlastní.

Panství Krásný Dvůr (25 minut)

Cíl: Studenti poznají, jak se vyvíjelo panství Krásný Dvůr za vlády jednotlivých Černínů. Seznámí se také s tím, jakou cenu za panství majitelé museli zaplatit, co panství živilo a z čeho šlechta získávala finanční prostředky.

Místo: Čestný dvůr zámku Krásný Dvůr

Pomůcky: Mapa panství s vyznačenými hranicemi katastrálních území, tabulka se seznamem obcí, které zakoupil určitý příslušník rodu, a se seznamem hospodářských provozů, které se v těchto obcích nacházely a ze kterých panství získávalo prostředky, karty katastrálních území.

Průběh aktivy: Studenti již znají historii zámku a dovedou si i představit, jaká byla doba, ve které Jan Rudolf Černín žil. Z čeho ale žil? Jak fungovala správa panství? Na čem panství vydělávalo?

Lektor rozdá do každé skupiny tabulku s uvedením jména šlechtice, který panství rozšiřoval, se seznamem obcí, které zakoupil, s hospodářskými provozy, které se v daných obcích nacházely a s cenou, kterou za tyto obce šlechtic zaplatil. Skupina má za úkol najít si karty jednotlivých obcí (obce jsou vyznačené obrysem jejich současného katastru) a ty položit do velkoformátové mapy panství. K jednotlivým obcím pak

mají přiřadit obrázky reprezentující hospodářské provozy, že kterých byl panství financován (kovárna, rybárna, mlýn, hospodářský dvůr, hostinec apod.). Skupiny k mapě přistupují postupně od nejstaršího data po nejmladší, mluvčí skupiny vždy komentuje, kdo jakou obec koupil a za kolik, ostatní členové skupiny umísťují katastry a provozy. Studentům tak před očima vzniká mapa panství tak, jak se v čase vyvíjela. Získávají tak dobrou představu o tom, z čeho bylo panství financováno a jak náročné bylo správu vykonávat.

Kavalířská cesta Jana Rudolfa Černína (90 minut)

- Cíl:** Studenti se seznámí s osobou Jana Rudolfa Černína, s jeho kavalířskou cestou, na které sbíral inspiraci pro svůj krajinářský park, a s parkem jako takovým. Po skončení aktivity jsou žáci schopni vyplnit pracovní listy o jednotlivých stavbách drobné zahradní architektury v parku. Žáci také mají dostatek informací k tomu, aby byli schopni definovat, čím se inspiroval klasicismus. Dokážou definovat čtyři části parku. Popíší Novogotickou rozhlednu a stavby, kterými se JRČ při jejím návrhu inspiroval.
- Místo:** Zámecký park, aktivita začíná před bránou zámku, končí u obelisku
- Pomůcky:** Desky s klipem, mapa parku, pocitová mapa parku, buzola, puzzle s indiciemi, pohledy z kavalířské cesty, album s A3 fotografiemi jednotlivých zákoutí parku a s fotografiemi staveb drobné zahradní architektury v parku (stávajícími i zaniklými), karty s mincemi
- Průběh aktivity:** Studenti již znají historii zámku, mají představu o životě společnosti na přelomu 18. a 19. století, znají základní milníky ze života JRČ a ví, jakým způsobem fungovalo panství, co jej ekonomicky živilo. Nyní je čas vypustit je samotné do parku, aby se mohli ztotožnit s JRČ, na vlastní kůži prožít něco na způsob jeho kavalířské cesty a poznat jeho práci. Lektor studentům vysvětlí, že nyní se stávají architekty Jana Rudolfa Černína, jejichž úkolem je navrhnout a realizovat stavbu rozhledny v parku. Pro stavbu musí kromě architektonického návrhu zajistit také finance na nákup materiálu a zaplacení práce. Aby byli schopni zvládnout tento úkol, musí nejprve stejně jako Jan Rudolf Černín procestovat Evropu a nechat se inspirovat dalekými kraji. Lektor do každé skupiny rozdává desky s klipem, orientační mapu parku s vyznačenými stanovišti, pocitovou mapu parku, balíček pastelek, buzolu a kartičku s popisem stanovišť, jejich azimutem a počtem kroků a pohled od Jana Rudolfa Černína z kavalířské cesty. Každá skupina má 9 stanovišť. Na každém stanovišti je úkolem skupiny

určit azimut a daným směrem odkrokovat stanovený počet kroků. Na takto určeném místě se nachází indicie, kterou si má skupina odnést s sebou. Indicie je tvořena kartičkou v podobě dílku puzzle, kde na jedné straně je část obrázku stavby, kterou se JRČ inspiroval ke stavbě některé ze zdejších staveb drobné zahradní architektury, na druhé straně je barevný puntík s barvou skupiny a klíčové slovo.

Úkolem žáků je indicie posbírat. Za každou nalezenou indicii získají studenti 20 zl. konvenční měny na stavbu rozhledny. S posbíranými indicemi budou žáci dále pracovat u obelisku.

Během svého pobytu v parku mají studenti také za úkol vytvořit tzv. pocitovou mapu. Každé místo, které v parku navštíví, mají zakreslit do pocitové mapy podle návodu v pracovním listu: každému pocitu (veselý, smutný, vznešený, romantický) přiřadí barvu a tou pak vybarvují jednotlivé části parku v mapě.

Třetím úkolem, který na žáky v parku čeká, je zjistit co nejvíce informací o stavbách drobné zahradní architektury v parku (lektor jim doporučí pečlivě číst informační tabule u jednotlivých staveb a dělat si poznámky k obrázkům v orientační mapě) a vypátrat, která stavba v parku byla inspirována stavbičkami, které mají žáci na pohledech od Jana Rudolfa Černína.

Poté, co lektor vysvětlí studentům jejich úkoly, věnuje se ještě velmi pečlivě vysvětlení práce s buzolou. Student určující azimut se postaví na značku před objektem, která je uvedena v jeho kartě s popisem stanovišť. Značku tvoří kartonové kolečko v přírodní barvě. Obvykle se nachází ve středu před daný objekt (před cedulí, před lavičkou apod.) Pokud kolečko chybí (někteří návštěvníci parku mají puzení je krásť), student se postaví před střed daného objektu. Azimut žáci určí tak, že si kolečkem na buzole nastaví požadovaný počet stupňů k červené šipce. Jeden dílek na buzole značí 2 stupně, je-li v kartě uveden lichý počet stupňů, je nutné kolečko nastavit mezi dílky. Písmeno N značí 0° nebo 360°. Je-li třída chápavější, lektor vysvětlí i anglické zkratky pro označení světových stran, mladší studenty není nutné tímto zatěžovat, zbytečně je to mate a pro určení azimutu to paradoxně není nutné. Poté, co je kolečko nastaveno k šipce, snaží se žák červenou část střelky otáčením buzoly dostat do prostoru vyznačeného dvěma červenými rovnoběžnými čarami. Poté, co se červená část střelky ustálí v tomto červeném „chlívečku“, červená šipka před kolečkem udává směr, kterým se má žák vydat. Lektor musí žáky upozornit, že při práci s buzolou nesmí mít na rukách ani krku nic kovového, neboť kovové předměty ovlivňují pohyb střelky. Důležité je také trpělivě vyčkat, až se střelka ustálí, jinak by je buzola zavedla jiným směrem. Po určení

směru studenti udělají daný počat kroků a na místě, které je vždy něčím výrazné (strom, osamocený keř, výrazný kámen, stavba, apod.), hledají indicii. Kroky odpovídají krokům dospělé ženy, v případě mladších studentů nebo naopak v případě straších chlapců se proto může počet kroků lišit (může být menší nebo větší). Je třeba zaměřit se na výrazný objekt v dosahu studenta, který krokuje. Studenti si vyzkouší práci s buzolou na prvním stanovišti, které se nachází u cedula o ochraně přírody před bránou.

Poznámka: Trasu programu a umístění indicíí je nutné připravit den předem. Příprava indicíí obvykle zabere 4–5 hodin. Studenty je nutné upozornit na fakt, že indicie se občas stávají kořistí nenechavých návštěvníků parku, kteří je část odnášejí, i když je na nich napsáno, že tak činit nemají. Studenti by proto stanoviště měli pečlivě prohledat, pokud se ale nedaří indicii najít ani při pečlivém průzkumu okolí, neměli by se zde studenti zdržovat. Lektor na konci trasy žákům poskytne náhradní indicie. Lektor také žáky upozorní, že indicie je vždy na zemi a že může být zakryta listím, klacíky, kamínky.

Architektem Jana Rudolfa Černína (60 minut)

Cíl: Studenti pomocí indicíí doplní pracovní listy s informacemi o stavbách drobné zahradní architektury v krásnodvorském parku a poznají tak park detailněji. Dále se pomocí indicíí blíže seznámí s osobností Jana Rudolfa Černína a s průběhem jeho kavalírské cesty. Poznají také inspirační zdroje JŘČ pro výstavbu Novogotického templu. Po absolvování aktivity je žák schopen popsat jednotlivé části parku, koncepci parku, popsat kavalírskou cestu Jana Rudolfa a uvést alespoň dvě důležité informace ze života Jana Rudolfa

Místo: Prostor u obelisku

Pomůcky: Desky s klipem, puzzle s indicíemi, pracovní listy, pohledy z kavalírské cesty, album s A3 fotografiemi jednotlivých zákoutí parku a s fotografiemi staveb drobné zahradní architektury v parku (stávajícími i zaniklými), karty s mincemi, balicí papír, suché křídly

Průběh aktivity: Studenti se postupně po předchozí aktivitě scházejí u obelisku. Příchozím skupinám lektor za každou získanou indicii vyplatí 20 zl. k. m., doplní jim počet indicíí dalšími 3 na výsledných 12 kusů puzzle potřebných ke kompletnímu sestavení obrázku. Tyto doplňující puzzle již nejsou honorovány.

Pak skupinu vyzve, aby si podle indicíí, které získala, vybrala jeden z pracovních listů popisujících a) život Jana Rudolfa Černína, b) Novo-

gotický templ a c) některou ze staveb drobné zahradní architektury. Na pracovních listech C se nachází text, který studenti mohli číst na informačních tabulích u nejvýznamnějších staveb v parku a ve kterém chybí slova. Tato slova jsou právě oněmi indiciemi. Lektor na tuto skutečnost studenty upozorní – ti, co si tabule četli a dělali si poznámky, poznají svůj pracovní list velmi snadno. Svůj pracovní list odhalí skupina tak, že se bude pokoušet doplnit do textu tyto indicie tak, aby text dával smysl. Mezi indiciemi jsou slova, která velmi zjevně navádějí k rozpoznání stavby, jejíž název je napsán v hlavičce pracovního listu (např. indicie Pan, templ, íonský sloup patří k pracovnímu listu popisujícímu Panův templ). Skupinám, které mají pracovní list o Janu Rudolfovi Černínovi, o Novogotickém templu a o Poustevníkově rokli, lektor s doplněním indicií pomáhá,

Poté, co si skupina vybere správný list, vyplní svůj text. Po vyplnění textu skupina poskládá z puzzle obrázků na druhé straně indicií. Lektor poté požádá mluvčí pracovních skupin, aby prezentovali výstupy práce svého kolektivu. Tuto prezentaci vhodně moderuje tak, aby se žáci dozvěděli vše podstatné. Nejprve vystoupí skupina, která má pracovní list o Janu Rudolfovi Černínovi. Mluvčí prezentuje text, který ostatní členové skupiny doprovází obrázky míst, jež Jan Rudolf navštěvoval během svého dětství a studií v Salzburgu. Studenti se tak seznámí s jeho osobností a životem i s jeho inspirací pro budoucí tvorbu parku. Pak prezentují 3 skupiny, které mají popisy ostatních staveb v parku. Prezentace jsou opět doprovázeny obrázky z kavalírske cesty Jana Rudolfa Černína, díky nimž se studenti seznámí s trasou kavalírske cesty i s inspiračními zdroji pro nejvýraznější stavby v parku. Jediná skupina, která prozatím svůj výstup neprezentuje, je skupina, která má popis Novogotického templu. Tu lektor požádá o prezentaci až později.

Lektor poté studenty požádá, aby se znovu vžili do role architektů Jana Rudolfa. Jak studenti viděli, Rudolf procestoval řadu zemí, kde se pro svůj park inspiroval. Nyní se rozhodl, že kromě všech staveb, které už studenti navštívili, chce mít v parku také rozhlednu, ze které budou moci návštěvníci celou tu krásu shlédnout. Lektor se na chvíli stane JŘČ a požádá své architekty, aby navrhli stavbu, která je inspirována obrázky, jež mají poslední 3 skupiny. Jeho rozhledna se má těmto stavbám co nejvíce podobat, má mít atypický půdorys, musí v ní být dostatek světla, interiér stavby má navozovat atmosféru starých gotických chrámů a ze stavby má být možné přehlédnout celý park a panství.

Poté lektor nechá studenty pracovat na jejich návrzích. Poté, co studenti dokončí své návrhy, lektor je vyzve, aby rozhlednu „postavili“.

Po zpracování návrhů poslední skupina, která měla pracovní list s no-

vogotickým templem, přečte svůj text. Studenti tak získají první představu o tom, jak nakonec rozhledna, kterou realizoval JRČ vypadá a zda se jejich návrh skutečné stavbě alespoň trochu podobá. Získají také informaci o tom, kolik stavba rozhledny stála.

Poznámka: Zastavení u obelisku je také prostorem, kde se žáci mohou občerstvit a odpočinout. Aktivita jsou koncipovány tak, že žáci mohou polehávat na trávniku, relaxovat, nasávat atmosféru parku, odpočívat.

Stavitelem Jana Rudolfa Černína (15 minut)

Cíl: Jedná se o přechodovou aktivitu, během které se studenti přesouvají od obelisku k novogotickému templu. Protože cesta je poměrně dlouhá a nevhodná pro nějaké složité aktivity, je tato aktivita koncipována jako sběr materiálu pro práci v další aktivitě.

Místo: Cesta od obelisku k Velké louce a Novogotickému templu.

Pomůcky: Barevné karty s mincemi, stavebním materiálem a otázkami.

Průběh aktivity: Lektor studenty nyní vyzve, aby si představili, že jsou nejen architektky, ale i staviteli Jana Rudolfa Černína. Jejich úkolem je nyní sehnat materiál a finance na stavbu rozhledny. Za každou indicii již nějaké prostředky získali, nyní musí získat další finance případně materiál na stavbu rozhledny. Lektor s žáky stručně zopakuje, z čeho bylo živo panství v době JRČ (viz aktivita z úvodu). Pak žáky vyzve, aby se vydali cestou od obelisku vzhůru lesem k okraji Velké louky. Cestou budou nacházet modré, zelené a červené karty. Na kartách je otázka, jejíž zodpovězení se cení určitou částkou ve zl. k. m. nebo určitým množstvím materiálu na stavbu rozhledny. Červené karty jsou za 50 zlatých, zelené za 30 zlatých, modré za 20 zlatých, na červených kartách je nejdražší materiál na stavbu rozhledny, na modrých nejlevnější. Studenti mají cestou sbírat karty tak, aby se jim podařilo nashromáždit dostatek prostředků na stavbu rozhledny. Cenu a materiál se dozvěděli z prezentace pracovní skupiny, která měla popis novogotického templu. S kartičkami se pracuje dále u rozhledny.

Na rozhledně (30 minut)

Cíl: Aktivita je vrcholovou aktivitou celého programu. Zároveň slouží jako zpětná vazba mezi žáky a lektorem.

Místo: Prostranství před Novogotickým templu.

Pomůcky: Barevné karty s mincemi, stavebním materiálem a otázkami.

Průběh aktivity: Lektor studenty vyzve, aby srovnali své návrhy rozhledny s její skuteč-

nou podobou. Jak moc se jim podařilo trefit do představy Jana Rudolfa Černína? Studenti – mají-li zájem – prezentují stručně rozdíly mezi jejich návrhy a skutečnou podobou rozhledny. Lektor je pak vyzve k tomu, aby zjistili, zda by se jim podařilo rozhlednu postavit. Jednotlivé skupiny lektorovi předají kartičky, které nashromáždily, a postupně zodpovídají otázky, které na kartách jsou. Lektor za každou správnou odpověď přiděluje skupině odměnu v podobě zl. k. m. případně v podobě kartiček prezentujících určité množství určitého materiálu potřebného ke stavbě rozhledny. Skupina, která první získá potřebné prostředky na stavbu rozhledny, tj. která „postaví“ rozhlednu, může vyrazit na vyhlídku. Aktivita kvízem končí, studenti si prohlíží výstavu v novogotickém templu a postupně se střídají na vyhlídce (z kapacitních důvodů je přístupná max. 10 lidem najednou).

Poté, co všichni vyhlídku navštíví, lektor studentům pogratičuje, že uspěli ve zkoušce na architekta a stavitele Jana Rudolfa a rozloučí se s nimi.

Příloha 2. Přehled specifických vzdělávacích potřeb zdravotně znevýhodněných návštěvníků¹³⁰⁾

Cílová skupina	Specifické vzdělávací potřeby	Doporučení
Osoby se sluchovým postižením	• zajištění průvodců nebo tlumočnicků, kteří jsou schopni podat výklad ve znakovém jazyce, popř. bilingválně • poskytnutí videovýkladu ve znakovém jazyce prostřednictvím digitálních pomůcek (např. tabletů či smartphonů) • poskytnutí psané opory (tj. „překlad“ textů do jazyka Neslyšících) • zabezpečení technických zařízení umožňujících nedoslýchavým použít technické a kompenzační pomůcky, zesilovače zvuku nebo indukční smyčky	• organizovat programy pro menší skupiny a po domluvě volit tzv. totální komunikaci využívající všech dostupných prostředků k dorozumění a učení • ke sluchově postiženým lidem nestát při řeči zády, ani se od nich při výkladu odvracet, nevzdalovat ani ne křičet • v hlučném prostředí navázat komunikaci letmým dotykem nebo očním kontaktem • oční kontakt udržovat i v přítomnosti tlumočnicka • zapovězeny jsou nevhodné, rádoby vtipné poznámky na adresu sluchově postiženého, které tlumočníci v souladu se svými profesními standardy přesně a detailně přeloží, ale s mluvčím nesdílejí • při přípravě edukačních programů je třeba počítat s redukcí obsahu na úkor větší časové náročnosti, kterou zabere jakékoli slovní sdělování informací • projev musí být adresný, stručný a výstižný • zařazovat delší pauzy určené k individuálnímu seznámení s místem, vyslovení otázek či upřesnění výkladu – lidé se sluchovým postižením nemohou souběžně sledovat výklad a zároveň si prohlížet prostory či předměty • vizuální prezentaci památky doplnit zapojením dalších smyslů (hmat, chuť, čich), případně i vibrujících hudebních nástrojů (např. kalimba, dešťová hůl).
Osoby s postižením zraku	• zajištění bezpečného pohybu, resp. úprava prostor pro snadnou orientaci • možnost využívat kompenzační pomůcky	• organizovat setkání pro menší skupiny kolem 10–15 účastníků • programy není obvykle třeba upravovat po obsahové stránce, je však nutné volit takovou strukturu a způsoby komunikace, které vyhovují účastníkům

130) Zpracováno podle HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M., JORDÁNOVÁ, K. a kol., *Památky nás baví 5*.

Cílová skupina	Specifické vzdělávací potřeby	Doporučení
	(optické, haptické, auditivní, digitální) • dostatek světla (při vzdělávání slabozrakých) • přiměřená teplota (tj. pokojová, potřebná pro optimální schopnost hmatového vnímání) • omezení hluku (pro nerušené sluchové vnímání a orientaci) • popisný, srozumitelný výklad	• zajistit kvalifikovaného lektora, který je schopen poskytnout tzv. popisný výklad, zprostředkující to, co běžně vidíme a poznáváme zrakem, i když ve skupině převažuje taktilní učební styl • programy obohatit i o prvky aktivující další smysly, např. příležitosti k poslechu (dobová hudba, zvuky zahrady, činnosti lidí) a provozování hudby (perkusní nástroje, dešťová hůl, kalimby), čichovými podněty (vůně zahrady, vůně spojené s funkcí prostoru – například mýdlo či koření) či drobnými ochutnávkami (ovoce, pečiva, čaje či kávy)
Osoby s tělesným postižením a zdravotním omezením	• možnost samostatného pohybu bez dopomoci • možnost samostatné účasti na vzdělávacím programu	• přizpůsobit délku a fyzickou náročnost programu v závislosti na terénních podmínkách • účast vozíčkářů oznámit správě památky s předstihem • instalovat mobilní prvky, které zajišťují bezbariérovost, ale jejichž umístění nemůže být trvalé (např. přenosné rampy), již před programem, aby nebyl narušován jeho průběh
Osoby s mentálním postižením	• zajištění dostatečného počtu osobních asistentů, kteří se účastníkům mohou v průběhu programu plně věnovat na individuální bázi • respektovat individuální vzdělávací potřeby a styl učení každého účastníka, odpovídající stupni jeho mentálního postižení • upozorňovat s předstihem na charakter nového prostředí nebo průběh aktivit	• organizovat programy pro menší skupiny účastníků • upravit programy po obsahové i organizační stránce, tak nedocházelo k neočekávaným stresujícím situacím (např. nechtěnému poškození či poničení památky) • vytvořit přívětivé prostředí: nabídnout přiměřenou škálu podnětů, volnější možnost pohybu, zážitkové poznávání a organizaci jednoduchých aktivit, například herního charakteru

Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe

Petr Hudec a Hana Havlůjová (edd.)

Odborná metodika Národního památkového ústavu,
Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži
a odboru edukace a dalšího vzdělávání při GR v Praze

Vydal Národní památkový ústav, Valdštejnské nám, 3/162 118 01 Praha 1
v roce 2018 jako 97. svazek edice Odborné a metodické publikace

1. vydání

Autoři textů: PhDr. Hana Havlůjová, Mgr. Petr Hudec,
Mgr. Květa Jordánová, Ph.D., Mgr. Zdeňka Lněničková, Mgr. Eva Neprašová,
Ing. Hana Poková, PaedDr. Aranka Řezníčková

Autoři edukačních programů: Ing. Eva Blešová (pedagog), Mgr. Kateřina Cichrová
(NPÚ, územní památková správa v Českých Budějovicích), Bc. Gabriela Čechová
(NPÚ, Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži), Mgr. Terezie Čermáková
(Muzeum umění Olomouc), Mgr. Karel Gamba (Arcibiskupské gymnázium Kroměříž),
Mgr. Marie Heczko (NPÚ, územní památková správa v Kroměříži), Mgr. Petr Hudec
(NPÚ, odbor edukace a dalšího vzdělávání při GR v Praze), Mgr. Květa Jordánová Ph.D.
(specialistka na technické památky), Ing. Lenka Křesadlová Ph.D. (NPÚ, Metodické
centrum zahradní kultury v Kroměříži), Zdeňka Lněničková (pedagog), Ing. Hana
Poková (NPÚ, Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži), Mgr. Irena Peštová
(NPÚ, Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži), Mgr. Lenka Psotová
(NPÚ, Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži), MgA. Naďa Rezková Příbylová
(NPÚ, odbor edukace a dalšího vzdělávání při GR v Praze), PaedDr. Aranka Řezníčková
(Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži), Mgr. Markéta Slabová (NPÚ, územní
památková správa v Českých Budějovicích), Mgr. Lenka Trantírková
(NPÚ, Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži)

Autoři fotografií: Marcela Bradová, Monika Cimerová, Jakub Čermák, Marie Heczko,
Petr Hudec, Olga Krčmová, Eva Neprašová, Lenka Psotová, Radka Rybková,
Pavel Slavko, Marcela Svejková, Lenka Trantírková, Tomáš Vrtal

Odborný redaktor: Mgr. Lukáš Hytba

Jazyková korektura: Ing. Michaela Letá

Grafická úprava a tisková příprava: Jan Šíma

Tisk: PBtisk Příbram, Dělostřelecká 1456 Příbram

ISBN 978-80-7480-125-9

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

**PAMÁTKOVÁ EDUKACE
V HISTORICKÝCH
ZAHRADÁCH A PARCÍCH
PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE**

PRAHA 2018